

**„Zostać przedsiębiorczym” - program
edukacyjny z multimedialnym pakietem
dydaktycznym dla gimnazjum”**

Raport z ewaluacji wewnętrznej

Spis treści

1. ZESTAWIENIE NAJWAŻNIEJSZYCH WNIOSKÓW Z EWALUACJI.....	4
2. PRZEDMIOT I KRYTERIA EWALUACJI	19
2.1. Cele, działania i materiały opracowane dla potrzeb realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym”	19
2.2. Teoretyczno – metodologiczne podstawy badania ewaluacyjnego	23
2.2.1. Kryteria ewaluacji programu „Zostać przedsiębiorczym”	23
2.2.2. Cele i pytania badawcze.....	23
2.2.3. Zastosowane metody i techniki badawcze.....	32
2.2.4. Charakterystyka próby badawczej	36
2.2.5. Zestawienie celów szczegółowych, efektów realizacji projektu i sposobów ich weryfikacji.....	40
3. WYNIKI BADAŃ - OCENA PRODUKTU FINALNEGO	44
3.1. Opinie na temat programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” wraz z pakietem dydaktycznym 120 zadań edukacyjnych.....	44
3.2. Ocena warsztatów szkoleniowych organizowanych w ramach projektu „Zostać przedsiębiorczym” dla nauczycieli/nauczycielek.....	62
3.3. Opinie na temat elektronicznego notesu wychowawcy (e-notesu)	66
3.4. Opinie uczniów i nauczycieli na temat interaktywnego pakietu programów komputerowych dla uczniów „Jestem – mogę być”	68
3.5. Opinie uczniów i nauczycieli na temat interaktywnego programu „Działamy razem”	72
3.6. Narzędzia i materiały dydaktyczne oferowane w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” w ocenie regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego.	75
4. WYNIKI BADAŃ - WPŁYW PROGRAMU NA AKTYWNOŚĆ (ZAINTERESOWANIA I KOMPETENCJE) UCZESTNIKÓW ZWIĄZANĄ Z KSZTAŁTOWANIEM POSTAW PRZEDSIĘBIORCZYCH UCZNIÓW I UCZENNIC ORAZ PODEJMOWANIEM PROJEKTÓW UCZNIOWSKICH.....	80
4.1. Poziom zainteresowania nauczycieli/nauczycielek prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych	80
4.2. Poziom zainteresowania rodziców kształtowaniem w szkole postaw przedsiębiorczych ich dzieci (w opiniach nauczycieli i rodziców).....	86
4.3. Umiejętność wdrażania przez nauczycieli/nauczycielki do praktyki szkolnej zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych i przygotowanie uczniów/uczennic do podejmowania i realizacji projektów uczniowskich	89
4.4. Poziom i charakter motywacji nauczycieli/nauczycielek do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami/uczennicami.....	94
4.5. Umiejętność moderowania pracy uczniów/uczennic	96
4.6. Umiejętności komunikacyjne uczniów/uczennic	101
4.7. Umiejętności uczniów/uczennic związane z pracą w grupie.....	105

4.8. Umiejętności uczniów/uczennic w zakresie planowania i dokumentowania realizowanych działań należących do praktyki dnia codziennego.....	110
4.9. Poziom motywacji uczniów/uczennic do samoanalizy i planowania samorozwoju.....	116
5. WYNIKI BADAŃ - WPŁYW PROGRAMU NA AKTYWNOŚĆ (ZAINTERESOWANIE I KOMPETENCJE) NAUCZYCIELI/NAUCZYCIELEK I UCZNIÓW/ UCZENNIC GIMNAZJUM ZWIĄZANĄ Z WYKORZYSTANIEM NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII INFORMACYJNO – KOMUNIKACYJNYCH (ICT).....	123
5.1. Poziom motywacji i umiejętności nauczycieli/nauczycielek w zakresie korzystania z e-learningu i form pozyskiwania pomocy przez Internet.	123
5.2. Umiejętności regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego (REPU) w zakresie korzystania z warsztatu w formie e-learningowej i udzielania konsultacji przez Internet.	128
5.3. Poziom motywacji regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego (REPU) do korzystania z formy e-learningowej w pracy z nauczycielami/nauczycielkami.....	133
5.4. Umiejętności nauczycieli/nauczycielek związane z planowaniem i wdrażaniem działań wychowawczych z wykorzystaniem elektronicznego systemu e-notesu.....	136
5.5. Poziom zainteresowania nauczycieli/nauczycielek planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy uczniów/uczennic	140
5.6. Poziom motywacji szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości (SLWDP) do podejmowania w szkole działań związanych z wykorzystywaniem nowoczesnych technologii komunikacyjno - informacyjnych.....	143
5.7. Umiejętności uczniów/uczennic w zakresie analizowania własnych predyspozycji i planowania dalszej pracy nad ich rozwijaniem i kształtowania postaw przedsiębiorczych z wykorzystaniem programu komputerowego JMB	145
5.8. Umiejętności uczniów/uczennic w zakresie planowania, sprawdzania i dokumentowania podejmowanych działań z wykorzystaniem programu komputerowego DR.....	147
7. PODSUMOWANIE I WNIOSKI	155
7.1. Użyteczność działań i produktów projektu	155
7.2. Poziom realizacji założonych celów (skuteczność działań projektowych).....	157
7.3. Trafność założonych celów, działań i produktów projektu.....	168
7.4. Atrakcyjność projektu na tle wcześniejszych rozwiązań w obszarze objętym projektem	170
7.5. Trwałość efektów projektu.....	171
7.6. Zaangażowanie grup docelowych.....	171
SPIS TABEL	173

1. ZESTAWIENIE NAJWAŻNIEJSZYCH WNIOSKÓW Z EWALUACJI

Raport zawiera ustalenia i wnioski dotyczące realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” -- program edukacyjny z multimedialnym pakietem dydaktycznym dla gimnazjum” (realizowanego w ramach konkursu 4/PKOL/2009 organizowanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej) w ramach dwu etapów służących testowaniu produktu finalnego (I etapu - testowania wstępnej wersji produktu oraz etapu II – testowania skorygowanej wstępnej wersji produktu finalnego). Jego podstawę stanowią przede wszystkim wyniki badań ilościowych i jakościowych prowadzonych w ramach ewaluacji, w tym:

- a) wyniki badań diagnostycznych zrealizowanych metodą zogniskowanego wywiadu grupowego przed rozpoczęciem realizacji projektu;
- b) wyniki ankietowych badań panelowych dotyczących rezultatów projektu;
- c) wyniki badań ankietowych zrealizowanych na zakończenie każdego etapu testowania - dotyczące oceny poszczególnych elementów produktu finalnego (pakietu dydaktycznego zawierającego 120 zadań edukacyjnych, elektronicznego notesu wychowawcy, interaktywnego pakietu programów komputerowych dla uczniów/uczennic gimnazjum „Jestem – mogę być” oraz interaktywnego programu komputerowego dla uczniów „Działamy razem”;
- d) wyniki badań ankietowych realizowanych podczas warsztatów szkoleniowych dla nauczycieli/nauczycielek oraz podczas warsztatów dla regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego,
- e) informacje zebrane podczas paneli dyskusyjnych skupiających przedstawicieli wszystkich grup biorących udział w testowaniu produktu finalnego projektu „Zostać przedsiębiorczym”,
- f) informacje zebrane podczas sesji fokusowych z uczniami i nauczycielami obu etapów testowania
- g) informacje z pogłębionych wywiadów indywidualnych z regionalnymi ekspertami projektów uczniowskich

Dodatkowo wykorzystano dane pozyskane w wyniku analizy dokumentacji projektowej: dane wtórne pochodzące z ankiet monitoringowych wypełnianych przez nauczycieli w każdym tygodniu realizacji projektu (w obu etapach łącznie niemal 3500 ankiet), a także m.in. wnioski projektowy i strategia wdrażania projektu, raporty regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego, projekty uczniowskie.

Analiza uzyskanych informacji pozwoliła na dokonanie następujących ustaleń:

a) w zakresie działań projektowych służących realizacji wskaźników produktu:

- Projekt realizowano zgodnie z harmonogramem i budżetem określonymi w ramach zapisów wniosku o dofinansowanie projektu. Najważniejszymi dotychczasowymi problemami / przeszkodami w realizacji projektu były:
 - problem z prawidłowym wypełnianiem obowiązujących formularzy zarówno przez nauczycieli, jak i rodziców uczniów.
 - problem z podpisaniem formularza przystąpienia ucznia do udziału w projekcie przez rodziców, nieufnie patrzących na podpisywanie czegokolwiek co może ich zdaniem rodzić jakiegokolwiek zobowiązania z ich strony, nauczyciele wsparci instrukcjami ze strony zespołu projektowego przeprowadzili z tymi rodzicami indywidualne rozmowy wyjaśniające i doprowadzili do prawidłowego wypełnienia formularzy zgłoszenia do projektu.
 - problem z rejestracją uczestników na platformie internetowej i wdrożeniem ich do systematycznego korzystania z jej zasobów.
 - proporcje obu płci wśród uczestników projektu. W procesie rekrutacji do projektu w poszczególnych szkołach nie ograniczono dostępu uczniów i uczennic do udziału w projekcie, płeć nie stanowiła kryterium uczestnictwa zgodnie z zachowaną w projekcie zasadą GM. W efekcie w projekcie uczestniczy nieco więcej uczniów niż uczennic. Sytuacja taka wynika z proporcji demograficznych znajdujących odzwierciedlenie w szkołach/klasach uczestniczących w projekcie. Jest to także tendencja szersza, ogólnokrajowa. Beneficjent nie mógł ustanowić kryterium rekrutacji dyskryminującego uczniów by zachować proporcje płci uczestników projektu na poziomie równym 50/50%. Gdyby beneficjent podjął takie działania byłaby to dyskryminacja uczestników ze względu na płeć i złamanie zasady GM. W związku z powyższym proporcje wynikające z projektu znajdują naturalne odzwierciedlenie w stanie faktycznym, który projekt zastał i nie naruszają zasady GM.
- Rekrutacja do projektu przebiegła prawidłowo, zgodnie z zapisami zawartymi we wniosku o dofinansowanie (w tym z zachowaniem zasady równości płci). Ze względu na fakt, iż (ze względów niezależnych od projektodawcy - Fundacji Młodzieżowej Przedsiębiorczości) liczebność klas szkolnych rozpoczynających edukację w roku szkolnym 2012/2013 okazała się mniejsza od zakładanej na etapie sporządzania

Wniosku o dofinansowanie, II etap projektu objął liczniejszą (w stosunku do zapisów Wniosku i Strategii) grupę klas i prowadzących je nauczycieli. Zakwalifikowano szkoły z listy rezerwowej oraz ogłoszono dodatkowy nabór w wyniku tych działań zwiększono liczbę szkół uczestniczących w teście do 29 gimnazjów. W związku z tym II etap projektu ukończyła także większa, niż przewidziano w dokumentacji projektowej, liczba uczniów.

Pierwszy etap projektu ukończyło 20 nauczycieli (17 K i 3 M), 20 szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości (14K i 6 M), 16 regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego (12 K i 4 M) i 523 uczniów (242 K i 281 M), zaś etap II 88 nauczycieli (73K i 15 M) i 2101 (1026 K i 1075 M) uczniów/uczennic szkół gimnazjalnych (odpowiednio o 18 osób w przypadku nauczycieli i o 284 osoby w przypadku uczniów więcej niż zaplanowano w Strategii wdrażania produktu). Nieliczne rezygnacje uczniów z udziału w projekcie (2 osoby w I etapie i 4 osoby w II etapie) wiązały się z uwarunkowaniami indywidualnymi, niezależnymi od projektodawcy, takimi, jak zmiana klasy lub szkoły.

- Realizację zajęć z uczniami poprzedziły w obu etapach szkolenia dla nauczycieli. W roku szkolnym 2011/2012 zorganizowano:
 - szkolenie tradycyjne dla 20 nauczycieli-wychowawców z województwa łódzkiego i świętokrzyskiego dotyczące wprowadzania programu „Zostać przedsiębiorczym”
 - szkolenie tradycyjne dla 20 szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości (SLWDP) (dyrektor, wicedyrektor, pedagog lub szczególnie aktywny nauczyciel) z województwa łódzkiego i świętokrzyskiego dotyczące prowadzenia testu programu „Zostać przedsiębiorczym” i wspierania nauczycieli w zakresie realizacji programu
 - szkolenie tradycyjne dla 16 regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego (doradca metodyczny lub konsultant z placówki doskonalenia nauczycieli) dotyczące przygotowania nauczycieli do realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym”

W roku szkolnym 2012/2013 przeprowadzono szkolenie e-learningowe dla 70 nauczycieli-wychowawców z województwa łódzkiego i świętokrzyskiego dotyczące wprowadzania programu „Zostać przedsiębiorczym”. Obydwa typy szkoleń (tradycyjne i e-learningowe) uzyskały pozytywne oceny ze strony uczestników zarówno w odniesieniu do ich zawartości merytorycznej, sposobu opracowania (formy), jak i przydatności z punktu widzenia przygotowania do realizacji zajęć z uczniami.

- W ramach projektu „Zostać przedsiębiorczym” w roku szkolnym 2011/2012 zostało zrealizowanych 106, zaś w roku szkolnym 2012/2013 aż 382 projekty edukacyjne.
- W końcowej fazie obu etapów testowania przeprowadzono także tematyczne spotkania ewaluacyjne w formie paneli dyskusyjnych z udziałem przedstawicieli wszystkich grup docelowych (uczniów/uczennic, nauczycieli/nauczycielek, szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości oraz regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego) służące przedyskutowaniu doświadczeń z realizacji projektu oraz ewentualnych zmian proponowanych na podstawie wyników monitoringu przez zespół projektowy. Zebraniu pogłębionych refleksji, opinii, uwag, wniosków i sugestii wszystkich uczestników projektu na temat wstępnej wersji produktu finalnego oraz przebiegu procesu jego testowania służyły także badania fokusowe przeprowadzone na grupach nauczycieli realizujących projekt, uczniów oraz regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego. Uczestnicy paneli i fokusów dzielili się przemyśleniami związanymi z wykorzystywaniem poszczególnych elementów produktu finalnego oraz wnosili propozycje korekt służących eliminacji niedoskonałości, które ujawniły się w trakcie użytkowania poszczególnych elementów i/lub podniesieniu ich atrakcyjności, funkcjonalności i użyteczności. Wszystkie szczegółowe uwagi i sugestie odnotowano i przekazano autorom programu jako podstawę do wypracowania skorygowanej w oparciu o praktyczne doświadczenia użytkowników, ostatecznej wersji produktu. Na podstawie ww. rekomendacji zespół autorów rozpoczął pracę nad stosowną korektą materiałów. Opierając korekty na opiniach użytkowników i odbiorców testujących produkt, w projekcie wypełniono założenie realnego włączenia grup docelowych w prace nad ostatecznym kształtem produktu finalnego.
- Wypracowano ostateczną, skorygowaną wersję produktu finalnego w ramach, którego, zgodnie z założeniami przyjętymi w Strategii znalazły się poprawione w oparciu o doświadczenia użytkowników i odbiorców obu edycji:
 - **Program nauczania „Zostać przedsiębiorczym” wraz z pakietem dydaktycznym zawierającym 120 zadań edukacyjnych.** Zadania te dotyczą obszarów tematycznych związanych z realizacją projektu uczniowskiego, a w nim podobszarów odpowiadających kolejnym krokom podczas realizacji projektu: Od pomysłu do decyzji, Od decyzji do działania, Działanie, Od działania do prezentacji, Od prezentacji do pomysłu. Zadania mające na celu wspieranie uczniów/uczennic i podniesienie

efektywności działań podejmowanych podczas realizacji projektu uczniowskiego, a w nim podobszary: Poznać siebie i innych, Ja i zespół, Być liderem, Skuteczna komunikacja, Sytuacje konfliktowe. Scenariusz każdego zadania zawiera: cele, czas, warunki realizacji, metody i formy pracy, wyposażenie i aranżację sali, spis materiałów do jego realizacji, opis przebiegu, zasady przeprowadzenia podsumowania, komentarz, opis kształtowanych umiejętności i zakładanych osiągnięć ucznia/uczennicy oraz materiały do wydruku (np. karty pracy). Tam, gdzie jest to niezbędne dołączono opis modelowego rozwiązania. Każdy podobszar zawiera wprowadzenie z celami kształcenia ogólnego i opisem tematyki zadań oraz możliwości ich wykorzystania w pracy z uczniami/uczennicami realizującymi projekt oraz opis zakładanych osiągnięć.

- **Warsztat szkoleniowy dla nauczycieli/nauczycielek** dotyczący prowadzenia systematycznych zajęć dydaktycznych kształtujących umiejętności przedsiębiorcze, roli nauczyciela/nauczycielki podczas realizacji przedsięwzięcia uczniowskiego i doboru zadań edukacyjnych wspierających ucznia/uczennicę w realizacji projektu.

- **E-notes - elektroniczny notes wychowawcy** to narzędzie wspierające pracę wychowawcy zakresie notowania spostrzeżeń dotyczących współpracy w grupie, odpowiedzialności, cech, umiejętności i trudności uczniów/uczennic oraz planowania pracy wychowawczej.

- **Interaktywny pakiet programów komputerowych dla uczniów/uczennic gimnazjum „Jestem – mogę być”**. Programy te pozwalają uczniom/uczennicom, po dokonaniu samooceny, na wskazanie kroków kształtujących ich umiejętności w obszarach: gospodarowanie czasem, tworzenie budżetu, planowanie przyszłości, umiejętności komunikacyjne, motywowanie, poznanie swoich zasobów, funkcjonowanie w zespole.

- **Interaktywny program komputerowy dla uczniów „Działamy razem” (DR)**, umieszczony w zakładce Projekty, wspierający planowanie, monitoring i dokumentowanie realizacji projektów uczniowskich. Program umożliwia nie tylko prowadzenie dokumentacji, ale również upowszechnianie podstawowych danych (metryczka) o projektach realizowanych przez uczniów/uczennice gimnazjum na platformie internetowej projektu.

- Upowszechnianie w ramach dotychczasowej realizacji projektu przebiegło zgodnie z planem oraz zapisanymi w Strategii działaniami:

- W okresie testowania informacje o projekcie przekazywano za pośrednictwem opracowanej dedykowanej do projektu strony internetowej. Oprócz informacji o projekcie są tam systematycznie zamieszczane przykłady dobrej praktyki jego realizacji w szkołach testujących produkt;
- Z 16 placówek doskonalenia nauczycieli/nauczycielek (po jednej z województwa) zostali przeszkoleni i przygotowani do roli moderatora warsztatów e-learningowych pracownicy, którzy przyjmą pełnienie roli REPU (regionalnych ekspertów projektów uczniowskich);
- Na stronach internetowych szkół testujących produkt zamieszczono baner promujący projekt oraz informację o jego realizacji.
- We wszystkich klasach, w których odbywają się zajęcia zostały umieszczone w widocznym miejscu informacje o projekcie współfinansowanym przez UE w ramach EFS.

Nadto zostały zrealizowane dodatkowe regionalne działania upowszechniające, tj.:

Działania regionalne:

1. „Wiedzieć znaczy zarabiać” konferencja dla samorządowców i przedsiębiorstw komunalnych w ramach ogólnopolskiego cyklu konferencji „Wiedzieć znaczy zarabiać – Edukacja ekonomiczna a rozwój gospodarczy środowisk lokalnych”, Gdańsk 18.10.2011,
2. „Nauczanie przez działanie” konferencja dla samorządowców i przedsiębiorstw komunalnych w ramach ogólnopolskiego cyklu konferencji „Wiedzieć znaczy zarabiać – Edukacja ekonomiczna a rozwój gospodarczy środowisk lokalnych”, Rzeszów 26.10.2011,
3. Regionalna konferencja dla samorządowców i przedsiębiorstw komunalnych w ramach ogólnopolskiego cyklu konferencji „Wiedzieć znaczy zarabiać – Edukacja ekonomiczna a rozwój gospodarczy środowisk lokalnych”, Białystok 04.11.2011,
4. Regionalna konferencja dla samorządowców i przedsiębiorstw komunalnych w ramach ogólnopolskiego cyklu konferencji „Wiedzieć znaczy zarabiać – Edukacja ekonomiczna a rozwój gospodarczy środowisk lokalnych”, Kielce (Hotel Łysogóry) 27.10.2011,
5. Regionalna konferencja dla samorządowców i przedsiębiorstw komunalnych w ramach ogólnopolskiego cyklu konferencji „Wiedzieć znaczy zarabiać – Edukacja ekonomiczna a rozwój gospodarczy środowisk lokalnych”, Lublin (Hotel Mercure) 24.10.2011,

6. Regionalna konferencja dla samorządowców i przedsiębiorstw komunalnych w ramach ogólnopolskiego cyklu konferencji „Wiedzieć znaczy zarabiać – Edukacja ekonomiczna a rozwój gospodarczy środowisk lokalnych”, Łódź (Hotel Iness) 13.10.2011,
7. Regionalna konferencja dla samorządowców i przedsiębiorstw komunalnych w ramach ogólnopolskiego cyklu konferencji „Wiedzieć znaczy zarabiać – Edukacja ekonomiczna a rozwój gospodarczy środowisk lokalnych”, Warszawa 14.11.2011.
8. Seminarium „ Edukacja przedsiębiorczości- nasze inspiracje” organizowane przez Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego zgodnie z projektem „Youth Entrepreneurship Strategies”, Opole 19 X 2012

Działania szkół:

1. Artykuł „Nauczanie przez działanie” Wiadomości świętokrzyskie 11.06.2012 r. (Zespół Szkół w Lipniku),
2. Artykuł „Szkoła w Zawadzie – innowacyjna i przedsiębiorcza”, Tomaszowski informator tygodniowy, termin publikacji: 20.04.2012,
3. Artykuł „Pierwszy miesiąc realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” strona internetowa Gimnazjum im. Św. Faustyny, Świnice Warckie, 01.12.2011,
4. Artykuł „Przygotowanie się do publicznego przedstawienia rezultatów projektu”, strona internetowa Gimnazjum im. Św. Faustyny, Świnice Warckie, 19.01.2012,
5. Artykuł” Samoocena – trudne zadanie nie tylko dla realizatorów projektu”, strona internetowa Gimnazjum im. Św. Faustyny, Świnice Warckie, 27.01.2012,
6. Artykuł „Przystąpiliśmy do innowacyjnych projektów „Rozwój zainteresowań uczniów gimnazjum drogą do kariery” oraz „Zostać przedsiębiorczym” – współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego”, Kwartalnik Nasza Gazeta (X-XI-XII) 2011, str. 34,
7. Artykuł „Zostać przedsiębiorczym”, Wiadomości Lutomierskie, grudzień 2011,
8. Artykuł „ Uczniowie Gimnazjum z ZSP w Bałtowie w pilotażowym programie”, Wiadomości Świętokrzyskie, 21 listopada 2011,
9. Strona Zespół Szkół Publicznych w Bałtowie, informacja o programie „Zostać przedsiębiorczym”, termin publikacji: 14.01.2012.
10. Strona Gimnazjum im. Rodziny Rembielińskich w Krośniewicach, artykuł „Zostać przedsiębiorczym gimnazjalistą!”, 31.08.2012.

b) w zakresie realizacji działań projektowych z punktu widzenia wskaźników rezultatu należy stwierdzić, iż założone w ramach Strategii wdrażania projektu **cele i** towarzyszące im **wskaźniki rezultatu zostały osiągnięte**. W przypadku części wskaźników uzyskano nawet rezultat lepszy od założonego.

✚ W ramach badań prowadzonych w trakcie realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” **u wszystkich nauczycieli** biorących udział w obu etapach testowania wstępnej wersji produktu finalnego oraz jego wersji skorygowanej **(107osób)** odnotowano:

❖ - **wzrost poziomu zainteresowania prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic**

❖ - **wzrost poziomu motywacji do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami/uczennicami**. Dwukrotne (przed rozpoczęciem realizacji projektu oraz po jego zakończeniu) badanie poziomu motywacji przy użyciu dziesięciostopniowej skali (1-10) obejmującej pozycje od całkowitego braku motywacji, poprzez motywację niewielką, umiarkowaną, aż do bardzo silnej motywacji do realizowania wspomnianej roli wykazało w I etapie testu wzrost badanego zjawiska średnio o 4,1 punktu (ponad 45% w stosunku do stanu wyjściowego), zaś w II etapie testu średnio o 3,23 punktu (ponad 35% w stosunku do stanu wyjściowego).

Co istotne, zmiana poziomu motywacji do wchodzenia podczas zajęć z uczniami w rolę moderatora oraz wzrost samooceny w tym zakresie skutkowały także realną zmianą zachowań nauczycieli. Przed realizacją projektu „Zostać przedsiębiorczym” odsetek nauczycieli preferujących realizację projektów edukacyjnych w oparciu o własne pomysły, narzucone uczniom decyzje i ścisłą kontrolę ich działań wynosił 41% ogółu uczestniczących w I etapie i aż 57% uczestniczących w II etapie testowania produktu finalnego wypracowanego w ramach projektu. Po jego realizacji odsetek nauczycieli przedkładających rolę wiodącą nad wspierającą (stwarzającą uczniom możliwość podejmowania samodzielnych decyzji i ponoszenia ich konsekwencji) zmalał do 0 wśród uczestników I etapu testu i do 25% ogółu uczestników etapu II.

❖ **wzrost poziomu umiejętności w zakresie przygotowania uczniów/uczennic do podejmowania i realizacji projektów uczniowskich oraz wdrażania do praktyki szkolnej zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw**

przedsiębiorczych uczniów/uczennic (w oparciu o pakiet dydaktyczny opracowany w ramach projektu). Dwukrotne (przed rozpoczęciem realizacji projektu oraz po jego zakończeniu) badanie poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie przygotowania uczniów/uczennic do podejmowania i realizacji projektów uczniowskich wykonane przy pomocy dziesięciopunktowej skali wykazało u wszystkich badanych wzrost ocen między badaniem początkowym i badaniem końcowym. W przypadku nauczycieli biorących udział w I etapie testowania wzrost wyniósł średnio 4,4 punktu, zaś w przypadku nauczycieli biorących udział w II etapie testowania wyniósł on średnio 3,11 punktu [analiza testem t dla prób zależnych wykazała, że ocena nauczycieli jest istotnie statystycznie wyższa, przy poziomie istotności $p < 0,001$ i założonym przedziale ufności = 95%].

W pierwszym etapie testowania (wstępnej wersji produktu finalnego) każdy z nauczycieli zrealizował średnio 5 projektów edukacyjnych z uczniami, zaś w drugim etapie testowania (skorygowanej wersji produktu finalnego) każdy z nauczycieli zrealizował z uczniami średnio 4 takie projekty.

Wzrostowi umiejętności przygotowywania uczniów/uczennic do realizacji projektów uczniowskich towarzyszyła w przypadku nauczycieli także zmiana charakteru motywacji do podejmowania tego typu działań. W badaniu przeprowadzonym po zakończeniu realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” znacznie więcej osób niż miało to miejsce w badaniu przeprowadzonym przed jego rozpoczęciem, zadeklarowało, iż do realizacji projektów edukacyjnych skłania ich przekonanie o korzyściach odnoszonych przez uczniów dzięki tego typu działaniom (58 osób w preteście i 86 w postteście) oraz chęć poszerzenia własnych kompetencji o nowe metody pracy z uczniami (50 osób w preteście i 60 w postteście).

- ❖ **wzrost motywacji** (mierzony dwukrotnie w dziesięciopunktowej skali (1-10) obejmującej kontinuum od całkowitego braku motywacji po bardzo wysoką motywację w badanym zakresie) **do korzystania z e-learningu oraz do pozyskiwania pomocy w prowadzonych działaniach wychowawczych i edukacyjnych (realizacji projektów uczniowskich) dzięki wykorzystaniu Internetu** (platformy internetowej programu „Zostać przedsiębiorczym”). W przypadku poziomu motywacji do korzystania z e-learningu odnotowano wzrost średnio o 4,2 punktu w etapie I i 4,1 w etapie II, zaś w przypadku motywacji do

pozyskiwania pomocy przez Internet wzrost średnio o 4,3 punktu w etapie I i 3,9 w etapie II.

Według oszacowania nauczycieli obu etapów ich motywacja do korzystania z e-learningu oraz pozyskiwania przez Internet pomocy w prowadzonych działaniach edukacyjno – wychowawczych wzrosła średnio o 59% w stosunku do stanu wyjściowego.

❖ **wzrost poziomu umiejętności korzystania z e-learningu** średnio o 6,15 punktu w etapie I i 6,01 punktu w etapie II (w dziesięciopunktowej skali). **U wszystkich badanych odnotowano także pozytywną zmianę poziomu umiejętności pozyskiwania pomocy przez Internet** – średnio o 5,75 punktu w etapie I i 5,7 punktu w etapie II.

❖ **wzrost poziomu umiejętności w zakresie planowania, wdrażania i doskonalenia pracy wychowawczej w oparciu o system elektronicznego e – notesu.** W przypadku nauczycieli uczestniczących w I etapie odnotowano wzrost średnio o 5,85 punktu, zaś w przypadku nauczycieli uczestniczących w II etapie średnio o 3,7 punktu (w skali dziesięciopunktowej, gdzie 1 oznaczała brak umiejętności zaś 10 bardzo wysokie umiejętności w omawianym zakresie). Według oszacowań badanych umiejętności te wzrosły średnio o 65,5% w stosunku do stanu wyjściowego w I etapie i 45% w stosunku do stanu wyjściowego w II etapie testowania.

✚ W przypadku **94 nauczycieli (88% ogółu)** odnotowano **wzrost poziomu zainteresowania planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia**, szacując go w I etapie średnio na 66%, w II etapie średnio na 51% w stosunku do stanu wyjściowego (przed rozpoczęciem realizacji projektu).

✚ Realizację projektu „Zostać przedsiębiorczym” w szkołach poprzedzały warsztaty szkoleniowe dla nauczycieli mające na celu m.in. wdrożenie ich do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami. Przed rozpoczęciem warsztatów oraz po ich zakończeniu dokonano oceny poziomu umiejętności nauczycieli (20 uczestników warsztatu) w zakresie moderowania pracy uczniów (przy użyciu skali dziesięciopunktowej). Między badaniem początkowym, a badaniem końcowym **umiejętności moderowania zajęć wzrosły średnio o 4,1 punktu w skali 1-10 (ponad 45% w stosunku do stanu wyjściowego).**

Warto zauważyć, że także w przypadku uczestników II etapu testowania, 87 nauczycieli nie biorących udziału w warsztatach stacjonarnych, podczas których możliwe było praktyczne ćwiczenie umiejętności moderowania, odnotowano w czasie realizacji projektu wzrost poziomu umiejętności moderowania zajęć prowadzonych z uczniami. Przed realizacją projektu poziom umiejętności w tym zakresie został oceniony średnio na 6 punktów, zaś po jej zakończeniu średnio na 8,13 punktu w dziesięciostopniowej skali rozciągającej się od braku umiejętności po bardzo duże umiejętności moderowania zajęć. [Analiza testem t dla prób zależnych wykazała, że ocena nauczycieli jest istotnie statystycznie wyższa po realizacji programu średnio o 2,1; przy $p < 0,001$].

Odnutowany w badaniach wzrost poziomu umiejętności moderowania pracy uczniów przełożył się także na samoocenę nauczycieli. Wszyscy badani (107 osób) zadeklarowali, że ich umiejętności wzrosły, szacując ten wzrost w I etapie testowania średnio na 65%, zaś w II etapie testowania średnio 56,4% w stosunku do stanu wyjściowego.

✚ Podczas realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” uczniowie pogłębili swoje zainteresowania, motywacje i umiejętności w obszarach objętych projektem:

- ❖ **W przypadku 1994 uczniów (79% ogółu badanych) odnotowano wzrost motywacji do samoanalizy** Poziom wzrostu własnej motywacji do analizowania własnych atutów i słabości uczniowie uczestniczący w I etapie testowania oszacowali średnio na 52%, zaś uczniowie biorący udział w II etapie na 58% w stosunku do stanu wyjściowego. Także pomiar motywacji dokonany w obu edycjach na skali dziesięciopunktowej (w dwóch momentach czasowych: przed i po realizacji projektu przez uczniów) potwierdził w przypadku 8 na 10 uczniów pozytywną zmianę w badanym obszarze (przesunięcie średnio o ponad 3 punkty w kierunku wyższych pozycji skali).
- ❖ **W przypadku 2029 uczniów (81% ogółu badanych) odnotowano wzrost motywacji do planowania pracy służącej rozwijaniu posiadanych predyspozycji.** Poziom wzrostu własnej motywacji do podejmowania działań na rzecz samorozwoju uczniowie oszacowali średnio na 54,5 % w I etapie testowania oraz na 58,1% w stosunku do stanu wyjściowego w II etapie testowania.
- ❖ **W przypadku 1933 uczniów (79% ogółu badanych) odnotowano wzrost umiejętności analizowania własnych predyspozycji, planowania pracy**

służącej ich rozwijaniu oraz kształtowania postaw przedsiębiorczych (dzięki pracy z programem komputerowym „Jestem – mogę być”). Biorąc pod uwagę wyniki badań przeprowadzonych w ramach obu etapów testowania poziom umiejętności w tym zakresie wzrósł średnio o 2,5 punktu w skali od 1 do 10 czyli średnio o ponad 27% w stosunku do stanu wyjściowego.

Wyniki badania panelowego znalazły swoje odzwierciedlenie w deklaracjach uczniów. Większość badanych: 421 uczniów I edycji (81,3% ogółu) i 1579 uczniów drugiej edycji (79,2% ogółu ankietowanych) zauważyło, iż realizacja programu (praca z programem JMB) przyczyniła się do wzrostu ich umiejętności związanych z planowaniem działań służących rozwijaniu własnych predyspozycji oraz kształtowaniu postaw przedsiębiorczych. Uczniowie I edycji, którzy zadeklarowali wzrost umiejętności planowania działań służących rozwijaniu własnych predyspozycji oszacowali go średnio na 53,3% w stosunku do stanu wyjściowego. Uczniowie II edycji, oszacowali go średnio na 58,8% w stosunku do stanu wyjściowego.

- ❖ **W przypadku 2159 uczniów (86% ogółu badanych) odnotowano wzrost umiejętności uczniów związanych z wykorzystywaniem programu „Działamy razem” do realizacji projektu uczniowskiego.** Ocena umiejętności planowania działań realizowanych w ramach projektu uczniowskiego wzrosła między badaniem początkowym i badaniem końcowym średnio o 2,9 punktu w dziesięciopunktowej skali (1-10). Ocena umiejętności sprawdzania działań realizowanych w ramach projektu uczniowskiego wzrosła między badaniem początkowym i badaniem końcowym średnio o 3 punkty w dziesięciopunktowej skali pomiarowej. Ocena umiejętności dokumentowania działań realizowanych w ramach projektu uczniowskiego wzrosła między badaniem początkowym i badaniem końcowym średnio o 3,1 punktu w skali dziesięciopunktowej.

Analogiczne wyniki uzyskano w badaniu deklaracji uczniów. Zdecydowana większość z nich (2002 osoby, co stanowi 80% ogółu badanych) zadeklarowało wzrost poziomu umiejętności związanych z planowaniem, sprawdzaniem i/lub dokumentowaniem działań podejmowanych w ramach realizacji projektu uczniowskiego. Uczniowie I edycji oszacowali wzrost swoich umiejętności w omawianym zakresie średnio na 53,5% w stosunku do stanu wyjściowego w przypadku planowania, średnio na 53,1% w przypadku sprawdzania i średnio na 53,9% w przypadku dokumentowania działań z

wykorzystaniem programu komputerowego „Działamy razem”. Uczniowie II edycji oszacowali wzrost swoich umiejętności w omawianym zakresie jeszcze wyżej: średnio na 59,9% w stosunku do stanu wyjściowego w przypadku planowania, średnio na 60,9% w przypadku sprawdzania i średnio na 62,2% w przypadku dokumentowania działań z wykorzystaniem programu komputerowego „Działamy razem”.

- ❖ W przypadku 1978 uczniów (79% ogółu badanych) odnotowano **wzrost umiejętności związanych z planowaniem, sprawdzaniem i dokumentowaniem działań realizowanych w codziennym życiu**. W przypadku pierwszej z wymienionych umiejętności u 53% badanych (1325 osób) w pomiarze końcowym uzyskano wynik wyższy (średnio o 2,7 punktu w dziesięciopunktowej skali pomiarowej) niż miało to miejsce w pomiarze początkowym. Także w przypadku kolejnej z analizowanych umiejętności – sprawdzania poziomu realizacji rozmaitych działań podejmowanych w codziennym życiu u 53% badanych (1325 osób) uzyskano w pomiarze końcowym wyższy wynik (średnio o 2,8 punktu w dziesięciopunktowej skali pomiarowej) niż miało to miejsce w pomiarze początkowym. Również w przypadku ostatniej z umiejętności poddanych obserwacji (związanych z dokumentowaniem działań podejmowanych w codziennym życiu) uzyskano wynik świadczący o jej wzroście w trakcie realizacji projektu. W przypadku większości badanych uczniów (1463 osób, co stanowi 58% ogółu) odnotowano w badaniu końcowym wynik wyższy (średnio o 3,1 punktu w skali 1-10) niż w badaniu początkowym.

Poziom wzrostu poszczególnych umiejętności w stosunku do stanu wyjściowego (sprzed rozpoczęcia realizacji projektu) został oszacowany przez samych badanych średnio na 54,4% (I etap) – 62,9% (II etap) w przypadku planowania, 54,6% (I etap) – 61,8% (II etap) w przypadku sprawdzania i 53,9% (I etap) – 63,1% (II etap) w przypadku dokumentowania działań.

- ❖ W przypadku **912 uczestników** (co stanowi 36% ogółu badanych oraz 44% badanych deklarujących zamiar podjęcia studiów) **wzrosło zainteresowanie kontynuacją kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy**.
- ❖ W przypadku **ponad 90% badanych uczniów** (2296 osób) **odnotowano pozytywne zmiany w różnych obszarach związanych z komunikacją**

międzyludzka, przede wszystkim: wzrost umiejętności trafnego odczytywania emocji partnerów sytuacji komunikacyjnych, umiejętności odmawiania oraz umiejętności precyzyjnego, zrozumiałego dla partnerów interakcji, wyrażania własnych opinii.

Uczestników projektu poddano także dwukrotnemu testowi wiedzy (przed rozpoczęciem realizacji projektu oraz po jej zakończeniu) zawierającemu szereg pytań dotyczących zachowań w różnych sytuacjach komunikacyjnych. W obu edycjach odnotowano **wzrost poziomu wiedzy uczniów** wyrażony w wyższym wyniku testu w badaniu końcowym w stosunku do wyniku uzyskanego w badaniu początkowym. **Wynik testu poprawiło łącznie 1540 uczniów** (61,3% ogółu badanych).

- ❖ **W przypadku zdecydowanej większości uczniów (2025 osób, co stanowi 81% ogółu badanych) zaobserwowano wzrost umiejętności związanych z pracą zespołową**, takich jak: organizacja pracy grupy, z którą realizuje się zadanie, przedkładanie interesu grupowego nad własne pomysły (nawet jeśli oznacza to rezygnację z ich realizacji), rozwiązywanie konfliktów z innymi osobami w sposób uwzględniający potrzeby i interesy każdej ze stron.

W obu etapach testowania wstępnej wersji produktu finalnego odnotowano także **wzrost poziomu wiedzy uczniów z zakresu zasad pracy grupowej** wyrażony w wyższym wyniku testu w badaniu końcowym w stosunku do wyniku uzyskanego w badaniu początkowym. Wynik testu poprawiło łącznie 1769 uczniów: 370 w I etapie testowania i 1399 w etapie II (ponad 70% ogółu badanych).

- ✚ Jednym z głównych warunków efektywnej realizacji w szkołach projektów opartych na wykorzystaniu nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych jest zrozumienie ich idei przez dyrektorów placówek oraz udzielenie przez nich wsparcia nauczycielom. Przed rozpoczęciem realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” dyrektorzy (pełniący w projekcie rolę szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości - SLWDP), ocenili poziom swojego zainteresowania korzystaniem z e-lerningu przez nauczycieli pracujących w ich szkołach średnio na 6,25 punktu w dziesięciostopniowej skali (1-10), zaś po dwuletniej realizacji projektu w szkołach ocena ta wyniosła średnio 8,9 punktu w tejże skali. Co ważne **wzrostowi zainteresowania podnoszeniem kwalifikacji kadry pedagogicznej przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych**

towarzyszy także rosnąca motywacja liderów do prowadzenia w szkołach działań na rzecz takiej aktywności nauczycieli (przed realizacją projektu średni poziom motywacji SLWDP w tym zakresie wynosi 5,8 punktu w skali dziesięciopunktowej, po dwóch latach jego realizacji wzrasta do 9,05 punktu).

✚ **Wszyscy regionalnie eksperci projektu uczniowskiego (16 osób) odnotowali, iż w trakcie uczestnictwa w projekcie wzrósł poziom ich umiejętności prowadzenia/moderowania warsztatu w formie e-learningowej.** Oceniając wzrost poziomu powyższej umiejętności REPU szacują go średnio na 57% w stosunku do stanu wyjściowego (przed rozpoczęciem realizacji projektu). Mimo opisanych, w niektórych przypadkach dość bogatych doświadczeń badanych związanych z uczestnictwem w warsztatach e-learningowych, wszyscy REPU (16 osób) **oceniają także, iż dzięki uczestnictwu w projekcie „Zostać Przedsiębiorczym” wzrósł poziom ich umiejętności korzystania z warsztatu w formie e-learningowej.** Oceniając wzrost poziomu swoich umiejętności w tym zakresie REPU szacują go średnio na 51% w stosunku do stanu obserwowanego przed rozpoczęciem udziału w projekcie.

✚ **W badaniu realizowanym po zakończeniu II etapu testowania wszyscy REPU (16 osób) deklarują, że podczas uczestnictwa w projekcie „Zostać Przedsiębiorczym” wzrósł poziom ich motywacji do korzystania z platformy e-learningowej w pracy z nauczycielami/nauczycielkami,** szacując ten wzrost średnio na 56% w stosunku do stanu wyjściowego (obserwowanego przed realizacją projektu „Zostać przedsiębiorczym”).

Przeprowadzone badania pokazały zatem, że cele projektu „Zostać przedsiębiorczym”, realizowane w jego ramach działania oraz wypracowane produkty w bardzo dużym stopniu odpowiadają na zdiagnozowane potrzeby, jednocześnie znacząco zmniejszając stojące za nimi problemy.

2. PRZEDMIOT I KRYTERIA EWALUACJI

Realizacja każdego badania społecznego wymaga opracowania kompleksowego projektu wszystkich jego faz i elementów w postaci koncepcji badawczej. Zawiera ona wyczerpujące ustalenia dotyczące celu, problematyki badawczej, sposobu rozumienia najważniejszych terminów wykorzystanych do sformułowania celów i pytań badawczych, doboru źródeł informacji oraz właściwych im metod, i technik badawczych, jak również skonstruowane dla realizacji założonych celów narzędzia badawcze, a także ustalenia dotyczące sposobu opracowania, prezentacji i wykorzystania otrzymanych dzięki ich zastosowaniu rezultatów.

W przypadku badań ewaluacyjnych punkt wyjścia do konstruowania tego typu koncepcji stanowi dogłębne zapoznanie się z przedmiotem/działaniem/procesem podlegającym ocenie oraz wyznaczenie kryteriów tejże oceny.

2.1. Cele, działania i materiały opracowane dla potrzeb realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym”

„Zostać przedsiębiorczym - program edukacyjny z multimedialnym pakietem dydaktycznym dla gimnazjum” to, skierowany do uczniów gimnazjów, projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Priorytet III Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki - „*Wysoka jakość systemu oświaty*”, Działanie 3.5 *Projekty innowacyjne*”, w tym konkursu zamkniętego nr 4/POKL/2009 pt. *Opracowanie i pilotażowe wdrożenie innowacyjnych programów dotyczących m.in. kształcenia w zakresie nauk matematycznych, przyrodniczych i technicznych oraz przedsiębiorczości.*

Oferowane w jego ramach zadania, materiały i pomoce dydaktyczne służą przygotowaniu uczniów gimnazjum do planowania i realizacji projektów uczniowskich (zespołowych przedsięwzięć uczniów, mających na celu rozwiązanie konkretnego problemu z zastosowaniem różnorodnych metod), przyczyniających się do kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów oraz doskonalących ich umiejętności w tym zakresie.

Zgodnie z założeniami opracowany program stanowi wsparcie dla szkół w realizacji zadań z zakresu planowania, analizowania i modyfikowania podejmowanych działań wychowawczych zgodnie z potrzebami uczniów oraz z ich udziałem; podejmowania przez uczniów samodzielnych różnorodnych aktywności na rzecz własnego rozwoju; realizowania działań zainicjowanych przez uczniów; prowadzenia działań służących

wyrównywaniu szans edukacyjnych oraz podejmowania współpracy ze środowiskiem na rzecz rozwoju własnego i lokalnego. Wdrożenie do praktyki edukacyjnej w zakresie przedsiębiorczości innowacyjnego programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” ukierunkowanego na rozbudzenie zainteresowań uczniów/uczennic gimnazjów kontynuowaniem nauki na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy, z wykorzystaniem skonstruowanego dla potrzeb programu multimedialnego pakietu dydaktycznego dla uczniów/uczennic i nauczycieli/nauczycielek wspomagającego proces kształcenia powinno zatem prowadzić do podwyższenia jakości kształcenia w gimnazjum (por. Strategia wdrażania projektu innowacyjnego testującego. „Zostać przedsiębiorczym - program edukacyjny z multimedialnym pakietem dydaktycznym dla gimnazjum” s. 11). O osiągnięciu założonego celu głównego świadczą mają efekty sformułowane w postaci następujących celów szczegółowych zaprezentowanych w poniższej tabeli wraz z odpowiadającymi im efektami uzyskanymi po wprowadzeniu innowacji (w wyniku realizacji projektu w oparciu o wypracowywane w jego ramach kolejne wersje produktu finalnego).

1. Wzrost u nauczycieli/nauczycielek poziomu i zakresu umiejętności wdrażania do praktyki szkolnej zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych, wzrost poziomu i zmiana charakteru ich motywacji do podejmowania tego typu działań (pogłębienie, zmiana charakteru motywacji z zewnętrznej na wewnętrzną)
2. Wzrost u uczniów/uczennic poziomu i zakresu umiejętności związanych z realizacją projektów uczniowskich oraz wzrost poziomu i zmiana charakteru ich motywacji do podejmowania tego typu działań (pogłębienie, zmiana charakteru motywacji z zewnętrznej na wewnętrzną)
3. Wzrost częstotliwości i poszerzenie zakresu wykorzystywania przez nauczycieli/nauczycielki zasobów platformy internetowej (warsztaty e-learningowe i konsultacje na forum internetowym), wzrost umiejętności kształcenia na odległość
4. Wzrost u nauczycieli/nauczycielek poziomu i zakresu umiejętności związanych z planowaniem, wdrażaniem, badaniem i doskonaleniem działań wychowawczych z wykorzystaniem elektronicznego systemu e-notesu.

5. Wzrost u uczniów/uczennic poziomu i zakresu umiejętności analizowania własnych predyspozycji i planowania dalszej pracy nad ich rozwijaniem oraz kształtowania postawy przedsiębiorczej ukierunkowanej na wzrost zainteresowań uczniów/uczennic kontynuacją kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy z wykorzystaniem programu komputerowego „Jestem – mogę być” (JMB).
6. Wzrost u uczniów/uczennic poziomu i zakresu umiejętności związanych z planowaniem, sprawdzaniem i dokumentowaniem podejmowanych działań z wykorzystaniem programu komputerowego „„Działamy razem”” (DR).

Podlegające ewaluacji, a jednocześnie wyznaczające jej zakres i ramy czasowe, testowanie programu „Zostać przedsiębiorczym” obejmowało dwa lata. W pierwszym roku testowania realizowanym w roku szkolnym 2011/2012 podjęto i poddano ewaluacji następujące działania:

- * Przeprowadzenie warsztatów szkoleniowych w formie tradycyjnej dla szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości (20 osób) oraz pierwszej grupy nauczycieli/nauczycielek (20 osób) do części „Przygotowanie uczniów do podejmowania i realizacji projektu uczniowskiego” (październik 2011).
- * Realizacja programu „Zostać przedsiębiorczym” w szkołach przez nauczycieli/nauczycielki i prowadzenie przez nich bieżących analiz opracowanych do programu materiałów dydaktycznych (październik 2011 – czerwiec 2012).
- * Przeprowadzenie warsztatów szkoleniowych w formie tradycyjnej dla pierwszej grupy nauczycieli/nauczycielek do części „Towarzyszenie uczniom w podejmowaniu i realizacji projektu” (styczeń 2012).
- * Przeprowadzenie warsztatów szkoleniowych (obejmujących zakres obu szkoleń dla nauczycieli, formy wsparcia metodycznego nauczycieli i zasady moderowania szkoleń e-learningowych do programu) w formie tradycyjnej dla regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego (styczeń 2012).
- * Panele dyskusyjne nauczycieli/nauczycielek, szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości oraz regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego służące przedyskutowaniu doświadczeń z realizacji projektu oraz ewentualnych zmian proponowanych na podstawie wyników monitoringu przez zespół projektowy. (czerwiec 2012)

W drugim roku testowania produktu finalnego zrealizowano (i poddano badaniom ewaluacyjnym) następujące działania:

- * Przeprowadzenie warsztatów szkoleniowych w formie e-learningowej dla drugiej grupy nauczycieli/nauczycielek do części „Przygotowanie uczniów do podejmowania i realizacji projektu uczniowskiego” (wrzesień – październik 2012)
- * Realizacja programu „Zostać przedsiębiorczym” w szkołach przez nauczycieli/nauczycielki i prowadzenie przez nich bieżących analiz skorygowanej wersji produktu finalnego (wrzesień 2012 – czerwiec 2013)
- * Przeprowadzenie warsztatów szkoleniowych w formie e-learningowej dla drugiej grupy nauczycieli/nauczycielek do części „Towarzystwo uczniom w podejmowaniu i realizacji projektu” (styczeń – luty 2013)
- * Tematyczne panele dyskusyjne w mieszanych zespołach, w skład których wejdą przedstawiciele wszystkich grup użytkowników biorących udział w teście służące przedyskutowaniu doświadczeń z realizacji projektu oraz zmian proponowanych na podstawie wyników monitoringu przez zespół projektowy. (czerwiec – lipiec 2013)

Ewaluacji podlegały także materiały i pomoce opracowane wchodzące w skład produktu finalnego wypracowanego w ramach projektu „Zostać przedsiębiorczym”:

- * Pakiet dydaktyczny do programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” zawierający 120 zadań edukacyjnych dotyczących obszarów tematycznych związanych z realizacją projektu uczniowskiego i mających na celu wspieranie uczniów/uczennic oraz podniesienie efektywności działań podejmowanych w tym zakresie.
- * Warsztat szkoleniowy dla nauczycieli/nauczycielek dotyczący prowadzenia systematycznych zajęć dydaktycznych kształtujących umiejętności przedsiębiorcze, roli nauczyciela/nauczycielki podczas realizacji przedsięwzięcia uczniowskiego i doboru zadań edukacyjnych wspierających ucznia/uczennicę w realizacji projektu.
- * E-notes - elektroniczny notes wychowawcy - narzędzie wspierające pracę wychowawcy w zakresie notowania spostrzeżeń dotyczących współpracy w grupie, odpowiedzialności, cech, umiejętności i trudności uczniów/uczennic oraz planowania pracy wychowawczej.
- * Interaktywny pakiet programów komputerowych dla uczniów/uczennic gimnazjum „Jestem – mogę być” pozwalających uczniom/uczennicom, po dokonaniu samooceny, na wskazanie kroków kształtujących ich umiejętności w obszarach: gospodarowanie

czasem, tworzenie budżetu, planowanie przyszłości, umiejętności komunikacyjne, motywowanie, poznanie swoich zasobów, funkcjonowanie w zespole.

- * Interaktywny program komputerowy dla uczniów „Działamy razem” (DR) wspierający planowanie, monitoring i dokumentowanie realizacji projektów uczniowskich oraz upowszechnianie podstawowych danych o projektach realizowanych przez uczniów/uczennice gimnazjum na platformie internetowej projektu.

2.2. Teoretyczno – metodologiczne podstawy badania ewaluacyjnego

2.2.1. Kryteria ewaluacji programu „Zostać przedsiębiorczym”

Zgodnie z zasadą triangulacji perspektyw badawczych realizowany model ewaluacji bieżącej został oparty na paradygmacie przyczynowo – skutkowym implikującym dokonanie oceny w oparciu przede wszystkim o kryteria skuteczności (realizacji celów) oraz trafności (adekwatności podjętych działań w stosunku do założonych celów), ale z uwzględnieniem również podstawowego kryterium paradygmatu nieokreślonych celów (goal-free evaluation) czyli kryterium użyteczności (jakości produktu oraz jego dostosowania do potrzeb użytkowników). W związku z tym, badania zaprojektowane w ramach procedury ewaluacyjnej służyły ocenie poziomu realizacji założonych celów (wyrażających się w uzyskiwaniu określonych wskaźników rezultatu) oraz ocenie zawartości merytorycznej i formy zarówno całego programu, jak i poszczególnych podejmowanych działań i materiałów opracowanych na potrzeby jego realizacji z punktu widzenia ich przydatności dla użytkowników (nauczycieli i uczniów). Jednocześnie podstawowe działania podejmowane w toku ewaluacji bieżącej nakierowane były z jednej strony na dostarczanie informacji pozwalających na ciągłe doskonalenie sposobu wdrażania produktu oraz jakości jego poszczególnych elementów (minimalizację potencjalnych negatywnych efektów ubocznych). Z drugiej strony ewaluacja służyła wzmocnieniu sieci powiązań między użytkownikami i odbiorcami wstępnej wersji produktu finalnego włączając ich do współpracy przy jego ocenie.

2.2.2 Cele i pytania badawcze.

Konstruowanie koncepcji badawczej, w oparciu o którą można wykonać satysfakcjonujące poznawczo badanie jest przedsięwzięciem wielofazowym i złożonym.

Pierwszy i niezbędny etap tego przedsięwzięcia stanowi niewątpliwie określenie głównego celu, którego osiągnięciu służyć ma projektowane badanie. Jego jasne wyartykułowanie warunkuje określenie szczegółowych celów badania i sformułowanie - w wyniku doprecyzowania ich zakresu – zestawu pytań badawczych. Z kolei dobrze sformułowana problematyka badawcza (cele i powiązane z nimi pytania) umożliwia wskazanie zjawisk, do których należy dotrzeć, aby rozwiązać problemy zdefiniowane w postaci celu ogólnego.

W związku z tym działania związane z bezpośrednią realizacją badania w terenie poprzedzić należy szczegółową analizą celów badania oraz odpowiadających im problemów i pytań badawczych wyznaczających zestaw poszukiwanych informacji oraz określających spektrum możliwości ich pozyskiwania (przedmiot badań, najlepsze źródła informacji, najlepszy moment realizacji itp.), a następnie przygotowaniem odpowiadających im narzędzi badawczych umożliwiających zebranie wyczerpujących, wiarygodnych i trafnych danych.

Główny cel projektowanego badania ewaluacyjnego stanowi:

Ocena wpływu wdrożenia do praktyki edukacyjnej w zakresie przedsiębiorczości innowacyjnego programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” ukierunkowanego na rozbudzenie zainteresowań uczniów/uczennic gimnazjów kontynuowaniem nauki na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy, z wykorzystaniem skonstruowanego dla potrzeb programu multimedialnego pakietu dydaktycznego dla uczniów/uczennic i nauczycieli/nauczycielek wspomagającego proces kształcenia na podwyższenie jakości kształcenia w gimnazjum.

Efektywna realizacja założonych celów głównych wymaga ich skonkretyzowania czyli przełożenia kolejno na język celów szczegółowych, następnie odpowiadających im pytań badawczych, a docelowo także zoperacjonalizowania czyli przełożenia ich na język narzędzi badawczych. Co istotne, żadnego z wymienionych etapów nie można pominąć. Dopiero określenie szczegółowych celów badania i sformułowaniu - w wyniku doprecyzowania ich zakresu – zestawu pytań badawczych, umożliwia wskazanie zjawisk, do których należy dotrzeć, aby rozwiązać problemy zdefiniowane w postaci celu ogólnego. Z drugiej strony, dobrze sformułowana problematyka badawcza (cele i powiązane z nimi pytania) jest podstawą skonstruowania narzędzi badawczych umożliwiających zdobycie adekwatnych, wiarygodnych i wyczerpujących informacji.

A zatem sformułowanemu powyżej celowi głównemu odpowiadają następujące cele szczegółowe:

1. Ocena skuteczności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (ocena stopnia realizacji założonych celów programu dzięki działaniom podejmowanym w trakcie jego realizacji):

- * Ocena wpływu działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” na poziom i zakres umiejętności wdrażania przez nauczycieli/nauczycielki zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych do praktyki szkolnej, oraz poziom i charakter ich motywacji do podejmowania tego typu działań.
- * Ocena wpływu działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” na poziom i zakres umiejętności uczniów/uczennic związanych z realizacją projektów uczniowskich oraz poziom i charakter ich motywacji do podejmowania tego typu działań.
- * Ocena wpływu działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” na częstotliwość i zakres wykorzystywania przez nauczycieli/nauczycielki zasobów platformy internetowej (warsztaty e-learningowe i konsultacje na forum internetowym), oraz poziom umiejętności kształcenia na odległość
- * Ocena wpływu działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” na poziom i zakres umiejętności związanych z planowaniem, wdrażaniem, badaniem i doskonaleniem działań wychowawczych z wykorzystaniem narzędzi elektronicznych przez nauczycieli/nauczycielki
- * Ocena wpływu działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” na poziom i zakres umiejętności analizowania własnych predyspozycji i planowania dalszej pracy nad ich rozwijaniem przez uczniów/uczennice oraz na poziom umiejętności kształtowania postawy przedsiębiorczej ukierunkowanej na wzrost zainteresowań uczniów/uczennic kontynuacją kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy
- * Ocena wpływu działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” na poziom i zakres umiejętności związanych z planowaniem,

sprawdzaniem i dokumentowaniem podejmowanych działań przez uczniów/uczennice

2. Ocena trafności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (ocena adekwatności działań podejmowanych w trakcie realizacji programu do potrzeb jego użytkowników - nauczycieli/nauczycielek i odbiorców - uczniów/uczennic):

- * Ocena jakości (zawartości merytorycznej i formy) programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz poszczególnych elementów opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego
- * Ocena przydatności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz poszczególnych elementów opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego z punktu widzenia prowadzenia pracy dydaktyczno – wychowawczej w gimnazjum
- * Ocena przydatności działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” w procesie wdrażania do praktyki szkolnej zajęć sprzyjających kształtowaniu postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic, przygotowania ich do realizacji projektów uczniowskich oraz rozbudzania ich zainteresowań kontynuowaniem nauki na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy.
- * Ocena przydatności działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” w procesie kształtowania umiejętności korzystania z warsztatu w formie e-learningowej i udzielania konsultacji przez Internet przez nauczyciel/nauczycielki, a także motywacji do podejmowania tego typu działań w szkole

3. Ocena trwałości efektów realizacji programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” z wykorzystaniem opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego.

Jak wspomniano powyżej szczegółowym celem badania odpowiadają określone pytania badawcze doprecyzowujące zakres poszukiwanych informacji. Ich zaprezentowaniu (w powiązaniu z poszczególnymi celami szczegółowymi) służy zamieszczona poniżej tabela nr 1.

Tabela 1- Relacje pomiędzy celami badań i pytaniami badawczymi.

<i>Cele</i>		<i>Pytania badawcze</i>
Ocena skuteczności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz multimedialnego pakietu dydaktycznego opracowanego dla potrzeb jego realizacji (ocena stopnia realizacji założonych celów programu dzięki działaniom podejmowanym w trakcie jego realizacji):	Ocena wpływu działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” na poziom i zakres umiejętności wdrażania przez nauczycieli/nauczycielki zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych do praktyki szkolnej, oraz poziom i charakter ich motywacji do podejmowania tego typu działań.	❖ Jakie działania związane z kształtowaniem umiejętności i motywacji do wdrażania zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych do praktyki szkolnej zaplanowano dla nauczycieli/nauczycielek w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym”? ❖ Jakie doświadczenia w zakresie wdrażania zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych do praktyki szkolnej zdobyli nauczyciele/nauczycielki w związku z realizacją programu „Zostać przedsiębiorczym”? Czy nastąpiła zmiana w tym zakresie w stosunku do doświadczeń, które nauczyciele/nauczycielki posiadali przed przystąpieniem do programu „Zostać przedsiębiorczym”? ❖ Czy udział w programie wpłynął na zmianę poziomu i zakresu umiejętności wdrażania zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych do praktyki szkolnej przez nauczycieli/nauczycielki? Czy i w jaki sposób udział w programie wpłynął na zmianę poziomu i charakteru ich motywacji do podejmowania i realizacji tego typu działań? Czy odnotowana zmiana była zgodna z założeniami programu „Zostać przedsiębiorczym”? Jakie były przyczyny ewentualnych rozbieżności między zakładanym, a osiągniętym poziomem zmiany? ❖ Czy i jakie efekty uboczne (zarówno pozytywne, jak i negatywne z punktu widzenia realizacji założonych celów) pojawiły się w trakcie realizacji działań zaplanowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” związanych z wdrażaniem do praktyki szkolnej zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych przez nauczycieli/nauczycielki biorące udział w programie?
Ocena skuteczności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (ocena stopnia realizacji założonych celów programu dzięki działaniom podejmowanym w trakcie jego realizacji):	Ocena wpływu działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” na poziom i zakres umiejętności uczniów/uczennic związanych z realizacją projektów uczniowskich oraz poziom i charakter ich motywacji do podejmowania tego typu działań.	❖ Jakie działania związane z kształtowaniem umiejętności i motywacji związanych z realizacją projektów uczniowskich zaplanowano dla uczniów/uczennic w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym”? ❖ Jakie doświadczenia w zakresie realizacji projektów uczniowskich zdobyli uczniowie/uczennice w związku z realizacją programu „Zostać przedsiębiorczym”? Czy nastąpiła zmiana w tym zakresie w stosunku do doświadczeń, które uczniowie/uczennice posiadali przed przystąpieniem do programu „Zostać przedsiębiorczym”? ▪ Czy, w ilu i jakiego typu (tematyka, zakres) projektach uczniowskich brali udział odbiorcy projektu – uczniowie/uczennice przystępujący/przystępujące do realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym”, a jakie projekty zrealizowali w ramach programu? ▪ W jakich etapach projektów uczniowskich brali/brały udział uczniowie/uczennice podczas realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym” (wybór tematu projektu, określenie jego celów i zaplanowanie etapów realizacji, wykonanie zaplanowanych działań - jakich, publiczne przedstawienie rezultatów projektu)? Jakie zadania w ramach realizowanych wcześniej projektów uczniowskich wykonywali/wykonywały uczniowie/uczennice przystępujące do programu „Zostać przedsiębiorczym”? ❖ Czy udział w programie wpłynął na zmianę poziomu i zakresu umiejętności i motywacji uczniów/uczennic do podejmowania i realizacji działań związanych z realizacją projektów uczniowskich? Czy odnotowana zmiana była zgodna z założeniami programu „Zostać przedsiębiorczym”? Jakie były przyczyny ewentualnych rozbieżności między zakładanym, a osiągniętym poziomem zmiany? ❖ Czy i jakie efekty uboczne (zarówno pozytywne, jak i negatywne z punktu widzenia realizacji założonych celów) pojawiły się w trakcie realizacji działań zaplanowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” związanych z realizacją projektów uczniowskich przez uczniów/uczennice biorące udział w programie?

Ocena skuteczności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (ocena stopnia realizacji założonych celów programu dzięki działaniom podejmowanym w trakcie jego realizacji):	Ocena wpływu działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” na częstotliwość i zakres wykorzystywania przez nauczycieli/nauczycielki zasobów platformy internetowej (warsztaty e-learningowe i konsultacje na forum internetowym), oraz poziom umiejętności kształcenia na odległość	❖ Jakie działania związane z kształtowaniem umiejętności i nawyku wykorzystywania zasobów platformy internetowej oraz kształcenia na odległość zaplanowano dla nauczycieli/nauczycielek w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym”? ❖ Jakie doświadczenia w zakresie wykorzystywania zasobów platformy internetowej (warsztaty e-learningowe i konsultacje na forum internetowym) oraz kształcenia na odległość zdobyli nauczyciele/nauczycielki w związku z realizacją programu „Zostać przedsiębiorczym”? Czy nastąpiła zmiana w tym zakresie w stosunku do doświadczeń, które nauczyciele/nauczycielki posiadali przed przystąpieniem do programu „Zostać przedsiębiorczym”? ❖ Czy udział w programie wpłynął na zmianę częstotliwości i zakresu wykorzystywania przez nauczycieli/nauczycielki zasobów platformy internetowej (warsztaty e-learningowe i konsultacje na forum internetowym) oraz zmianę poziomu ich umiejętności kształcenia na odległość? Czy nauczyciele/nauczycielki zmienili częstotliwość i zakres działań związanych z wykorzystywaniem zasobów i narzędzi internetowych? Czy odnotowana zmiana była zgodna z założeniami programu „Zostać przedsiębiorczym”? Jakie były przyczyny ewentualnych rozbieżności między zakładanym, a osiągniętym poziomem zmiany? ❖ Czy i jakie efekty uboczne (zarówno pozytywne, jak i negatywne z punktu widzenia realizacji założonych celów) pojawiły się w trakcie realizacji działań zaplanowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” związanych z kształtowaniem umiejętności i nawyku wykorzystywania zasobów i narzędzi internetowych oraz kształcenia na odległość przez nauczycieli/nauczycielki biorące udział w programie?
Ocena skuteczności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (ocena stopnia realizacji założonych celów programu dzięki działaniom podejmowanym w trakcie jego realizacji)	Ocena wpływu działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” na poziom i zakres umiejętności związanych z planowaniem, wdrażaniem, badaniem i doskonaleniem działań wychowawczych z wykorzystaniem narzędzi elektronicznych przez nauczycieli/nauczycielki	❖ Jakie działania związane z kształtowaniem umiejętności związanych z planowaniem, wdrażaniem, badaniem i doskonaleniem działań wychowawczych z wykorzystaniem narzędzi elektronicznych zaplanowano dla nauczycieli/nauczycielek w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym”? ❖ Jakie doświadczenia w zakresie planowania, wdrażania, badania i doskonalenia działań wychowawczych z wykorzystaniem narzędzi elektronicznych zdobyli nauczyciele/nauczycielki w związku z realizacją programu „Zostać przedsiębiorczym”? Czy nastąpiła zmiana w tym zakresie w stosunku do doświadczeń, które nauczyciele/nauczycielki posiadali przed przystąpieniem do programu „Zostać przedsiębiorczym”? ❖ Czy udział w programie wpłynął na zmianę poziomu i zakresu umiejętności nauczycieli/nauczycielek w zakresie planowania, wdrażania, badania i doskonalenia działań wychowawczych z wykorzystaniem narzędzi elektronicznych? Czy odnotowana zmiana była zgodna z założeniami programu „Zostać przedsiębiorczym”? Jakie były przyczyny ewentualnych rozbieżności między zakładanym, a osiągniętym poziomem zmiany? ❖ Czy i jakie efekty uboczne (zarówno pozytywne, jak i negatywne z punktu widzenia realizacji założonych celów) pojawiły się w trakcie realizacji działań zaplanowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” związanych z kształtowaniem umiejętności planowania, wdrażania, badania i doskonalenia działań wychowawczych z wykorzystaniem narzędzi elektronicznych (w postaci e-notesu) przez nauczycieli/nauczycielki biorące udział w programie?

Ocena skuteczności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (ocena stopnia realizacji założonych celów programu dzięki działaniom podejmowanym w trakcie jego realizacji):

Ocena wpływu działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” na poziom i zakres umiejętności analizowania własnych predyspozycji i planowania dalszej pracy nad ich rozwijaniem przez uczniów/uczennice oraz na poziom umiejętności kształtowania postawy przedsiębiorczej ukierunkowanej na wzrost zainteresowań uczniów/uczennic kontynuacją kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy

- ❖ Jakie działania związane z kształtowaniem umiejętności analizowania własnych predyspozycji i planowania dalszej pracy nad ich rozwijaniem oraz umiejętności kształtowania postawy przedsiębiorczej ukierunkowanej na wzrost zainteresowań kontynuacją kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy zaplanowano dla uczniów/uczennic w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym”?
- ❖ Jakie doświadczenia w zakresie analizowania własnych predyspozycji i planowania dalszej pracy nad ich rozwijaniem oraz kształtowania postawy przedsiębiorczej ukierunkowanej na wzrost zainteresowań kontynuacją kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy zdobyli uczniowie/uczennice w związku z realizacją programu „Zostać przedsiębiorczym”? Czy nastąpiła zmiana w tym zakresie w stosunku do doświadczeń, które uczniowie/uczennice posiadali przed przystąpieniem do programu „Zostać przedsiębiorczym”?
- Czy i w jaki sposób uczniowie/uczennice analizowali swoje predyspozycje, dokonywali oceny swoich mocnych i słabych stron przed przystąpieniem do realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym”, czy i jak robili to w trakcie realizacji programu? Czy i jaka zmiana w tym zakresie nastąpiła w trakcie realizacji programu? Czy odnotowana zmiana była zgodna z założeniami programu „Zostać przedsiębiorczym”? Jakie były przyczyny ewentualnych rozbieżności między zakładanym, a osiągniętym poziomem zmiany?
- Jak uczniowie/uczennice realizujący program „Zostać przedsiębiorczym” oceniają swoje umiejętności i motywacje do analizowania własnych atutów i słabości przed rozpoczęciem programu i po jego zakończeniu? Czy i jaka zmiana nastąpiła w tych ocenach w trakcie realizacji programu? Czy odnotowana zmiana była zgodna z założeniami programu „Zostać przedsiębiorczym”? Jakie były przyczyny ewentualnych rozbieżności między zakładanym, a osiągniętym poziomem zmiany?
- Czy i w jaki sposób uczniowie/uczennice wykazywali się postawą przedsiębiorczą przed przystąpieniem do realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym”, w jaki sposób robili to w trakcie realizacji programu? Czy i jaka zmiana w tym zakresie nastąpiła w trakcie realizacji programu? Czy odnotowana zmiana była zgodna z założeniami programu „Zostać przedsiębiorczym”? Jakie były przyczyny ewentualnych rozbieżności między zakładanym, a osiągniętym poziomem zmiany?
- Czy uczniowie/uczennice przystępujący/przystępujące do realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym” mają zamiar kontynuować swoją edukację na studiach wyższych? Jakiego kierunku edukacji akademickiej preferują? Jaki odsetek stanowią wśród nich osoby zainteresowane studiami na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy? Z jakich powodów uczniowie/uczennice przystępujący/przystępujące do realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym” preferują określone kierunki studiów? Czy i w jaki sposób udział w programie wpłynął na zmiany w wymienionych planach i preferencjach? Czy odnotowana zmiana była zgodna z założeniami programu „Zostać przedsiębiorczym”? Jakie były przyczyny ewentualnych rozbieżności między zakładanym, a osiągniętym poziomem zmiany?
- ❖ Czy i jakie efekty uboczne (zarówno pozytywne, jak i negatywne z punktu widzenia realizacji założonych celów) pojawiły się w trakcie realizacji działań zaplanowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” związanych z kształtowaniem umiejętności analizowania własnych predyspozycji i planowania dalszej pracy nad ich rozwijaniem przez uczniów/uczennice oraz umiejętności kształtowania postawy przedsiębiorczej ukierunkowanej na wzrost zainteresowań uczniów/uczennic biorących udział w programie kontynuacją kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy?

Ocena skuteczności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (ocena stopnia realizacji założonych celów programu dzięki działaniom podejmowanym w trakcie jego realizacji)	Ocena wpływu działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” na poziom i zakres umiejętności związanych z planowaniem, sprawdzaniem i dokumentowaniem podejmowanych działań przez uczniów/uczennice	❖ Jakie działania związane z kształtowaniem umiejętności związanych z planowaniem, sprawdzaniem i dokumentowaniem podejmowanych działań zaplanowano dla uczniów/uczennic w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym”? ❖ Jakie doświadczenia w zakresie planowania, sprawdzania i dokumentowania podejmowanych działań (zarówno w ramach realizowanych projektów uczniowskich, jak i działań związanych ze sferą życia codziennego) zdobyli uczniowie/uczennice realizując program „Zostać przedsiębiorczym”? Czy nastąpiła zmiana w tym zakresie w stosunku do doświadczeń, które posiadali przed przystąpieniem do programu „Zostać przedsiębiorczym”? ❖ Czy udział w programie wpłynął na zmianę poziomu i zakresu umiejętności związanych z planowaniem, sprawdzaniem i dokumentowaniem podejmowanych działań przez uczniów/uczennice? Czy odnotowana zmiana była zgodna z założeniami programu „Zostać przedsiębiorczym”? Jakie były przyczyny ewentualnych rozbieżności między zakładanym, a osiągniętym poziomem zmiany? ❖ Czy i jakie efekty uboczne (zarówno pozytywne, jak i negatywne z punktu widzenia realizacji założonych celów) pojawiły się w trakcie realizacji działań zaplanowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” związanych z kształtowaniem umiejętności planowania, sprawdzania i dokumentowania podejmowanych działań przez uczniów/uczennice biorące udział w programie?
Ocena trafności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (ocena adekwatności działań podejmowanych w trakcie realizacji programu do potrzeb jego użytkowników - nauczycieli/nauczycielek i odbiorców - uczniów/uczennic)	Ocena jakości (zawartości merytorycznej i formy) programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz poszczególnych elementów opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego	❖ Jak nauczyciele/nauczycielki oraz uczniowie/uczennice oceniają zawartość merytoryczną i formę (czytelność i zrozumiałość przekazywanych treści, rozplanowanie w czasie, atrakcyjność, łatwość obsługi itp.) programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz poszczególnych elementów opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (zadania i materiały przygotowane do poszczególnych zadań, programy komputerowe „Jestem – mogę być” oraz „Działamy razem”)? Na ile są one zgodne z ich potrzebami? ❖ Czy i jakiego typu problemy pojawiały się w trakcie realizacji programu i użytkowania poszczególnych elementów opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego? Jakie były przyczyny zidentyfikowanych problemów?
Ocena przydatności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz poszczególnych elementów opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego z punktu widzenia prowadzenia pracy dydaktyczno – wychowawczej w gimnazjum	❖ W jakim zakresie nauczyciele/nauczycielki oraz uczniowie/uczennice wykorzystywali podczas realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym” opracowany na jej potrzeby pakiet dydaktyczny (zadania i materiały przygotowane do poszczególnych zadań, programy komputerowe „Jestem – mogę być” oraz „Działamy razem”)? Które elementy wykorzystywano najczęściej/najchętniej, a które najrzadziej/najmniej chętnie? Dlaczego? ❖ Czy, w jaki sposób i w jakim stopniu program zajęć opracowany w ramach projektu ZP oraz poszczególne elementy opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (zadania i materiały przygotowane do poszczególnych zadań, programy komputerowe „Jestem – mogę być” oraz „Działamy razem”) wspomagały prowadzenie pracy dydaktyczno - wychowawczej w zakresie przedsiębiorczości: ▪ Czy program nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz poszczególne elementy opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego były przydatne dla nauczycieli/nauczycielek – ułatwiały prowadzenie zajęć? Jaki jest poziom ich satysfakcji z użytkowanego produktu? ▪ Czy program nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz poszczególne elementy opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego były przydatne dla uczniów/uczennic - kształtowały umiejętności potrzebne w życiu? Jaki jest poziom ich satysfakcji z użytkowanego produktu?	

Ocena trafności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (ocena adekwatności działań podejmowanych w trakcie realizacji programu do potrzeb jego użytkowników - nauczycieli/nauczycielek i odbiorców - uczniów/uczennic)	Ocena przydatności działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” w procesie wdrażania do praktyki szkolnej zajęć sprzyjających kształtowaniu postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic, przygotowania ich do realizacji projektów uczniowskich oraz rozbudzania ich zainteresowań kontynuowaniem nauki na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy. Ocena przydatności działań realizowanych w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” w procesie kształtowania umiejętności korzystania z warsztatu w formie e-learningowej i udzielania konsultacji przez Internet przez nauczyciel/nauczycielki, a także motywacji do podejmowania tego typu działań w szkole	❖ Czy, w jaki sposób i w jakim stopniu działania zaplanowane w ramach projektu ZP oraz poszczególne elementy opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (zadania i materiały przygotowane do poszczególnych zadań, programy komputerowe „Jestem – mogę być” oraz „Działamy razem”) w ocenie nauczycieli/nauczycielek oraz uczniów/uczennic wspomagały proces wdrażania do praktyki szkolnej zajęć sprzyjających kształtowaniu postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic, przygotowania ich do realizacji projektów uczniowskich oraz rozbudzania ich zainteresowań kontynuowaniem nauki na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy? ❖ Czy uczniowie/uczennice chętnie uczestniczyli/ły w zajęciach służących realizacji poszczególnych etapów programu (realizacji zadań kształtujących m.in umiejętności komunikacyjne, umiejętności pracy w grupie, umiejętności gospodarowania czasem i posiadanymi zasobami oraz planowania przyszłości - dalszego kształcenia, realizacji projektu uczniowskiego, dokonywaniu autoanalizy własnych predyspozycji, dokumentowaniu podejmowanych działań w formie elektronicznej itp.)? ❖ W jakim stopniu działania zaplanowane w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” w zakresie wdrażania do praktyki szkolnej zajęć sprzyjających kształtowaniu postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic, przygotowania ich do realizacji projektów uczniowskich oraz rozbudzania ich zainteresowań kontynuowaniem nauki na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy odpowiadają oczekiwaniom i potrzebom użytkowników i odbiorców programu „Zostać przedsiębiorczym”? ❖ Czy, w jaki sposób i w jakim stopniu działania zaplanowane w ramach projektu ZP (warsztaty szkoleniowe w formie tradycyjnej oraz e-learningowej, multimedialny pakiet dydaktyczny, elektroniczny notes wychowawcy) w ocenie nauczycieli/nauczycielek wspierały proces kształtowania umiejętności i motywacji do korzystania z warsztatu w formie e-learningowej i udzielania konsultacji przez Internet przez nauczyciel/nauczycielki? Jak nauczyciele/nauczycielki oceniają przydatność i efektywność szkoleń tradycyjnych i e-learningowych? Jaki jest poziom ich satysfakcji z odbytych warsztatów szkoleniowych? Czy i w jakim obszarze edukacja e-learningowa może zastąpić tradycyjną formę szkolenia (czy i w jakich obszarach charakteryzuje się najwyższą skutecznością); ❖ W jakim stopniu działania zaplanowane w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” w zakresie kształtowania umiejętności i motywacji do korzystania z warsztatu w formie e-learningowej i udzielania konsultacji przez Internet przez nauczyciel/nauczycielki odpowiadają oczekiwaniom i potrzebom użytkowników programu „Zostać przedsiębiorczym”?
Ocena trwałości efektów realizacji programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” z wykorzystaniem opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego.		❖ Czy efekty programu są trwałe, widoczne po zakończeniu w nim uczestnictwa? Czy u uczniów biorących udział w realizacji programu rok po jego zakończeniu utrzymują się zmiany umiejętności i postaw obserwowane bezpośrednio po zakończeniu realizacji programu? ❖ Jak trwałość efektów programu szacują jego uczestnicy? ❖ Jakie czynniki mogą oddziaływać na trwałość efektów projektu?

2.2.3 Zastosowane metody i techniki badawcze

Uzyskanie wyczerpującego, kompletnego rozwiązania problemów sformułowanych w postaci celów i pytań badawczych wymaga zgromadzenia odpowiedniej ilości możliwie różnorodnych informacji na ich temat. W celu osiągnięcia takiego rezultatu, kierując się zasadą triangulacji metod i technik badawczych, w ramach ewaluacji bieżącej użyto szerokiego spektrum działań, metod i technik badawczych o charakterze zarówno ilościowym, jak i jakościowym, pozwalających dotrzeć zarówno do informacji o faktach (sposobach realizacji programu ZP), jak i poznać opinie użytkowników i odbiorców (na temat różnych aspektów programu ZP) i opracowano stosowne do nich narzędzia.

Poniżej zamieszczono skrócony opis proponowanych metod oraz opartych na nich technik badawczych, zaś opracowane narzędzia zamieszczono w załącznikach.

- Ankieta – standaryzowana technika zdobywania materiałów oparta na procesie wzajemnego komunikowania się badacza z badanym, podczas którego badany pisemnie odpowiada na pytania badacza - pozwala na zebranie w stosunkowo krótkim czasie dużej ilości informacji. Zastosowana w wersji on-line pozwala na prowadzenie systematycznych badań w formie wygodnej zarówno dla badacza, jak i, co nie mniej ważne, dla badanego, który może wypełnić kwestionariusz w dowolnym, dogodnym dla siebie miejscu i czasie (ograniczonym jedynie końcowymi terminami realizacji badań).
- Zogniskowany wywiad grupowy (focus group interviews) - sterowana scenariuszem nieformalna dyskusja wśród celowo dobranej (relatywnie homogenicznej) grupy osób na określony temat. Zastosowanie wspomnianej metody poza wygenerowaniem poszukiwanych informacji daje możliwość pogłębienia analizy o opis relacji, interakcji między jednostkami badania, umożliwiając badanie poglądów powstających w określonym kontekście społecznym (krystalizujących się pod wpływem opinii i poglądów innych ludzi) daje możliwość bezpośredniego wglądu w grupowe procesy kształtowania się opinii i podejmowania decyzji. Uczestnictwo w fokusie pozwala też na ograniczenie pewnych zahamowań – łatwiej niż w przypadku innych metod nakłonić uczestników do mówienia o rzeczach, o których normalnie nie chcą mówić oraz na przypominanie zapomnianych wątków – uczestnicy wzajemnie przypominają sobie pewne kwestie. Dodatkowymi zaletami metody z punktu widzenia założonych celów są jej elastyczność (związana z możliwością wprowadzania bieżących korekt do

scenariusza w zależności od przebiegu badania oraz pojawiających się w jego ramach nowych wątków) oraz forma nie narzucająca badanym języka wypowiedzi, nie ograniczająca ich zakresu oraz umożliwiająca ekspresję skojarzeń i emocji, które nie są do końca uświadamiane przez badanych (co stwarza możliwość badania sposobów ich myślenia o przedmiocie badania). Uzyskane przy pomocy zastosowanej metody dane mają charakter jakościowy (umożliwiający udzielenie pogłębionych odpowiedzi na pytania dotyczące tego jak wygląda badany problem i dlaczego – jakie są tego przyczyny) i są interpretowane dzięki pogłębionej analizie informacji uzyskanych od uczestników oraz obserwacji działań i zachowań tychże uczestników dokonywanych podczas wszystkich sesji fokusowych.

- Indywidualny wywiad pogłębiony (Individual in-Depth Interview) - metoda polegająca na bezpośredniej rozmowie z badanym na tematy interesujące badacza. Dzięki umiejętnemu moderowaniu rozmowy badacz może uzyskać pogłębione informacje dotyczące indywidualnych przemyśleń, przekonań, poglądów, motywacji i postaw badanego. Poznanie i uwzględnienie perspektywy informatora, zazwyczaj bezpośredniego uczestnika badanych procesów, pozwala na lepsze, pełniejsze zrozumienie analizowanych zjawisk (dostrzeżenie aspektów i szczegółów ujawniających się w doświadczeniach jednostkowych). Zastosowanie wywiadu indywidualnego, ze względu na jego elastyczność (możliwość dostosowywania przebiegu oraz stylu rozmowy do charakteru pozyskiwanych informacji oraz kompetencji i preferencji komunikacyjnych badanego) wydaje się szczególnie celowe w stosunku do osób posiadających dużą ilość wielowymiarowych informacji na temat badanych zjawisk oraz w stosunku do niewielkich, zróżnicowanych bądź trudno dostępnych grup informatorów oraz w sytuacjach, w których trudno precyzyjnie zdefiniować zakres poszukiwanych informacji.
- Dodatkowym, choć nie mniej istotnym źródłem informacji w ramach realizowanej procedury ewaluacyjnej będą także dokumenty wytwarzane podczas realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym”. Pozwolą one uzyskać informacje o przebiegu poszczególnych etapów programu oraz uzyskiwanych w ich ramach efektach, umożliwiając wzbogacenie i uzupełnienie prowadzonych analiz i interpretacji. W związku z założonymi celami badania analizie (na zakończenie każdego etapu testowania programu) poddane zostaną:
 - zestawienia i raporty z monitoringu programu „Zostać przedsiębiorczym”

- raport końcowy sporządzony na podstawie danych uzyskanych z cząstkowych raportów e-learningowych przygotowanych przez moderatorów kursów
- prace uczniów zrealizowane i udokumentowane w postaci projektów uczniowskich

Uwzględniając opisaną powyżej perspektywę triangulacji perspektyw oraz metod i technik badawczych, oraz mając na uwadze właściwości różnych ich typów, ewaluacja wewnętrzna projektu objęła:

- ❖ wstępne badania diagnostyczne poprzedzające testowanie projektu pozwalające na rozpoznanie najważniejszych ograniczeń i potrzeb w zakresie kształtowania postaw przedsiębiorczych młodzieży gimnazjalnej, a służące poprawie jakości etapu planowania projektu w kierunku możliwie najlepszego dostosowania celów (i w konsekwencji wszystkich podejmowanych działań) do potrzeb i problemów adresatów projektu. W ramach trzech modułów tematycznych (a) Identyfikacja, diagnoza i analiza oczekiwań, potrzeb, ograniczeń i problemów w zakresie kształtowania postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży gimnazjalnej; b) Analiza doświadczeń i oczekiwań nauczycieli w zakresie wpływu pracy z komputerem/programem komputerowym na kształtowanie zainteresowań i zmianę zachowań uczniów; c) Możliwości, potrzeby oraz warunki prezentacji podejmowanych działań/ dobrych praktyk w formie elektronicznej, korzystania z tych prezentacji jak również ograniczeń i problemów z tym związanych) zrealizowano 6 sesji fokusowych z uczniami i nauczycielami gimnazjów reprezentującymi szkoły różnej wielkości: małe (liczące od 3 do 8 klas), średniej wielkości (liczące od 9 do 15 klas) oraz duże (liczące powyżej 15 klas) zlokalizowane w trzech kategoriach miejscowości wyróżnionych ze względu na zróżnicowaną liczbę mieszkańców (poniżej 10 tys. mieszkańców, od 10tys. do 100tys. mieszkańców, oraz powyżej 100tys. mieszkańców).
- ❖ ilościowe i jakościowe badania uczestników projektu (nauczycieli/nauczycielek i uczniów/uczennic) w trakcie jego realizacji. W tym:
 - * panelowe badania ankietowe (on - line) uczniów/uczennic, nauczycieli/nauczycielek, szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości oraz regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego (przed rozpoczęciem realizacji programu oraz po zakończeniu każdego z etapów testowania). Podstawę formułowanych wniosków stanowią tu dane z ankiet ewaluacyjnych wypełnionych przez uczestników obu etapów testowania

przed rozpoczęciem oraz po zakończeniu realizacji projektu w danym roku szkolnym (łącznie 1040 ankiet wypełnionych przez uczniów, 40 ankiet wypełnionych przez nauczycieli, 20 ankiet wypełnionych przez szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości oraz 16 ankiet wypełnionych przez regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego w I edycji projektu oraz 3986 ankiet wypełnionych przez uczniów, 174 ankiety wypełnione przez nauczycieli 20 ankiet wypełnionych przez szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości oraz 16 ankiet wypełnionych przez regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego w II edycji projektu *).

- * badania ankietowe on-line skierowane do uczniów/uczennic oraz nauczycieli/nauczycielek służące ocenie zawartości, funkcjonalności i przydatności materiałów i pomocy wchodzących w skład produktu finalnego wypracowanego podczas realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym” (pakietu dydaktycznego zawierającego 120 zadań edukacyjnych (788 ankiet wypełnionych przez nauczycieli, dotyczących ocen poszczególnych zadań), elektronicznego notesu wychowawcy (885 ankiet wypełnionych przez nauczycieli na różnych etapach korzystania z dziennika), interaktywnego pakietu programów komputerowych dla uczniów/uczennic gimnazjum „Jestem – mogę być” oraz interaktywnego programu komputerowego dla uczniów „Działamy razem” (łącznie 2619 ankiet wypełnionych przez uczniów i nauczycieli po zakończeniu realizacji projektu);
- * badania ankietowe i wywiady pogłębione z nauczycielami/nauczycielkami uczestniczącymi w warsztatach szkoleniowych przygotowujących nauczycieli/nauczycielki do realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym” mające na celu ocenę skuteczności i adekwatności warsztatów szkoleniowych w wersji tradycyjnej (pierwszy rok testowania produktu) oraz e-learningowej (drugi rok testowania produktu). Zebrano ankiety od 20 uczestników warsztatów tradycyjnych i przeprowadzono 10 wywiadów z uczestnikami warsztatów e- learningowych;
- * badania podsumowujące kolejne etapy testowania produktu – po 2 sesje fokusowe (z celowo dobranymi 8-12 osobowymi grupami nauczycieli/nauczycielek i uczniów/uczennic) realizowane po zakończeniu pierwszego i drugiego roku

* Ponieważ szkolni liderzy wychowania dla przedsiębiorczości oraz regionalni eksperci projektu uczniowskiego przystąpili do projektu w roku szkolnym 2011/2012 i kontynuowali swój w nim udział także w roku szkolnym 2012/2013 przed rozpoczęciem realizacji projektu objęto ich badaniem początkowym, zaś badanie końcowe przeprowadzono z nimi po zakończeniu II etapu testowania.

testowania projektu służące uzupełnieniu oraz pogłębieniu o nowe, jakościowe wymiary oceny przebiegu realizacji programu, wykorzystanych materiałów dydaktycznych oraz odbytych warsztatów szkoleniowych, a także dokonaniu analizy charakteru i zakresu zmian zachodzących w postawach i umiejętnościach poszczególnych kategorii uczestników programu (nauczycieli/nauczycielek oraz uczniów/uczennic) podczas i pod wpływem jego realizacji;

- * wywiady pogłębione z regionalnymi ekspertami projektu uczniowskiego służące ocenie zmian (ich poziomu, zakresu, charakteru) zachodzących w wyniku przeprowadzonych warsztatów szkoleniowych oraz realizacji programu w obszarze korzystania z warsztatu w formie e-learningowej oraz z platformy e-learningowej w pracy z nauczycielami/nauczycielkami i udzielania konsultacji przez Internet, a także motywacji do podejmowania tego typu działań;
- * panele dyskusyjne dotyczące elementów produktu finalnego i warsztaty ewaluacyjne weryfikujące realizację projektu w szkołach (4 w pierwszym roku testu i 3 w drugim roku testu) skupiające przedstawicieli wszystkich grup biorących udział w projekcie - po roku i po 2 latach testu - służące poznaniu opinii na temat poszczególnych elementów produktu finalnego, uwag umożliwiających ich skorygowanie w kierunku optymalnego dostosowania do potrzeb użytkowników, a także zebraniu informacji umożliwiających ocenę rzeczywistych efektów korzystania z produktu.

2.2.4. Charakterystyka próby badawczej

W celu uzyskania adekwatnych i wyczerpujących informacji dotyczących zjawisk objętych problematyką badawczą panelowe badania ankietowe starano się zrealizować na próbach wyczerpujących. Niestety, ze względów niezależnych od badaczy, część uczniów nie była obecna w szkołach w okresie realizacji badań (który z tego względu został dwukrotnie wydłużony – z 10 do 20 dni), w związku z czym wzięło w nich udział 2513 uczniów z 2624 realizujących projekt (96% ogółu). W badaniach wzięli udział wszyscy szkolni liderzy wychowania dla przedsiębiorczości, wszyscy regionalni eksperci projektu uczniowskiego, wszyscy nauczyciele/nauczycielki realizujący I etap testowania programu „Zostać przedsiębiorczym” oraz 87 z 88 nauczycieli realizujących II etap testowania (jeden z nauczycieli rekrutowanych w dodatkowym naborze nie wypełnił ankiety końcowej, ponieważ

ze względów niezależnych od projektodawcy, zrealizował tylko niewielką część programu wykorzystując także w niewielkim zakresie elementy produktu finalnego.

Szkolni liderzy wychowania dla przedsiębiorczości (14K i 6 M) to dyrektorzy szkół, najbardziej doświadczeni i aktywni nauczyciele 20 szkół, które przystąpiły do projektu w roku szkolnym 2011/2012, wspierający i koordynujący pracę wychowawczą nauczycieli/nauczycielek realizujących projekt. Większość z nich (11 osób) posiada ponad dwudziestoletni staż pracy, jeden pracuje z młodzieżą niespełna 10 lat, pozostali legitymują się stażem wynoszącym od 10 do 20 lat.

Zdecydowana większość liderów (16 osób) to nauczyciele dyplomowani, pozostałych czworo – nauczyciele mianowani.

Kolejna grupa badanych, 16 regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego (12 K i 4 M), którzy w projekcie pełnią rolę moderatorów warsztatów e-learningowych, reprezentuje placówki doskonalenia nauczycieli (po jednej z każdego województwa). Są to konsultanci i doradcy metodyczni posiadający w większości długoletnie doświadczenie w pracy związanej z edukacją nauczycieli. Siedmiu spośród nich to osoby, które wykonują rozmaite działania w tym obszarze (szkolenia nauczycieli), ponad dwadzieścia lat, zaś kolejnych pięć osób wykonuje je od 10 do 20 lat. Pozostali zajmują się edukacją kadr pedagogicznych od 5 do 10 lat (3 osoby) lub niespełna 5 lat (1 osoba).

W badaniach zrealizowanych w I roku testowania produktu finalnego wypracowanego w ramach projektu „Zostać przedsiębiorczym” wzięło udział siedemnaście nauczycielek i trzech nauczycieli (użytkownicy programu), wychowawców klas pierwszych, po jednym z każdej z 20 szkół gimnazjalnych (zlokalizowanych na terenie województwa łódzkiego i świętokrzyskiego) uczestniczących w programie, w tym między innymi nauczyciel/nauczycielka geografii, informatyki, fizyki, techniki, zajęć artystycznych, biologii wiedzy o społeczeństwie oraz wychowania fizycznego. W badaniach realizowanych w II etapie testowania uczestniczyło 87 nauczycieli, wychowawców klas I z 29 gimnazjów (73 kobiety i 14 mężczyzn) reprezentujących wszystkie przedmioty szkolne prowadzone w gimnazjach.

Większość badanych nauczycieli (46 osób tj. 43% ogółu) charakteryzuje długi, ponad dwudziestoletni staż pracy. Co czwarty z badanych nauczycieli wykonuje swój zawód od 10 do 20 lat, zaś nieco więcej niż co ósmy pracuje z młodzieżą od 5 do 10 lat. Szczegółowe dane w tym zakresie prezentuje poniżej tabela nr 2.

Tabela 2 - Staż pracy nauczycieli biorących udział w programie „ZP”

Staż pracy	I etap	II etap
	Liczba	Liczba
od 5 do 10 lat	5	8
od 11 do 15 lat	3	7
od 16 do 20 lat	5	13
od 21 do 25 lat	5	13
powyżej 25 lat	2	26
ogółem	20	20

Źródło: opracowanie własne

Wysoki staż pracy badanych przekłada się także na uzyskany przez nich stopień awansu zawodowego. Zdecydowana większość badanych (niemal 70% ogółu) to osoby legitymujące się stopniem nauczyciela dyplomowanego. Co piąty nauczyciel posiada stopień nauczyciela mianowanego a tylko co dziesiąty jest nauczycielem kontraktowym. [por. tabela3].

Tabela 3 - Stopień awansu zawodowego nauczycieli/nauczycielek biorących udział w programie 'ZP'.

Stopień awansu zawodowego	I etap	II etap
	Liczba	Liczba
nauczyciel kontraktowy	1	10
nauczyciel mianowany	5	17
nauczyciel dyplomowany	14	60
ogółem	20	87

Źródło: opracowanie własne

Większość badanych nauczycieli (55% ogółu), a co za tym idzie także analogiczne proporcje uczniów realizujących projekt, reprezentuje szkoły zlokalizowane w miejscowościach liczących do 10 tysięcy mieszkańców, co piąty nauczyciel reprezentuje szkołę zlokalizowaną w miejscowości liczącej od 10 do 50 tysięcy mieszkańców, co siódmy szkołę z miejscowości liczących od 50 do 500 tysięcy mieszkańców, a nieco więcej niż co dziesiąty szkołę z miejscowości o liczbie mieszkańców przekraczającej 500 tysięcy osób. Szczegółowe dane na ten temat prezentuje tabela 4.

Tabela 4 – Wielkość miejscowości, z której rekrutują się badani nauczyciele

Wielkość miejscowości	I etap N=20	II etap N=87
	Liczba	Liczba
do 10 tys.	14	45
11- 50 tys.	3	18
51- 150 tys.	1	7
151- 500 tys.	1	6
501- 1 mln	1	11

Źródło: opracowanie własne

W badaniach realizowanych w I etapie testowania wzięło udział 520 gimnazjalistów, uczniów klas pierwszych (odbiorcy programu), w tym 279 uczniów oraz 241 uczennic, (co stanowi odpowiednio 53,7% i 46,3% ogółu badanych). W II etapie testowania w badaniach wzięło udział 1993 uczniów/uczennic, w tym 988 kobiet (49,6% ogółu) i 1005 mężczyzn (50,4% ogółu).

2.2.5. Zestawienie celów szczegółowych, efektów realizacji projektu i sposobów ich weryfikacji

Kryterium ewaluacji	Cel szczegółowy	Stan po wprowadzeniu innowacji	Źródło danych do pomiaru poziomu realizacji założonych celów szczegółowych:
Ocena skuteczności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (ocena stopnia realizacji założonych celów programu dzięki działaniom podejmowanym w trakcie jego realizacji)	Wzrost zainteresowania nauczycieli/nauczycielek prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych.	90 nauczycieli/nauczycielek zwiększy zainteresowanie prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych średnio o 24%	badanie ankietowe deklaracji nauczycieli/nauczycielek uczestniczących we wszystkich działaniach związanych z etapem testowania produktu (90) Częstotliwość pomiaru: dwukrotnie - przed rozpoczęciem projektu oraz po jego zakończeniu
	Wzrost motywacji nauczycieli/nauczycielek do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami/uczennicami	90 nauczycieli/nauczycielek zwiększy motywację do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami/uczennicami średnio o 32%	
	Wzrost umiejętności nauczycieli/nauczycielek wdrażania do praktyki szkolnej zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych i przygotowania uczniów/uczennic gimnazjum do podejmowania i realizacji projektów uczniowskich (w oparciu o pakiet dydaktyczny opracowany w ramach projektu).	90 nauczycieli/nauczycielek zwiększy umiejętności wdrażania do praktyki szkolnej zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych i przygotowania uczniów/uczennic gimnazjum do podejmowania i realizacji projektów uczniowskich (w oparciu o pakiet dydaktyczny opracowany w ramach projektu) średnio o 30%	
	Wzrost motywacji nauczycieli/nauczycielek do korzystania z e-learningu i form pozyskiwania pomocy przez Internet.	90 nauczycieli/nauczycielek zwiększy motywację nauczycielek do korzystania z e-learningu i form pozyskiwania pomocy przez Internet, średnio o 30%	
	Wzrost umiejętności nauczycieli/nauczycielek w zakresie planowania, wdrażania, badania i doskonalenia działań wychowawczych z wykorzystaniem elektronicznego systemu e-notesu	90 nauczycieli/nauczycielek zwiększy umiejętności planowania, wdrażania, badania i doskonalenia działań wychowawczych z wykorzystaniem elektronicznego systemu e-notesu, średnio o 30%	badanie ankietowe deklaracji nauczycieli/nauczycielek uczestniczących we wszystkich działaniach związanych z etapem testowania produktu (90). Częstotliwość pomiaru: dwukrotnie - przed rozpoczęciem oraz po zakończeniu projektu analiza zakresu wykorzystywania e-notesu (częstotliwość dokonywania wpisów, rodzaj wpisów). Częstotliwość pomiaru: po zakończeniu projektu
	Wzrost umiejętności nauczycieli/nauczycielek w zakresie korzystania z e-learningu i form pozyskiwania pomocy przez Internet.	70 nauczycieli/nauczycielek zwiększy umiejętności korzystania z e-learningu i form pozyskiwania pomocy przez Internet, średnio o 60%	badanie ankietowe deklaracji nauczycieli/nauczycielek uczestniczących we wszystkich działaniach związanych z etapem testowania produktu (90). Częstotliwość pomiaru: dwukrotnie - przed rozpoczęciem oraz po zakończeniu projektu analiza aktywności na stronie internetowej projektu. Częstotliwość pomiaru: po zakończeniu projektu

Ocena skuteczności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (ocena stopnia realizacji założonych celów programu dzięki działaniom podejmowanym w trakcie jego realizacji)	Wzrost zainteresowania planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy uczniów/uczennic.	54 nauczycieli/nauczycielek zwiększy zainteresowanie planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy uczniów/uczennic, średnio o 30%	▪ badanie ankietowe deklaracji nauczycieli/nauczycielek uczestniczących w testowaniu produktu (90). Częstotliwość pomiaru: dwukrotnie - przed rozpoczęciem oraz po zakończeniu projektu ▪ analiza zakresu wykorzystywania e-notesu (rodzaj wpisów częstotliwość dokonywania wpisów). Częstotliwość pomiaru: po zakończeniu projektu
	Wzrost umiejętności uczniów/uczennic w zakresie analizowania własnych predyspozycji i planowania dalszej pracy nad ich rozwijaniem oraz kształtowania postaw przedsiębiorczych z wykorzystaniem programu komputerowego „Jestem – mogę być”.	1880 uczniów/uczennic zwiększy umiejętności analizowania własnych predyspozycji i planowania dalszej pracy nad ich rozwijaniem oraz kształtowania postaw przedsiębiorczych z wykorzystaniem programu komputerowego „Jestem – mogę być”, średnio o 21%	▪ badanie ankietowe deklaracji uczniów/uczennic uczestniczących we wszystkich działaniach związanych z etapem testowania produktu (2340). Częstotliwość pomiaru: dwukrotnie - przed rozpoczęciem oraz po zakończeniu projektu ▪ badania fokusowe na celowej próbie uczniów/uczennic. Częstotliwość pomiaru: po zakończeniu projektu
	Wzrostu umiejętności planowania, sprawdzania i dokumentowania podejmowanych działań z wykorzystaniem programu komputerowego DR	1880 uczniów/uczennic zwiększy umiejętności planowania, sprawdzania i dokumentowania podejmowanych działań z wykorzystaniem programu komputerowego DR, średnio o 28%	▪ badanie ankietowe deklaracji uczniów/uczennic uczestniczących we wszystkich działaniach związanych z etapem testowania produktu (2340). Częstotliwość pomiaru: dwukrotnie - przed rozpoczęciem oraz po zakończeniu projektu ▪ analiza projektów uczniowskich Częstotliwość pomiaru: po zakończeniu projektu. ▪ badania fokusowe na celowej próbie uczniów/uczennic. Częstotliwość pomiaru: po zakończeniu projektu
	Wzrost motywacji do samoanalizy i planowania samorozwoju uczniów/uczennic.	1404 uczniów/uczennic zwiększy motywację do samoanalizy i planowania samorozwoju średnio o 30% (zakłada się, że 6 na 10 uczniów biorących udział w projekcie uzyska między dwoma pomiarami wzrost poziomu motywacji średnio o 3 punkty na dziesięciopunktowej skali motywacji).	badanie ankietowe deklaracji uczniów/uczennic uczestniczących we wszystkich działaniach związanych z etapem testowania produktu (2340). Częstotliwość pomiaru: dwukrotnie - przed rozpoczęciem oraz po zakończeniu projektu
	Wzrost zainteresowania uczniów podejmowaniem dalszego kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy	702 uczniów/uczennic zwiększy zainteresowanie podejmowaniem dalszego kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy	
	Wzrost umiejętności komunikacyjnych uczniów/uczennic.	1404 uczniów/uczennic zwiększy umiejętności komunikacyjne, średnio o 20%	badanie ankietowe deklaracji uczniów/uczennic (2340) z dołączonym testem wiedzy dotyczącej postępowania w sytuacjach komunikacyjnych. Częstotliwość pomiaru: dwukrotnie - przed rozpoczęciem oraz po zakończeniu projektu

Ocena skuteczności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (ocena stopnia realizacji założonych celów programu dzięki działaniom podejmowanym w trakcie jego realizacji)	Wzrost umiejętności uczniów/uczennic w zakresie pracy w grupie.	1638 uczniów/uczennic zwiększy umiejętności pracy w grupie, średnio o 30%	▪ badanie ankietowe deklaracji uczniów/uczennic (2340) z dołączonym testem wiedzy dotyczącej zachowań efektywnych z punktu widzenia pracy grupowej. Częstotliwość pomiaru: dwukrotnie - przed rozpoczęciem oraz po zakończeniu projektu ▪ dane z obserwacji bezpośrednich zajęć (hospitacje zajęć) dokonywanych przez SLWDP. Częstotliwość pomiaru: co dwa miesiące.
	Wzrost umiejętności uczniów/uczennic w zakresie planowania i dokumentowania realizowanych działań odnoszących się do praktyki życia codziennego.	1170 uczniów/uczennic zwiększy umiejętności planowania i dokumentowania realizowanych działań odnoszących się do praktyki życia codziennego, średnio o 25%	badanie ankietowe deklaracji uczniów/uczennic uczestniczących we wszystkich działaniach związanych z etapem testowania produktu (2340). Częstotliwość pomiaru: dwukrotnie - przed rozpoczęciem oraz po zakończeniu projektu
	Wzrost umiejętności moderowania zajęć prowadzonych z uczniami/uczennicami u nauczycieli/nauczycielek uczestniczących w 2 warsztatach,	20 nauczycieli/nauczycielek zwiększy umiejętności moderowania zajęć prowadzonych z uczniami/uczennicami średnio o 40%	badanie deklaracji nauczycieli (20). Częstotliwość pomiaru: dwukrotnie – przed rozpoczęciem warsztatów oraz po ich zakończeniu (pomiar wskaźnika zostanie dokonany na skali dziesięciopunktowej).
	Wzrost umiejętności korzystania z warsztatu w formie e-learningowej i udzielania konsultacji przez Internet u regionalnych ekspertów projektów uczniowskich (REPU),	16 REPU zwiększy umiejętności korzystania z warsztatu w formie e-learningowej i udzielania konsultacji przez Internet średnio o 50%	▪ badanie deklaracji REPU (16). Częstotliwość pomiaru: dwukrotnie - przed rozpoczęciem programu oraz po jego zakończeniu ▪ analiza aktywności na stronie internetowej projektu. Częstotliwość pomiaru: po zakończeniu projektu
	Wzrost motywacji regionalnych ekspertów projektów uczniowskich do korzystania z platformy e-learningowej w pracy z nauczycielami/nauczycielkami	16 REPU zwiększy motywację do korzystania z platformy e-learningowej w pracy z nauczycielami/nauczycielkami, średnio o 40%	
	Wzrost motywacji szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości do podejmowania w szkole działań na rzecz edukacji e-learningowej	20 SLWDP zwiększy motywację do podejmowania w szkole działań na rzecz edukacji e-learningowej średnio o 30%	badanie deklaracji SLWDP (20). Częstotliwość pomiaru: dwukrotnie - przed rozpoczęciem programu oraz po jego zakończeniu
	Zmiana charakteru motywacji nauczycieli/nauczycielek związanych z: • wchodzeniem w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami/uczennicami; • wdrażaniem do praktyki szkolnej zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych oraz moderowaniem zajęć z uczniami; • korzystaniem z e-learningu i form pozyskiwania pomocy przez Internet.	- poszerzenie zakresu motywacji o nowe wymiary i pogłębienie w kierunku motywacji wewnętrznej w stosunku do deklarowanego zakresu i charakteru motywacji wyjściowej w momencie przystępowania do programu (pomiar deklarowanej zmiany zakresu motywacji (zestawu czynników motywujących).	▪ sesje fokusowe na celowo dobranej grupie nauczycieli/nauczycielek, którzy ukończyli etap testowania programu; Częstotliwość pomiaru: po zakończeniu każdego z etapów testowania programu.

j.w.	Zmiana charakteru motywacji uczniów/uczennic do samoanalizy i planowania samorozwoju	- poszerzenie zakresu motywacji o nowe wymiary i pogłębienie w kierunku motywacji wewnętrznej w stosunku do deklarowanego zakresu i charakteru motywacji wyjściowej w momencie przystępowania do programu	sesje fokusowe na celowo dobranej grupie uczniów/uczennic (analiza deklarowanej zmiany zakresu motywacji (zestawu czynników motywujących).; Częstotliwość pomiaru: po zakończeniu każdego z etapów testowania programu
	Zmiana charakteru motywacji REPU do korzystania z platformy e-learningowej w pracy z nauczycielami/nauczycielkami.	- poszerzenie zakresu motywacji o nowe wymiary i pogłębienie w kierunku motywacji wewnętrznej w stosunku do deklarowanego zakresu i charakteru motywacji wyjściowej w momencie przystępowania do programu	wywiady pogłębione (analiza deklarowanej zmiany zakresu motywacji (zestawu czynników motywujących).; Częstotliwość pomiaru: po zakończeniu programu
Ocena trafności programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego (ocena adekwatności działań podejmowanych w trakcie realizacji programu do potrzeb jego użytkowników - nauczycieli/nauczycielek i odbiorców - uczniów/uczennic)	Wysoka jakość (zawartości merytorycznej i formy) programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz poszczególnych elementów opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego	Wysoka użyteczność oraz brak istotnych problemów w wykorzystywaniu programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz poszczególnych elementów opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego przy osiągnięciu założonych celów edukacyjnych	badanie ankietowe opinii uczniów i nauczycieli realizujących projekt. Częstotliwość pomiaru: po zakończeniu każdego z etapów testowania programu analiza danych z monitoringu realizacji projektu
	Adekwatność programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz poszczególnych elementów opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego do potrzeb procesu dydaktyczno – wychowawczego w gimnazjum	Wysoka przydatność programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz poszczególnych elementów opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego z punktu widzenia prowadzenia pracy dydaktyczno – wychowawczej w gimnazjum	badanie ankietowe opinii uczniów i nauczycieli realizujących projekt. Częstotliwość pomiaru: po zakończeniu każdego z etapów testowania programu badania fokusowe uczniów i nauczycieli. Częstotliwość pomiaru: po zakończeniu programu panele dyskusyjne. Częstotliwość pomiaru: po zakończeniu programu analiza danych z monitoringu realizacji projektu
Ocena trwałości efektów realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” z wykorzystaniem opracowanego dla potrzeb jego realizacji multimedialnego pakietu dydaktycznego	Trwałość efektów realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym”	U znaczącej części uczniów biorących udział w realizacji programu rok po jego zakończeniu utrzymują się zmiany umiejętności i postaw obserwowane bezpośrednio po zakończeniu realizacji programu	Badanie ankietowe uczniów i nauczycieli biorących udział w I etapie testowania. Częstotliwość pomiaru: rok po zakończeniu udziału w realizacji projektu.

3. WYNIKI BADAŃ - OCENA PRODUKTU FINALNEGO

3.1. Opinie na temat programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” wraz z pakietem dydaktycznym 120 zadań edukacyjnych

Program nauczania „Zostać przedsiębiorczym” składa się z kilku części, które dotyczą obszarów tematycznych związanych z realizacją projektu uczniowskiego, a w nim podobszarów odpowiadających kolejnym krokom podczas realizacji projektu. Każdy podobszar zawiera wprowadzenie z celami kształcenia ogólnego i opisem tematyki zadań oraz możliwości ich wykorzystania w pracy z uczniami/uczennicami realizującymi projekt oraz opis zakładanych osiągnięć. Program nauczania dodatkowo został obudowany pakietem dydaktycznym zawierającym 120 zadań edukacyjnych. Scenariusz każdego zadania zawiera opis celów, czasu, warunków realizacji, metod i form pracy, wyposażenia i aranżacji sali dydaktycznej, spis materiałów do jego realizacji, opis przebiegu, zasady przeprowadzenia podsumowania, komentarz, opis kształtowanych umiejętności i zakładanych osiągnięć ucznia/uczennicy oraz materiały do wydruku (np. karty pracy). Tam, gdzie jest to niezbędne dołączono opis modelowego rozwiązania.

W trakcie realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” nauczyciele I etapu wykorzystali i ocenili średnio po 39 zadań, zaś nauczyciele II etapu wykorzystali średnio po 37 zadań. Łącznie zostało sformułowanych 788 ocen. Wszystkie zadania zostały ocenione bardzo wysoko zarówno ze względu na zawartość merytoryczną, jak i funkcjonalność (związaną z czytelnością i łatwością użytkowania). Na podkreślenie zasługuje fakt, iż aż 99,8% ocen pozytywnych wystawili nauczyciele zadaniom ze względu na ich przydatność w prowadzeniu zajęć oraz w kształtowaniu ważnych, potrzebnych w codziennym życiu, umiejętności uczniów. Stosunkowo najniżej (92% ocen pozytywnych) zostało ocenione rozplanowanie zadań w czasie, przy czym część nauczycieli wielokrotnie sygnalizowała niedobór czasu na pełną, wyczerpującą (uwzględniającą podsumowanie) realizację niektórych zadań, zaś inni zgłaszali wykonanie tych samych zadań w czasie krótszym niż przewidziany w opisie. Z wypowiedzi nauczycieli (pozyskanych w pytaniach otwartych zamieszczonych w ankietach oraz podczas badań fokusowych) wynika, iż decydującą rolę odgrywała tutaj liczebność klas. Im była większa, tym trudniej było „zmieścić się” w czasie przewidzianym na realizację zadań (jeśli nauczyciel starał się włączać w zadanie wszystkich uczniów). Szczegółowy rozkład ocen przyznanych przez nauczycieli różnym aspektom zadań edukacyjnych zaprezentowano w tabeli 5.

Tabela 5 – Ogólna ocena zadań N=788

Zadanie było:	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
przydatne dla nauczyciela – ułatwiało prowadzenie zajęć	89,6	10,2	0,1	0,1	-
przydatne dla uczniów – kształtujące ważne, potrzebne w życiu umiejętności	90,1	9,8	-	0,1	-
dobrze przygotowane pod względem merytorycznym – umożliwiające osiągnięcie założonych celów	86,3	13,2	0,5	-	-
czytelnie, jasno, i zrozumiale opisane	89,0	10,4	0,5	0,1	-
dobrze rozplanowane w czasie	62,9	29,2	1,4	3,9	2,5
interesujące, atrakcyjne dla uczniów	77,4	21,3	0,9	0,4	-

Źródło: opracowanie własne

Oprócz dokonywania ocen ogólnych nauczyciele, w trakcie realizowanych badań, dzielili się także opiniami na ich temat, relacjami ze sposobów ich realizacji w konkretnych zespołach klasowych o różnych możliwościach i potrzebach, a także sugestiami korekt (uwzględnianych potem w pracach zespołu projektowego nad ostateczną wersją produktu finalnego). Uwagi i sugestie modyfikacji najczęściej dotyczyły wspomnianego już rozplanowania czasu na realizację poszczególnych zadań i/lub możliwości uzupełnienia, wzbogacenia niektórych treści o dodatkowe elementy. Zdecydowanie częściej nauczyciele formułowali jednak komentarze pozytywne podkreślając atrakcyjność zadań dla uczniów, skutkującą dużym zaangażowaniem młodzieży w realizowane zajęcia oraz wysoką przydatność zadań w kształtowaniu rozmaitych umiejętności młodzieży. Zebrane uwagi i komentarze zestawiono w tabeli 6.

Tabela 6 – Uwagi i komentarze nauczycieli do zadań edukacyjnych

Tytuł ćwiczenia	Uwagi/problemy	Komentarze i sugestie	symbol n-la
Być liderem - Detektywi	-	Zadanie pozwala na dowartościowanie uczniów, mogą zobaczyć swoje mocne strony. Doskonala nauka przez zabawę.	N1.18
Być liderem - Gazety	-	Zadanie bardzo zmobilizowało uczniów, chętnie dzielili się swoimi spostrzeżeniami.	N1.3
	-	Uczniom bardzo podobało się zadanie, chętnie w nim uczestniczyli.	N1.8

Tytuł ćwiczenia	Uwagi/problemy	Komentarze i sugestie	symbol n-la
Być liderem - Idealne miasto	-	Uczniowie byli niezwykle zaangażowani w rysowanie projektu miasta. Prace obfitowały w szczegóły. Liderzy grup argumentowali wybór proponowanych przez grupę miejsc. Widać było emocje oraz trafność obserwacji zainteresowań swoich kolegów czy koleżanek.	N1.6
	-	Super zabawa na wzajemne poznanie chłopców i dziewcząt. Ukazuje ich różnice w zainteresowaniach i sposobie bycia.	N1.18
	-	Zadanie bardzo atrakcyjne dla uczniów, wykonane projekty ujawniły kreatywność, wyobraźnię i poczucie humoru uczniów. Jednocześnie nauczyciel mógł zauważyć kształtujące się role w grupach, co dało początek dyskusji podczas omawiania zadania.	N1.7
Być liderem - Liderman	-	Grupy wypracowały model lidermana. Spojrzenie na idealnego lidera było podobne we wszystkich grupach.	N1.6
	-	Zadanie pozwala w naturalny sposób wytypować liderów grup.	N1.18
	-	Dzięki zadaniu uczniowie zrozumieli, że nie każdy ma predyspozycje do bycia liderem, jednak nie czyni go to gorszym od innych.	N1.7
Być liderem - Metafora	-	Zespoły 4-5 osobowe lepiej pracują przy tym zadaniu. Uczniowie stworzyli na arkuszach szarego papieru dom zbudowany z postaw, cech, emocji. Chętnie i logicznie tłumaczyli dlaczego w takie właśnie cechy powinny znaleźć się na konkretnym etapie budowania domu. Ćwiczenie niezwykle angażujące uczniów.	N1.6
Być liderem - Na spacerki	Zbyt mało czasu na naukę wiersza dla grup 5 osobowych.	-	N1.16
Być liderem - Role w naszym zespole	Sprawiło uczniom trudność przypisanie nazwisk członków swojej klasy do poszczególnych ról w zespole. Realizując to zadanie z uczniami klasy I gimnazjum odniosłam wrażenie że są jeszcze za młodzi na taką ocenę swoich rówieśników.	-	N1.5
Być liderem - Wieże	-	Fajne zadanie bardzo przydatne uczniom	N1.5
	-	Dobra zabawa w czasie której uczniowie uczą się podejmowania decyzji oraz ich zmian. Zajęcia pozwalają wytypować liderów grup.	N1.18
Być liderem - Wygrana	Wydaje mi się, że czas na realizację zadania jest nieco za długi. U mnie skrócił się do 20 minut. Może dlatego, że uczniowie prawie jednogłośnie wybrali rodzaj nagrody.	-	N1.20

Tytuł ćwiczenia	Uwagi/problemy	Komentarze i sugestie	symbol n-la
Być liderem - Z życia nastolatka	-	Zadanie uczy szukania różnych rozwiązań, trudnych i złożonych sytuacji.	N1.18
	-	Ćwiczenie bardzo atrakcyjne dla uczniów. Innym ćwiczeniem mogłoby być tworzenie takich sytuacji problemowych przez uczniów i rozwiązywanie ich przez inne grupy.	N1.7
Działanie - Być autorem	Zaplanowany czas 10 minut był zbyt krótki.	-	N1.12
	Zadanie nie wzbudziło w uczniach wielkiego zainteresowania co wynikało moim zdaniem z faktu zbyt rzadkiego stykania się dzieci z tą tematyką.	-	N1.17
	Zbyt mało czasu na opracowanie bibliografii. Proponowany czas na wykonanie zadanie to 10 minut. Opracowanie bibliografii zajęło uczniom znacznie więcej czasu.	Zadanie Być autorem aktywizowało uczniów. W trakcie zajęć okazało się, że uczniowie mieli dużą wiedzę na temat praw autorskich i plagiatu, co ułatwiło znacznie pracę. Pomocny był materiał opracowany do zadania - zwłaszcza wzór sporządzonego zapisu bibliograficznego, na podstawie którego uczniowie samodzielnie sporządzali bibliografię.	N1.9
	Zadanie zajęło więcej czasu niż przewidziano, około 17 minut.	-	N1.10
	Właściwie pracowała tylko jedna grupa, ze świetnymi rezultatami. Pozostałe były bierne, oczekiwały pomocy w wykonaniu zadania, część dzieci nie wiedziała, o co chodzi w zadaniu.	Zadanie wydawało mi się ważne, ale być może zbyt duża liczba książek przygotowanych dla grupy przerażała niektórych uczniów. Może dobór tematów był mało interesujący dla młodzieży, ale wykorzystywałam takie książki, jakie wyszukałyśmy z koleżanką bibliotekarką.	N1.3
Działanie - Formy prezentacji	Więcej czasu. Uczniom zajęło to około 30 min.	-	N1.5
Działanie - Język fotografii	-	Na realizację tego zadania dobrze jest przeznaczyć 2 godziny.	N1.11
Działanie - Język fotografii	Dwadzieścia minut to za mało na realizację tego zadania. Moi uczniowie i ja (omawiając tydzień wcześniej to zadanie) potrzebowaliśmy około 35 minut .	-	N1.2
Działanie - Logo projektu	-	Wykonanie tego zadania skłoniło niektórych uczniów do cennej dyskusji w grupie.	N1.3
Działanie - Logo projektu	Uczniowie wykonywali logo komputerowo i zdecydowanie przekroczyli zaplanowane na to zadanie 15 minut.	-	N1.5
Działanie - Logo projektu	Zadanie to wymaga zdecydowanie więcej czasu niż 15 minut. W mojej klasie zajęło ono całą godzinę lekcyjną.	-	N1.15
Działanie - Logo projektu	-	Znak towarowy, logo jest doskonałą formą reklamy, która decyduje o sukcesie. Aby to stworzyć trzeba dobrze znać swój produkt, jego wady i zalety. Ćwiczenie uczy jak zrobić.	N1.18

Tytuł ćwiczenia	Uwagi/problemy	Komentarze i sugestie	symbol n-la
Działanie - Moja samoocena	-	Uczniowie wykonali zadanie w przewidzianym czasie. Dzięki gotowej karcie samooceny uczniowie uświadomili sobie jeszcze lepiej jakie role i zadania ich czekają i na co muszą zwrócić uwagę podczas realizacji swojego projektu.	N1.17
Działanie - Moja samoocena	-	Zamieszczony do zadania materiał pomocniczy bardzo ułatwiał pracę uczniów. Dzięki niemu potrafili dokonać samooceny.	N1.9
Działanie - Netykieta	Czas przeznaczony na realizację zadania powinien być zdecydowanie dłuższy.	-	N1.7
Działanie - Nieuczciwa reklama	Czas pracy był o 5 minut dłuższy niż zaplanowany dla zadania.	-	N1.12
	10 minut to za mało czasu aby uczniowie wykonali to zadanie wraz ze znalezieniem przykładów reklam. Nam zajęło to zadanie ok. 20 minut.	-	N1.5
	Potrzeba było więcej czasu aby wysłuchać wszystkich uczniów i znaleźć odpowiednie rozwiązania.	Realizując zadanie okazało się, że duża część uczniów była ofiarą nieuczciwej reklamy.	N1.18
Działanie - Pracujemy w zespole	Zadanie zajęło uczniom więcej czasu	-	N1.5
	Problem natury technicznej.	Zadanie uczy pracy w zespole różnymi metodami, z ich wadami i zaletami.	N1.18
Działanie - Projekt pod lupą	Uważam, że na realizację tego zadania potrzeba więcej czasu.	-	N1.17
	-	Dobre zadanie uczące uczniów samooceny, a to nie jest łatwa umiejętność.	N1.5
	-	Ćwiczenie pokazało mi zaangażowanie uczniów w działania projektowe poza lekcją. Niestety, było wielu takich, którzy nie przygotowali się odpowiednio, zrzucając odpowiedzialność na liderów.	N1.7
Działanie - Reklama naszej firmy	-	Uczniowie świetnie się bawili.	N1.12
	Zadanie zaplanowane na 15 minut zajęło nam całą lekcję, uczniowie tworzyli plakat przez ok.25 minut.	Jest to świetne zadania, umożliwiające dyskusję i refleksję nad celem reklamy przedsięwzięcia	N1.3
	Uczniowie potrzebowali na to zadanie ok. 30 min.	Uczniowie tworzyli plakaty reklamujące przygotowujące przez nich projekty. Byli bardzo zaangażowani, dobrze się bawili.	N1.5
	Na zadanie to uczniowie potrzebują zdecydowanie więcej czasu.	-	N1.15
	-	Zadanie pozwala na dalsze typowanie liderów. Ujawnia zdolności plastyczne uczniów i ich pomysłowość.	N1.18
	Uczniowie potrzebowali więcej czasu, niż było wcześniej przewidziane.	-	N1.7
	-	Zadanie przydatne przed realizacją projektów, a przy niewielkiej modyfikacji może służyć jako metoda pracy podczas różnych lekcji, np. j. polskiego, wos, geografii i innych, a także jako forma każdego samodzielnego dodatkowego działania ucznia, np. konkursy.	N1.14
	Czas na realizację tego zadania wynosił 15 min., jest on za krótki, dzieciom zajmuje ono więcej czasu.	-	N1.8

Tytuł ćwiczenia	Uwagi/problemy	Komentarze i sugestie	symbol n-la
Działanie - Teczka projektu	Dla moich uczniów 10 minut to zdecydowanie za mało czasu. Zajęło im to dobre 20 minut.	-	N1.5
	-	Zadanie trafne, przydatne dla ucznia i nauczyciela.	N1.14
Działanie - Zaproszenie dla eksperta	Praca z przygotowaniem zaproszenia na komputerach zajęła uczniom trochę więcej czasu.	-	N1.5
	-	Zadanie przydatne też na j. Polskim, ponieważ taka forma pisma użytkowego jest w programie gimnazjum.	N1.14
	Realizacja tego zadania zajęła klasie ponad 25 minut	-	N1.2
Działanie - Zwabić konsumenta	Czas przeznaczony na zadanie był zbyt krótki. Dyskusja związana z tematyką zadania przedłużyła się.	-	N1.17
	W materiałach brakowało prezentacji multimedialnej.	-	N1.19
	-	Zadanie pozwala uczniom zrozumieć prawa rządzące gospodarką wolnorynkową. W tym przypadku poznają reklamy.	N1.18
Ja i zespół - Casting	-	Wydaje mi się, że powinno być jakieś dodatkowe zadanie dla jury, ponieważ bardzo szybko opracowali kryterium oceny i nie mieli się czym zająć podczas pracy pozostałych grup.	N1.20
	-	Zadanie bardzo podobało się większości uczniów, którzy potem komentowali występy swoich kolegów.	N1.1
	-	Uczniowie wyrazili niezadowolenie z faktu, iż to nauczyciel przydzielił ich do poszczególnych grup. Widać było jednak, że zadanie było dla wszystkich uczniów atrakcyjne, a ja odkryłam wśród wychowanków kolejne talenty.	N1.7
Ja i zespół - Cztery pory roku	-	Ćwiczenie rozwija twórcze myślenie uczniów, uczy współpracy w zespole - bardzo dobre!	N1.12
	-	Wszyscy zaangażowali się w realizację zadania. Aktywnie pracowali i prezentowali osiągnięcia.	N1.6
	-	Bardzo ciekawe zadanie, integrowało grupę, pobudzało wyobraźnię, wyzwalalo emocje. Uczniowie byli bardzo zaangażowani w jego realizację.	N1.8
Ja i zespół - Firma kurierska	-	Zadanie bardzo ciekawe dla uczniów.	N1.7
Ja i zespół - Historia Moniki	-	Ćwiczenie pozwoliło uwolnić literacką wyobraźnię uczniów oraz pokazało ich wrażliwość społeczną i dojrzałość w kwestii wychowania dzieci w rodzinach zastępczych.	N1.18
Ja i zespół - Konflikt w klasie	-	Uczniowie bardzo zaangażowali się zarówno w odgrywanie scenki jak i komentowanie odgrywanych ról. Zadanie spodobało im się.	N1.6
	-	Zadanie w realny sposób ukazuje konflikt klasowy w który zaangażowane jest całe środowisko szkoły, uczniowie z wielką odpowiedzialnością odgrywają przydzielone role starając się rozwiązać problem.	N1.18
Ja i zespół - Miejsce pracy	-	Uczniowie nie tylko się uczyli, lecz także dobrze bawili, ponieważ ułożone przez nich scenki miały charakter humorystyczny.	N1.7

Tytuł ćwiczenia	Uwagi/problemy	Komentarze i sugestie	symbol n-la
Ja i zespół - Pokaż kim jestem	Jako, że zadanie wymaga od uczniów zdolności aktorskich, wyrażania swoich emocji często za pomocą gestów, mimiki, byli w klasie uczniowie, którzy radzili sobie z tym trochę gorzej.	Niektórzy uczniowie nie uczestniczyli bardzo aktywnie w zajęciach lecz raczej byli obserwatorami i byli bardziej bierni ale wynikało to z ich cech osobowości i ogólnej nieśmiałości.	N1.17
	-	Młodzież bardzo dobrze się bawiła.	N.1.1
	-	Zadanie inspirujące uczniów do określania zachowań kolegów.	N1.6
Ja i zespół - Samorząd uczniowski	-	Uczniowie bardzo zaangażowali się w tworzenie cegiełek, prowadzili ożywione dyskusje w większości grup, ciężko było im obiektywnie ocenić pracę innych, tak bardzo identyfikowali się ze swoimi propozycjami.	N1.3
	-	Zdecydowana większość uczniów aktywnie uczestniczyła w wypracowaniu zadań samorządu szkolnego. Niektóre ciekawe pomysły uczniowie przekazali przedstawicielom samorządu jako możliwe do wdrożenia np. Pomysł szczęśliwego numerka.	N1.2
Ja i zespół - Spot	-	Zadanie może być zmodyfikowane w zależności od warunków i potrzeb zespołu. Uważam, że spełnia swoje cele.	N1.14
Ja i zespół - Wywiad radiowy	-	Ćwiczenie szczególnie kształtujące umiejętność publicznej prezentacji. Uczniowie odkryli, jak trudna jest sztuka zadawania pytań.	N1.7
Od decyzji do działania - Konstruujemy ankiety	-	Ćwiczenie dobrze rozplanowane w czasie. Zamieszczony materiał do ćwiczeń przydatny dla uczniów. Uczniowie wykonali zadanie bardzo dobrze (bardzo słaba pod względem nauki klasa).	N1.9
Od decyzji do działania – Kontrakt na projekt	Zaplanowany czas na wykonanie zadania był zbyt krótki. W klasie zajęło mi ono 40 minut	-	N1.12
	Zadanie to zabrało uczniom więcej czasu, niż było to przewidziane w instrukcji.	Wynika to ze specyfiki danych uczniów - zaangażowali się oni chętnie w wymyślanie np. Konsekwencji w razie niedotrzymania przez któregoś z uczniów jednego z punktów kontraktu i dojście do kompromisu przedłużyło całe ćwiczenie.	N1.17
	Uczniom zajęło to zadanie więcej czasu (ok. 35 min.) Niż było w założeniu.	-	N1.5
	-	Uczniowie mieli małe problemy z określeniem konsekwencji niewykonania przydzielonych zadań w czasie.	N1.6
	-	Uczniowie chętnie uczestniczyli w zajęciach. Moim zdaniem zajęcia pozytywnie wpływają na polepszenie komunikacji między uczniami i efektywniejszy podział zadań.	N1.8

Tytuł ćwiczenia	Uwagi/problemy	Komentarze i sugestie	symbol n-la
Od decyzji do działania - Loteria	Zadanie zabrało uczniom więcej czasu niż zostało to przewidziane w programie.	-	N1.17
	Moim uczniom to zadanie zajęło trochę więcej czasu, ok. 15 minut.	-	N1.5
	-	Zadanie wymagało od uczniów skupienia, pomysłowości, wyobraźni.	N1.18
	-	Zadanie bardzo angażuje wyobraźnię i pomysłowość uczniów, kształtuje kreatywność.	N1.14
	-	Zajęcia zdecydowanie kształtują postawę przedsiębiorczą uczniów.	N1.8
Od decyzji do działania - Plan finansowy	Wykonanie zadania zabrało uczniom trochę więcej czasu niż zaplanowano.	-	N1.17
	-	Dzięki realizacji zadania Plan finansowy uczniowie aktywnie pracowali w grupie nie tylko w trakcie zajęć, ale także samodzielnie po zajęciach, gdyż zostali zmobilizowani do przygotowania szlaku rajdu rowerowego. To zadanie pozwoliło również wcześniej wyłonić członków grupy na zajęcia. Proponowany czas 20 minut zupełnie wystarczy na realizację zadania. Zamieszczone materiały ułatwiają uczniom realizację zadania, zwłaszcza przykładowy plan finansowy. Realizując to zadanie uczniowie również uczą się w jaki sposób obniżyć koszty przedsięwzięcia jeżeli brakuje pieniędzy.	N1.9
	Na zadanie Plan finansowy przeznaczyłam około 40 minut, czyli 20 minut to zdecydowanie za mało	-	N1.2
Od decyzji do działania - Planujemy happening	Planowanie happeningu wymaga więcej czasu niż przewidziano w zadaniu.	-	N1.17
	-	Zadanie atrakcyjne dla uczniów, uczą się współpracy w zespole oraz przydzielania zadań.	N1.14
Od decyzji do działania - Poszukiwacze	-	Zadanie dość trudne zwłaszcza dla uczniów słabych, mających trudności z pracą na komputerze. Dla pozostałych uczniów zadanie atrakcyjne.	N1.9
Od decyzji do działania - Przewidzieć skutki	-	Uczniowie wykonali zadanie w przeznaczonym czasie i bardzo zaangażowali się zarówno w wymyślanie mogących się pojawić problemów jak i w opracowywanie planu pomocy dla opisanego ucznia.	N1.17
Od decyzji do działania - Szukamy sojuszników	Uczniowie potrzebowali na wykonanie zadania więcej czasu. Przedłużyła się dyskusja dotycząca wypracowanych przez uczniów haseł reklamujących i opisujących projekt. Wpłynęło to na dłuższy czas wykonania zadania.	-	N1.17
	-	Zadanie podpowiadające uczniom kto może zostać ich sojusznikiem. Poszerza ich horyzonty w poszukiwaniu sojuszników, sponsorów.	N1.5

Tytuł ćwiczenia	Uwagi/problemy	Komentarze i sugestie	symbol n-la
Od decyzji do działania - Tulipan	-	Bardzo ciekawe zadanie ilustrujące harmonogram działań, przydatne do opracowywania harmonogramów działań grup projektowych. Dobrze opracowane materiały	N1.14
	Zbyt duża liczba pytań w karcie samooceny zniechęciła część uczniów do wykonania tej części zadania	-	N1.3
	-	Duże zainteresowanie uczniów wzbudziła karta samooceny. Po raz kolejny uczniowie mieli możliwość autorefleksji nad własną sytuacją i rolą w realizowanym projekcie.	N1.14
Od decyzji do działania - Waga spóźnienia	-	Uczniowie woleli pracować na przykładzie swojego pomysłu na projekt, zajęło to dużo mniej czasu	N1.4
Od decyzji do działania - Wyrzeźbiona rola	Uczniom trudno było dobrać role i zredagować zadania i uwagi, liczba ról była trudna do ogarnięcia. Zadanie zajęło dużo więcej czasu, gdyż większość uczniów chciała odgrywać wylosowane role.	-	N1.3
	Czas podany na realizację zadania był zdecydowanie za krótki.	-	N1.7
	Niektórzy uczniowie mieli problem z pokazaniem roli w postaci rzeźby, więc pozwoliłam im pokazać tę rolę w postaci pantomimy.	-	N1.7
Od decyzji do działania - Źródła finansowania	Zadanie zabrało uczniom więcej czasu niż w planach, wynika to jednak ze specyfiki klasy.	-	N1.17
	-	Czas przeznaczony na realizację zadania jest wystarczający. Pozostaje czas na podsumowanie zadania. Materiały do zadania są bardzo dobrą podpowiedzią i wzorem dla uczniów . Wykorzystali je przy realizacji zadania.	N1.9
	Nie wszyscy uczniowie wyrobili się w planowanym czasie.	Zadanie zainspirowało ich do pomysłu na finansowanie swojego projektu.	N1.6
	Finansowanie projektu to trudny temat dla młodych ludzi, dlatego też nie zmieściliśmy się w określonym czasie. Jednak cel osiągnięty.	-	N1.18
	Ponieważ grupa moich uczniów jest żywa, energiczna i chętna do zabierania głosu, musiałam wydłużyć czas na realizację tego zadania.	-	N1.7
	-	Zadanie spotkało się z zainteresowaniem, ponieważ ciekawą jest analiza metodą SWOT, oraz pomogło w kształceniu umiejętności sporządzenia budżetu.	N1.14
Od działania do prezentacji - Co mówimy bez słów	-	Świetne zadanie, uczniowie bardzo chętnie i aktywnie brali w nim udział.	N1.12
	-	Zadanie pozwala zrozumieć uczniom w jaki sposób postawa ciała i gesty wpływają na odbiór jego osoby oraz na jego przygotowanie.	N1.18
	-	Warto byłoby je rozszerzyć o inne typy zachowań prezentujących.	N1.7

Tytuł ćwiczenia	Uwagi/problemy	Komentarze i sugestie	symbol n-la
Od działania do prezentacji - Forma prezentacji	10 min na to zadanie, to zdecydowanie za mało.	Bardzo ciekawe zadanie. Formy prezentacji rezultatów projektu podane w bardzo przejrzysty sposób, porządkują uczniom wiedzę na ten temat.	N1.15
	-	Ponieważ uczniowie twierdzili, że znają podane formy prezentacji, więc zadalam dodatkowe pytanie - która z tych form jest według nich ciekawa, chętnie dyskutowali i podawali ciekawe argumenty	N1.3
	Uczniom to zadanie zajęło więcej czasu, około 20 minut.	-	N1.5
	Czas przeznaczony na realizację zadania powinien być zdecydowanie dłuższy.	-	N1.7
	-	Ćwiczenie jest ciekawe, wprowadza element rywalizacji, co dodatkowo motywuje uczniów do pracy. Jest także świetną zabawą, podczas, której zarówno nauczyciel jak i uczeń czegoś się uczy, np. Umiejętności planowania oraz współpracy w zespole.	N1.14
Od działania do prezentacji - Jaka reklama	-	Zadanie dobrze rozplanowane w czasie. Czas 20 minut pozwolił na podsumowanie zajęć. Materiały przygotowane do ćwiczenia pomagają uczniom w realizacji zadań. Były dobrą podpowiedzią do realizacji własnego zadania.	N1.9
Od działania do prezentacji - Ocena prezentacji	-	Fajne zadanie pokazało uczniom na co zwrócić uwagę przy prezentacji.	N1.5
	-	Zadanie wzbudziło wiele emocji, widać było pełne zaangażowanie.	N1.6
	Uczniom bardzo trudno było dokonać hierarchii, uznawali, że wszystkie elementy są bardzo istotne.	-	N1.7
Od działania do prezentacji - Przed prezentacją	-	Zadanie przydatne uczniom na tym etapie pracy, czyli tuż przed realizacją projektu albo na samym początku, aby jeszcze raz z pełną świadomością widzieć sens i cele swojego projektu.	N1.14
Od działania do prezentacji - Przekaz informacji	-	Rewelacyjne zadanie. Dużo śmiechu, dobra zabawa i do tego trening pamięci.	N1.12
	Na wykonanie tego ćwiczenia poświęciłam ok.30 minut.	-	N1.11
Od działania do prezentacji - Sherlock Holmes?	-	Fajne zadanie które obrazowo uwidoczniło uczniom o czym powinni pamiętać przygotowując swoje prezentacje	N1.5
Od działania do prezentacji - Siła obrazu	-	Prezentacja multimedialna działa mobilizująco na uczniów, jest środkiem, który zwiększa zainteresowanie uczniów.	N.1.1
	-	Zadania na zapamiętywanie informacji ze slajdów podobały się uczniom	N1.5
Od działania do prezentacji - Siła tabeli	-	Zadanie bardzo podobało się uczniom	N1.5
	Materiały nie były kompletne.	-	N1.7

Tytuł ćwiczenia	Uwagi/problemy	Komentarze i sugestie	symbol n-la
Od działania do prezentacji - Zostać prezydentem	Uczniowie niezbyt chętnie zgłaszali się do odegrania ról	Bardzo ciekawe zadanie, choć będę musiała do niego wrócić, ponieważ zabrakło czasu na omówienie, czego uczy to ćwiczenie	N1.3
	-	Uczniowie mieli fajną, a pouczającą zabawę. Sami mogli się przekonać jak mogą być odbierani przez widownię dla której będą się prezentować gdy ich postawa oraz występ będzie mało ciekawy i słabo przygotowany.	N1.5
	-	Zadanie można wykorzystać na innych przedmiotach, np j. Polskim, historii, czy też lekcji wychowawczej. Zadanie bardzo przydatne na etapie prezentacji swoich projektów i efektów pracy, pozwala uczniom zachować pewność siebie, opanować treść przed i w trakcie wystąpień, pozwala mieć świadomość, co będzie przedmiotem oceny jego prezentacji.	N1.14
Od pomysłu do decyzji - Decyzja Adama	-	Podczas trwania zadania nauczyciel musi kontrolować postęp prac tak, aby uczniowie nie tracili celu z oczu i nie zapisywali pomysłów zupełnie nierealnych, wymyślonych tylko po to, aby rozśmieszyć kolegów. Zadanie jest o tyle wymagające, że muszą oni czasami wymyślać argumenty stojące w sprzeczności ze swoimi faktycznymi przekonaniem (w zależności od tego do jakiej grupy zostali przydzieleni). Jest to jednak bardzo mobilizujące i pobudza ich rozwój.	N1.17
	-	Zadanie ciekawe dla wszystkich uczniów, a szczególnie dla sportowców.	N1.18
Od pomysłu do decyzji - Dywan sukcesu	Czas na realizację zadania jest trochę krótki. Wydłużenie go spowodowało zaangażowanie większości dzieci oraz osiągnięcie zamierzonego celu.	-	N1.18
Od pomysłu do decyzji - Ewoluuujący pomysł	Zbyt krótki czas na realizację tego zadania, konstrukcja i wykonanie posteru jest czasochłonne i trudne dla uczniów	-	N1.13
	-	Uczniowie nigdy nie widzieli czegoś takiego jak poster, każdej grupie tłumaczyłam kilka razy, co to jest. Przydałaby się jakiś pokazowy poster.	N1.3
	Moim uczniom to zadanie zajęło prawie całe 45 minut lekcji.	-	N1.5
Od pomysłu do decyzji - Kostka dobrej organizacji	-	Uczniowie dobrze się bawili, było dużo śmiechu i radości.	N1.12
	-	Trzeba kontrolować czas pracy uczniów przy konstruowaniu kostki oraz określaniu cech dobrego organizatora, gdyż w przeciwnym razie braknie czasu na przedstawienie przez wszystkie grupy wylosowanego hasła za pomocą mowy ciała.	N1.14
Od pomysłu do decyzji – Koszt sukcesu sportowego	Nie ma załącznika, który wg opisu zadania powinien być dostępny.	-	N1.3

Tytuł ćwiczenia	Uwagi/problemy	Komentarze i sugestie	symbol n-la
Od pomysłu do decyzji - Koszyk wielkanocny	W zadaniu napisane jest, że są dołączone załączniki a tych załączników nie ma	-	N1.16
Od pomysłu do decyzji - Rozmowa kwalifikacyjna	Grupy uczniów miały problemy z wytypowaniem przedstawiciela do rozmowy kwalifikacyjnej, nikt nie chciał. Grupa zarząd miała trudności z opracowaniem kryteriów. Były to dla wszystkich nowe sytuacje z którymi spotkali się po raz pierwszy.	-	N1.5
Od pomysłu do decyzji - Scenariusz życia	-	Uczniowie podali bardzo ciekawe rozwiązania. W podsumowaniu zajęć potrafili wymienić etapy pracy nad projektem, na podstawie własnej pracy nad ćwiczeniem.	N1.9
	-	Uczniowie wykazali się dużą dojrzałości przy wykonaniu tego zadania, utożsamiali się z sytuacją.	N1.6
Od pomysłu do decyzji - Sklepik szkolny	-	Tematyka zadania pokryła się z prośbami rodziców, dotyczącymi poruszenia zagadnienia zdrowego odżywiania dzieci.	N1.18
	-	Zadanie bliskie rzeczywistości uczniowskiej, ilustrujące wiedzę uczniów na temat zdrowego odżywiania się.	N1.14
Od pomysłu do decyzji - Świadomość ekologiczna	-	Uważam, że to zadanie może być świetną inspiracją dla młodzieży.	N1.3
Od pomysłu do decyzji - Uczniowska fabryka	Nie wszyscy uczniowie przygotowali się do zajęć tak samo sumiennie. Osoby nieśmiałe, niezbyt przebojowe muszą podczas tego typu zajęć mieć stałe wsparcie nauczyciela, często same mając małą siłę przebicia.	-	N1.17
	-	Uczniowie dobrze bawili się tworząc swoje produkty, a jednocześnie rozwijali współpracę zespołową. Wszyscy byli bardzo zaangażowani i pełni pomysłów.	N1.5
Od pomysłu do decyzji - Wspomagamy schronisko	Nie ma załącznika nr 3 podanego w zadaniu / slajdów z fotografiami zwierząt ze schroniska	Bardzo dobre ćwiczenie rozwijające wspólne podejmowanie decyzji i kształtujące umiejętność wyznaczania celów. Czas wystarczający na realizację i omówienie ćwiczenia.	N1.15
	-	Zadanie ciekawe, jak większość w tym module. Temat bliski dzieciom, można na tym przykładzie kształcić umiejętność wyznaczania celów.	N1.14
Od pomysłu do decyzji - Wycieczka klasowa	-	Uczniowie bardzo chętnie angażują się w zadanie, sugerując jak można wykorzystać wypracowane materiały.	N1.6
Od prezentacji do pomysłu - Dziękować, ale jak	-	Zadanie dobrze zaplanowane w czasie, klasa zmieściła się w czasie przewidzianym na realizację.	N1.12
	Dyskusja uczniów podczas prezentacji wyników pracy w poszczególnych grupach spowodowała przedłużenie się czasu wykonywania ćwiczenia.	Bardzo przydatne byłyby materiały typu: krótkie filmiki, pokazujące różne formy podziękowań (np. Delegacja uczniów w banku, firmie) lub gotowe wzory podziękowań pisemnych, itp.	N1.17
	Zadanie zajęło im więcej czasu około 30 minut ale dlatego że odnieśli to do swoich projektów.	Bardzo przydatne zadanie. Uczniowie po tym zadaniu mieli gotowe wypracowane materiały jak i komu dziękować.	N1.5
	-	Przy realizacji zadania można wytypować osoby inne niż podane w przykładach, a związane realnie ze środowiskiem uczniów w danej szkole.	N1.18

Tytuł ćwiczenia	Uwagi/problemy	Komentarze i sugestie	symbol n-la
Od prezentacji do pomysłu - Ile kosztuje projekt	-	Zadanie ułatwiało zrozumienie analizy kosztów projektu. Dobrze zaplanowany czas zadania.	N1.16
	-	Zadanie wzbudziło duże zainteresowanie większości uczniów, skłaniało do dyskusji	N1.3
	-	Zadanie na przykładzie ukazuje, jak istotną kwestią przy realizacji projektów jest uwzględnianie kosztów ukrytych projektu.	N1.18
Od prezentacji do pomysłu - Moje podsumowanie	-	Bardzo przydatny w realizacji tego zadania był zamieszczony w materiałach Arkusz samooceny. W dużym stopniu ułatwił pracę. Uczniowie dość sprawnie potrafili określić swoje umiejętności przed i po projekcie	N1.9
	-	Przydatne zadanie podczas którego uczniowie mogą spojrzeć na swój wkład w realizację projektów	N1.5
Od prezentacji do pomysłu - Nasz projekt pod lupą	-	Zadanie bardzo przydatne właściwie na każdym etapie projektu. Można je trochę zmodyfikować i również spełni swoją rolę.	N1.14
Od prezentacji do pomysłu - Trudna sztuka podziękowań	-	Bardzo ciekawe zadania porządkujące wiedzę uczniów na temat różnych sposobów podziękowań. Myślę, że dobrze byłoby w materiałach podać kilka przykładowych wzorów takich podziękowań.	N1.17
Od prezentacji do pomysłu - Tworzymy sprawozdanie	-	Uczniowie nauczyli się oceniać i opisywać własną pracę nad realizacją projektu. Czas przeznaczony na ćwiczenie był wystarczający. Zamieszczone materiały (czasowniki do opisanie pracy podczas projektu) ułatwiały wykonanie zadania.	N1.9
	-	Ćwiczenie wpływa na wzbogacenie słownictwa uczniów.	N1.7
Od prezentacji do pomysłu - Ty masz głos	-	Bardzo przydatne zadanie uczące umiejętności sprawiedliwego oceniania	N1.5
Poznać siebie - 3 x 8	-	Zadanie uważam za ciekawe, skłaniające uczniów do refleksji.	N2.37
	-	Uczniowie bez problemów realizowali zadanie. Wystarczyło czasu na komentarz nauczyciela oraz podsumowanie i wnioski.	N1.18
Poznać siebie - Autografy	-	Zadanie ciekawe, chętnie wykonywane przez uczniów. Pozwala rozpoznać zarówno uczniom jak i nauczycielowi zainteresowania uczniów. Należy zwrócić uwagę na uczniów nieśmiałych i starać się ich zintegrować z grupą.	N2.49
	-	Zadanie ciekawe, uczniowie byli zainteresowani jego realizacją.	N2.48
	-	Zauważyłam, że nawet uczniowie, którzy są bardzo nieśmiały chętnie uczestniczyli w zabawie	N1.6
	-	Zadanie pozwoliło dzieciom lepiej poznać swoje pasje i zainteresowania oraz znaleźć wspólne tematy do rozmowy.	N1.18
	W moim przypadku przy 33 osobowej klasie, bardzo licznej, trzeba poświęcić więcej czasu na wykonanie ćwiczenia.	-	

Tytuł ćwiczenia	Uwagi/problemy	Komentarze i sugestie	symbol n-la
Poznać siebie - Dobra wróżka	-	Zadanie atrakcyjne dla uczniów.	N1.7
	-	Uczniowie bardzo aktywnie uczestniczyli w tym zadaniu, bardzo zadowolona też byłam z wniosków jakie wyciągali w podsumowaniu zadania.	N2.6
	-	Zadanie bardzo ciekawe, wymagające jednak od nauczyciela i uczniów wielkiej wrażliwości, a także pilnowania czasu, aby każdy z uczniów mógł się spokojnie wypowiedzieć.	N1.8
Poznać siebie - Herb rodowy	Za mało czasu na zrealizowanie tego zadania na jednej godzinie dydaktycznej.	Zaskoczyło mnie, że uczniowie tak solidnie podejść do tego zadania. Powstały ładne prace pod względem plastycznym.	N2.49
Poznać siebie - Kapelusz emocji	-	Prawie wszyscy chętnie przedstawiali niewerbalnie wylosowane emocje nawet po kilka razy. Było dużo śmiechu i odprężającej zabawy.	N1.5
	-	Kiedy do realizacji zadania chcemy zaangażować wszystkich uczniów niezbędne jest wydłużenie czasu. Zadanie pozwala na określenie nastroju i samopoczucia uczniów oraz ujawnia ich talenty.	N1.18
Poznać siebie - Kotek czy skąła	W materiałach nie znalazłam planszy ze stylami przeżywania emocji. Były karty pracy dla ucznia z opisem stylów przeżywania emocji.	Zadanie fajne umożliwiałoby uczniom zastanowienie się nad skalą przeżywanych emocji.	N1.5
Poznać siebie - Pomocna dłoń	-	Zadanie rozwijało świadomość, że warto budować pozytywne relacje między ludźmi. Ofiarować pomoc innym i przyjmować ją. Moim uczniom poprawa takich wzajemnych relacji była potrzebna.	N1.5
	-	Lekcja uczniom bardzo się podobała, byli bardzo aktywni. Lekcja dynamiczna, ciekawa.	N1.2
Poznać siebie - Poznajmy się	-	Zadanie przydatne w poznaniu osobowości uczniów	N2.39
	-	Zadanie bardzo ciekawe, uczniowie chętnie pracowali.	N2.40
Poznać siebie - Razem	-	Zadanie wyłoniło liderów z dobranych losowo par oraz pokazało zdolności plastyczne uczniów.	N1.18
Poznać siebie - Różne punkty widzenia	-	Świetne ćwiczenie do wykorzystania na zajęciach wychowawczych nt. Empatii	N1.3
Skuteczna komunikacja - Drogowskaz Skuteczna komunikacja - Drogowskaz	-	Ćwiczenie uczniowie wykonywali podczas całej lekcji. Każdy z uczniów chciał być tą osobą prowadzoną. Dzięki ćwiczeniu uświadomili sobie jakie istnieją bariery w komunikacji i jak ważne jest formułowanie precyzyjnych wypowiedzi.	N1.11
	-	Zadanie bardzo spodobało się uczniom. Każdy chciał przynajmniej raz próbować pokonać trasę.	N1.6
	-	Zadanie bardzo dobrze ukazuje problemy komunikacji interpersonalnych. Zmusza uczniów do poszukiwania optymalnych metod porozumiewania się.	N1.18
	-	Zadanie potrzebne właściwie na każdym etapie realizacji programu. Uświadamia uczniom, że korzystniej jest współpracować w zespole, słuchać opinii innych kolegów i nie bać się wyrażać własnych.	N1.14

Tytuł ćwiczenia	Uwagi/problemy	Komentarze i sugestie	symbol n-la
Skuteczna komunikacja - Informacja zwrotna	-	Ćwiczenie świetnie angażuje uczniów, skłania do autorefleksji.	N1.3
Skuteczna komunikacja - Mówiące ciało	-	Uczniowie tak chętnie uczestniczyli w realizacji tego zadania, że dyskusji nie było końca.	N1.11
	Uczniowie mają problemy z uzmysłowieniem sobie, jak reagują przy wyrażaniu różnych emocji.	-	N1.6
	-	Zadanie ukazuje, że skuteczna komunikacja to nie tylko język, ale także mowa naszego ciała. Zadanie przydatne nie tylko uczniom ale i dorosłym .	N1.18
Skuteczna komunikacja - Promocja szkoły	Uczniowie nie do końca zrozumieli polecenie i skoncentrowali się na merytorycznej promocji szkoły	-	N1.6
Skuteczna komunikacja - Skuteczne porozumiewanie się	-	Zadanie zawierało dobrze sformułowane i przydatne dla uczniów (i nie tylko) zalecenia, jako nadawcy i odbiorcy oraz kodeks zachowań komunikacyjnych w grupie. Zalecenia te zostały wywieszane przez uczniów na gazetce klasowej do wglądu, nie tylko dla nich, ale i dla uczniów innych klas.	N1.2
Skuteczna komunikacja - Sztuka prezentacji	-	Zadanie poprzez porównania ukazuje różnice pomiędzy różnymi formami prezentowania się uczniów. W prosty sposób mogą oni wybrać najbardziej poprawną formę prezentacji. Szczególnie ważne to będzie w przyszłości.	N1.18
	-	Zadanie przydatne na każdym przedmiocie, zamierzam je wykorzystać jako rady dla uczniów klas II prezentujących swoje projekty.	N1.14
Sytuacje konfliktowe - Co pomaga rozwiązywać konflikty	-	Zadanie było świetną okazją do dyskusji w grupach, skłoniło także uczniów do ciekawej refleksji nt. Pracy w grupach.	N1.3
	-	Fajne zadanie pokazało uczniom jak radzić sobie w zespole gdy powstanie konflikt	N1.5
Sytuacje konfliktowe - Konflikt i co dalej	-	Zadanie to pozwoliło mi na szczerą rozmowę z młodzieżą, przy okazji i ja włączyłam się w ćwiczenie, co zmniejszyło dystans i moje propozycje będą bardziej wiarygodne. Ćwiczenie przydatne, moim zdaniem właśnie teraz, kiedy jeszcze trwa realizacja projektów, a czas nas goni. Wtedy łatwo o sytuacje konfliktowe.	N1.14
Sytuacje konfliktowe - Pożyteczne konflikty	-	Ćwiczenie bardzo przydatne w pracy z młodzieżą. Uczniowie często popadają w konflikty z rówieśnikami i dorosłymi. Ważne jest, aby potrafili dostrzec pozytywną stronę tego, co wydaje się tylko negatywne. Uczniowie rozumieją tę potrzebę, dlatego bardzo wysoko ocenili ćwiczenie.	N1.7
	Niektórzy uczniowie stwierdzili, że lekcja była mało dynamiczna, momentami nudna.	-	N1.2
Sytuacje konfliktowe - Zachowanie asertywne	Zadanie zajęło dużo więcej czasu - część prac omówiliśmy na lekcji wychowawczej	-	N1.3

Źródło: opracowanie własne

Także w wywiadach swobodnych i w ramach sesji fokusowych nauczyciele podkreślali atrakcyjność i użyteczność programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz jego motywujący i aktywizujący charakter. Według nich „program [ZP – przypis autora] okazał się bardzo przydatny i pomocny zarówno dla nauczyciela jak i dla ucznia. Materiały pomocnicze znacznie ułatwiały przygotowanie poszczególnych jednostek tematycznych, jednocześnie były interesujące i motywujące dla uczniów”. N2.57 Dzięki temu „program „Zostać przedsiębiorczym” w praktyczny i ciekawy sposób przygotowuje nauczycieli i uczniów do pracy metodą projektów. Jest to program uniwersalny w doborze treści i sposobów pracy. Mocną stroną programu jest szeroki wachlarz zadań edukacyjnych. Co ważne, do każdego ćwiczenia znajduje się jego opis (cele, warunki realizacji, materiały, itp.), co bardzo ułatwia pracę nauczycielowi”. N2.68 „Program jest również bardzo użyteczny z wychowawczego punktu widzenia[...].Konstrukcja programu ułatwia nauczycielowi zdiagnozowanie i zaplanowanie oddziaływań wychowawczych przez cały okres nauki w gimnazjum. N2.50 „Po całym roku pracy z pakietem mogę stwierdzić, że był on bardzo atrakcyjny zarówno dla uczniów jak i dla mnie.” N2.43

Warto zwrócić uwagę także na fakt, iż program jest dobrze skonstruowany i przyjazny dla użytkowników, dzięki czemu jego wykorzystywanie nie sprawia im problemów. „Praktyczne podpowiedzi i propozycje dotyczące pracy z uczniami pomogły mi w aktywnym towarzyszeniu wychowankom w podejmowaniu i realizacji samodzielnych działań”. N2.69 „Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na jego przejrzystość i łatwość obsługi. Zarówno nauczyciel jak i uczeń bardzo łatwo może skorzystać z zasobów platformy. Miałam również dużą swobodę w wyborze zadań, które mogłam dostosowywać w zależności od możliwości klasy i poszczególnych uczniów. Przy każdym zadaniu znajdowały się materiały dodatkowe, które zdecydowanie ułatwiały pracę nie tylko uczniom, ale także nauczycielowi.” N2.43 „Program jest wyposażony w dużą ilość zadań. Zadania te są dostosowane do realizowanego programu. Dużym ułatwieniem jest konstrukcja ich wyboru na stronie www programu.” N2.34 „Podział programu na część teoretyczną, z wykorzystaniem metod aktywizujących uczniów, a następnie na część praktyczną, którą była realizacja projektu uczniowskiego, jest dobrze przemyślanym, sprawdzającym się w działaniu z młodzieżą gimnazjalną”. N2.33

Jako dużą zaletę programu nauczyciele przedstawiali jego elastyczność, możliwość dostosowywania sposobu jego realizacji do istniejących w szkołach zróżnicowanych warunków pracy i potrzeb uczniów. Program „Zostać przedsiębiorczym” jest napisany w taki sposób, że może być łatwo dostosowany do potrzeb i możliwości danej społeczności szkolnej,

a zadania są pięknym materiałem do wykorzystania na lekcje wychowawcze.” N2.19 „Program „Zostać przedsiębiorczym” to bardzo dobry materiał dla nauczycieli chcących wzbogacić jakość swojej pracy oraz zdobyć informacje o swoich uczniach w sposób profesjonalny i uporządkowany. Różnorodność zawartych działań edukacyjnych nie jest „spisem treści”, ale zbiorem celów i zadań, które mogłam realizować na wiele sposobów, z uwzględnieniem specyfiki konkretnej grupy uczniów. Elastyczność to największa zaleta tego programu.” N2.69 „...instrukcje jasno przedstawione, ale zostawiające też miejsce na ‘wplecenie’ w całość mojej własnej inicjatywy czy działań okołoprojektowych”. N2.5 „Atmosfera i forma zajęć sprzyjała podejmowaniu wyzwania, związanego z wchodzeniem w różne obszary aktywności, i sprawdzaniu się w nowych sytuacjach zarówno uczniów jak i moim. [...] Zamierzam pracować tym programem przez następne dwa lata” N2.69

Podobnie jak miało to miejsce w badaniach ankietowych bardzo wiele pozytywnych wypowiedzi dotyczyło pakietu dydaktycznego uzupełniającego program nauczania. Nauczyciele podkreślali różnorodność zadań oraz ich walory merytoryczne i formalne: *„Baza zaproponowanych zadań i ćwiczeń jest bardzo bogata. Czasami miałam problem z decyzją, które zadanie wybrać ponieważ wszystkie są interesujące a czas nas ograniczał.”N2.24 „Program zawiera duży wybór ćwiczeń do pracy z uczniami, dzięki którym mogłam lepiej poznać swoich wychowanków, ich możliwości, mocne i słabe strony, zalety i wady. Informacje te pomogą mi w dalszej pracy wychowawczej” N2.35 „W znacznym stopniu realizację programu ułatwiły zadania edukacyjne zaproponowane przez autorów, które dotyczyły wszystkich modułów programu. Ich oferta w pełni pozwalała realizować założenia i tematykę programu. Zadania zawierały niezwykle cenne dla nauczyciela wskazówki, komentarze oraz materiały do wykorzystania na zajęciach dla uczniów.” N2.10*

Wszystkie wspomniane powyżej cechy programu nauczania przełożyły się według nauczycieli na widoczne i znaczące efekty w postaci nabycia nowych umiejętności oraz zmiany zachowań i postaw zarówno uczniów, jak i samych nauczycieli. *„Zaproponowane scenariusze zajęć były różnorodne i ciekawe, na pewno przyczyniły się do kształtowania postaw przedsiębiorczych moich wychowanków. N2.62 „Mama jednego z uczniów powiedziała, że „dzięki zajęciom ich syn przelamał bierność, stał się bardziej kreatywny, przedsiębiorczy i odpowiedzialny za swoje decyzje i działania” N2.19 „Ja również wiele się nauczyłam. Poznałam nowe metody pracy z dziećmi. Bardzo ułatwiły mi to zadania edukacyjne, które uatrakcyjniły przebieg zajęć. Jako wychowawcy klasy pierwszej, w początkowej części programu, dzieci poznając i prezentując swoje możliwości, bardzo ułatwiły mi przydzielanie zadań, wyboru samorządu itp. Rozmaitość zamieszczonych zadań*

edukacyjnych, ich atrakcyjność zachęciły dzieci do korzystania z nich a wnioski przyczyniły się do, jak się okazało, bezkonfliktowej współpracy w klasie.” N2.32

Oczywiście wspomniane efekty nie zachodzą w sposób automatyczny. Ich wypracowanie wymagało zaangażowania i wysiłku tak uczniów, jak i nauczycieli (z czego doskonale zdawali sobie oni sprawę. *„Program jest wartościowy, wsparty różnorodnymi ciekawymi materiałami dydaktycznymi oraz dobrym systemem e-learningowym, oferujący wiele rozwijających ćwiczeń (dla uczniów oraz nauczycieli), lecz wymaga świadomego odbiorcy – ucznia, który jest zainteresowany swoją przyszłością, rozwijaniem własnych zainteresowań, poszerzaniem swoich kompetencji”*. N2.45, *„Realizacja programu wymaga zwiększania kompetencji w zakresie umiejętności dokonywania analizy sytuacji wychowawczej i refleksji pedagogicznej. Jest to również okazja do udoskonalania i rozszerzania umiejętności posługiwania się nowoczesnymi technologiami informatycznymi. Program wymaga podejmowania twórczych wyzwań, ale także umożliwia czerpanie satysfakcji z ich realizacji.* N2.50

Pomimo, a może właśnie dzięki temu, że konstrukcja programu niejako „wymusza”, ponadstandardową w realiach polskiej szkoły, aktywność wszystkich zaangażowanych w proces jego realizacji, *„Zostać przedsiębiorczym”* doskonale wpisuje się w realia współczesnego systemu gospodarczego i ustrojowego kraju i Europy. *Dobrze, że już na poziomie gimnazjalnym ukierunkowujemy uczniów na przedsiębiorczość – jest to kształtowanie nowych postaw młodzieży.”* N2.14 *„Biorąc pod uwagę wychowawczą i dydaktyczną rolę szkoły, realizowany projekt daje szansę na podniesienie jakości pracy, a także przyczynia się do zwiększenia atrakcyjności oferty szkolnej.”* N2.19

W świetle ocen i wypowiedzi nauczycieli dotyczących programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz uzupełniającego go pakietu dydaktycznego, można stwierdzić, że charakteryzuje się on wysoką trafnością (jest atrakcyjny, przydatny, adekwatny do potrzeb i możliwości użytkowników i odbiorców), łatwością stosowania (jest przejrzysty, czytelny, opatrzone instrukcjami i komentarzami ułatwiającymi wykorzystywanie poszczególnych elementów, elastyczny – możliwy do modyfikacji w zależności od zmieniających się warunków i potrzeb użytkowników) oraz skutecznością (jego stosowanie przekłada się na realne efekty w postaci zwiększenia aktywności uczniów i nauczycieli oraz zmiany ich zachowań i postaw w obszarach objętych działaniami projektowymi).

3.2. Ocena warsztatów szkoleniowych organizowanych w ramach projektu „Zostać przedsiębiorczym” dla nauczycieli/nauczycielek

Istotnym elementem produktu finalnego, w dużym stopniu decydującym o jego efektywnym wdrażaniu do praktyki edukacyjnej jest warsztat szkoleniowy dla nauczycieli/nauczycielek. Obejmuje on zagadnienia z zakresu prowadzenia systematycznych zajęć dydaktycznych kształtujących umiejętności przedsiębiorcze, doboru zadań edukacyjnych wspierających ucznia/uczennicę w realizacji projektu oraz roli nauczyciela/nauczycielki podczas realizacji przedsięwzięcia uczniowskiego. W I roku testowania wstępnej wersji produktu finalnego warsztat szkoleniowy miał formę tradycyjną, w II roku testu formę e-learningową (docelową jako forma szkoleń przewidziana w etapie upowszechniania produktu finalnego).

Obydwie formy warsztatów zostały ocenione pozytywnie przez ich uczestników. Uczestnicy warsztatu stacjonarnego docenili szczególnie umiejętności komunikacyjne i przygotowanie merytoryczne trenerów oraz warunki w jakich odbywały się zajęcia (wyposażenie sal). [por. tabela 7].

Tabela 7 – Ocena warsztatu szkoleniowego (N=20)

	W jakim stopniu:	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak ani nie
1	tematyka warsztatu szkoleniowego była zgodna z Pana/Pani oczekiwaniami	18	2	-
2	właściwie zaplanowano czas trwania zajęć	13	6	1
3	tempo prowadzenia zajęć było właściwe i dostosowane do potrzeb uczestników warsztatu szkoleniowego	19	1	-
4	wyposażenie sal było odpowiednie (sprzęt multimedialny, materiały biurowe itp.)	19	1	-
5	trener prowadzący warsztat szkoleniowy był dobrze przygotowany pod względem merytorycznym	19	1	-
6	trener prowadził warsztat szkoleniowy w sposób interesujący (różnicując sposób przekazywania informacji i dostosowując formę przekazu do potrzeb i możliwości uczestników)	20	-	-
7	trener prowadzący warsztat szkoleniowy posiadał wysokie umiejętności komunikacyjne (wypowiadał się jasno i rzeczowo zachowując poprawność językową, potrafił skupić uwagę słuchaczy)	20	-	-
8	podczas warsztatu szkoleniowego zdobył/a Pan/i wyczerpujące informacje na temat sposobu realizacji programu (jego założeń, celów, harmonogramu działań)	15	5	-
9	podczas warsztatu szkoleniowego zdobył/a Pan/i wyczerpujące informacje na temat roli nauczyciela w realizacji programu z uczniami	17	3	-
10	podczas warsztatu szkoleniowego zdobył/a Pan/i umiejętności potrzebne do wykorzystania materiałów i pomocy dydaktycznych opracowanych w ramach programu	17	3	-
11	warsztat szkoleniowy dobrze przygotowało Pana/Panią do prowadzenia zajęć z uczniami	14	6	-

Źródło: opracowanie własne

Co istotne, wszyscy uczestnicy warsztatu szkoleniowego zadeklarowali, że podczas zajęć przeprowadzonych w jego ramach uzyskali wyczerpujące informacje na temat sposobu realizacji programu (założeń, celów, harmonogramu działań) oraz na temat roli nauczyciela w realizacji projektu edukacyjnego, a także nabyli umiejętności potrzebne do wykorzystania materiałów i pomocy dydaktycznych opracowanych w ramach programu. Co za tym idzie wszyscy uczestnicy warsztatu czuli się dobrze przygotowani do prowadzenia zajęć z uczniami, co znalazło swoje odzwierciedlenie w sposobie realizacji programu.

W trakcie prowadzenia zajęć (w obu etapach testowania), podejmując kolejny nowy temat nauczyciele oceniali poziom swojego przygotowania do jego realizacji oraz wskazywali ewentualne problemy. Uczestnicy pierwszego etapu (20 osób) dokonali takiej oceny łącznie 531 razy (w odniesieniu do 531 zrealizowanych godzin lekcyjnych) z czego w 99% przypadków była to ocena pozytywna. Tylko troje nauczycieli czuło się nieprzygotowanych do zrealizowania pojedynczych zajęć z uczniami. Uczestnicy II etapu testowania (88 osób biorących udział w szkoleniu e-learningowym) dokonali oceny własnego przygotowania do poszczególnych zajęć łącznie 1806 razy (przy okazji podejmowania każdego kolejnego nowego tematu). 98% stanowiły oceny pozytywne. Problemy z realizacją pojedynczych zajęć wynikające w ich ocenie z niewystarczającego przygotowania do zajęć podczas warsztatów szkoleniowych, pojawiły się w przypadku siedmiorga nauczycieli. W przypadku trojga sytuacja taka powtórzyła się kilkakrotnie (dotycząc około połowy prowadzonych przez nich zajęć). Co ciekawe, w przypadku dwojga z nich negatywne oceny poziomu przygotowania do zajęć pojawiły się wyłącznie w I semestrze realizacji projektu obejmującym jego część teoretyczną. Nauczyciele ci czuli się za to bardzo dobrze przygotowani do części związanej z praktyczną realizacją projektów edukacyjnych.

Poza systematyczną obserwacją poziomu przygotowania do realizacji poszczególnych zajęć, w ramach badań ewaluacyjnych zbierano także opinie nauczycieli na temat warsztatów szkoleniowych w formie e-learningowej. Dla wielu z nich zaproponowana formuła szkolenia stanowiła nowość, zetknęli się z nią po raz pierwszy i podchodzili do niej z licznymi obawami. Ich pozytywne opinie po zakończeniu warsztatu szkoleniowego uznać zatem można za świadectwo jego wysokiej jakości: *„Największym i najcenniejszym dla mnie doświadczeniem były szkolenia na platformie e-learningowej. Po raz pierwszy uczestniczyłam w takiej formie szkolenia. Okazało się, że obawy z nim związane były nieuzasadnione. Ta forma pozwoliła każdemu nauczycielowi odbyć warsztaty w czasie dla niego dogodnym. Analizowaliśmy sytuacje, które na co dzień spotykamy w pracy z młodzieżą. Możemy więc w przyszłości wykorzystać zaproponowane w czasie szkolenia rozwiązania. Zrozumiałam, że*

rola nauczyciela – opiekuna grupy projektowej nie może polegać na ciągłym prowadzeniu grupy i podpowiadaniu, co mają robić, ma być raczej wspieraniem uczniów w realizowaniu ich pomysłów i rozwiązań. W przyszłości chętnie podejmę szkolenie w takiej formie N2.65 Bardzo ciekawe okazały się szkolenia i ćwiczenia dostępne na platformie, do tej pory nie uczestniczyłam w szkoleniach i warsztatach internetowych i trochę się obawiałam tej formy, ale okazało się, że jest to również atrakcyjna forma i możemy korzystać z niej wtedy, kiedy mamy czas. N2.52

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, iż w badaniach (zarówno w wywiadach indywidualnych, jak i sesjach fokusowych) nauczyciele wielokrotnie podkreślali (analogicznie do uczestników warsztatów stacjonarnych i zgodnie z prowadzonymi na bieżąco ocenami poziomu przygotowania do realizacji poszczególnych tematów), iż podczas szkolenia e-learningowego zdobyli wiedzę i umiejętności potrzebne do realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym”, dzięki czemu czują się dobrze przygotowani do prowadzenia zajęć z uczniami. „Na początku przerażało mnie prowadzenie zajęć z projektu, głównie dobór odpowiednich ćwiczeń tak, aby zrealizować założone cele. Trudność sprawiała także ocena pracy uczniów w grupie oraz zauważenie ich umiejętności i trudności. Dzięki zorganizowanym warsztatom nauczyłam się wykonywać wspomniane wcześniej czynności”. N2.56 „Realizacja programu była poprzedzona warsztatami e-learningowymi. Taka forma warsztatów była dla mnie czymś zupełnie nowym. Jak się okazało jest to bardzo praktyczna i skuteczna forma. Dzięki udziałowi w warsztatach byłam dobrze przygotowana do realizacji programu.” N2.24 „Wielką pomocą były warsztaty e – lerningowe, które przygotowały mnie do realizacji działań programowych. N2.34 „Doskonalenie warsztatu dydaktycznego poprzez szkolenie e-learningowe było niezwykle przydatne w pracy z uczniami. Po uczestnictwie w warsztatach jestem zdecydowanie lepiej przygotowana do koordynowania pracy moich uczniów przy kolejnych projektach. Korzystne dla mnie i pozytywne jest również to, że mogłam wziąć udział w szkoleniu w czasie najbardziej dla mnie optymalnym. Poza tym zawsze mogę wrócić do materiałów dotyczących poszczególnych modułów szkolenia i skorzystać z nich w dowolnym czasie”. N2.57 „Szkolenia przygotowały mnie do roli moderatora, uświadomiły mi problemy jakie mogę napotkać i pozwoliły wypracować rozwiązania , które w razie potrzeby można szybko zastosować”. N2.58 „Wiedza, jaką uzyskałam podczas szkolenia wzbogaciła moje dotychczasowe doświadczenia w zakresie dobierania zadań w motywowaniu uczniów do rozwijania swoich zdolności i pracy nad sobą oraz dążenia do realizacji wytyczonego celu”. N2.7

Przed przystąpieniem do realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym” w warsztatach/szkoleniach organizowanych przez Fundację Młodzieżowej Przedsiębiorczości, uczestniczyli także regionalni eksperci projektu uczniowskiego. Także oni w zdecydowanej większości ocenili bardzo wysoko poszczególne wymiary warsztatu szkoleniowego, w którym brali udział, uznając tym samym, iż zarówno pod względem merytorycznym jak i organizacyjnym warsztat został przygotowany i poprowadzony w sposób profesjonalny. Stosunkowo niższe oceny zostały sformułowane w odniesieniu do dwóch wymiarów organizacji przebiegu warsztatu, tj. rozplanowania czasu trwania zajęć i tempa prowadzenia zajęć. I tak zwrócono uwagę na niższą od oczekiwanej dynamikę pracy wynikającą ze zbyt częstych i długich przerw w trakcie zajęć oraz ograniczoną, w opinii REPU, ilość czasu jaki został przeznaczony na praktyczną realizację ćwiczeń wykonywanych na platformie, zarówno w roli uczestnika jak i w roli moderatora. Szczegółowe dane w tym zakresie prezentuje tabela nr 8.

Tabela 8 - Ocena warsztatu szkoleniowego dla REPU (N=16)

	W jakim stopniu:	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak ani nie
1	tematyka warsztatu szkoleniowego była zgodna z Pana/Pani oczekiwaniami	8	8	-
2	właściwie zaplanowano czas trwania zajęć	5	7	4
3	tempo prowadzenia zajęć było właściwe i dostosowane do potrzeb uczestników warsztatu szkoleniowego	6	7	3
4	wyposażenie sal było odpowiednie (sprzęt multimedialny, materiały biurowe itp.)	15	1	-
5	trener prowadzący warsztat szkoleniowy był dobrze przygotowany pod względem merytorycznym	14	2	-
6	trener prowadził warsztat szkoleniowy w sposób interesujący (różnicując sposób przekazywania informacji i dostosowując formę przekazu do potrzeb i możliwości uczestników)	13	3	-
7	trener prowadzący warsztat szkoleniowy posiadał wysokie umiejętności komunikacyjne (wypowiadał się jasno i rzeczowo zachowując poprawność językową, potrafił skupić uwagę słuchaczy)	14	2	-
8	podczas warsztatu szkoleniowego zdobył/a Pan/i wyczerpujące informacje na temat idei i filozofii programu	14	2	-
9	podczas warsztatu szkoleniowego zdobył/a Pan/i wyczerpujące informacje na temat sposobu realizacji programu (jego założeń, celów, harmonogramu działań)	13	3	
10	podczas warsztatu szkoleniowego zdobył/a Pan/i wyczerpujące informacje na temat roli nauczyciela w realizacji programu z uczniami	13	3	-
11	podczas warsztatu szkoleniowego miał/a Pan/i możliwość dokładnego zapoznania się z platformą internetową programu	13	3	-

Źródło: opracowanie własne

Regionalni eksperci projektu uczniowskiego wysoko oceniają poziom swojego przygotowania do prowadzenia warsztatów e-learnigowych z nauczycielami. Deklarują, że warsztat spełnił ich oczekiwania, są dobrze przygotowani do realizacji kolejnych zadań, ponieważ w sposób dokładny mogli poznać się zarówno merytoryczne jak i techniczne wymogi stawiane przez program.

W ocenie REPU oferowany w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” e – learningowy warsztat szkoleniowy dla nauczycieli/nauczycielek realizujących program stanowi bardzo przydatne, skuteczne, merytorycznie trafne narzędzie. Zaproponowane ćwiczenia są dopracowane, przemyślane i łatwe do wykorzystania. To, co wzbudza ich pewne obawy na przyszłość, to kwestie natury technicznej oraz przebieg procesu rekrutacji nauczycieli/nauczycielek do programu w roku szkolnym 2013/14.

3.3. Opinie na temat elektronicznego notesu wychowawcy (e-notesu)

Kolejnym elementem produktu finalnego testowanym w ramach projektu „Zostać przedsiębiorczym” i modyfikowanym pod wpływem doświadczeń zeń płynących jest E-notes - elektroniczny notes wychowawcy. Jest to narzędzie wspierające pracę wychowawcy w zakresie notowania spostrzeżeń dotyczących współpracy w grupie, odpowiedzialności, cech, umiejętności i trudności uczniów/uczennic oraz planowania pracy wychowawczej.

Nauczyciele biorący udział w każdym z etapów testowania produktu finalnego dokonywali wpisów w e - dzienniku średnio raz w miesiącu, przy czym najaktywniejsi z nich wpisywali swoje uwagi w każdym lub niemal każdym tygodniu realizacji projektu (3 osoby z 20 uczestników I etapu i 12 z 87 uczestników II etapu), zaś najmniej aktywni dokonali wpisów tylko raz w każdym semestrze (18 nauczycieli w obu etapach). Największa grupa nauczycieli (50 osób ze 107 badanych w obu etapach) uzupełniała e-notes raz w miesiącu. Pozostali (9 z 20 osób biorących udział w I etapie i 15 osób z drugiego etapu) odnotowywali swoje uwagi w e- dzienniku średnio co drugi tydzień. Przy każdym zalogowaniu do e-notesu nauczyciele uczestniczący w I etapie testu zapisywali swoje spostrzeżenia średnio w czterech, zaś nauczyciele uczestniczący w drugim etapie średnio w trzech z siedmiu dostępnych obszarów.

Największej liczby wpisów dokonywano w części dotyczącej oceny współpracy uczniów w grupie (23% ogółu wpisów w I etapie i 28% ogółu wpisów w II etapie) oraz zauważonych umiejętności uczniów (18% ogółu wpisów w I etapie i 22% wpisów w II

etapie). Stosunkowo najrzadziej korzystano z zakładki umożliwiającej zamieszczanie informacji o realizowanych projektach (6% wpisów w I etapie i 7% wpisów w II etapie).

Tabela 9 – Liczba i rodzaj wpisów dokonywanych przez nauczycieli w e - notesie

Kategoria wpisu:	I etap N=935 wpisów		II etap N=1660	
	Liczba wpisów	Odsetek ogółu wpisów	Liczba wpisów	Odsetek ogółu wpisów
oceny współpracy uczniów w grupie	219	23	468	28
zauważone trudności	121	13	230	14
zauważone umiejętności	165	18	359	22
uwagi dotyczące odpowiedzialności	149	16	206	12
oceny cech i umiejętności uczniów	117	13	190	11
informacje dotyczących realizowanych projektów	58	6	109	7
dotatkowe uwagi na temat ucznia	106	11	98	6

Źródło: opracowanie własne

W wywiadach swobodnych, sesjach fokusowych oraz podczas panelu dyskusyjnego dotyczącego pracy z e-notesem nauczyciele podzielili się także swoimi opiniami na temat tego narzędzia. Zdecydowana większość z nich dostrzegła zalety elektronicznego dziennika i uznała go za narzędzie niezwykle przydatne w pracy wychowawczej. *„E – notes okazał się przydatnym i ciekawym narzędziem oceny uczniów. Na bieżąco mogłam obserwować, jak zmienia się ich aktywność na zajęciach, jak się rozwijają i czego się już nauczyli. E – notes pozwolił mi na ocenę mocnych i słabych stron moich wychowanków”*. N2.65 *„Notatnik nauczyciela pozwolił mi na uporządkowanie znaczących dla pracy wychowawczej informacji. Ułatwił poznanie i odnotowanie cech uczniów, ich możliwości, rodzaju podejmowanych przez nich działań. Umożliwił diagnozę oraz dokonanie analizy zarówno wzbogacenia umiejętności wychowanków, jak i poziomu ich osiągnięć, co było podstawą do przekazywania pełnej informacji zwrotnej uczniom i ich rodzicom”*. N2.69 *„Będąc nauczycielem z długoletnim stażem pracy stwierdzam, iż prowadzenie e-notesu jest bardzo pomocne w pracy. Systematyczne odnotowywanie różnorodnych informacji dotyczących aktywności na zajęciach, zauważonych umiejętności czy trudności, spostrzeżeń dotyczących zachowań, predyspozycji jest nieocenioną pomocą w pracy wychowawczej.”* N2.24

Osiąganiu wspomnianych efektów sprzyja także przyjazna dla użytkowników konstrukcja elektronicznego dziennika wychowawcy. Badani podkreślają, że pozwalał on *„szybko i łatwo można zapisywać i gromadzić informacje na temat poszczególnych uczniów oraz obserwować ich postępy”* N2.57. oraz, że dzięki niemu można *„dokonywać notatek,*

monitorować pracę uczniów i ją oceniać bez potrzeby posiadania dzienników czy notatników. Wszystko jest w jednym miejscu – to bardzo praktyczne.” N2.58 I pomimo że do pełnego wykorzystania możliwości jakie stwarza e – notes niezbędna jest systematyczność nauczyciela w dokonywaniu wpisów, to jednak jest on „wygodnym narzędziem, dzięki któremu szybko można scharakteryzować uczniów, wskazać ich umiejętności lub trudności personalne. Poza tym można sprawnie ocenić zaangażowanie młodzieży w pracę zespołu. Bardzo ważna jest pełna informacja o uczniach, z którymi pracujemy np. jak organizują pracę zespołu, czy są odpowiedzialni za zespół lub czy efektywnie pracują. E-notes bardzo pomaga w monitorowaniu zachowań i osiągnięć uczniów. Prowadzenie zwykłego dziennika wymaga od nauczyciela ogromnej pracy, pochłania dużo czasu, zaś e-notes ułatwił pracę i pozwolił zdobyć o uczniach cały wachlarz informacji przydatnych do dalszej pracy”. N2.31

Przytoczone wypowiedzi świadczą o tym, że produkt finalny projektu „Zostać przedsiębiorczym” odpowiada na problemy zdiagnozowane przed jego rozpoczęciem oraz w badaniach wstępnych uczestników. Ponad 80% nauczycieli uczestniczących w projekcie „Zostać przedsiębiorczym” (19 nauczycieli I etapu, co stanowi 95% ogółu tej zbiorowości i 68 nauczycieli II etapu czyli 78% badanych z tej grupy) sygnalizuje przed jego rozpoczęciem niedostatek narzędzi umożliwiających dokonanie kompleksowej oceny predyspozycji i umiejętności uczniów. Wydaje się, że e-notes przynajmniej częściowo lukę tę wypełnia. Jak twierdzą nauczyciele: *„E-notes pozwolił na bieżąco monitorować postępy uczniów. Przy jego pomocy dużo łatwiej było określić współpracę uczniów w zespole - opisać umiejętności jak też i występujące trudności”.* N2.35 Dzięki zastosowaniu narzędzia (e-notesu) *„...na bieżąco można obserwować swoich uczniów, sporządzać notatki o nich. Jest to olbrzymie udogodnienie w pracy wychowawcy”* N2.43, *„nauczyciel może zaznaczać informacje na temat swoich uczniów, a później obserwować zmiany jakie nastąpiły u jego wychowanków oraz na bieżąco kontrolować aktywność uczniów.”* N2.52

3.4. Opinie uczniów i nauczycieli na temat interaktywnego pakietu programów komputerowych dla uczniów „Jestem – mogę być”

Interaktywny pakiet programów komputerowych dla uczniów/uczennic gimnazjum „Jestem – mogę być” to zestaw narzędzi pozwalających uczniom/uczennicom na dokonanie samooceny posiadanych atutów oraz wad, a w oparciu o nią wskazanie kroków kształtujących ich umiejętności w obszarach: gospodarowanie czasem, tworzenie budżetu, planowanie

przyszłości, umiejętności komunikacyjne, motywowanie, poznanie swoich zasobów, funkcjonowanie w zespole.

Uczniowie, niezależnie od etapu testowania, w którym uczestniczyli, po roku użytkowania pakietu, wysoko ocenili jego użyteczność i efektywność z punktu widzenia założonych celów.

Według zdecydowanej większości uczniów (1979 osób czyli 79% ogółu badanych) program „Jestem – mogę być” (JMB) kształtuje umiejętności potrzebne w życiu, jest interesujący (1951 osób czyli 77,8% ogółu badanych) oraz pozwala lepiej poznać siebie samego (1894 osoby czyli 75,5% ogółu badanych). Program zawiera treści sformułowane w sposób czytelny dla uczniów (co podkreśla 2016 osób czyli 80,5% ogółu badanych), jest przyjazny w obsłudze (1959 osób czyli 78,2% ogółu badanych) oraz ma atrakcyjną formę (1744 osoby czyli 69,6% ogółu badanych).[por. tabela 10]

Tabela 10 - JMB w opiniach uczniów (w %) N=2506

	Program JMB:	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
1	jest interesujący	35,8	42,0	13,6	4,7	3,8
2	kształtuje umiejętności potrzebne w życiu	35,5	43,5	14,6	4,0	2,4
3	pozwała dowiedzieć się o sobie nowych rzeczy	36,4	39,1	15,1	5,6	2,8
4	ma atrakcyjną formę	28,3	41,3	21,2	5,7	3,4
5	jest przyjazny w obsłudze	36,9	41,3	15,4	3,9	2,5
6	treści (polecenia, komentarze) zawarte w programie zostały opisane jasno, czytelnie	38,9	41,6	14,0	3,3	2,2

Źródło: opracowanie własne

Wśród obszarów, w kształtowaniu których narzędzie okazało się najbardziej użyteczne i pomocne uczniowie wymieniają przede wszystkim współpracę w grupie (1984 osoby, tj. ponad 79% ogółu badanych), nabywanie umiejętności podejmowania bardziej świadomych, samodzielnych decyzji (1956 osób tj. 78% ogółu badanych), skuteczną komunikację z innymi osobami (1949 osób tj. 78% ogółu badanych), nabywanie umiejętności dokonywania samooceny własnych mocnych stron (1921 osób tj. 77% ogółu badanych) oraz umiejętności planowania działań służących ich rozwijaniu (1829 osób czyli 73% ogółu badanych). Na kolejnych pozycjach, uporządkowanych ze względu na liczbę wskazań uczniów znalazły się: umiejętność gospodarowania czasem (wskazana przez 1780 uczniów tj. 71% ogółu badanych) i posiadanymi zasobami (1741 osób tj. 69% ogółu badanych), umiejętność oceny własnych słabości (1696 osób tj. 68% ogółu badanych) i zaplanowania

działań służących ich przewycięzaniu (1641 osób tj. 65% ogółu), umiejętność określania ryzyka podejmowanych działań (1669 osób czyli 67% ogółu badanych) i lepszego panowania nad stresem (1652 osoby tj. 66% ogółu badanych), a także wybór kierunku dalszego kształcenia (1493 osoby tj. 60% ogółu badanych). Szczegółowe dane dotyczące odpowiedzi uczniów zaprezentowano w tabeli 11.

Tabela 11 – Ocena przydatności pakietu JMB (w%) N=2506

Program JMB pomógł:		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
1	Lepiej współpracować w grupie	45,7	33,5	14,2	4,1	2,4
2	Podejmować bardziej świadome, samodzielne decyzje	35,7	42,3	15,0	4,6	2,3
3	Lepiej (bardziej skutecznie) komunikować się z innymi osobami	42,9	34,9	15,1	4,8	2,3
4	Ocenić swoje mocne strony	27,9	48,7	17,5	3,8	2,0
5	Zaplanować działania służące rozwijaniu zalet	29,5	43,5	19,3	5,6	2,0
6	Lepiej gospodarować czasem	34,0	37,1	19,0	6,5	3,4
7	Lepiej gospodarować posiadanymi zasobami	27,7	41,7	21,7	5,7	2,9
8	Ocenić swoje słabe strony	23,4	44,3	23,0	6,6	2,7
9	Określać poziom ryzyka podejmowanych działań	25,0	41,6	24,2	6,5	2,5
10	Lepiej panować nad stresem	28,8	37,2	22,1	7,5	4,4
11	Zaplanować działania służące eliminowaniu wad	23,1	42,4	23,8	8,0	2,6
12	Wybrać kierunek dalszego kształcenia (szkołę średnią, kierunek studiów)	24,9	34,7	23,5	9,8	7,1

Źródło: opracowanie własne

O zadowoleniu uczniów i pozytywnej ocenie pakietu „Jestem – mogę być” świadczy fakt, iż większość z nich (2067 osób czyli 83% ogółu badanych) poleciłaby go kolegom/koleżankom.

Z pewnością, poza wskazanymi wcześniej zaletami i efektami uzyskiwanymi dzięki użytkowaniu interaktywnego pakietu programów komputerowych „Jestem – mogę być”, przyczynił się do tego fakt, iż większość uczniów uczestniczących w projekcie „Zostać przedsiębiorczym” (2107 osób czyli 84% ogółu badanych) korzystała z pakietu nie napotykając w jego użytkowaniu żadnych problemów. Co szósty uczeń (399 osób czyli 16% ogółu) zasygnalizował jednak pewne trudności związane z jego wykorzystywaniem. Najczęściej (w przypadku 172 uczniów czyli 7% ogółu badanych) były to problemy techniczne związane z dostępem do Internetu, funkcjonowaniem komputera lub samego pakietu programów interaktywnych. Ponadto uczniowie (104 osoby, co stanowi 4% ogółu

badanych) zgłaszali kłopoty związane z niejasnością, niezrozumiałością poleceń lub terminów pojawiających się w programie lub problemy z jednoznaczną interpretacją wyników wykonanych testów (77 osób czyli 3% ogółu badanych). Ostatnim ze zgłaszanych problemów były niewystarczające do efektywnego korzystania z pakietu umiejętności w zakresie obsługi komputera (54 osoby, co stanowi 2% ogółu badanych).

Pozytywne oceny uczniów sformułowane w odniesieniu do interaktywnego pakietu programów komputerowych „Jestem – mogę być” znajdują swoje odpowiedniki także w ocenach nauczycieli. Według ponad 95% spośród nich program był dobrze przygotowany od strony merytorycznej (106 osób) oraz charakteryzował się atrakcyjną i czytelną formą (103 osoby). Ponad 90% badanych uznało go także za narzędzie przyjazne w obsłudze (101 osób) i dobrze dostosowane do poziomu uczniów (100 osób), dzięki czemu przydatne dla uczniów, wspomagające kształtowanie przez nich umiejętności potrzebnych w codziennym życiu (101 osób) oraz dokonywanie samooceny własnych cech i umiejętności (98 osób). Co za tym idzie, według większości nauczycieli (88 osób, co stanowi 81% ogółu nauczycieli uczestniczących w programie) jest to także narzędzie chętnie przez uczniów wykorzystywane.

Zdecydowana większość nauczycieli dostrzega także przydatność programów z pakietu „Jestem – mogę być” do planowania pracy wychowawczej z uczniami (96 osób tj. 88% ogółu) [por. tabela 12]

Tabela 12 – JMB w opiniach nauczycieli (w%)

Czy według Pana/Pani:	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Program był dobrze przygotowany od strony merytorycznej	63,6	35,5	0,9	-	-
Program był dobrze przygotowany od strony językowej (czytelne, jasne opisy)	63,6	32,7	2,8	0,9	-
Program charakteryzował się atrakcyjną formą	57,0	39,3	2,8	-	0,9
Program był łatwy (przyjazny) w obsłudze	55,1	39,3	3,7	-	1,9
Program był przydatny dla uczniów - kształtował umiejętności potrzebne w życiu codziennym	47,7	46,7	4,7	0,9	-
Treści programu były dobrze dostosowane do poziomu uczniów	49,5	43,9	3,7	1,9	0,9
Program był przydatny dla uczniów – pomógł im ocenić ich cechy i umiejętności	47,7	43,9	8,4	-	-
Program był przydatny dla nauczyciela do planowania pracy wychowawczej z uczniami	56,1	33,6	9,3	0,9	-
Uczniowie byli zainteresowani programem, chętnie z niego korzystali	21,5	60,7	10,3	6,5	0,9

Źródło: opracowanie własne

Podsumowując wyniki badań dotyczących odbioru interaktywnego pakietu programów komputerowych „Jestem - mogę być” przez jego użytkowników, należy

podkreślić wysoką ocenę jego zawartości merytorycznej i użyteczności przekładającą się według badanych na efektywność w kształtowaniu wielu umiejętności uczniów, a także fakt, iż badani oceniają jego formę jako atrakcyjną i przyjazną, co z kolei skutkuje jego bezproblemowym i niewymuszonym wykorzystywaniem.

3.5. Opinie uczniów i nauczycieli na temat interaktywnego programu „Działamy razem”

Ostatnim elementem produktu finalnego wypracowywanego w ramach projektu „Zostać przedsiębiorczym” jest interaktywny program komputerowy dla uczniów „Działamy razem”. Został on umieszczony na stronie internetowej projektu w zakładce Projekty i służy z jednej strony do prowadzenia dokumentacji projektu uczniowskiego, z drugiej zaś umożliwia upowszechnianie podstawowych danych (metryczka) o projektach realizowanych przez uczniów/uczennice gimnazjum na platformie internetowej projektu. Dzięki temu, odpowiadając na zdiagnozowane w badaniach wstępnych problemy, wspiera on planowanie, monitoring i dokumentowanie realizacji projektów uczniowskich.

Podobnie jak interaktywny pakiet „Jestem – mogę być”, także program komputerowy „Działamy razem” otrzymał bardzo pozytywne oceny uczniów testujących go w ramach projektu „Zostać przedsiębiorczym”. Dobrze oceniono zarówno formę programu, jak i jego walory merytoryczne wyrażające się w wysokiej przydatności do realizacji celów, do których został zaprojektowany. Według większości uczniów program „Działamy razem” zawiera czytelnie, jasno i zrozumiale zaprezentowane treści (2048 uczniów tj. 82% ogółu badanych), jest przyjazny w obsłudze (2037 uczniów tj. 81% ogółu badanych) oraz ma atrakcyjną formę (2006 uczniów tj. 80% ogółu badanych).[por. tabela 13]

Tabela 13 – Opinie uczniów na temat programu „Działamy razem” (w %)

	Czy Twoim zdaniem:	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
1	treści (polecenia, komentarze) zawarte w programie zostały opisane jasno, czytelnie	38,7	43,1	14,0	2,8	1,4
2	program jest przyjazny w obsłudze	38,2	43,1	14,3	2,7	1,7
3	program ma atrakcyjną formę	36,8	43,3	14,5	2,9	2,4

Źródło: opracowanie własne

Wymienione powyżej cechy programu wpływają na fakt, iż zdecydowana większość uczniów (2259 osób, co stanowi 90% ogółu badanych) użytkuje go bez żadnych problemów. Pozostali uczniowie (247 osób) sygnalizują przede wszystkim kłopoty techniczne (136 osób tj. 5% ogółu badanych), trudności ze zrozumieniem poleceń, terminów, komunikatów znajdujących się w programie (63 osoby tj. 2,5% ogółu badanych) oraz problemy wynikające z niewystarczającymi umiejętnościami obsługi komputera (49 osób tj. 2% ogółu badanych).

Według większości uczniów program „Działamy razem” dobrze spełnia stawiane przed nim zadania wspomagając realizację projektu edukacyjnego i jego dokumentowanie. Ponad 80% badanych (2008 uczniów) uważa, że program pomaga w planowaniu kolejnych etapów realizacji projektu, ponad 77% spośród nich (1934 osoby) jest zdania, że program jest pomocny przy sprawdzaniu poziomu realizacji projektu oraz, że pomaga on przy opracowywaniu prezentacji efektów realizowanych działań (1933 osoby). Ponad ¾ badanych podziela także opinię, że program „Działamy razem” pomaga w dotrzymywaniu terminów realizacji kolejnych etapów projektu a także w ich dokumentowaniu (odpowiednio 1907 uczniów i 1898 uczniów). Dodatkowym walorem narzędzia jest, dostrzegany także przez ponad ¾ badanych (1893 osoby), jego mobilizujący do systematycznej pracy wpływ na uczestników projektu [por. tabela 14]

Tabela 14 – Opinie uczniów o przydatności programu „Działamy razem” do realizacji projektu edukacyjnego (w%)

	Czy Twoim zdaniem:	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
1	program pomaga w planowaniu kolejnych etapów realizacji projektu	37,8	42,3	15,1	3,1	1,6
2	program pomaga sprawdzać poziom realizacji kolejnych etapów projektu	36,3	41,0	16,9	3,4	2,3
3	program jest przydatny przy opracowywaniu prezentacji efektów projektu	34,9	42,2	16,6	4,1	2,1
4	program pomaga w dotrzymaniu terminów realizacji kolejnych etapów projektu	32,3	43,9	18,4	3,2	2,2
5	program pomaga dokumentować poszczególne działania podejmowane w kolejnych etapach	33,6	42,2	19,2	3,1	1,9
6	program mobilizuje do systematycznej pracy w ramach projektu	37,5	38,0	17,8	3,8	2,7

Źródło: opracowanie własne

Charakteryzując się wysoką jakością oraz zawartością merytoryczną dobrze dostosowaną do potrzeb użytkowników, program komputerowy „Działamy razem” przyczynia się także do kształtowania ich umiejętności w obszarze planowania (co zauważa

2098 uczniów tj. 84% ogółu badanych), sprawdzania (1950 uczniów tj. 78% ogółu badanych) i dokumentowania (1928 uczniów tj. 77% ogółu badanych) rozmaitych działań podejmowanych w codziennym życiu (poza projektem edukacyjnym) [por. tabela 15].

Tabela 15 – Opinie uczniów na temat umiejętności kształtowanych dzięki wykorzystywaniu programu „Działamy razem” (w%)

	Czy Twoim zdaniem program „Działamy razem” kształtuje:	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
1	umiejętność planowania rozmaitych działań w życiu codziennym	39,5	44,2	12,6	2,4	1,3
2	umiejętność sprawdzania przebiegu, stopnia realizacji działań podejmowanych w życiu codziennym	27,7	50,2	17,7	3,1	1,3
3	umiejętność dokumentowania działań podejmowanych w życiu codziennym	34,5	42,6	17,6	3,7	1,5

Źródło: opracowanie własne

Pozytywne opinie uczniów sformułowane w odniesieniu do programu komputerowego „Działamy razem” pokrywają się z analogicznymi opiniami nauczycieli. Zdecydowana większość z nich uważa, że program został dobrze przygotowany pod względem merytorycznym (103 osoby tj. 95% ogółu badanych), zawierał treści przedstawione w sposób czytelny, zrozumiały dla użytkowników (102 osoby tj. 94% ogółu badanych), dzięki czemu jego obsługa była łatwa, nie sprawiała problemów (93 osoby tj. 86% ogółu badanych) [por. tabela 16].

Tabela 16 – Opinie nauczycieli na temat programu „Działamy razem” (w%)

Czy według Pana/Pani:	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Program był dobrze przygotowany od strony merytorycznej	57,9	38,3	3,7	-	-
Program był dobrze przygotowany od strony językowej (czytelne, jasne komunikaty)	53,3	42,1	4,7	-	-
Program był łatwy (przyjazny) w obsłudze	52,3	34,6	10,3	2,8	-

Źródło: opracowanie własne

Przejrzystość formy i jakość zawartości programu przełożyły się według nauczycieli na jego wysoką użyteczność. Ponad 85% badanych dostrzegło jego przydatność dla uczniów przy planowaniu kolejnych etapów realizacji projektu edukacyjnego (99 osób tj. 91% ogółu), sprawdzaniu poziomu ich wykonania (95 osób tj. 88% ogółu) oraz udokumentowaniu ich przebiegu (93 osoby tj. 86% ogółu). Ponad 80% nauczycieli oceniło także, że program był przydatny przy opracowywaniu prezentacji efektów projektu edukacyjnego (91 osób tj. 84% ogółu badanych) oraz, że pomagał mobilizować uczniów do systematycznej pracy w celu

dotrzymania terminów realizacji kolejnych etapów projektu (89 osób, tj. 82% ogółu badanych). W związku z tym $\frac{3}{4}$ nauczycieli zauważyło, że ich uczniowie podczas realizacji projektu edukacyjnego chętnie korzystali z programu „Działamy razem” [por. tabela 17].

Tabela 17 - Opinie nauczycieli na temat wpływu programu „Działamy razem” na pracę uczniów w ramach projektu edukacyjnego (w%)

W jakim stopniu:	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Program był przydatny dla uczniów przy planowaniu kolejnych etapów realizacji projektu	47,7	44,9	6,5	0,9	-
Program pomógł sprawdzać poziom realizacji kolejnych etapów projektu	41,1	47,7	9,3	1,9	-
Program pomógł uczniom dokumentować działania podejmowane w kolejnych etapach projektu	50,5	36,4	10,3	2,8	-
Program był przydatny przy opracowywaniu prezentacji efektów projektu	47,7	37,4	12,1	2,8	-
Program pomógł uczniom w dotrzymaniu terminów realizacji kolejnych etapów	41,1	42,1	13,1	3,7	-
Program pomógł w mobilizowaniu uczniów do systematycznej pracy	36,4	46,7	13,1	2,8	0,9
Uczniowie chętnie korzystali z programu podczas realizacji projektu	29,9	44,9	15,9	6,5	2,8

Źródło: opracowanie własne

Wszystkie opinie na temat programu komputerowego „Działamy razem”, zebrane podczas badań realizowanych na zakończenie obu etapów jego testowania, świadczą o tym, że podobnie jak pozostałe narzędzia wchodzące w skład produktu finalnego wypracowywanego w ramach projektu „Zostać przedsiębiorczym”, charakteryzuje się on wysoką jakością, adekwatnością do potrzeb i możliwości użytkowników oraz skutecznością w obszarach, do wspierania których został opracowany.

3.6. Narzędzia i materiały dydaktyczne oferowane w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” w ocenie regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego.

W ocenie regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego wszystkie oferowane w ramach programu ‘ „Zostać przedsiębiorczym”’ narzędzia i materiały edukacyjne zostały przemyślane i w adekwatny sposób dostosowane do potrzeb zarówno uczniów/uczennic jak i nauczycieli/nauczycielek szkół gimnazjalnych. Przyjęte założenia i cele poszczególnych elementów programu stanowią spójną, logicznie uporządkowaną strukturę, nie zawierają błędów merytorycznych. Polecenia zdefiniowane zostały w sposób jednoznaczny. Materiały

są opracowane w sposób czytelny, jasny, atrakcyjny z uwagi na swoją formę graficzną, można je wykorzystywać zarówno w formie elektronicznej jak i drukowanej.

Regionalni eksperci projektu uczniowskiego podkreślają także, że oferowane w ramach programu „Zostać przedsiębiorczym” materiały dydaktyczne zawierają treści, które w adekwatny sposób ujmują treści podstawy programowej, zapewniając tym samym prawidłową realizację celów kształcenia ogólnego na III etapie edukacji, w tym

- przyswojenie przez uczniów określonego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyk;
- zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów
- kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.

Proponowane w ramach programu materiały dydaktyczne obejmują także treści i proponują działania, które stanowią istotną część programu wychowawczego i działalności profilaktycznej szkoły, podkreślając znaczenie w tym zakresie takich aspektów jak:

- zindywidualizowanie procesu wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości,
- nauczanie uczniów z niepełnosprawnościami, w tym uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, dostosowane do ich możliwości psychofizycznych oraz tempa uczenia się.
- dostosowania procesu kształcenia do potrzeb rozwojowych uczniów oraz potrzeb danego środowiska.

Zdaniem REPU program oraz oferowane w jego ramach materiały stanowią na tyle atrakcyjne narzędzie pracy, iż w postawach nauczycieli/ nauczycielek uwidacznia się rzeczywista potrzeba i chęć współuczestnictwa w procesie rozwoju emocjonalnego i psychologicznego dzieci (postawa taka nie była, w opinii REPU, często zauważalna).

W ocenie REPU program „Zostać przedsiębiorczym” stanowi atrakcyjne i adekwatne narzędzie dydaktyczne, dla uczniów/uczennic jak i nauczycieli/ nauczycielek, które w rzeczywisty sposób umożliwi realizację wprowadzonych do podstawy programowej treści związanych z kształtowaniem postaw przedsiębiorczych metodą projektu uczniowskiego. Jak stwierdził jeden z uczestników badania *„wprowadzając do programu nauczania projekt uczniowski nie dano nauczycielom narzędzia jego realizacji, dopiero teraz Ktoś pomyślał, że warto przygotować nauczyciela i uczniów do realizacji projektu”*. R5

W przypadku uczniów/uczennic na szczególną uwagę zasługują, zdaniem ekspertów, rozwiązania zaproponowane zostały w ramach interaktywnych programów komputerowych, „Jestem - mogę być” i „Działamy razem”. Każdy z nich stanowi klarowne, przejrzyste, czytelne, zrozumiałe dla uczniów/uczennic i bardzo łatwe w obsłudze narzędzie służące rozwijaniu ich umiejętności.

W opinii REPU uczniowie/uczennice odnoszą znaczące korzyści z udziału w programie. Realizacja programu pomaga bowiem w rzeczywisty sposób kształtować najważniejsze umiejętności jakie powinien zdobyć uczeń w trakcie kształcenia ogólnego na III etapie edukacji.² Przygotowane materiały uwzględniają konieczność wykorzystania bardzo wielu umiejętności niezbędnych w procesie podejmowania świadomych wyborów, odpowiedzialności za własne decyzje, skutecznego i satysfakcjonującego współdziałania. Zgodnie z zasadą skutecznego uczenia się umożliwiają sprawdzenie nabytej wiedzy w zadaniach. Rodzaj i układ proponowanych zadań uwzględnia uruchomienie indywidualnego potencjału, daje szansę na twórcze, samodzielne działania.

Najważniejsze umiejętności jakie zdobywają uczniowie/uczennice realizując program to:

- umiejętność identyfikowania i rozwiązywania problemów, a także formułowania wniosków, opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa;
- umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno komunikacyjnymi, umiejętność wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji;
- umiejętność rozpoznawania własnych potrzeb edukacyjnych oraz umiejętność uczenia się;
- umiejętność rozpoznawania własnych umiejętności i projektowania działań sprzyjających ich rozwojowi,
- umiejętność pracy zespołowej.
- umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, prowadząca do osiągnięcia własnych celów, rozwoju osobowego oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa;

² Wiadomości i umiejętności, które uczeń zdobywa na III etapie edukacyjnym opisane zostały zgodnie z ideą europejskich ram kwalifikacji, w języku efektów kształcenia. Cele kształcenia sformułowane są w języku wymagań ogólnych, a treści nauczania oraz oczekiwane umiejętności uczniów sformułowane są w języku wymagań szczegółowych.

- umiejętność wykorzystania narzędzi matematyki w życiu codziennym oraz formułowania sądów opartych na rozumowaniu matematycznym;
- umiejętności komunikacyjne,
- umiejętność realizacji projektu edukacyjnego.
- umiejętność gospodarowania czasem
- umiejętność wyrażania własnego zdania , opinii, własnych poglądów

Ponadto

- program ma charakter motywujący, kształtuje poczucie własnej wartości, wiary we własne możliwości, przełamuje poczucie bezradności, uczy odwagi w wypowiedzaniu się na forum publicznym, przedstawiania własnych opinii i poglądów,
- rozwija umiejętności i zdolności, które kształtują kompetencje osobowościowe, zawodowe i społeczne, takie jak: kreatywność, twórcze myślenie, twórcze podejście do rozwiązywania problemów, samodzielność, inicjatywa i pomysłowość,
- stanowi płaszczyznę zrozumienia innych ludzi,
- kształtują postawę gotowości na zmianę.

Realizacja projektu „Zostać przedsiębiorczym” wpływa w znaczącym stopniu na rozwój społeczny uczniów. Pomaga kształtować i rozwijać umiejętności społeczne, przede wszystkim niezwykle ważną we współczesnej rzeczywistości społecznej elastyczną umiejętność dostawania się do wymogów rynku pracy. Program przygotowuje do życia w społeczeństwie opartym na wiedzy i funkcjonowania w sprawny i odpowiedzialny sposób we współczesnym świecie.

Realizacja projektu „Zostać przedsiębiorczym” wpływa na rozwój osobowościowy uczniów. W bardzo jednoznaczny sposób nawiązuje do takich wartości jak uczciwość, odpowiedzialność, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek innych ludzi, ciekawość poznawcza, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze. Kształtuje kreatywność i pewność siebie, uczy zachowania odpowiedzialności w różnych sytuacjach społecznych. Warunkuje nabywanie i rozwija potrzebę uczenia się, wpisując się tym samym w idee kształcenia się przez całe życie

Program, zgodnie z przyjętymi celami ukierunkowany jest na kształtowanie postawy przedsiębiorczej, sprzyja rozwijaniu szeregu umiejętności, które przygotowują do podejmowania przedsięwzięć umożliwiających aktywny udział w życiu społecznym i zawodowym.

Znaczące korzyści z udziału w programie odnoszą, według regionalnych ekspertów, także nauczyciele/nauczycielki. Program nauczania daje im profesjonalnie przygotowane wskazówki metodyczne. Z doświadczeń REPU wynika, iż nauczyciele/nauczycielki preferują programy, które stwarzają możliwość ich realizacji w sposób elastyczny i twórczy. Program aktywizuje nauczycieli, ponieważ pozwala na refleksyjne wykorzystanie proponowanych działań, ich modyfikację i dostosowanie ich do potrzeb wychowanków. Każdy moduł wymaga przemyślenia, zastanowienia, przepracowania. Nie zakłada restrykcyjnych ram, które zmuszają do wykonania określonych działań w ustalonej w sposób odgórny kolejności. Każde z narzędzi i materiałów nauczyciel może wykorzystywać wielokrotnie. Najważniejszą jego zaletą z punktu widzenia potrzeb i oczekiwań nauczycieli/nauczycielek jest zatem jego elastyczność.

Niezwykle atrakcyjnym w formie, dopracowanym, przemyślanym, logicznie uporządkowanym, bardzo przydatnym i ułatwiającym pracę nauczycieli/nauczycielek rozwiązaniem jest platforma internetowa. W ocenie regionalnych ekspertów narzędzie to zostało skonstruowane w sposób bardzo prosty, dzięki czemu jego użytkownicy, nie tylko nie doświadczają trudności i problemów związanych z jego obsługą, ale także w znaczący sposób doskonaliły swoje kompetencje informatyczne.

Za bardzo potrzebny, pomocny i użyteczny w pracy nauczycieli/nauczycielek eksperci uznali także elektroniczny notes wychowawcy. Ich zdaniem wdrożenie e-notesu do praktyki edukacyjnej w rzeczywisty sposób ułatwi nauczycielom/nauczycielkom indywidualizację procesu nauczania.

Podsumowując ocenę regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego warto przytoczyć wypowiedź jednego z nich, w której stwierdza on, że: „program stanowi bardzo dobre narzędzie pracy nie tylko dla wychowawców, ale wszystkich nauczycieli. Stanowi tym samym także bardzo dobre narzędzie do budowania współpracy pomiędzy nauczycielami. Warto by w realizację programu zostali włączeni wszyscy dydaktycy danej szkoły, zarówno wychowawcy jak i nauczyciele poszczególnych przedmiotów”. R3

4. WYNIKI BADAŃ - WPLYW PROGRAMU NA AKTYWNOŚĆ (ZAINTERESOWANIA I KOMPETENCJE) UCZESTNIKÓW ZWIĄZANĄ Z KSZTAŁTOWANIEM POSTAW PRZEDSIĘBIORCZYCH UCZNIÓW I UCZENNIC ORAZ PODEJMOWANIEM PROJEKTÓW UCZNIOWSKICH.

4.1. Poziom zainteresowania nauczycieli/nauczycielek prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych

Wszyscy nauczyciele biorący udział w testowaniu wstępnej wersji produktu finalnego (20 osób) oraz wszyscy uczestniczący w testowaniu wersji skorygowanej (87 osób) zadeklarowali, że realizacja projektu „Zostać przedsiębiorczym” wpłynęła na poziom ich zainteresowania prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic, znacząco zainteresowanie to zwiększając. Nauczyciele uczestniczący w I etapie testowania produktu oszacowali wzrost poziomu swojego zainteresowania wskazanymi działaniami średnio na 61% w stosunku do stanu wyjściowego (sprzed realizacji projektu), zaś nauczyciele biorący udział w II etapie testowania produktu średnio na 59,5 % w stosunku do stanu wyjściowego [szczegółowe wyniki w tabeli 18].

Tabela 18 – Zmiana poziomu zainteresowania nauczycieli prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów

Poziom wzrostu zainteresowania prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów	I edycja		II edycja	
	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu
10%	-	-	3	3,4
20%	1	5,0	10	11,5
30%	-	-	4	4,6
40%	-	-	8	9,2
50%	9	45,0	9	10,3
60%	2	10,0	11	12,6
70%	4	20,0	11	12,6
80%	2	10,0	18	20,7
90%	1	5,0	11	12,6
100%	1	5,0	2	2,3
Ogółem - wzrost	20	100,0	87	100,0

Źródło: opracowanie własne

Poza badaniem bezpośrednich deklaracji nauczycieli po zakończeniu każdego z etapów testowania produktu finalnego (jego wstępnej oraz skorygowanej wersji), poproszono ich także dwukrotnie (przed rozpoczęciem udziału w projekcie i po zakończeniu etapu testowania produktu finalnego, w którym uczestniczyli) o ocenę na dziesięciostopniowej skali poziomu zainteresowania prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych.

W przypadku 17 nauczycieli uczestniczących w I etapie testowania produktu finalnego oraz 79 nauczycieli uczestniczącym w II etapie jego testowania odnotowano wzrost oceny poziomu zainteresowania prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych (średnio o ponad 2 punkty w skali 1-10). Pozostałych troje uczestników etapu pierwszego i ośmioro nauczycieli biorących udział w etapie drugim już przed rozpoczęciem programu oceniło swój poziom zainteresowania jako maksymalny, stąd mimo deklaracji wzrostu zainteresowania w trakcie realizacji programu, ich ocena na skali nie mogła już wzrosnąć. [por. tabele panelowe 19 i 20³]

Tabela 19 – Zmiana poziomu zainteresowania nauczycieli prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów (etap I)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom swojego zainteresowania prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych u uczniów/uczennic?			Ogółem - pretest
	Posttest			
	8	9	10	
3	1	1	0	2
5	1	2	1	4
6	1	0	0	1
7	0	1	0	1
8	0	5	0	5
9	0	0	4	4
10	0	0	3	3
Ogółem - posttest	4	9	7	20

Zmiana netto 85%, zmiana brutto 85%

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 85% (17 osób)

Źródło: opracowanie własne

³ We wszystkich tabelach panelowych kolorem żółtym zaznaczono wyniki osób, w przypadku których nie odnotowano zmiany między pierwszym i drugim pomiarem (pretestem przeprowadzonym przed rozpoczęciem realizacji projektu z uczniami oraz posttestem, przeprowadzonym po zakończeniu realizacji danego etapu).

Tabela 20 – Zmiana poziomu zainteresowania nauczycieli prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów (etap II)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom swojego zainteresowania prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych u uczniów/uczennic?						Ogółem - pretest
	Posttest						
	5	6	7	8	9	10	
3	0	1	0	1	1	0	3
4	1	0	3	0	0	1	5
5	0	0	1	9	4	1	15
6	0	0	3	3	7	3	16
7	0	0	0	6	9	4	19
8	0	0	0	0	9	10	19
9	0	0	0	0	0	2	2
10	0	0	0	0	0	8	8
Ogółem - posttest	1	1	7	19	30	29	87

Zmiana netto 91%, zmiana brutto 91%

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 91% (79 osób)

Źródło: opracowanie własne

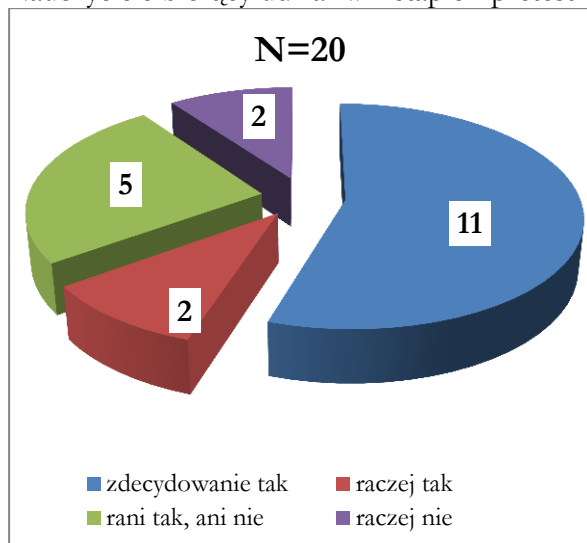
O pozytywnym stosunku nauczycieli do problemu kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów świadczy także fakt, iż w zdecydowanej większości podzielają oni opinię, że postawa przedsiębiorcza ucznia sprzyja wyższym efektom nauczania oraz opinię, że kształtowanie takich postaw jest zadaniem każdego nauczyciela/nauczycielki. Przed rozpoczęciem I etapu testowania wstępnej wersji produktu finalnego wypracowywanego w ramach projektu „Zostać przedsiębiorczym” tylko nieco ponad połowa nauczycieli (13 z 20 osób) była przekonana, iż postawa przedsiębiorcza ucznia jest korzystna z punktu widzenia osiągniętych przez niego efektów. Przekonanie to po realizacji I etapu projektu podzielili wszyscy nauczyciele biorący w nim udział.

Wśród nauczycieli II etapu testowania liczba osób akceptujących opinię, iż postawa przedsiębiorcza ucznia sprzyja wyższym efektom nauczania wzrosła między badaniem początkowym a badaniem końcowym o 11 osób (z 73 osób w preteście do 84 osób w postteście).

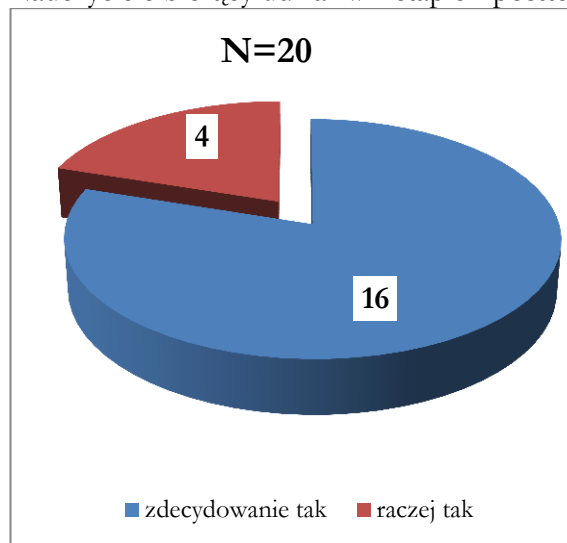
A zatem liczba osób akceptujących oba stwierdzenia rośnie w trakcie realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym”, co świadczy o jego pozytywnym oddziaływaniu w tym zakresie. [por. wykresy zamieszczone poniżej]

Czy według Pana/Pani postawa przedsiębiorcza ucznia sprzyja wyższym efektom nauczania czy też nie?

Nauczyciele biorący udział w I etapie - pretest

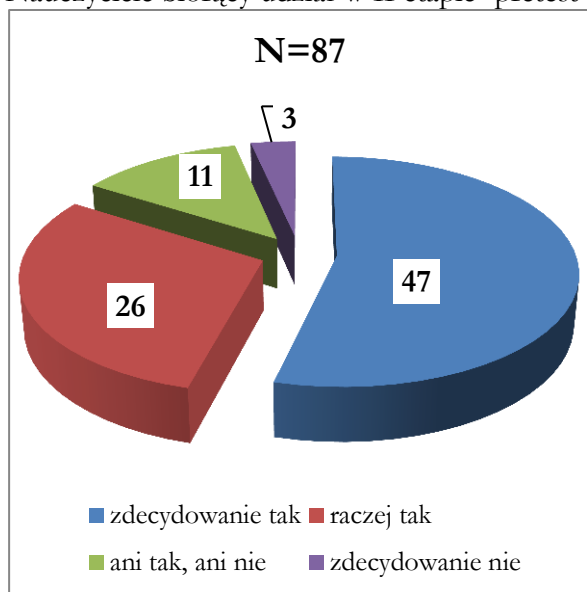

Nauczyciele biorący udział w I etapie - posttest

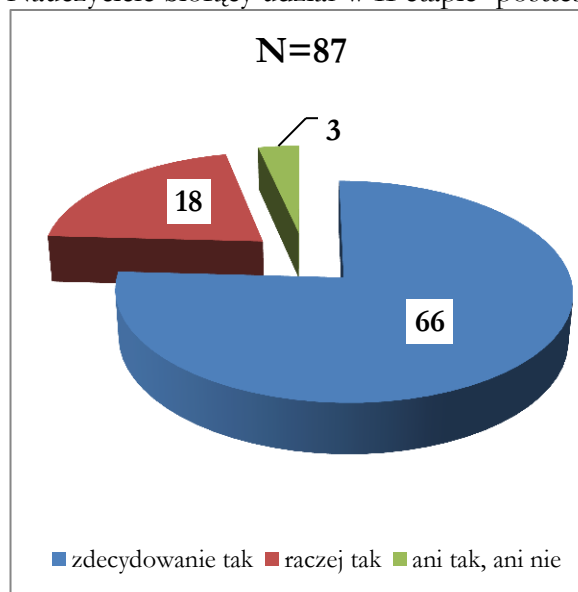

Czy według Pana/Pani postawa przedsiębiorcza ucznia sprzyja wyższym efektom nauczania czy też nie?

Nauczyciele biorący udział w II etapie -pretest

Nauczyciele biorący udział w II etapie -posttest

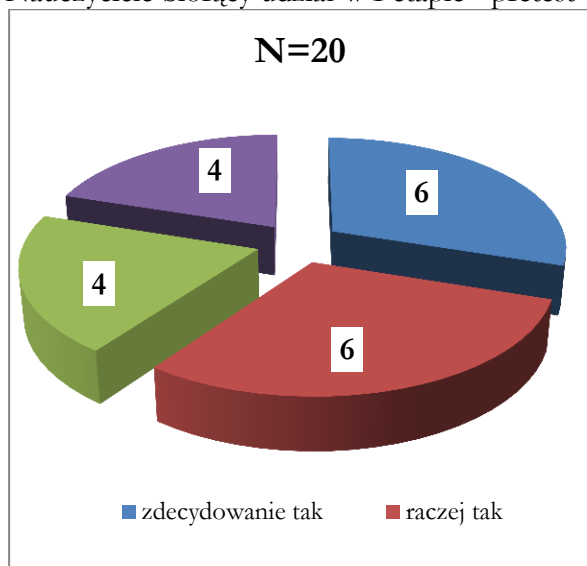
Źródło: opracowanie własne

Analogiczny wynik (do zaprezentowanego powyżej) przyniosło także badanie przekonań nauczycieli dotyczących tego, kto powinien kształtować postawy przedsiębiorcze uczniów. Przed przystąpieniem do realizacji I etapu projektu „Zostać przedsiębiorczym” niemal połowa nauczycieli (8 z 20 osób), którzy mieli wziąć w nim udział, nie akceptowała stwierdzenia, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów należy do zadań każdego nauczyciela. Po zakończeniu tego etapu, wszyscy nauczyciele w nim uczestniczący, nabrali

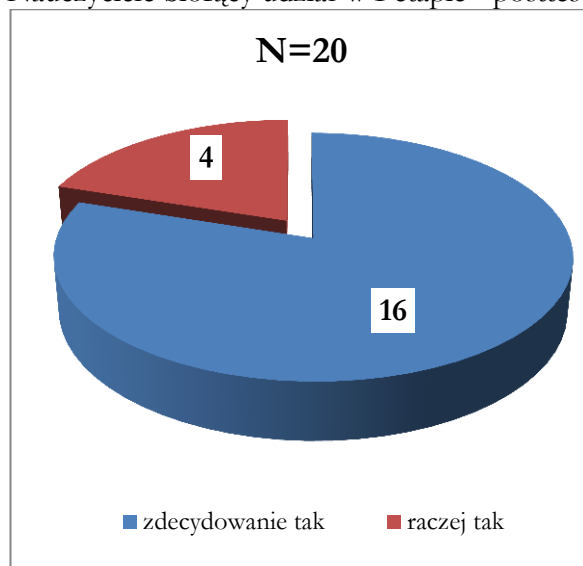
przekonania o jego słuszności. Wśród nauczycieli II etapu testowania liczba osób akceptujących opinię, iż kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów jest zadaniem każdego nauczyciela/nauczycielki wzrosła między badaniem początkowym a badaniem końcowym o 25 osób (z 52 osób w preteście do 76 osób w postteście). [por. wykresy zamieszczone poniżej]

Czy według Pana/Pani kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest zadaniem każdego nauczyciela/nauczycielki czy też nie?

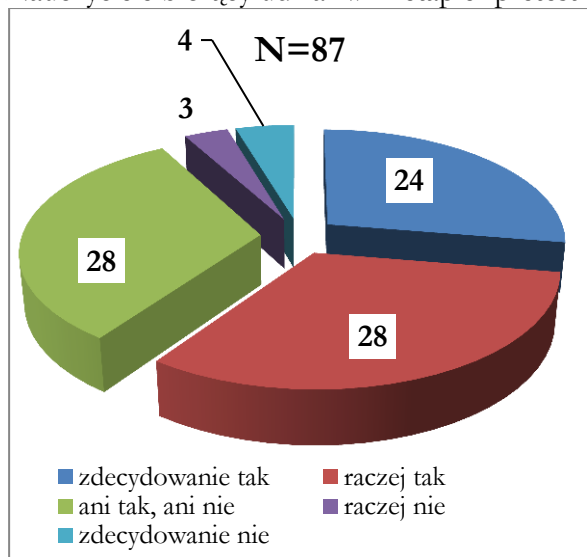
Nauczyciele biorący udział w I etapie - pretest

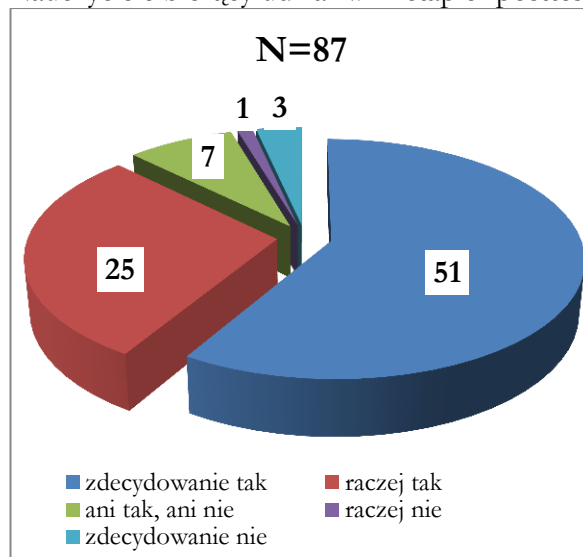
Nauczyciele biorący udział w I etapie - posttest

Nauczyciele biorący udział w II etapie -pretest

Nauczyciele biorący udział w II etapie -posttest

Źródło: opracowanie własne

Poza ustosunkowaniem się do różnych opinii na temat kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów oraz dokonaniem oceny poziomu własnego zainteresowania tym zagadnieniem, nauczyciele uczestniczący w projekcie „Zostać przedsiębiorczym” zostali

dotatkowo poproszeni o ocenę poziomu zainteresowania wskazaną kwestią ze strony grona pedagogicznego szkoły, w której sami pracują. Także w tym przypadku badani odnotowali znaczące różnice między momentem rozpoczęcia projektu w szkole, a momentem zakończenia pierwszego roku jego realizacji [por. tabele 21-22].

Tabela 21 - Zmiana poziomu zainteresowania nauczycieli (grona pedagogicznego) kształtowaniem postaw przedsiębiorczych uczniów (etap I)

Pretest	W jakim stopniu, Pana/Pani zdaniem, nauczyciele pracujący w Pana/Pani szkole są zainteresowani kształtowaniem postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic?					Ogółem -pretest
	Posttest					
	5	6	7	8	9	
2	0	1	0	0	0	1
3	0	1	4	1	0	6
4	0	1	1	2	1	5
5	0	0	2	0	0	2
6	0	0	0	1	0	1
8	2	0	1	1	1	5
Ogółem - posttest	2	3	8	5	2	20

Zmiana netto 75%, zmiana brutto 95%

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 85% (17 osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 22 - Zmiana poziomu zainteresowania nauczycieli (grona pedagogicznego) kształtowaniem postaw przedsiębiorczych uczniów (etap II)

Pretest	W jakim stopniu, wg. Pana/Pani, nauczyciele pracujący w Pana/Pani szkole są zainteresowani kształtowaniem postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic?								Ogółem -pretest
	Posttest								
	3	4	5	6	7	8	9	10	
3	2	0	1	0	0	2	0	0	5
4	1	1	4	1	2	3	2	0	14
5	0	0	4	2	3	4	3	0	16
6	0	0	0	2	3	5	2	0	12
7	0	1	1	1	0	6	2	2	13
8	0	1	0	4	4	1	5	2	17
9	0	0	1	0	0	2	6	0	9
10	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Ogółem - posttest	3	3	11	10	12	23	21	4	87

Zmiana netto 43%, zmiana brutto 82%

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 62% (54 osoby)

Źródło: opracowanie własne

Wzrost poziomu zainteresowania omawianym zagadnieniem odnotowało wśród swoich współpracowników 17 nauczycieli biorących udział w I etapie projektu oraz 54 nauczycieli biorących udział w jego II etapie (łącznie 66% ogółu badanych). Warto

zauważyć, że stosunkowo mniejszy odsetek nauczycieli II etapu obserwujących wzrost poziomu zainteresowania innych nauczycieli (nie objętych projektem) kształtowaniem postaw przedsiębiorczych uczniów może wynikać z faktu, iż część z nich rekrutowała się z tych samych szkół, w których realizowany był także I etap projektu. A zatem, zainteresowanie analizowanym problemem było tam wysokie już w momencie realizacji badania początkowego, przed rozpoczęciem II etapu projektu i nie zmieniło się już znacząco do momentu realizacji badania końcowego.

4.2. Poziom zainteresowania rodziców kształtowaniem w szkole postaw przedsiębiorczych ich dzieci (w opiniach nauczycieli i rodziców).

Większość nauczycieli realizujących program „Zostać przedsiębiorczym” (16 z 20 nauczycieli biorących udział w I etapie testowania wstępnej wersji produktu finalnego oraz 58 nauczycieli uczestniczących w II etapie testowania (67% tej grupy) odnotowało także u rodziców uczniów biorących udział w programie wzrost zainteresowania kształtowaniem w szkole postaw przedsiębiorczych. Przed realizacją programu tylko troje nauczycieli uczestniczących w I etapie i co trzeci z badanych nauczycieli II etapu (30 osób) szacował poziom zainteresowania rodziców omawianą kwestią na więcej niż 5 punktów w skali 1-10. Po zakończeniu realizacji programu taką ocenę „wystawiło rodzicom” $\frac{3}{4}$ nauczycieli uczestniczących w I etapie testowania i więcej niż co drugi z nauczycieli uczestniczących w II etapie testowania (48 osób) [por. tabele 23 - 24].

Tabela 23 – Ocena poziomu zainteresowania rodziców kształtowaniem postaw przedsiębiorczych dzieci (etap I)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom zainteresowania rodziców kształtowaniem w szkole postaw przedsiębiorczych ich dzieci?								Ogółem - pretest
	Posttest								
	3	4	5	6	7	8	9	10	
2	0	1	0	0	4	0	0	1	6
3	1	2	0	1	2	1	0	0	7
4	0	0	0	1	0	1	1	0	3
5	0	0	1	0	0	0	0	0	1
6	0	0	0	0	0	0	1	0	1
7	0	0	0	0	1	0	0	0	1
8	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Ogółem - posttest	1	3	1	2	7	3	2	1	20

Zmiana netto – 80%, zmiana brutto – 80%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 80% (16 osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 24– Ocena poziomu zainteresowania rodziców kształtowaniem postaw przedsiębiorczych dzieci (etap II)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom zainteresowania rodziców kształtowaniem w szkole postaw przedsiębiorczych ich dzieci?										Ogółem - pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	2
2	0	0	2	1	1	2	0	2	0	0	8
3	0	1	1	2	7	2	2	1	0	1	17
4	0	1	0	1	3	2	1	1	1	0	10
5	1	2	0	1	3	5	2	4	2	0	20
6	0	0	0	1	2	0	2	3	0	0	8
7	0	0	0	4	0	0	5	3	1	1	14
8	0	1	0	0	1	0	0	1	2	0	5
9	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	3
Ogółem - posttest	1	6	3	10	19	11	13	16	6	2	87

Zmiana netto – 46%, zmiana brutto – 87%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 67% (58 osób)

Źródło: opracowanie własne

Podczas realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” wszyscy szkolni liderzy wychowania dla przedsiębiorczości spotykali się z rodzicami uczniów biorących w nim udział. Podczas spotkań informowali rodziców o sposobie realizacji projektu oraz rozmawiali z nimi na temat jego efektów. Z końcowych sprawozdań liderów wynika, iż we wszystkich szkołach pozostających pod ich opieką większość rodziców ocenia projekt dobrze (11 liderów) lub bardzo dobrze (9 liderów) i chce aby był on realizowany także w kolejnych latach nauki gimnazjalnej ich dzieci, co potwierdzają zebrane przez liderów wypowiedzi rodziców:

„Myślę, że projekt wpływa pozytywnie na dzieci i z zapałem wykonują przydzielone im zadania. Są chętni do współpracy, otwarci na nowe propozycje. Moja córka stała się bardziej otwarta, często spotyka się ze swoją grupą, wymieniają się zebranymi informacjami”.
Gimnazjum im. Generała Kazimierza Tańskiego w Chmielniku.

„Dzieci [...] wykazują większe zainteresowanie nauką. Zastanawiają się nad wyborem dalszej edukacji. Chętniej pomagają innym, potrafią współpracować w grupie rówieśników” [Zespół Szkół - Gimnazjum w Działoszycach]

„Realizacja tego projektu nauczyła moją córkę zdyscyplinowania, odpowiedzialności nie tylko za siebie, ale również za innych członków zespołu, podejmowania właściwych decyzji ...” [Gimnazjum im. S. Kard. Wyszyńskiego w Pierzchnicy]

Dzięki realizacji projektu możliwa jest „*integracja zespołu klasowego, dobra adaptacja (szybka) w nowym środowisku*” [Gimnazjum im. Leszka Czarnego w Lutomiersku] „*Dzięki realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym” dzieci uczą się współpracy w grupie. Przygotowując materiały do pisania projektów edukacyjnych korzystają z różnych źródeł informacji, głównie z Internetu. Ponieważ każde dziecko ma przydzielone zadania, musi odpowiednio planować swoje działania, a następnie dzielić się nimi ze swoimi kolegami. To wszystko sprawia, że dziecko staje się bardziej odpowiedzialne za to, co robi*” [Gimnazjum nr 1 w Jędrzejowie]

„*Ćwiczenia były bardzo ciekawe, uczyły współpracy w grupie, samodyscypliny i dobrego planowania. Wprowadzały wiele emocji. Syn nie mógł się doczekać kiedy będzie >>przedsiębiorczość<<*” [Gimnazjum im. Jana Piwnika w Bodzentynie]

„*Dobrze, że taki program jest w szkole realizowany. Daje możliwość naszym dzieciom spojrzenia w przyszłość, nasuwa refleksje o zawodach przyszłości. Pokazuje, że w życiu wszystko zależy od nich samych. Daje okazje do prezentacji swoich prac szerszemu gronu odbiorców (gazeta lokalna, zebranie z rodzicami, Internet)*” [Zespół Szkół w Solcy Wielkiej im. K.I Gałczyńskiego]

Dostrzegając zalety programu związane ze zwiększaniem u dzieci umiejętności dokonywania analizy własnych predyspozycji oraz zainteresowania dalszą edukacją na kierunkach „przyszłościowych” rodzice podkreślają jednak, iż na ostateczne decyzje w sprawie dalszej edukacji i wyboru ścieżki zawodowej jest jeszcze czas.

„*Mam nadzieję, że dzięki prowadzonym zajęciom córka lepiej pozna samą siebie i łatwiej jej będzie podjąć decyzję o przyszłym zawodzie, chociaż na razie jest chyba na to za wcześnie*” [Publiczne Gimnazjum Gminy Sieradz], „*na początku nauki w gimnazjum bardzo trudno jest stwierdzić, czy uczniowie już myślą o kierunku studiów*” [Gimnazjum im. Św. Faustyny w Świnicach Warckich]

Według części rodziców minusem jest realizacja programu w ramach godzin dodatkowych „*program powinien być prowadzony w ramach lekcji wychowawczych, natomiast godziny kartowe w klasie I powinny być przeznaczone na wyrównywanie braków edukacyjnych*” [Gimnazjum Nr 2 w Końskich] Z drugiej strony rodzice zauważają, że przeznaczono „*zbyt mało czasu na realizację tak wielu zadań bardzo ciekawych i pouczających*” [Gimnazjum im. Czesława Miłosa w Topoli Królewskiej].

Podsumowując stanowisko rodziców można stwierdzić, iż generalnie są oni zadowoleni z faktu, iż ich dzieci biorą udział w projekcie „Zostać przedsiębiorczym”, ponieważ dostrzegają jego pozytywne skutki w postaci zmiany zachowań swoich dzieci.

4.3. Umiejętność wdrażania przez nauczycieli/nauczycielki do praktyki szkolnej zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych i przygotowanie uczniów/uczennic do podejmowania i realizacji projektów uczniowskich

Wszyscy nauczyciele biorący udział w obu etapach testowania wstępnej wersji produktu finalnego zadeklarowali wzrost poziomu własnych umiejętności w zakresie wdrażania do praktyki szkolnej zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic, szacując go w pierwszym etapie średnio na 61% w stosunku do stanu wyjściowego oraz średnio na 60% w etapie drugim. Szczegółowe dane dotyczące szacowanego poziomu wzrostu analizowanej umiejętności zaprezentowano w tabeli 25.

Tabela 25 – Poziom wzrostu umiejętności wdrażania zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic

Szacowany poziom wzrostu umiejętności	I edycja		II edycja	
	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu
10%	-	-	1	1,1
20%	1	5,0	9	10,3
30%	-	-	4	4,6
40%	-	-	3	3,4
50%	9	45,0	21	24,1
60%	2	10,0	11	12,6
70%	4	20,0	14	16,1
80%	2	10,0	8	9,2
90%	1	5,0	11	12,6
100%	1	5,0	5	5,7
Ogółem - wzrost	20	100,0	87	100,0

Źródło: opracowanie własne

Oprócz deklarowanej zmiany poziomu umiejętności prowadzenia zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic nauczyciele dwukrotnie (przed rozpoczęciem udziału w projekcie oraz po jego zakończeniu) dokonali oceny swoich umiejętności w omawianym zakresie na dziesięciostopniowej skali. Obejmowała ona kontinuum rozciągające się od braku umiejętności prowadzenia zajęć tego typu po bardzo wysoki ich poziom. W przypadku wszystkich badanych odnotowano zmianę oceny między pomiarem początkowym i pomiarem końcowym.

Ocena nauczycieli biorących udział w I etapie testu podniosła się średnio aż o 4,8 punktu na dziesięciopunktowej skali, zaś ocena nauczycieli uczestniczących w etapie II

wzrosła średnio o 2,9 punktu (w skali 1-10). Zmiany, jakie zaszły u każdego z badanych nauczycieli zaprezentowano w tabelach 26 – 27.

Tabela 26 – Zmiana poziomu umiejętności prowadzenia zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic (etap I).

Pretest	Jak ocenil(a)by Pan/i poziom swoich umiejętności w zakresie prowadzenia zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych u uczniów/uczennic?					Ogółem - pretest
	Posttest					
	6	7	8	9	10	
1	0	1	3	0	0	4
2	1	2	5	1	0	9
3	0	0	0	1	0	1
4	0	0	1	0	0	1
5	0	1	0	0	0	1
6	0	0	0	1	0	1
8	0	0	0	2	0	2
9	0	0	0	0	1	1
Ogółem - posttest	1	4	9	5	1	20

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (20osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 27 - Zmiana poziomu umiejętności prowadzenia zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic (etap II).

Pretest	Jak ocenil(a)by Pan/i poziom swoich umiejętności w zakresie prowadzenia zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych u uczniów/uczennic?						Ogółem - pretest
	Posttest						
	5	6	7	8	9	10	
1	1	0	1	2	0	0	4
2	0	0	2	0	1	0	3
3	0	1	1	2	5	1	10
4	2	7	6	1	2	1	19
5	0	7	2	5	8	1	23
6	0	0	3	2	0	0	5
7	0	0	0	7	7	0	14
8	0	0	0	0	2	4	6
9	0	0	0	0	0	3	3
Ogółem - posttest	3	15	15	19	25	10	87

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

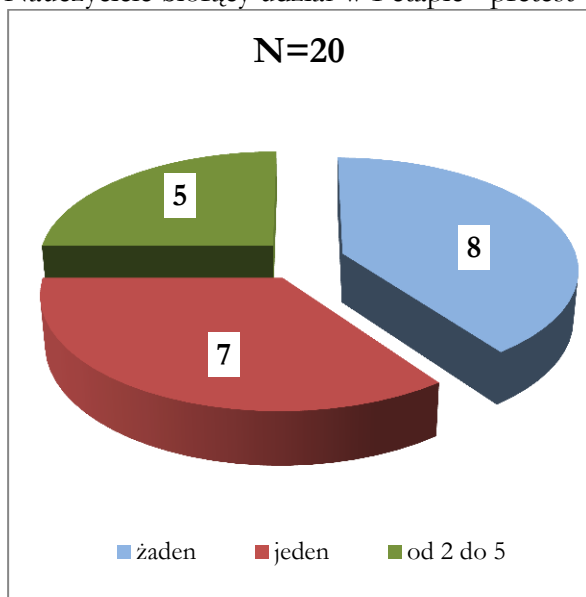
Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (87osób)

Źródło: opracowanie własne

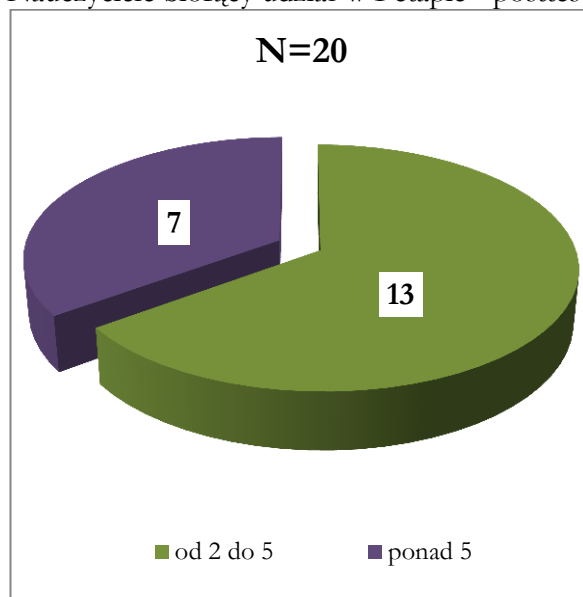
Podczas rocznego uczestnictwa w projekcie „Zostać przedsiębiorczym” nauczyciele podejmowali i realizowali z uczniami projekty edukacyjne. W pierwszym etapie testowania (wstępnej wersji produktu finalnego) każdy z nauczycieli zrealizował średnio 5 projektów, zaś w drugim etapie testowania (skorygowanej wersji produktu finalnego) każdy z nauczycieli zrealizował średnio 4 projekty edukacyjne z uczniami. Dla części nauczycieli (ośmiorga w I etapie oraz jedenaściorga w etapie II) były to pierwsze doświadczenia w pracy tą metodą [por. wykresy zamieszczone poniżej]

Liczba projektów edukacyjnych zrealizowanych przez nauczycieli

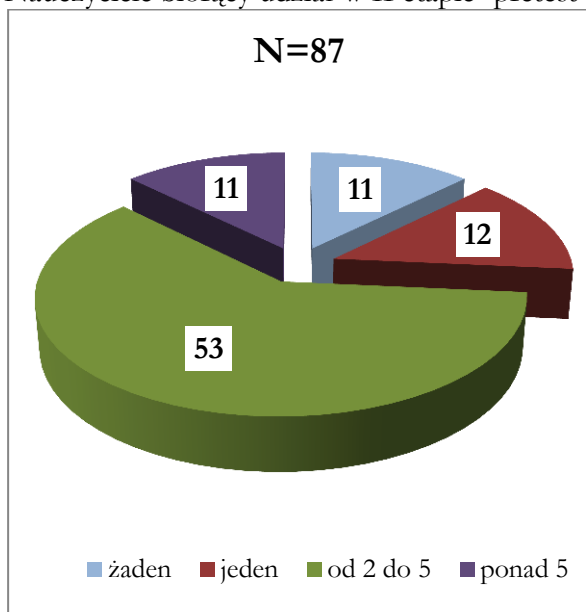
Nauczyciele biorący udział w I etapie - pretest

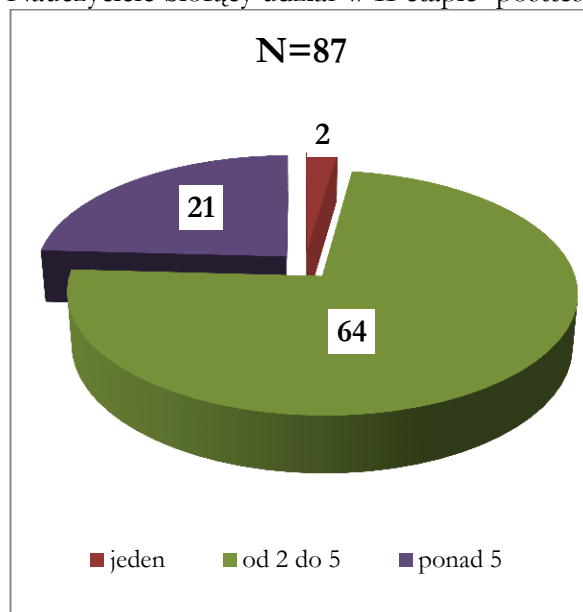
Nauczyciele biorący udział w I etapie - posttest

Nauczyciele biorący udział w II etapie -pretest

Nauczyciele biorący udział w II etapie -posttest

Źródło: opracowanie własne

W świetle liczby podjętych (i zakończonych sukcesem w postaci zrealizowanych założeń) projektów edukacyjnych nie budzi zdziwienia fakt, iż wszyscy nauczyciele, po roku uczestnictwa w projekcie „Zostać przedsiębiorczym”, zadeklarowali wzrost poziomu własnych umiejętności w zakresie przygotowania uczniów/uczennic do realizacji projektów edukacyjnych. Nauczyciele uczestniczący w I etapie testowania oszacowali, że ich umiejętności wzrosły średnio o 70,5% w stosunku do stanu wyjściowego, zaś nauczyciele uczestniczący w II etapie testowania oszacowali wzrost swoich umiejętności średnio na 60% w stosunku do stanu wyjściowego. Szczegółowe wyniki dotyczące indywidualnych oszacowań poczynionych przez nauczycieli obu etapów zestawiono w tabeli 28.

Tabela 28 - Poziom wzrostu umiejętności nauczycieli związanych z przygotowaniem uczniów/uczennic do realizacji projektów edukacyjnych

Szacowany poziom wzrostu umiejętności	I etap		II etap	
	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu
10%	-	-	5	5,7
20%	-	-	4	4,6
30%	1	5,0	5	5,7
40%	-	-	8	9,2
50%	3	15,0	10	11,5
60%	1	5,0	9	10,3
70%	7	35,0	22	25,3
80%	5	25,0	11	12,6
90%	2	10,0	11	12,6
100%	1	5,0	2	2,3
Ogółem - wzrost	20	100,0	87	100,0

Źródło: opracowanie własne

Podobnie jak miało to miejsce w przypadku oceny poziomu umiejętności prowadzenia zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych także w przypadku oceny poziomu umiejętności związanych z przygotowaniem uczniów/uczennic do realizacji projektów edukacyjnych nie ograniczono się wyłącznie do zbadania deklarowanego zakresu zmiany. Nauczyciele dwukrotnie (przed i po realizacji projektu) dokonywali także oszacowania poziomu swoich umiejętności korzystając w tym celu z dziesięciopunktowej skali. U wszystkich badanych odnotowano wzrost ocen między badaniem początkowym i badaniem końcowym. Samoocena nauczycieli biorących udział w I etapie testowania wzrosła średnio o 4,4 punktu (w dziesięciostopniowej skali), zaś samoocena nauczycieli biorących udział w II etapie testowania podniosła się średnio o 3,11 punktu (w tejże skali) [analiza

testem t dla prób zależnych wykazała, że samoocena nauczycieli jest istotnie statystycznie wyższa, przy poziomie istotności $p < 0,001$ i założonym przedziale ufności = 95%].

Zmiany jakie zaszły w ocenach każdego z nauczycieli zaprezentowano w tabelach 29 - 30.

Tabela 29 – Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie przygotowania uczniów/uczennic do realizacji projektów uczniowskich (etap I)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom swoich umiejętności w zakresie przygotowania uczniów/uczennic do realizacji projektów uczniowskich? (1- bardzo niskie umiejętności; 10 - bardzo wysokie umiejętności)					Ogółem - pretest
	Posttest					
	6	7	8	9	10	
1	0	0	0	1	0	1
2	2	1	3	1	0	7
3	1	1	3	0	1	6
5	0	1	2	1	0	4
7	0	0	1	0	0	1
8	0	0	0	0	1	1
Ogółem - posttest	3	3	9	3	2	20

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (20osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 30 - Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie przygotowania uczniów/uczennic do realizacji projektów uczniowskich (etap I)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom swoich umiejętności w zakresie przygotowania uczniów/uczennic do realizacji projektów uczniowskich? (1- bardzo niskie umiejętności; 10 - bardzo wysokie umiejętności)						Ogółem - pretest
	Posttest						
	4	6	7	8	9	10	
1	0	1	0	0	0	0	1
2	1	0	0	1	1	0	3
3	0	1	1	2	2	2	8
4	0	2	2	3	2	0	9
5	0	0	2	5	7	3	17
6	0	0	2	7	12	3	24
7	0	0	0	0	7	8	15
8	0	0	0	0	2	3	5
9	0	0	0	0	0	4	4
10	0	0	0	0	0	1	1
Ogółem - posttest	1	4	7	18	33	24	87

Zmiana netto – 99%, zmiana brutto – 99%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 99% (86osób)

Źródło: opracowanie własne

Wzrostowi umiejętności przygotowywania uczniów/uczennic do realizacji projektów uczniowskich towarzyszyła w przypadku nauczycieli także zmiana charakteru motywacji do podejmowania tego typu działań. W badaniu przeprowadzonym po zakończeniu realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” znacznie więcej osób niż miało to miejsce w badaniu przeprowadzonym przed jego rozpoczęciem, zadeklarowało, iż do realizacji projektów edukacyjnych skłania ich przekonanie o korzyściach odnoszonych przez uczniów dzięki tego typu działaniom oraz chęć poszerzenia własnych kompetencji o nowe metody pracy z uczniami [por. tabela 31].

Tabela 31 – Czynniki motywujące nauczycieli do realizacji projektów edukacyjnych z uczniami

Czynniki motywujące:	I etap N=20		II etap N=87	
	pretest	posttest	pretest	posttest
Przekonanie o korzyściach odnoszonych przez uczniów podczas realizacji projektu edukacyjnego	5	17	53	69
Chęć poszerzenia kompetencji o nowe metody pracy z uczniami	6	10	44	50
Konieczność realizacji wymogów podstawy programowej	5	8	32	31
Potrzeba samorealizacji w działaniach ponadstandardowych	1	1	12	12
Decyzja dyrekcji szkoły	3	2	6	6

Źródło: opracowanie własne

Wraz ze wzrostem przekonania nauczycieli o dużej wartości projektów edukacyjnych dla uczniów zmieniły się także poziom i charakter ich motywacji do przyjmowania podczas realizacji takich działań roli wspierającej, zamiast, jak miało to miejsce wcześniej (według deklaracji badanych) roli wiodącej, do pozwalania uczniom na większą samodzielność na wszystkich etapach realizacji przedsięwzięcia. Opisowi zakresu tej zmiany poświęcono kolejną część opracowania.

4.4. Poziom i charakter motywacji nauczycieli/nauczycielek do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami/uczennicami

Badani zostali dwukrotnie (przed rozpoczęciem realizacji projektu oraz po jego zakończeniu) poproszeni o oszacowanie poziomu swojej motywacji do wchodzenia w rolę moderatora na dziesięciostopniowej skali (1-10) obejmującej pozycje od całkowitego braku motywacji, poprzez motywację niewielką, umiarkowaną, aż do bardzo silnej motywacji do realizowania wspomnianej roli. Niemal wszyscy nauczyciele (106 osób w obu edycjach)

zmienili swoją samoocenę podczas realizacji projektu wskazując w pomiarze końcowym wyższą pozycję na skali niż miało to miejsce w pomiarze początkowym, co oznacza, że poziom ich motywacji wzrósł. Ocena nauczycieli biorących udział w I etapie testu wzrosła średnio o 4,1 punktu, zaś ocena nauczycieli uczestniczących w II etapie testu wzrosła średnio o 3,23 punktu. Zestawienie ocen z pretestu i posttestu przeprowadzonych z nauczycielami obu edycji testujących zaprezentowano w poniższych tabelach panelowych 32- 33.

Tabela 32 - Zmiana poziomu motywacji nauczycieli do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami (etap I)

Jak ocenił(a)by Pan/i poziom swojej motywacji do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami/uczennicami? (1 - bardzo niska motywacja; 10- bardzo wysoka motywacja)					
Pretest	Posttest				Ogółem - pretest
	7	8	9	10	
1	0	1	0	0	1
2	0	3	0	0	3
3	1	3	0	0	4
4	1	1	2	1	5
5	0	1	1	0	2
6	0	0	1	0	1
7	0	1	1	0	2
8	0	0	2	0	2
Ogółem - posttest	2	10	7	1	20

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (20osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 33 - Zmiana poziomu motywacji nauczycieli do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami (etap I)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom swojej motywacji do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami/uczennicami? (1 - bardzo niska motywacja; 10- bardzo wysoka motywacja)						Ogółem - pretest
	Posttest						
	5	6	7	8	9	10	
2	0	0	2	1	0	0	3
3	1	2	2	3	3	1	12
4	0	0	5	5	3	0	13
5	0	0	7	13	6	2	28
6	0	0	0	2	9	2	13
7	0	0	0	2	2	5	9
8	0	0	0	0	3	4	7
9	0	0	0	0	0	1	1
10	0	0	0	0	0	1	1
Ogółem - posttest	1	2	16	26	26	16	87

Zmiana netto – 99%, zmiana brutto – 99%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 99% (86osób)

Źródło: opracowanie własne

Zmiana zarejestrowana w badaniach panelowych znalazła swoje odbicie w deklaracjach nauczycieli dotyczących zaobserwowanych przez nich zmian własnej motywacji do wchodzenia w rolę moderatora. Według wszystkich nauczycieli – ich motywacja w tym zakresie wzrosła w trakcie realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym”. Nauczyciele biorący udział w I etapie testu oszacowali jej wzrost średnio na 64%, zaś nauczyciele biorący udział w II etapie średnio 54, 5% w stosunku do stanu wyjściowego. Rozkład oszacowań wszystkich nauczycieli przedstawiono w tabeli 34.

Tabela 34 - Poziom wzrostu motywacji nauczyciela do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami

Oszacowanie poziom wzrostu motywacji do wchodzenia w rolę moderatora	I etap		II etap	
	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu
10%	1	5,0	1	1,1
20%	-	-	6	6,9
30%	1	5,0	13	14,9
40%	-	-	8	9,2
50%	4	20,0	19	21,8
60%	4	20,0	13	14,9
70%	3	15,0	10	11,5
80%	4	20,0	8	9,2
90%	3	15,0	7	8,0
100%	-	-	2	2,3
Ogółem - wzrost	20	100,0	87	100,0

Źródło: opracowanie własne

Wyższa motywacja nauczycieli do moderowania działań realizowanych przez uczniów odnotowana w badaniu końcowym wiązała się zapewne ze zdobytymi przez nich w ramach projektu „Zostać przedsiębiorczym” umiejętnościami. Analizę ich poziomu na różnych etapach projektu zawarto w kolejnym punkcie raportu.

4.5. Umiejętność moderowania pracy uczniów/uczennic

Realizację projektu „Zostać przedsiębiorczym” w szkołach poprzedzały warsztaty szkoleniowe dla nauczycieli. Podczas nich pedagodzy zapoznali się szczegółowo z

programem nauczania oraz pakietem dydaktycznym oferowanym w ramach projektu, a także sposobami jego wdrażania. Jednym z istotnych założeń prowadzonych warsztatów było wskazanie nauczycielom praktycznych korzyści płynących z przyjmowania podczas zajęć z młodzieżą roli wspierającej zamiast wiodącej oraz wdrożenie ich do wchodzenia w rolę moderatora, podniesienie ich umiejętności w tym zakresie. Wychodząc z założenia, iż określone działania podejmujemy tym częściej im bardziej jesteśmy przekonani o ich słuszności oraz o własnych kompetencjach do ich realizacji nauczycieli dwukrotnie (przed rozpoczęciem warsztatów oraz po ich zakończeniu) zapytano o ocenę poziomu swoich umiejętności w zakresie moderowania pracy uczniów.

Między badaniem początkowym, a badaniem końcowym samoocena umiejętności moderowania wzrosła średnio o 4,1 punktu w dziesięciopunktowej skali. Zmiany na poziomie poszczególnych badanych przedstawiono w tabeli 35.

Tabela 35 – Zmiana poziomu umiejętności moderowania zajęć z uczniami (etap I)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom swoich umiejętności w zakresie moderowania zajęć prowadzonych z uczniami/uczennicami? (1- bardzo niskie umiejętności; 10 - bardzo wysokie umiejętności)						Ogółem - pretest
	Posttest						
	5	6	7	8	9	10	
1	0	1	1	2	0	0	4
2	0	0	1	3	0	0	4
3	1	2	0	1	0	1	5
4	0	0	1	0	0	0	1
5	0	0	2	1	0	0	3
6	0	0	0	1	0	0	1
7	0	0	0	1	0	0	1
8	0	0	0	0	1	0	1
Ogółem - posttest	1	3	5	9	1	1	20

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (20osób)

Źródło: opracowanie własne

Warto zauważyć, że także uczestnicy II etapu testowania, nauczyciele nie biorący udziału w warsztatach stacjonarnych, podczas których możliwe było praktyczne ćwiczenie umiejętności moderowania, podnieśli w czasie realizacji projektu swoją samoocenę umiejętności moderowania zajęć prowadzonych z uczniami. Przed realizacją projektu oceniali swoje umiejętności w tym zakresie średnio na 6 punktów, zaś po jej zakończeniu średnio na

8,13 punktu w dziesięciostopniowej skali rozciągającej się od braku umiejętności po bardzo duże umiejętności moderowania zajęć. [Analiza testem t dla prób zależnych wykazała, że samoocena nauczycieli jest istotnie statystycznie wyższa po realizacji programu średnio o 2,1 $p < 0,001$].

Odnutowany w badaniach wzrost oceny umiejętności moderowania pracy uczniów przełożył się także na deklaracje nauczycieli dotyczące omawianej kwestii. Wszyscy badani zadeklarowali, że ich umiejętności wzrosły, szacują ten wzrost w I etapie testowania średnio na 65%, zaś w II etapie testowania średnio 56, 4% w stosunku do stanu wyjściowego. Rozkład oszacowań dokonanych przez wszystkich nauczycieli zaprezentowano w tabeli 36.

Tabela 36 - Poziom wzrostu umiejętności moderowania zajęć

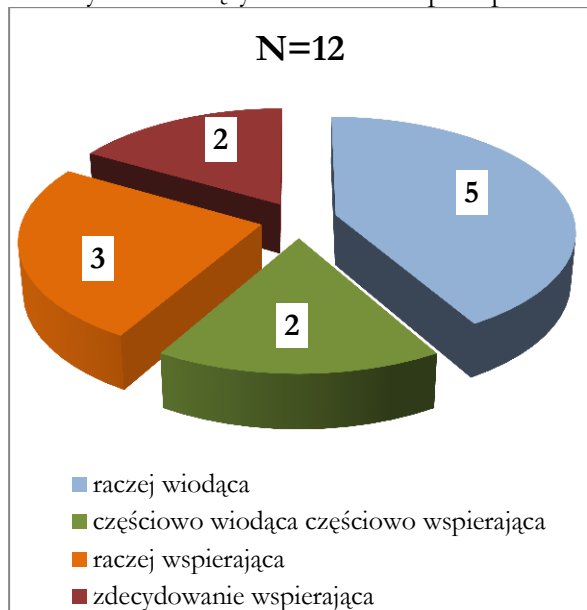
Poziom wzrostu umiejętności moderowania zajęć	I etap		II etap	
	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu
10%	1	5,0	3	3,4
20%	-	-	4	4,6
30%	-	-	13	14,9
40%	1	5,0	7	8,0
50%	5	25,0	13	14,9
60%	2	10,0	14	16,1
70%	4	20,0	15	17,2
80%	3	15,0	6	6,9
90%	4	20,0	9	10,3
100%	-	-	3	3,4
Ogółem - wzrost	20	100,0	87	100,0

Źródło: opracowanie własne

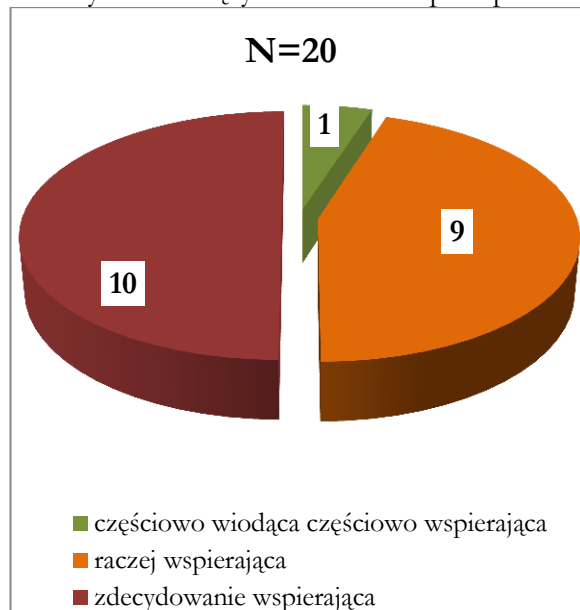
Co istotne zmiana poziomu motywacji do wchodzenia podczas zajęć z uczniami w rolę moderatora oraz wzrost samooceny w tym zakresie skutkowały także realną zmianą zachowań nauczycieli. Przed realizacją projektu „Zostać przedsiębiorczym” odsetek nauczycieli preferujących realizację projektów edukacyjnych w oparciu o własne pomysły, narzucone uczniom decyzje i ścisłą kontrolę ich działań wynosił 41% ogółu uczestniczących w I etapie i aż 57% uczestniczących w II etapie testowania produktu finalnego wypracowanego w ramach projektu. Po jego realizacji odsetek nauczycieli przedkładających rolę wiodącą nad wspierającą (stwarzającą uczniom możliwość podejmowania samodzielnych decyzji i ponoszenia ich konsekwencji) zmalał do 0 wśród uczestników I etapu testu i do 25% ogółu uczestników etapu II [por. wykresy zamieszczone poniżej].

Rola przyjmowana przez nauczycieli podczas realizacji projektów edukacyjnych

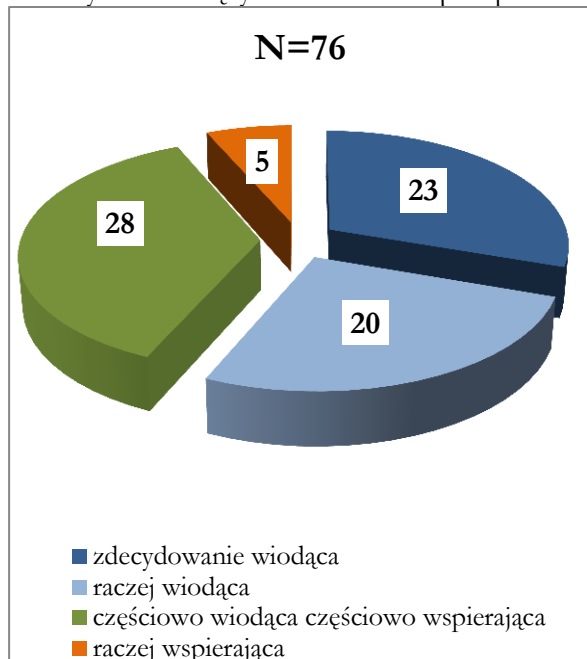
Nauczyciele biorący udział w I etapie - pretest

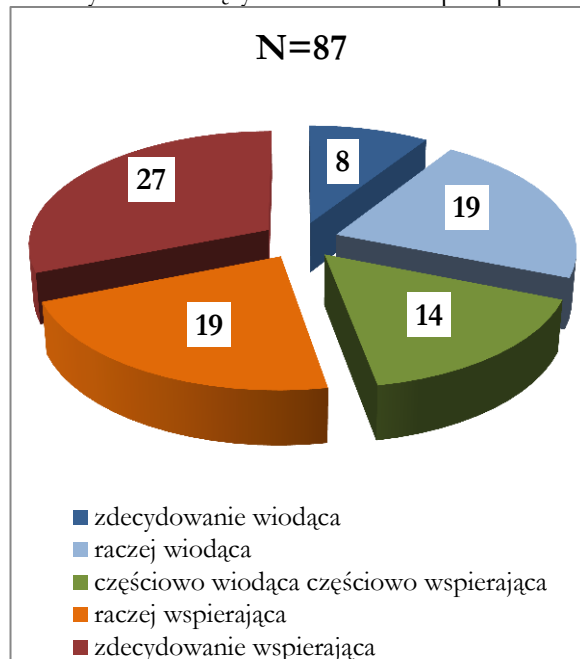
Nauczyciele biorący udział w I etapie - posttest

Nauczyciele biorący udział w II etapie -pretest

Nauczyciele biorący udział w II etapie -posttest

Źródło: opracowanie własne

Ponieważ liczba osób wypowiadających się (z racji posiadanych doświadczeń w tym zakresie) na temat roli przyjmowanej podczas realizacji projektów edukacyjnych z uczniami nie była jednakowa w badaniu początkowym i końcowym, prześledzono czy i jakie zmiany zaszły w tym obszarze u nauczycieli, którzy brali udział w obu badaniach. Okazało się, że aż $\frac{3}{4}$ nauczycieli uczestniczących w I etapie testowania (wstępnej wersji produktu finalnego)

oraz niemal 2/3 nauczycieli uczestniczących w II etapie testowania (skorygowanej wstępnej wersji produktu finalnego) zmieniło sposób prowadzenia zajęć z uczniami pozostawiając im większą swobodę działań i motywując ich do większej samodzielności i odpowiedzialności za własne czyny podejmowane w ramach projektu edukacyjnego.

Zakres zmian, jakie zaszły w rolach realizowanych przez poszczególnych nauczycieli zaprezentowano w tabelach 35 – 36.

Tabela 37 – Zmiana charakteru roli przyjmowanej przez nauczyciela podczas zajęć z uczniami (etap I)

Rola podejmowana przez nauczyciela w trakcie realizacji projektów edukacyjnych				Ogółem - pretest
pretest	posttest			
	częściowo wiodąca, częściowo wspierająca	raczej wspierająca	zdecydowanie wspierająca	
raczej wiodąca	0	2	3	5
częściowo wiodąca, częściowo wspierająca	1	1	0	2
raczej wspierająca	0	0	3	3
zdecydowanie wspierająca	0	0	2	2
Ogółem - posttest	1	3	8	12

Zmiana netto – 75%, zmiana brutto – 75%,

Odsetek badanych, u których odnotowano zmianę sposobu prowadzenia zajęć z wiodącego w kierunku wspierającego – 75% (9 osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 38 - Zmiana charakteru roli przyjmowanej przez nauczyciela podczas zajęć z uczniami (etap II)

Rola podejmowana przez nauczyciela w trakcie realizacji projektów edukacyjnych						Ogółem -pretest
pretest	posttest					
	zdecydowanie wiodąca	raczej wiodąca	częściowo wiodąca, częściowo wspierająca	raczej wspierająca	zdecydowanie wspierająca	
zdecydowanie wiodąca	4	6	0	5	8	23
raczej wiodąca	2	5	5	3	5	20
częściowo wiodąca, częściowo wspierająca	1	4	9	4	10	28
raczej wspierająca	0	1	0	2	2	5
Ogółem - posttest	7	16	14	14	25	76

Zmiana netto – 53%, zmiana brutto – 74%,

Odsetek badanych, u których odnotowano zmianę sposobu prowadzenia zajęć z wiodącego w kierunku wspierającego – 63% (48osób)

Źródło: opracowanie własne

Warto zauważyć, że odnotowana powyżej zmiana postępowania badanych wiązała się z wyrażonym przez nich podczas wywiadów indywidualnych i sesji fokusowych przekonaniem, że rola wspierająca zdecydowanie lepiej niż rola wiodąca „służy rozwiązywaniu problemów i konsekwencji działań uczniów, uczy samodzielności, odpowiedzialności, pracy w grupie, sprzyja większemu zaangażowaniu, poszukiwaniu rozwiązań problemów” N2.21, „zostawia uczniom dużą swobodę działania, zapewniając poczucie bezpieczeństwa” N2.75, dzięki czemu „pozwala uczniom na kreatywność, ale także uczy ponosić konsekwencje złych decyzji” N2.38 „...daje dużo swobody, rozwijając samodzielność i kreatywność, odpowiedzialność za własne decyzje.” N2.26

W momencie, gdy nauczyciel niejako „wycofuje się” na pozycję obserwatora i doradcy „uczniowie są odpowiedzialni za swoje działania, uczą się podejmować decyzje i ponosić ich konsekwencje.” N2.23 Dzięki temu jest to według badanych „rola właściwa dla klasy, która stanowi trudną grupę pod względem wychowawczym” N2.46, sprawdzająca się także „w klasie o niskim poziomie wiedzy i nikłym zainteresowaniu projektem edukacyjnym.” N2.63 W świetle tych refleksji zmiana, jak zaszła w motywacjach i zachowaniach nauczycieli pod wpływem realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” wydaje się mieć znaczenie szczególne.

4.6. Umiejętności komunikacyjne uczniów/uczennic

Jeden z podstawowych celów projektu „Zostać przedsiębiorczym” stanowi kształtowanie u uczniów/uczennic szkół gimnazjalnych umiejętności interpersonalnych związanych ze skuteczną komunikacją z innymi ludźmi. Aby zbadać poziom realizacji tego celu uczestników projektu poddano dwukrotnemu testowi wiedzy (przed rozpoczęciem realizacji projektu oraz po jej zakończeniu) zawierającemu szereg pytań dotyczących zachowań w różnych sytuacjach komunikacyjnych. W obu edycjach testu odnotowano wzrost poziomu wiedzy uczniów wyrażony w wyższym wyniku testu w badaniu końcowym w stosunku do wyniku uzyskanego w badaniu początkowym. Wynik testu poprawiło łącznie 1540 uczniów (61,3% ogółu badanych), uzyskując w pomiarze końcowym średnio o 3,42 punktu więcej niż w pomiarze początkowym (czyli poprawiając swój wynik średnio o 22,8%). Zmiany jakie zaszły na poziomie jednostkowym zaprezentowano w tabelach 39 – 40.

Tabela 39 – Wyniki testu wiedzy na temat zachowania w różnych sytuacjach komunikacyjnych (etap I)

Pretest	Posttest																Ogółem -
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	4
3	0	0	0	1	1	2	1	1	0	1	0	2	2	3	0	0	14
4	1	0	1	2	2	2	9	1	7	1	1	1	4	5	1	0	38
5	0	0	0	2	1	3	5	5	1	2	2	3	4	4	0	1	33
6	0	1	0	1	2	3	10	3	12	5	9	6	5	5	0	1	63
7	0	0	2	0	3	7	6	2	6	7	6	3	13	8	2	0	65
8	0	0	0	1	0	2	2	5	7	9	5	7	3	8	3	0	52
9	0	0	0	1	1	1	3	8	8	9	5	15	12	9	1	1	74
10	0	0	0	0	0	1	3	4	9	6	7	7	6	9	2	1	55
11	0	0	0	0	2	3	2	4	2	4	2	10	7	13	8	1	58
12	0	0	0	0	1	0	2	1	3	2	2	5	7	6	6	2	37
13	0	0	0	0	0	0	1	0	0	3	3	2	5	2	3	2	21
14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	2
15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	2
Ogółem -	1	1	4	8	13	25	44	34	55	51	42	61	69	74	29	9	520

Zmiana brutto – 89%, zmiana netto – 35%

Odsetek badanych, u których odnotowano wyższy wynik testu w postteście - 61,5 % (320 uczniów)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 40 – Wyniki testu wiedzy na temat zachowania w różnych sytuacjach komunikacyjnych (etap II)

Pretest	Posttest															Ogółem - pretest
	0	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15		
0	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	5
1	0	1	1	0	3	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	7
2	0	0	0	2	2	4	1	2	2	2	1	0	0	0	0	16
3	0	0	0	3	4	2	5	1	4	2	3	6	3	0	0	33
4	0	1	2	6	7	10	5	7	5	7	9	5	7	1	0	72
5	0	2	2	6	10	17	20	7	10	10	16	7	5	0	0	112
6	0	1	9	11	13	20	15	18	14	20	21	17	11	0	0	170
7	1	1	4	10	17	21	26	28	17	33	25	20	13	1	0	217
8	0	0	8	11	18	23	20	32	38	39	31	18	22	1	0	261
9	0	1	3	9	11	26	19	24	37	40	42	21	20	0	0	253
10	0	1	4	5	10	17	17	27	35	45	47	31	27	3	0	269
11	0	2	1	4	7	6	21	24	38	34	44	38	26	1	0	246
12	0	0	3	2	5	6	14	8	24	29	35	30	26	3	0	185
13	0	0	1	1	3	2	6	6	7	13	19	22	21	4	0	105
14	0	0	0	0	0	0	1	2	6	7	4	8	6	2	0	36
15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0	1	0	6
Ogółem -	1	10	38	71	110	155	171	187	238	284	298	226	187	17	0	1993

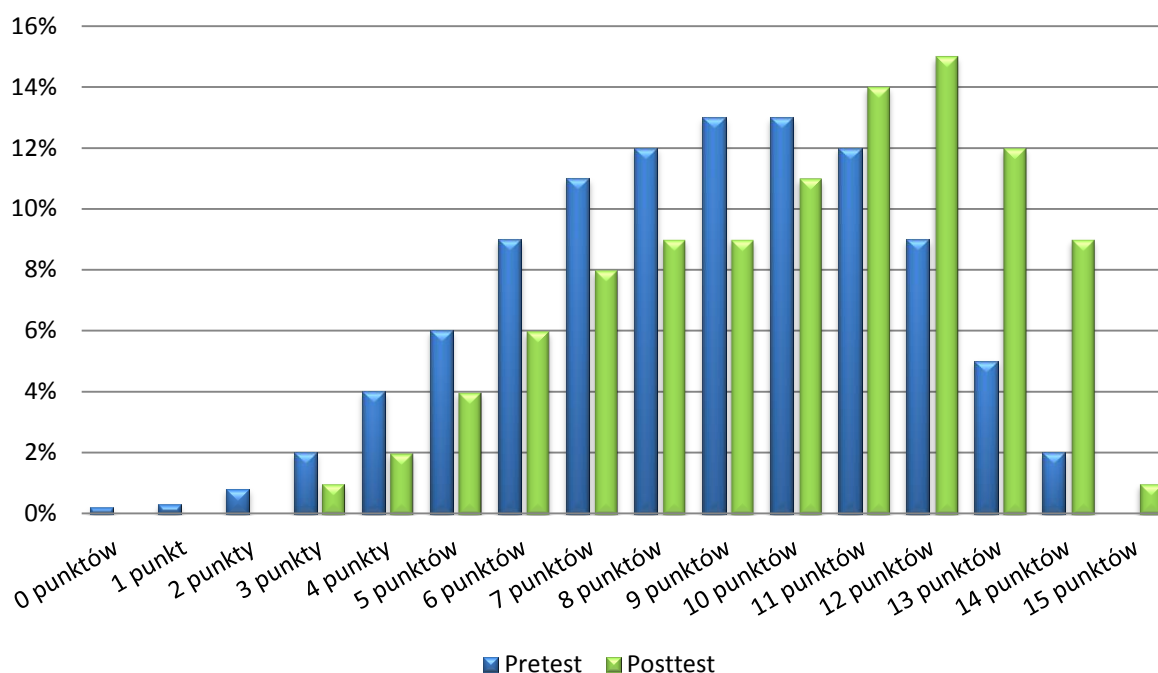
Zmiana netto – 33%, zmiana brutto – 89%

Odsetek badanych, u których odnotowano wyższy wynik testu w postteście - 61,2 % (1220 uczniów)

Źródło: opracowanie własne

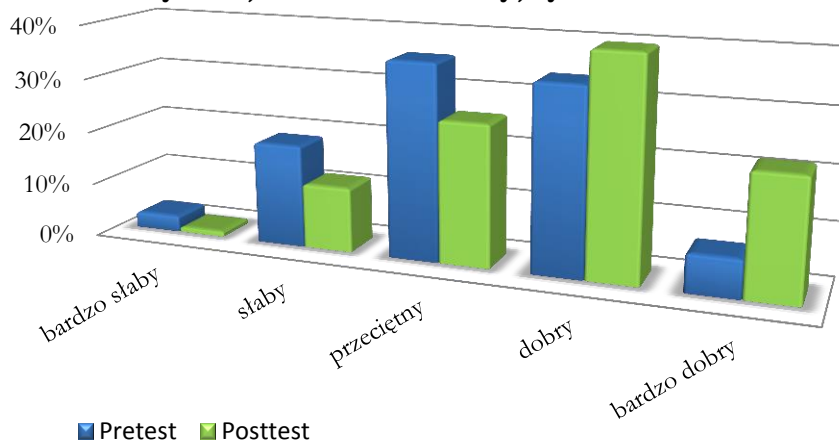
Warto odnotować, iż w badaniu końcowym liczba uczniów, którzy uzyskali w teście powyżej 10 punktów (na 15 możliwych) niemal się podwoiła w stosunku do liczby uczniów, którzy osiągnęli taki wynik w badaniu początkowym. W preteście więcej niż 10 punktów uzyskało 28% ogółu badanych uczniów (698 osób), zaś w postteście osiągnęło go 51% ogółu (1254 osoby). Rozkład wyników testu w obu badaniach w skali 15 punktowej i w uproszczonej skali 5 stopniowej zaprezentowano na poniższych wykresach.

Rozkład wyników testu wiedzy na temat zachowania w różnych sytuacjach komunikacyjnych N=2513

Źródło: opracowanie własne

Wynik testu wiedzy na temat zachowania w różnych sytuacjach komunikacyjnych N=2513

Wzrost poziomu wiedzy na temat zachowania właściwego (z punktu widzenia jego skuteczności) w różnych sytuacjach komunikacyjnych znalazł odzwierciedlenie w samoocenie uczniów dotyczącej ich umiejętności w omawianym obszarze. Ponad 80% uczniów (łącznie 2098 osób, z tego 458 uczniów biorących udział w I etapie testowania i 1640 uczniów uczestniczących w II etapie testowania) zadeklarowało, iż podczas realizacji programu nastąpił wzrost ich umiejętności komunikacyjnych, szacując go średnio na 52,58% w I edycji i na 54,55 % w II edycji w stosunku do stanu wyjściowego.

Rozkład oszacowań dokonanych przez uczniów w odniesieniu do poziomu wzrostu umiejętności komunikacyjnych przedstawiono w tabeli 41.

Tabela 41 - Poziom wzrostu umiejętności komunikacyjnych uczniów

Oszacowanie poziomu wzrostu umiejętności komunikacyjnych	I edycja		II edycja	
	Liczba uczniów	Odsetek ogółu	Liczba uczniów	Odsetek ogółu
1%	-	-	6	0,30
10%	17	3,3	46	2,31
20%	32	6,2	128	6,42
30%	57	11,0	202	10,14
40%	53	10,2	208	10,44
50%	83	16,0	282	14,15
60%	85	16,3	222	11,14
70%	63	12,1	188	9,43
80%	41	7,9	165	8,28
90%	20	3,8	102	5,12
100%	7	1,3	91	4,57
Ogółem - wzrost	458	88,1	1640	82,29
brak zmian	62	11,9	338	16,96
brak danych	-	-	15	0,75
Ogółem	520	100	1993	100

Źródło: opracowanie własne

Warto zauważyć, iż deklaracje dotyczące poziomu umiejętności komunikacyjnych nie są bezpodstawne. Ponad 90% badanych uczniów (494 uczniów z I etapu testowania tj. 95% składu tej grupy oraz 1802 uczniów z II etapu testowania tj. 90% ich ogółu) odnotowało u siebie pozytywne zmiany w różnych obszarach związanych z komunikacją międzyludzką.

Największe grupy uczniów uczestniczących w obu etapach testowania zaobserwowały u siebie wzrost umiejętności trafego odczytywania emocji ludzi, z którymi stykają się w sytuacjach komunikacyjnych, umiejętności odmawiania, w sytuacji, gdy nie ma się ochoty na wykonanie czynności, o którą jesteśmy proszeni oraz umiejętności

precyzyjnego, zrozumiałego dla partnera interakcji, wyrażania własnych opinii. Na kolejnych pozycjach (uporządkowanych ze względu na liczbę wskazań) znalazły się umiejętność zwracania uwagi osobom, które zachowują się wobec nas w sposób niesprawiedliwy lub krzywdzący, umiejętność zwrócenia się po pomoc w sytuacji problemowej, umiejętność uważnego wysłuchania opinii i argumentów innych osób oraz umiejętność sformułowania prośby o powtórzenie lub wyjaśnienie kiedy treść komunikatu nie została zrozumiana. Szczegółowe dane liczbowe dotyczące każdego z wymienionych obszarów zaprezentowano w tabeli 42.

Tabela 42 – Umiejętności komunikacyjne, których poziom wzrósł u uczniów w trakcie realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym”

Obszary, w których zaszła pozytywna zmiana (wzrost umiejętności)	I etap N=520		II etap N= 1993	
	Liczba	Odsetek	Liczba	Odsetek
Umiejętność jasnego i precyzyjnego wyrażania własnej opinii	272	52,31	909	46,14
Umiejętność uważnego (ze zrozumieniem) wysłuchania opinii i argumentów innych osób	252	48,46	811	41,23
Umiejętność sformułowania prośby o powtórzenie lub wyjaśnienie kiedy treść komunikatu nie została zrozumiana	224	43,08	781	39,68
Umiejętność zwrócenia się po pomoc w sytuacji problemowej	241	46,35	849	43,18
Umiejętność zwracania uwagi osobom, które zachowują się wobec nas w sposób niesprawiedliwy lub krzywdzący	249	47,88	873	44,47
Umiejętność trafnego odczytywania emocji innych ludzi	282	54,23	977	50,08
Umiejętność odmawiania wykonywania rzeczy, na które nie ma się ochoty (bez poczucia winy)	275	52,88	943	48,28

Źródło: opracowanie własne

4.7. Umiejętności uczniów/uczennic związane z pracą w grupie

Drugim obszarem relacji interpersonalnych, do którego odnoszą się założenia i cele projektu „Zostać przedsiębiorczym” (oraz wypracowanego w jego ramach programu nauczania z multimedialnym pakietem dydaktycznym) jest współpraca w grupie. Jest to dla uczniów sytuacja dość trudna z kilku powodów. Po pierwsze, nauka ma z reguły charakter indywidualny, w szkołach rzadko realizowane są przedsięwzięcia grupowe, brak zatem doświadczeń i umiejętności w tym zakresie. Po drugie, pierwsza klasa gimnazjum to czas, w którym uczniowie dopiero wchodzi w nowe środowisko, poznają swoich kolegów, nawiązują z nimi pierwsze relacje. Jednocześnie jest to trudny czas dojrzewania, w którym nawiązywanie relacji z innymi ludźmi wydaje się niezwykle ważne, ale i szczególnie skomplikowane. Tym bardziej uzasadnione wydaje się inicjowanie działań służących

pogłębianiu wiedzy i kształtowaniu u uczniów umiejętności niezbędnych z punktu widzenia efektywnej pracy w zespole.

Podczas uczestnictwa w projekcie „Zostać przedsiębiorczym” uczniowie realizują grupowy projekt edukacyjny, w ramach którego muszą wspólnie wypracować cele, podzielić zadania i obowiązki, wykonać je i zaprezentować efekty swoich działań (dodatkowo dokumentując wszystkie etapy działań swojej grupy). Dwukrotny test wiedzy (przed rozpoczęciem realizacji projektu oraz po jej zakończeniu) z zakresu zasad pracy grupowej wskazuje, że przedsięwzięcie to przynosi realne efekty. W obu edycjach testu odnotowano wzrost poziomu wiedzy uczniów wyrażony w wyższym wyniku testu w badaniu końcowym w stosunku do wyniku uzyskanego w badaniu początkowym. Wynik testu poprawiło łącznie 1769 uczniów: 370 w I etapie testowania i 1399 w etapie II (ponad 70% ogółu badanych). W teście końcowym uczniowie ci uzyskali średnio o 3 punkty więcej niż w teście początkowym. Zmiany jakie zaszły na poziomie jednostkowym zaprezentowano w tabelach 43 – 44.

Tabela 43 - Wyniki testu wiedzy na temat zasad współpracy w grupie (etap I)

Pretest	Posttest													Ogółem - pretest
	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	2	0	0	5
2	0	0	0	1	1	0	0	1	1	1	2	0	0	7
3	0	0	0	2	1	0	1	1	4	2	1	0	0	12
4	0	0	1	3	3	2	5	2	3	5	0	0	0	24
5	0	0	1	2	9	10	3	1	6	4	1	2	0	39
6	0	0	1	0	4	5	6	10	2	4	2	1	0	35
7	0	1	1	1	2	8	11	14	1	3	3	1	0	46
8	1	0	1	3	1	1	11	16	10	6	3	0	0	53
9	1	0	4	2	1	0	2	25	9	10	5	0	0	59
10	0	1	1	2	7	2	6	7	5	18	24	0	0	73
11	0	1	2	3	5	7	1	4	13	15	4	16	0	71
12	0	0	1	2	2	7	6	3	6	9	13	4	1	54
13	0	0	0	0	3	0	1	3	4	5	5	11	1	33
14	0	0	0	1	0	1	0	0	0	3	0	2	1	8
Ogółem - posttest	2	3	13	22	39	43	53	89	64	87	65	37	3	520

Zmiana netto – 50%,

Zmiana brutto – 92%

Odsetek badanych, u których odnotowano wyższy wynik w postteście - 71,2 % (370uczniów)

Tabela 44 - Wyniki testu wiedzy na temat zasad współpracy w grupie (etap II)

Pretest	Posttest														Ogółem - pretest
	0	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
0	1	0	2	0	0	1	0	1	1	2	1	0	0	0	9
1	0	0	1	2	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	5
2	1	0	2	4	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	10
3	0	0	1	4	3	4	1	1	4	2	1	2	1	0	24
4	0	0	1	7	5	2	3	1	3	3	4	1	2	1	33
5	0	0	0	0	7	15	15	21	13	25	8	10	3	1	118
6	1	0	0	0	1	13	17	20	19	25	26	8	3	5	138
7	0	0	1	1	0	5	28	39	28	20	21	9	5	2	159
8	0	5	3	9	6	2	6	41	40	38	42	23	11	4	230
9	0	4	8	12	7	7	6	9	53	65	55	40	14	5	285
10	0	1	3	12	11	11	16	14	27	72	69	56	22	14	328
11	0	1	2	11	13	8	10	14	24	33	80	48	29	12	285
12	0	0	4	5	5	11	8	16	26	35	45	44	18	4	221
13	0	3	0	1	4	3	4	12	13	13	27	20	11	3	114
14	0	0	1	1	1	1	0	0	3	5	5	4	3	2	26
15	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	2	1	2	8
Ogółem - posttest	3	14	29	69	65	85	114	190	255	339	385	267	123	55	1993

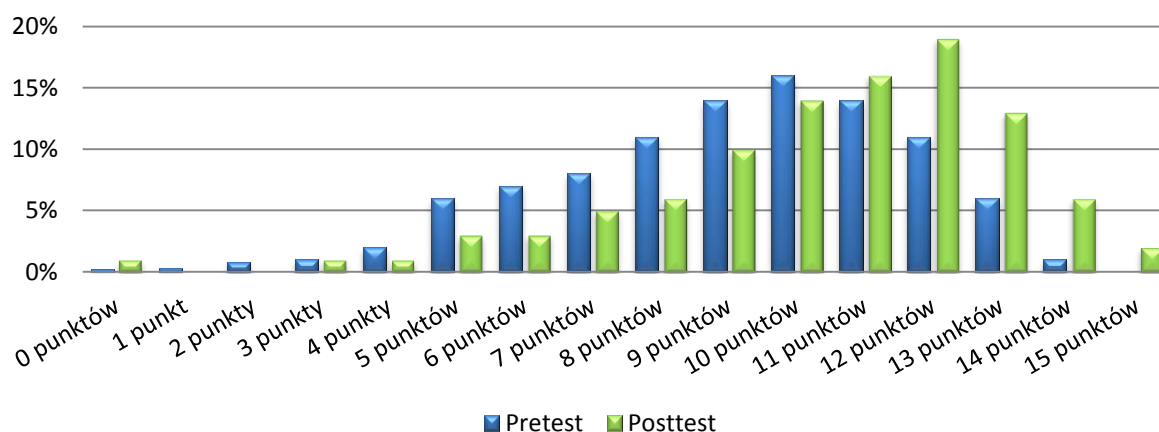
Zmiana netto – 48%,

Zmiana brutto – 92%

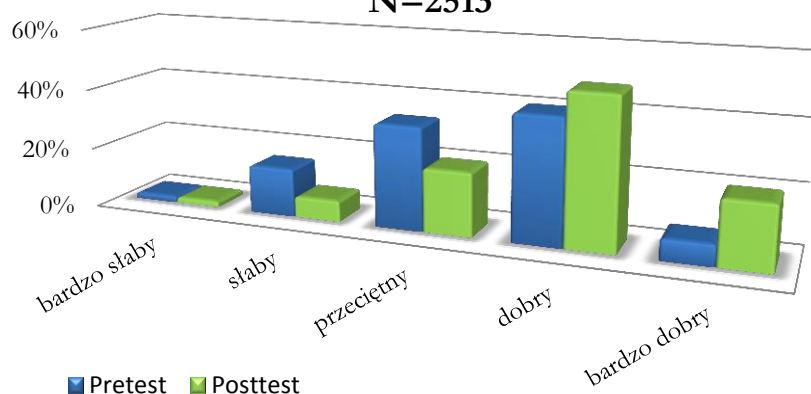
Odsetek badanych, u których odnotowano wyższy wynik testu w postteście - 70,2 % (1399 uczniów)

W badaniu końcowym liczba uczniów, którzy uzyskali w teście powyżej 10 punktów (na 15 możliwych) zdecydowanie wzrosła w stosunku do liczby uczniów, którzy osiągnęli taki wynik w badaniu początkowym. W preteście więcej niż 10 punktów uzyskało 33% ogółu badanych uczniów (820 osób), zaś w postteście osiągnęło go aż 57% ogółu (1425 osób). Rozkład wyników testu w skali punktowej oraz w uproszczonej skali pięciostopniowej w obu badaniach zaprezentowano na poniższych wykresach.

Rozkład wyników testu wiedzy na temat zasad współpracy w grupie N=2513

Wynik testu wiedzy na temat zasad współpracy w grupie N=2513

Źródło: opracowanie własne

Podobnie jak miało to miejsce w przypadku wcześniej opisywanego zagadnienia umiejętności komunikacyjnych, także w przypadku współpracy w grupie, wzrost wiedzy na temat jej zasad przełożył się na umiejętności uczniów. Aż 476 uczniów uczestniczących w I etapie testowania (91,5% ogółu badanych z tej grupy) i 1684 uczniów II edycji (84,5% ogółu badanych) zadeklarowało wzrost umiejętności pracy w zespole. W stosunku do stanu początkowego, obserwowanego przed rozpoczęciem realizacji projektu, poziom zmiany został oszacowany średnio na 55% w etapie I i 58,54% w etapie II. Szczegółowe dane na temat oszacowań uczniów w tym zakresie zaprezentowano w tabeli 45.

Tabela 45 - Poziom wzrostu umiejętności pracy w grupie

Oszacowanie poziom wzrostu umiejętności pracy w grupie	I etap		II etap	
	Liczba uczniów	Odsetek ogółu	Liczba uczniów	Odsetek ogółu
1%	-	-	5	0,3
10%	16	3,1	37	1,9
20%	29	5,6	100	5,0
30%	57	11,0	171	8,6
40%	72	13,8	180	9,0
50%	64	12,3	259	13,0
60%	65	12,5	241	12,1
70%	61	11,7	244	12,2
80%	70	13,5	205	10,3
90%	33	6,3	120	6,0
100%	9	1,7	122	6,1
Ogółem - wzrost	476	91,5	1684	84,5
brak zmian	44	8,5	297	14,9
brak danych	-	-	12	0,6
Ogółem	520	100	1993	100

Źródło: opracowanie własne

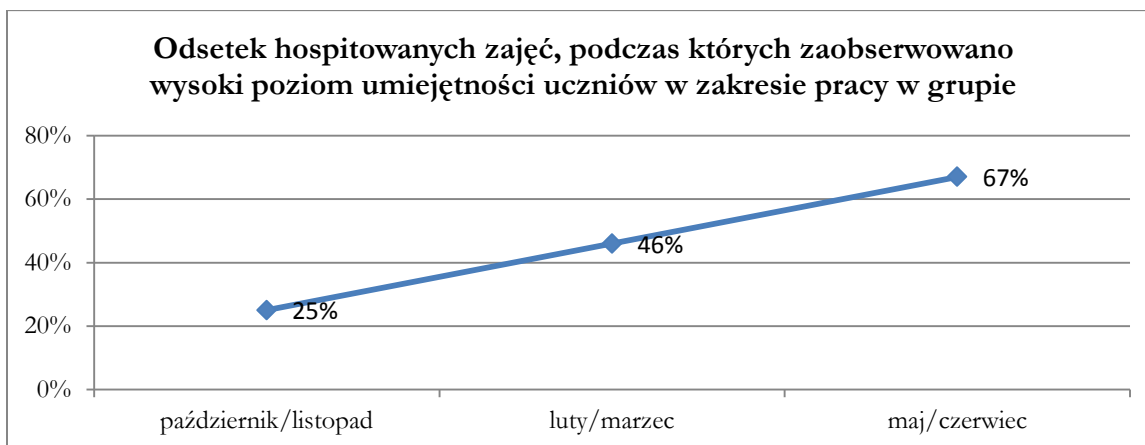
Zdecydowana większość uczniów (2025 osób, co stanowi 81% ogółu badanych) zaobserwowała wzrost swoich umiejętności w co najmniej jednym z wymienionych obszarów związanych z pracą zespołową (uszeregowanych ze względu na malejącą liczbę wskazań): organizacja pracy grupy, z którą realizuje się zadanie, przedkładanie interesu grupowego nad własne pomysły (nawet jeśli oznacza to rezygnację z ich realizacji), rozwiązywanie konfliktów z innymi osobami w sposób uwzględniający potrzeby i interesy każdej ze stron. Szczegółowe dane dotyczące liczby uczniów, u których nastąpił wzrost wymienionych umiejętności zestawiono w tabeli 46.

Tabela 46 - Umiejętności związane z pracą w grupie, których poziom wzrósł u uczniów w trakcie realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym”

Obszary, w których zaszła pozytywna zmiana (wzrost umiejętności)	I etap N=520		II etap N=1993	
	Liczba uczniów	Odsetek ogółu	Liczba uczniów	Odsetek ogółu
Umiejętność rozwiązywania konfliktów z innymi ludźmi w sposób korzystny dla obu stron	281	54,04	899	46,34
Umiejętność zorganizowania pracy grupy, z którą realizuje się zadanie	267	51,35	941	48,61
Umiejętność rezygnowania z własnego pomysłu dla dobra grupy, z którą wykonuje się zadanie	301	57,88	928	47,57

źródło: opracowanie własne

Co ważne deklaracje i oceny uczniów znajdują swoje odzwierciedlenie także w obserwacjach dokonywanych przez szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości. W sporządzanych cyklicznie raportach z hospitacji zajęć realizowanych w ramach projektu „Zostać przedsiębiorczym” odnotowywali oni swoje spostrzeżenia na temat umiejętności uczniów w zakresie pracy w grupie. Pozytywne oceny, świadczące o wysokim poziomie umiejętności uczniów w zakresie pracy zespołowej pojawiły się w co czwartym raporcie z hospitacji przeprowadzonej w początkowych miesiącach realizacji projektu (październik – listopad) i w 2/3 raportów przeprowadzonych w miesiącach końcowych (maj – czerwiec). Rozkład pozytywnych ocen w kolejnych turach hospitacji zaprezentowano na poniższym wykresie.

źródło: opracowanie własne

Ponieważ hospitacji dokonywano w tych samych klasach w około dwumiesięcznych odstępach czasu (wyjątkiem jest tu okres świąteczno – feryjny, w którym odstęp czasowy między hospitacjami był dłuższy) uzyskany wynik dodatkowo uprawomocnia wnioski o wzroście poziomu umiejętności uczniów w zakresie współpracy w grupie.

4.8. Umiejętności uczniów/uczennic w zakresie planowania i dokumentowania realizowanych działań należących do praktyki dnia codziennego

Poprawne wykonanie projektu edukacyjnego wiąże się z koniecznością zaplanowania, terminowej realizacji oraz udokumentowania kolejnych działań podejmowanych w trakcie wszystkich etapów jego realizacji. Podczas wykonywania czynności związanych z planowaniem, realizacją i dokumentowaniem projektu uczniowie nabierają także nawyku planowania, sprawdzania i dokumentowania rozmaitych działań realizowanych poza samym projektem i kształtują umiejętności z tym związane.

W związku z tym, po realizacji projektu zdecydowana większość badanych uczniów (432 uczniów w I etapie testowania wstępnej wersji produktu finalnego (83,1% ogółu badanych) oraz 1546 uczniów II etapie testowania skorygowanej wstępnej wersji produktu finalnego (77,6% ogółu badanych) zadeklarowało wzrost umiejętności związanych z planowaniem, sprawdzaniem i dokumentowaniem działań realizowanych w codziennym życiu. Poziom wzrostu poszczególnych umiejętności w stosunku do stanu wyjściowego (przed rozpoczęciem realizacji projektu) został oszacowany średnio na 54,4% (I etap) – 62,9% (II etap) w przypadku planowania, 54,6% (I etap) – 61,8% (II etap) w przypadku sprawdzania i 53,9% (I etap) – 63,1% (II etap) w przypadku dokumentowania działań.

Szczegółowe dane dotyczące oszacowań dokonanych przez uczniów w każdym z wymienionych obszarów zaprezentowano w tabelach 47 – 49.

Tabela 47 - Poziom wzrostu umiejętności uczniów w zakresie planowania działań realizowanych w życiu codziennym

Oszacowanie poziomu wzrostu umiejętności planowania działań	I etap N=520		II etap N=1993	
	Liczba uczniów	Odsetek ogółu	Liczba uczniów	Odsetek ogółu
1%	-	-	3	0,2
10%	19	3,7	36	1,8
20%	32	6,2	70	3,5
30%	49	9,4	103	5,2
40%	50	9,6	134	6,7
50%	67	12,9	242	12,1
60%	57	11,0	251	12,6
70%	68	13,1	224	11,2
80%	51	9,8	123	6,2
90%	30	5,8	169	8,5
100%	9	1,7	191	9,6
Ogółem - wzrost	432	83,1	1546	77,6
brak zmian	88	16,9	428	21,5
brak danych	-	-	19	1,0

Źródło: opracowanie własne

Tabela 48 - Poziom wzrostu umiejętności uczniów w zakresie sprawdzania działań realizowanych w życiu codziennym

Poziom wzrostu umiejętności sprawdzania działań	I etap N=520		II etap N=1993	
	Liczba uczniów	Odsetek ogółu	Liczba uczniów	Odsetek ogółu
1%	-	-	8	0,4
10%	15	2,9	34	1,7
20%	35	6,7	80	4,0
30%	47	9,0	89	4,5
40%	56	10,8	136	6,8
50%	57	11,0	253	12,7
60%	66	12,7	225	11,3
70%	62	11,9	217	10,9
80%	59	11,3	216	10,8
90%	22	4,2	179	9,0
100%	12	2,3	105	5,3
Ogółem - wzrost	431	82,9	1542	77,4
brak zmian	88	16,9	428	21,5
brak danych	1	0,2	23	1,2

Źródło: opracowanie własne

Tabela 49 - Poziom wzrost umiejętności uczniów w zakresie dokumentowania działań realizowanych w życiu codziennym

Poziom wzrost umiejętności dokumentowania działań	I etap N=520		II etap N=1993	
	Liczba uczniów	Odsetek ogółu	Liczba uczniów	Odsetek ogółu
1%	-	-	14	0,7
10%	33	6,3	45	2,3
20%	30	5,8	59	3,0
30%	47	9,0	86	4,3
40%	44	8,5	151	7,6
50%	62	11,9	235	11,8
60%	55	10,6	183	9,2
70%	63	12,1	211	10,6
80%	54	10,4	215	10,8
90%	32	6,2	188	9,4
100%	11	2,1	153	7,7
Ogółem - wzrost	431	82,9	1540	77,3
brak zmian	88	16,9	428	21,5
brak danych	1	0,2	25	1,3

Źródło: opracowanie własne

Aby ocenić zakres oddziaływania projektu w omawianym obszarze dwukrotnie (przed i po realizacji projektu) poproszono uczniów o samoocenę poziomu posiadanych umiejętności w zakresie planowania, sprawdzania i dokumentowania działań realizowanych w codziennym życiu na dziesięciopunktowej skali (1-10) obejmującej pozycje od braku umiejętności po umiejętności bardzo wysokie. W przypadku pierwszej z wymienionych umiejętności 53% badanych (1325 osób) zaznaczyło w pomiarze końcowym pozycję wyższą (średnio o 2,7 punktu) niż miało to miejsce w pomiarze początkowym, co szczegółowo zaprezentowano w tabelach panelowych 50 - 51.

Tabela 50 – Zmiana poziomu umiejętności planowania działań (etap I)

Pretest	Jak oceniasz swoje umiejętności w zakresie planowania rozmaitych działań realizowanych przez Ciebie w codziennym życiu?										Ogółem - pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	0	0	0	0	1	2	2	6	5	1	17
2	0	0	1	4	2	1	6	4	4	1	23
3	0	1	4	4	5	1	0	7	1	1	24
4	0	1	0	7	3	10	12	6	4	2	45
5	0	2	3	8	11	18	18	15	13	3	91
6	1	0	7	11	14	15	21	25	10	4	108
7	0	3	0	2	4	20	11	16	10	3	69
8	0	1	1	2	10	10	16	23	7	6	76
9	0	1	0	1	5	4	5	9	3	5	33
10	0	0	0	0	4	1	3	5	2	4	19
Ogółem - posttest	1	9	16	39	59	82	94	116	59	30	505

Zmiana netto – 22%, zmiana brutto – 85%

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost - 54% (270 uczniów)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 51 Zmiana poziomu umiejętności planowania działań (etap II)

Pretest	Jak oceniasz swoje umiejętności w zakresie planowania rozmaitych działań realizowanych przez Ciebie w codziennym życiu? (1-brak umiejętności; 10-bardzo duże umiejętności)										Ogółem - pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	0	1	2	2	3	2	5	4	1	1	21
2	5	3	3	7	10	8	10	9	16	3	74
3	3	5	6	12	17	23	20	26	20	6	138
4	2	3	3	13	34	38	36	36	20	11	196
5	1	1	12	21	44	52	48	48	42	22	291
6	1	4	12	18	44	46	52	75	30	37	319
7	0	4	8	14	38	44	75	82	43	24	332
8	1	1	2	9	36	43	44	81	48	34	299
9	0	1	1	9	16	21	31	46	40	32	197
10	1	0	2	4	13	11	19	22	24	30	126
Ogółem - posttest	14	23	51	109	255	288	340	429	284	200	1993

Zmiana netto – 23%, zmiana brutto – 83%

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost - 53% (1055 uczniów)

Źródło: opracowanie własne

Oceniając poziom swoich umiejętności związanych z planowaniem rozmaitych działań realizowanych w codziennym życiu uczniowie wyróżnili także bardziej szczegółowe umiejętności wykorzystywane w tym obszarze, w ramach których zaobserwowali w trakcie

projektu pozytywne zmiany. Niemal 2/3 uczniów (1325 osób, w tym 1256 uczestników I etapu testowania i 1256 uczestników II etapu testowania) zauważyło, że wzrosły ich umiejętności w zakresie planowania pracy oraz/lub wyznaczania sobie realnych celów i konsekwencji w ich realizowaniu. Szczegółowe dane dotyczące liczby uczniów, w przypadku których odnotowano zmianę w każdym z wymienionych wymiarów zaprezentowano w poniższej tabeli (52).

Tabela 52 - Umiejętności związane z planowaniem działań, których poziom wzrósł u uczniów w trakcie realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym”

Umiejętności, które wzrosły w trakcie realizacji projektu:	I etap N=520		II etap N=1993	
	Liczba uczniów	Odsetek ogółu	Liczba uczniów	Odsetek ogółu
Umiejętność dobrego rozplanowania pracy	290	55,77	925	46,55
Umiejętność wyznaczania sobie celów, oraz konsekwencja w ich realizowaniu	267	51,35	924	46,83

Źródło: opracowanie własne

Także w przypadku kolejnej z analizowanych umiejętności – sprawdzania poziomu realizacji rozmaitych działań podejmowanych w codziennym życiu 53% badanych (1325 osób) zaznaczyło w pomiarze końcowym pozycję wyższą (średnio o 2,8 punktu w dziesięciopunktowej skali pomiarowej) niż miało to miejsce w pomiarze początkowym, co szczegółowo zaprezentowano w tabelach panelowych 53 - 54.

Tabela 53 – Zmiana poziomu samooceny w zakresie umiejętności sprawdzania działań (etap I)

Pretest	Jak oceniasz swoje umiejętności w zakresie sprawdzania rozmaitych działań realizowanych przez Ciebie w codziennym życiu?										Ogółem - pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	0	0	0	2	1	3	1	3	1	2	13
2	0	0	0	0	3	3	5	7	4	2	24
3	1	1	2	2	5	2	2	7	4	2	28
4	0	0	6	6	10	12	8	14	4	0	60
5	0	1	5	8	11	12	15	22	7	2	83
6	0	2	1	3	16	21	14	17	8	2	84
7	1	1	4	6	12	16	28	18	13	1	100
8	0	0	1	3	1	17	18	13	7	3	63
9	0	0	1	2	7	4	1	10	3	4	32
10	0	0	0	0	3	0	4	6	6	0	19
Ogółem - posttest	2	5	20	32	69	90	96	117	57	18	506

Zmiana netto – 17%, zmiana brutto – 83%

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost - 50% (254 uczniów)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 54 - Zmiana poziomu samooceny w zakresie umiejętności sprawdzania działań (etap II)

Pretest	Jak oceniasz swoje umiejętności w zakresie sprawdzania rozmaitych działań realizowanych przez Ciebie w codziennym życiu? (1-brak umiejętności; 10-bardzo duże umiejętności)										Ogółem - pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	1	0	1	5	5	4	5	5	4	0	30
2	1	2	0	2	9	11	17	24	9	3	78
3	4	8	6	23	16	12	29	27	16	3	144
4	1	2	12	23	31	26	43	32	23	13	206
5	1	1	10	22	60	46	57	64	52	27	340
6	1	3	9	18	51	60	64	77	44	24	351
7	2	1	6	20	29	45	60	74	50	18	305
8	2	3	6	15	21	38	65	69	51	25	295
9	0	2	2	4	17	16	29	38	32	22	162
10	0	1	2	1	7	11	15	20	12	13	82
Ogółem - posttest	13	23	54	133	246	269	384	430	293	148	1993

Zmiana netto – 27%, zmiana brutto – 84%

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost - 55% (1103 uczniów)

Źródło: opracowanie własne

Ostatnia z umiejętności poddanych obserwacji została oceniona analogicznie do dwóch omówionych wcześniej. Większość badanych uczniów (1463 osoby, co stanowi 58% ogółu) oceniła poziom swoich umiejętności związanych z dokumentowaniem działań podejmowanych w codziennym życiu wyżej (średnio o 3,1 punktu w skali 1-10) w badaniu końcowym niż w badaniu początkowym, co szczegółowo przedstawiono w tabelach 55-56.

Tabela 55 - Zmiana poziomu samooceny w zakresie umiejętności dokumentowania działań (etap I)

Pretest	Samoocena umiejętności dokumentowania działań realizowanych w codziennym życiu (1-brak umiejętności; 10-bardzo duże umiejętności)										Ogółem pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	0	0	2	1	4	3	1	8	8	2	29
2	0	0	0	7	4	1	4	6	6	1	29
3	1	2	7	3	12	7	9	10	9	1	61
4	3	1	6	6	8	13	11	7	7	1	63
5	0	4	5	4	7	15	11	17	5	2	70
6	1	1	4	7	11	15	16	14	7	2	78
7	0	2	2	3	9	11	14	15	5	1	62
8	1	1	1	5	5	11	18	12	4	2	60
9	1	0	1	1	2	3	7	6	6	5	32
10	0	2	0	0	1	2	5	1	4	2	17
Ogółem - posttest	7	13	28	37	63	81	96	96	61	19	501

Zmiana netto – 24%, zmiana brutto – 86%

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost - 55% (277 uczniów)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 56 - Zmiana poziomu samooceny w zakresie umiejętności dokumentowania działań (etap II)

Pretest	Samoocena umiejętności dokumentowania działań realizowanych w codziennym życiu (1-brak umiejętności; 10-bardzo duże umiejętności)										Ogółem pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	3	5	2	6	14	5	13	17	8	4	77
2	5	6	5	12	20	10	18	16	17	8	117
3	2	5	5	12	20	22	23	22	21	12	144
4	1	6	13	19	38	29	48	41	36	21	252
5	5	7	16	29	40	45	53	58	43	24	320
6	1	9	9	16	52	51	58	68	46	22	332
7	2	2	9	20	31	46	46	59	43	38	296
8	4	5	6	10	34	24	28	54	45	27	237
9	0	0	6	5	10	19	23	31	35	13	142
10	2	3	1	3	11	6	6	13	14	17	76
Ogółem - posttest	25	48	72	132	270	257	316	379	308	186	1993

Zmiana netto – 33%, zmiana brutto – 86%

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost - 60% (1186 uczniów)

Źródło: opracowanie własne

4.9. Poziom motywacji uczniów/uczennic do samoanalizy i planowania samorozwoju

Jednym z podstawowych czynników warunkujących innowacyjne i skuteczne działanie (a w zasadzie każde działanie człowieka) jest wiedza na temat warunków w jakich ma ono być realizowane i znajomość celów do jakich ma prowadzić. W przypadku kształtowania postaw uczniów niezbędnym elementem takiej wiedzy jest znajomość ich predyspozycji: słabości, które należy przezwyciężać i które stanowią pewne ograniczenie zakresu stawianych przed uczniami celów, a także atutów, które należy rozwijać i które świadczą o ich potencjale

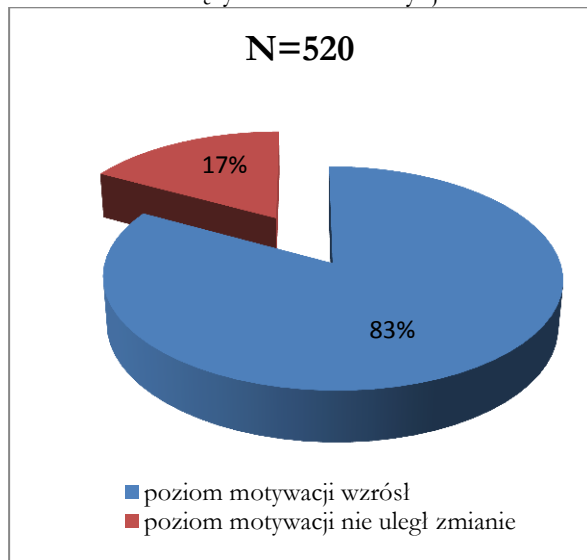
Tymczasem dane uzyskane w badaniach początkowych (przed rozpoczęciem realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym”) wykazały stosunkowo niewielkie zainteresowanie uczniów tym zagadnieniem oraz brak doświadczeń, a tym samym i umiejętności uczniów/uczennic w zakresie analizowania własnych predyspozycji oraz rzetelnej i adekwatnej oceny swoich mocnych i słabych stron. Ponad 2/3 uczniów/uczennic (314 osób uczestniczących w I etapie testowania i 1387 uczestniczących w II etapie testowania) nigdy nie podejmowało w tym zakresie żadnych działań.

Systematyczna praca z programami z interaktywnego pakietu „Jestem – mogę być” (służącymi właśnie do samodzielnej analizy własnych słabych i mocnych stron) spowodowała istotne zmiany opinii i zachowań uczniów. Po zakończeniu realizacji projektu „Zostać

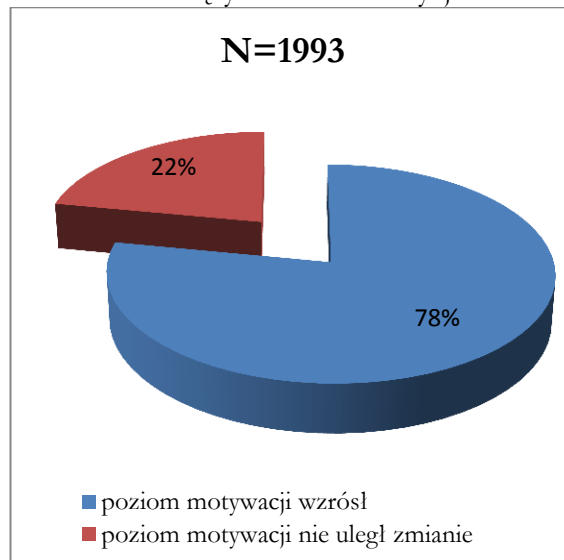
przedsiębiorczym” 432 uczniów I edycji (83,1% ogółu badanych) oraz 1562 uczniów II edycji (78,4% ogółu badanych) zadeklarowało wzrost motywacji do samoanalizy. [por. wykresy zamieszczone poniżej]

Czy podczas uczestnictwa w projekcie zmienił się poziom Twojej motywacji do analizowania własnych predyspozycji?

Uczniowie biorący udział w I edycji

Uczniowie biorący udział w II edycji

Źródło: opracowanie własne

Poziom wzrostu własnej motywacji do analizowania własnych atutów i słabości uczniowie uczestniczący w I etapie testowania oszacowali średnio na 52%, zaś uczniowie biorący udział w II etapie na 58% w stosunku do stanu wyjściowego.

Tabela 57 - Poziom wzrostu motywacji uczniów do samoanalizy

Oszacowanie poziomu wzrostu motywacji do samoanalizy	I etap N=520		II etap N=1993	
	Liczba uczniów	Odsetek ogółu	Liczba uczniów	Odsetek ogółu
1%	-	-	8	0,4
10%	14	2,7	40	2,0
20%	41	7,9	90	4,5
30%	41	7,9	159	8,0
40%	69	13,3	176	8,8
50%	66	12,7	242	12,1
60%	74	14,2	227	11,4
70%	66	12,7	216	10,8
80%	35	6,7	159	8,0
90%	22	4,2	128	6,4
100%	4	0,8	113	5,7
Ogółem - wzrost	434	83,1	1558	78,2
brak zmian	86	16,9	425	21,3
brak danych	-	-	10	0,5

Źródło: opracowanie własne

Poziom motywacji uczniów do samoanalizy został również zbadany w dwóch momentach czasowych (przed rozpoczęciem realizacji projektu oraz po jego zakończeniu) na dziesięciostopniowej skali obejmującej kontinuum od całkowitego braku motywacji (1) po motywację bardzo wysoką (10). W obu edycjach w przypadku 8 na 10 uczniów zaobserwowano pozytywną zmianę w badanym obszarze (przesunięcie w kierunku wyższych pozycji skali). Motywacja do samoanalizy wzrosła w przypadku 424 uczniów - uczestników I edycji testowania (83% badanych) oraz w przypadku 1555 uczniów – uczestników II edycji (79% badanych). W przypadku uczniów I edycji zmiana wynosiła średnio 3,08 punktu (na skali 1-10), zaś w przypadku uczniów II edycji wynosiła ona średnio 3,02 punktu (w tej samej skali pomiarowej).

Szczegółowe rozkłady obu pomiarów poziomu motywacji wszystkich uczestników projektu przedstawiono w tabelach panelowych nr 58 i 59.

Tabela 58 - Zmiana poziomu motywacji do samoanalizy (etap I)

Pretest	Jak oceniasz swoją motywację do analizowania własnych predyspozycji (atutów i słabości)? (1-brak motywacji; 10-bardzo wysoka motywacja)								Ogółem pretest
	Posttest								
	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	0	0	1	0	2	5	0	1	9
2	0	0	2	0	0	1	1	0	4
3	1	2	17	27	14	16	7	1	85
4	1	3	4	16	40	32	17	1	114
5	0	4	10	7	26	55	16	8	126
6	0	1	4	10	8	27	15	10	75
7	0	0	0	8	19	12	15	7	61
8	0	0	0	0	1	8	7	3	19
9	0	0	0	0	0	4	9	1	14
10	0	0	0	0	0	0	1	4	5
Ogółem posttest	2	10	38	68	110	160	88	36	512

Zmiana netto – 78%, zmiana brutto – 88%

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost - 83% (424 uczniów)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 59 - Zmiana poziomu motywacji do samoanalizy (etap II)

Pretest	Jak oceniasz swoją motywację do analizowania własnych predyspozycji (atutów i słabości)? (1-brak motywacji; 10-bardzo wysoka motywacja)										Ogółem pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	0	2	0	3	7	13	2	1	1	2	31
2	0	0	3	4	15	13	9	18	8	2	72
3	1	1	4	9	22	38	48	60	26	7	216
4	1	0	2	13	27	50	96	91	42	23	345
5	0	0	4	16	67	93	82	124	97	50	533
6	0	0	2	5	35	52	66	65	69	41	335
7	0	1	1	4	14	31	46	55	71	33	256
8	0	0	0	2	6	13	28	32	39	22	142
9	0	0	0	0	3	2	8	10	15	6	44
10	0	0	0	0	0	1	0	1	2	0	4
Ogółem posttest	2	4	16	56	196	306	385	457	370	186	1978

Zmiana netto – 69%, zmiana brutto – 88%

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost - 79% (1555 uczniów)

Źródło: opracowanie własne

Niewątpliwie odnotowany wzrost motywacji odzwierciedla zmianę przekonań uczniów dotyczących przydatności wiedzy na temat własnych predyspozycji w rozmaitych działaniach realizowanych w codziennym życiu. Przed przystąpieniem do projektu „Zostać przedsiębiorczym” nieco więcej niż co czwarty z uczniów (673 osoby czyli 27% ogółu badanych) uważał, że wiedza taka nie jest użyteczna w życiu codziennym. Po realizacji projektu przekonanie o nieprzydatności wiedzy dotyczącej własnych mocnych i słabych stron wyraża już tylko co dziesiąty badany (261 uczniów). Pozostali uważają, że jest ona raczej przydatna (950 uczniów tj. 38% ogółu) lub bardzo przydatna (1198 uczniów tj. 48% ogółu). Zmianę jaka zaszła w omawianym zakresie między badaniem początkowym i badaniem końcowym na poziomie obu grup uczniów testujących wstępna wersje produktu finalnego zaprezentowano w tabeli 60.

Tabela 60 - Ocena przydatności wiedzy na temat własnych predyspozycji

Czy znajomość własnych predyspozycji jest przydatna w codziennym życiu?	Etap I N=520		Etap II N=1993	
	Pretest	Posttest	Pretest	Posttest
zdecydowanie tak	13,3	52,5	21,4	46,6
raczej tak	57,1	37,5	43,1	37,9
ani tak ani nie	13,1	1,7	6,0	4,6
raczej nie	14,9	8,3	28,0	10,4
zdecydowanie nie	1,5	-	1,5	0,6

Źródło: opracowanie własne

W tabelach 61 – 62 przedstawiono zmiany jakie zaszły w charakterze motywacji uczniów na poziomie indywidualnym. Warto zauważyć, że wzrost przekonania o przydatności znajomości własnych predyspozycji w codziennym życiu odnotowano w przypadku 283 uczniów I edycji (54,6% ogółu) i 996 uczniów II edycji (50% ogółu badanych).

Tabela 61 – Zmiana przekonań dotyczących przydatności wiedzy na temat własnych predyspozycji (etap I)

Pretest	Czy uważasz, że znajomość własnych predyspozycji jest przydatna w codziennym życiu?				Ogółem - pretest
	Posttest				
	raczej nie	ani tak ani nie	raczej tak	zdecydowanie tak	
zdecydowanie nie	0	0	5	3	8
raczej nie	15	3	28	31	77
ani tak ani nie	10	3	28	27	68
raczej tak	14	3	121	158	296
zdecydowanie tak	4	0	12	53	69
Ogółem - posttest	43	9	194	272	518

Zmiana netto –46%, zmiana brutto – 63%

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost - 55% (283 uczniów)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 62 - Zmiana przekonań dotyczących przydatności wiedzy na temat własnych predyspozycji (etap II)

Pretest	Czy uważasz, że znajomość własnych predyspozycji jest przydatna w codziennym życiu?					Ogółem - pretest
	Posttest					
	zdecydowanie nie	raczej nie	ani tak ani nie	raczej tak	zdecydowanie tak	
zdecydowanie nie	2	7	4	9	8	30
raczej nie	1	98	31	233	195	558
ani tak ani nie	1	9	12	55	42	119
raczej tak	2	73	38	333	412	858
zdecydowanie tak	5	20	7	126	269	427
Ogółem - posttest	11	207	92	756	926	1992

Zmiana netto – 36%, zmiana brutto – 64%

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost - 50% (990 uczniów)

Źródło: opracowanie własne

W wywiadach zogniskowanych uczniowie/uczennice wskazują trzy zasadnicze korzyści jakie może przynieść dokładna ocena własnych mocnych i słabych stron. Najważniejszą z tych nich jest właściwe ukierunkowanie własnych działań, zwiększenie szans na odniesienie sukcesu poprzez zaangażowanie się w coś, co jest zgodne z posiadanymi predyspozycjami, Dzięki samoanalizie *„lepiej wiemy do czego się nadajemy a co do czego nie”* U1.3, *„dzięki temu możemy poznać i rozwijać swoje mocne strony a eliminować słabe strony, dzięki poznaniu swoich mocnych i słabych stron wiemy co możemy w sobie zmienić, co udoskonalić, możemy ukierunkować swój dalszy rozwój.”* U1.6 Analiza własnych predyspozycji *„pomaga w ocenie nad czym należy jeszcze trochę popracować, a co należy rozwinąć; jak wiem co jest moją słabą stroną to mogę zacząć pracować nad tymi słabymi stronami, by je przewyciężyć”* U2.4

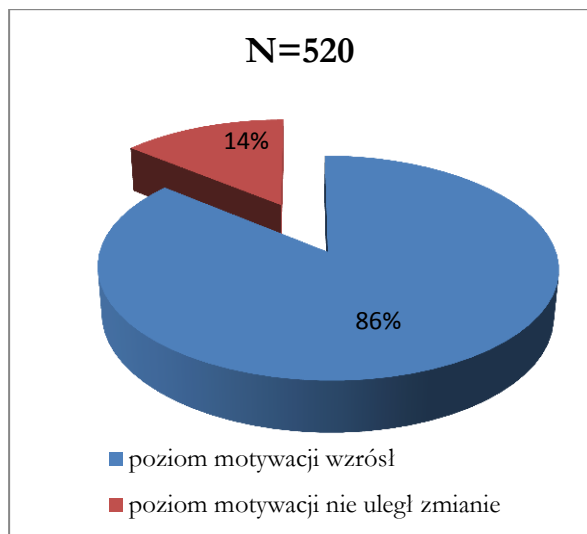
Znajomość własnych predyspozycji i własnych mocnych i słabych stron ułatwia też, według uczniów, wybór i realizację wielu planów/celów życiowych, wśród nich przede wszystkim realizację planów/aspiracji edukacyjnych i zawodowych. Wiedza o własnych atutach i słabościach *„pomaga przy wybieraniu szkoły wyższej i wyborze kierunku w jakim chcemy się kształcić”*U.1.2, dzięki niej *„można wybrać kierunek dalszej nauki, a po skończeniu szkoły średniej lub gimnazjalnej wiemy co chcemy robić i w czym jesteśmy dobrzy”*U2.3., *„ dzięki temu można zaplanować swoją ścieżkę zawodową”*U.2.4, gdyż *„poznanie swoich predyspozycji pomoże w ustaleniu jaki zawód mogę i chcę wykonywać”*U1.4

Bardzo ważną korzyścią wynikającą ze znajomości własnych predyspozycji jest wzrost poczucia własnej wartości: *„poznanie swoich predyspozycji pozwala nabrać pewności siebie”* U1.1 , *„pomoże nam w codziennym życiu, sami możemy czuć się wartościowi”* U1.5

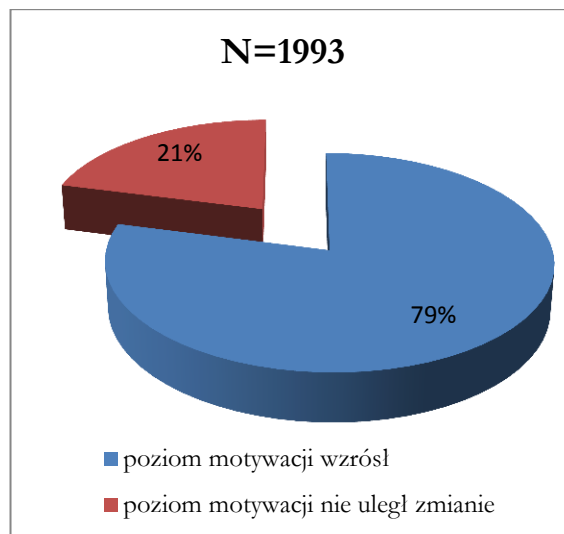
W świetle przytoczonych refleksji nie budzi zdziwienia fakt, iż za deklarowanym wzrostem poziomu motywacji do dokonywania analizy własnych predyspozycji podąża także motywacja do planowania pracy służącej ich rozwijaniu. Aż 446 uczniów biorących udział w I etapie testowania (86% ogółu badanych w tym etapie) i 1582 uczniów - uczestników II etapu testowania (79,4% ogółu badanych), po zakończeniu realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” zadeklarowało wzrost motywacji do planowania pracy służącej przewyciężaniu własnych słabości oraz rozwijaniu posiadanych atutów [por. wykresy zamieszczone poniżej].

Czy podczas uczestnictwa w projekcie zmienił się poziom Twojej motywacji do planowania pracy służącej rozwijaniu Twoich predyspozycji?

Uczniowie biorący udział w I edycji

Uczniowie biorący udział w II edycji

Źródło: opracowanie własne

Poziom wzrostu własnej motywacji do podejmowania działań na rzecz samorozwoju uczniowie oszacowali średnio na 54,5 % w I etapie testowania oraz na 58,1% w stosunku do stanu wyjściowego w II etapie testowania. Szczegółowe dane dotyczące oszacowań dokonanych przez uczniów przedstawiono w tabeli 63.

Tabela 63 - Poziom wzrostu motywacji uczniów/uczennic do planowania pracy służącej rozwijaniu mocnych i przezwyciężaniu słabych stron

Poziom wzrostu motywacji do planowania pracy służącej rozwijaniu mocnych i przezwyciężaniu słabych stron	I edycja		II edycja	
	Liczba uczniów	Odsetek ogółu	Liczba uczniów	Odsetek ogółu
1%	-	-	8	0,4
10%	16	3,1	39	2,0
20%	35	6,7	103	5,2
30%	43	8,3	135	6,8
40%	61	11,7	176	8,8
50%	57	11,0	263	13,2
60%	81	15,6	240	12,0
70%	65	12,5	226	11,3
80%	52	10,0	158	7,9
90%	29	5,6	133	6,7
100%	7	1,3	107	5,4
Ogółem - wzrost	446	85,8	1588	79,7
brak zmian	74	14,2	395	19,8
brak danych	-	-	10	0,5
Ogółem	520	100,0	1993	100,0

Źródło: opracowanie własne

5. WYNIKI BADAŃ - WPLYW PROGRAMU NA AKTYWNOŚĆ (ZAINTERESOWANIE I KOMPETENCJE) NAUCZYCIELI/NAUCZYCIELEK I UCZNIÓW/ UCZENNIC GIMNAZJUM ZWIĄZANĄ Z WYKORZYSTANIEM NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII INFORMACYJNO – KOMUNIKACYJNYCH (ICT).

5.1. Poziom motywacji i umiejętności nauczycieli/nauczycielek w zakresie korzystania z e-learningu i form pozyskiwania pomocy przez Internet.

Projekt „Zostać przedsiębiorczym” opierał się w dużym stopniu na wykorzystaniu zarówno w celach związanych ze szkoleniem nauczycieli, jak i w ich pracy z uczniami nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych (oferując specjalnie do tego celu opracowane narzędzia i pomoce edukacyjne). Efektem realizacji programu są zatem także zmiany w zakresie motywacji, umiejętności, zainteresowań i zachowań w obszarze stosowania wspomnianych technologii.

W celu zbadania ich zakresu nauczyciele - uczestnicy projektu zostali dwukrotnie (przed jego rozpoczęciem oraz po zakończeniu) poproszeni o dokonanie oceny własnych motywacji do posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno – komunikacyjnymi w celu pozyskania wiedzy i rozwinięcia nowych umiejętności, a następnie także o ocenę tychże umiejętności. W obu grupach uczestników (nauczycieli realizujących każdy z etapów testowania produktu finalnego) odnotowano znaczący wzrost ocen w obu wymiarach (motywacji i umiejętności).

Jako pierwszą analizie poddano motywację nauczycieli do korzystania z e-learningu oraz do pozyskiwania pomocy w prowadzonych działaniach wychowawczych i edukacyjnych (realizacji projektów uczniowskich) dzięki wykorzystaniu Internetu (platformy internetowej programu „Zostać przedsiębiorczym”). W obu obszarach nastąpił wzrost motywacji u wszystkich uczestników projektu (mierzonej w dziesięciopunktowej skali (1-10) obejmującej continuum od całkowitego braku motywacji po bardzo wysoką motywację w badanym zakresie). Ocena poziomu motywacji do korzystania z e-learningu wzrosła średnio o 4,2 punktu w etapie I i 4,1 w etapie II, zaś motywacja do pozyskiwania pomocy przez Internet wzrosła średnio o 4,3 punktu w etapie I i 3,9 w etapie II.

Zmiany jakie zaszły na poziomie jednostkowym zaprezentowano w tabelach panelowych 64-67.

Tabela 64 – Zmiana poziomu motywacji nauczycieli do korzystania z e-learningu (etap I)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom swojej motywacji do korzystania z e-learningu? (1- bardzo niska motywacja; 10- bardzo wysoka motywacja)						Ogółem - pretest
	Posttest						
	5	6	7	8	9	10	
1	0	0	1	1	0	0	2
2	2	3	0	2	1	0	8
3	0	2	2	2	0	0	6
5	0	0	0	0	2	0	2
9	0	0	0	0	0	2	2
Ogółem - posttest	2	5	3	5	3	2	20

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (20osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 65– Zmiana poziomu motywacji nauczycieli do korzystania z e-learningu (etap II)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom swojej motywacji do korzystania z e-learningu? (1- bardzo niska motywacja; 10- bardzo wysoka motywacja)						Ogółem - pretest
	Posttest						
	4	6	7	8	9	10	
1	0	0	2	2	1	0	5
2	0	0	1	4	5	3	13
3	2	2	5	3	3	1	16
4	0	1	1	5	5	5	17
5	0	3	3	6	5	1	18
6	0	0	2	5	3	1	11
7	0	0	0	1	0	3	4
8	0	0	0	0	2	1	3
Ogółem - posttest	2	6	14	26	24	15	87

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (87osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 66 - Zmiana poziomu motywacji nauczycieli do pozyskiwania przez Internet pomocy w prowadzonych działaniach (etap I)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom swojej motywacji do pozyskiwania przez Internet pomocy w prowadzonych działaniach? (1- bardzo niska motywacja; 10 -bardzo wysoka motywacja)						Ogółem - pretest
	Posttest						
	5	6	7	8	9	10	
2	1	0	0	1	1	0	3
3	0	1	2	3	2	0	8
4	0	0	1	0	2	0	3
5	0	0	0	0	1	2	3
7	0	0	0	0	0	1	1
9	0	0	0	0	0	2	2
Ogółem - posttest	1	1	3	4	6	5	20

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (20osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 67 - Zmiana poziomu motywacji nauczycieli do pozyskiwania przez Internet pomocy w prowadzonych działaniach (etap II)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom swojej motywacji do pozyskiwania przez Internet pomocy w prowadzonych działaniach? (1- bardzo niska motywacja; 10 -bardzo wysoka motywacja)				Ogółem - pretest
	Posttest				
	7	8	9	10	
1	1	1	0	0	2
2	2	3	2	4	11
3	1	5	6	2	14
4	1	2	4	1	8
5	1	5	7	2	15
6	5	6	4	7	22
7	0	4	0	4	8
8	0	0	4	2	6
9	0	0	0	1	1
Ogółem - posttest	11	26	27	23	87

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (87osób)

Źródło: opracowanie własne

Według oszacowania nauczycieli obu etapów ich motywacja do korzystania z e-learningu oraz pozyskiwania przez Internet pomocy w prowadzonych działaniach edukacyjno – wychowawczych wzrosła średnio o 59% w stosunku do stanu wyjściowego. Rozkład indywidualnych oszacowań nauczycieli zaprezentowano w tabeli 68.

Tabela 68 - Poziom wzrostu motywacji nauczycieli do korzystania z e-learningu i do pozyskiwania pomocy przez Internet

Oszacowanie poziom wzrostu motywacji do korzystania z e-learningu i do pozyskiwania pomocy przez Internet	I etap		II etap	
	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu
10%	1	5,0	4	4,6
20%	-	-	5	5,7
30%	1	5,0	9	10,3
40%	3	15,0	9	10,3
50%	4	20,0	14	16,1
60%	2	10,0	8	9,2
70%	3	15,0	9	10,3
80%	5	25,0	13	14,9
90%	1	5,0	5	5,7
100%	-	-	11	12,6
Ogółem - wzrost	20	100,0	87	100,0

Źródło: opracowanie własne

Niewątpliwie na wzrost motywacji nauczycieli do korzystania z obu wspomnianych powyżej form edukacji przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych wpłynęło dostrzeżenie przez badanych oferowanych przez nie ułatwień w dostępie do informacji. Jak zauważyli nauczyciele biorący udział w sesjach fokusowych jest to „szkolenie w dowolnym czasie i we własnym domu” N2.1, które „umożliwia dostosowanie czasu i tempa pracy do własnego harmonogramu” N2.12 oraz „do indywidualnych potrzeb” N2.2, dzięki czemu zyskuje się „oszczędność czasu” N2.20 oraz „łatwy i szybki dostęp do informacji” N2.23. Dodatkowo zapewniony jest „stały dostęp do materiałów i możliwość konsultacji z ekspertem”. N2.51 Wszystkie wymienione cechy powodują, że szkolenie w takiej formule jest „praktyczne, wygodne, nowoczesne” N2.34

Jak wspomniano już wcześniej wzrostowi motywacji do korzystania w celach edukacyjnych z nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych towarzyszył także wzrost umiejętności w tym zakresie u wszystkich nauczycieli. Ocena poziomu umiejętności korzystania z e-learningu (dokonywana w dziesięciopunktowej skali) wzrosła między badaniem początkowym a badaniem końcowym średnio o 6,15 punktu w etapie I i 6,01 punktu w etapie II, zaś ocena poziomu umiejętności pozyskiwania pomocy przez Internet wzrosła średnio o 5,75 punktu w etapie I i 5,7 punktu w etapie II. Warto podkreślić, że wzrost w obu obszarach zaobserwowano u wszystkich nauczycieli, co szczegółowo przedstawiono w tabelach 69 -72.

Tabela 69 – Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie korzystania z edukacji e-learningowej (etap I)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom swoich umiejętności w zakresie korzystania z edukacji e-learningowej? (1 -bardzo niskie umiejętności; 10 -bardzo wysokie umiejętności)				Ogółem - pretest
	Posttest				
	7	8	9	10	
1	0	2	2	0	4
2	3	2	5	0	10
3	1	0	1	1	3
4	0	0	1	0	1
5	0	0	1	1	2
Ogółem - posttest	4	4	10	2	20

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (20osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 70 - Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie korzystania z edukacji e-learningowej (etap II)

Pretest	Jak ocenil(a)by Pan/i poziom swoich umiejętności w zakresie korzystania z edukacji e-learningowej? 1 –b. niskie umiejętności; 10- b. wysokie umiejętności						Ogółem - pretest
	Posttest						
	5	6	7	8	9	10	
1	2	1	1	3	2	2	11
2	2	1	2	4	9	12	30
3	0	3	1	2	5	11	22
4	0	0	0	1	7	7	15
5	0	0	1	1	2	4	8
7	0	0	0	0	1	0	1
Ogółem - posttest	4	5	5	11	26	36	87

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (87osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 71 - Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie pozyskiwania pomocy w prowadzonych działaniach przez Internet (etap I)

pretest	Jak ocenil(a)by Pan/i poziom swoich umiejętności w zakresie pozyskiwania pomocy w prowadzonych działaniach? (1 -bardzo niskie umiejętności; 10- bardzo wysokie umiejętności)			Ogółem - pretest
	Posttest			
	8	9	10	
2	1	4	0	5
3	3	2	3	8
4	0	3	0	3
5	0	1	2	3
6	0	0	1	1
Ogółem - posttest	4	10	6	20

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (20osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 72- Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie pozyskiwania pomocy w prowadzonych działaniach przez Internet (etap II)

Pretest	Jak ocenil(a)by Pan/i poziom swoich umiejętności w zakresie pozyskiwania pomocy w prowadzonych działaniach? (1 -bardzo niskie umiejętności; 10- bardzo wysokie umiejętności)						Ogółem - pretest
	Posttest						
	5	6	7	8	9	10	
1	0	0	1	1	1	1	4
2	1	3	1	2	2	10	19
3	0	0	2	0	6	13	21
4	0	0	1	1	9	11	22
5	0	0	0	1	5	8	14
6	0	0	0	0	0	4	4
7	0	0	0	0	0	2	2
8	0	0	0	0	0	1	1
Ogółem - posttest	1	3	5	5	23	50	87

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (87osób)

Źródło: opracowanie własne

Według oszacowania nauczycieli poziom ich umiejętności w zakresie korzystania z edukacji e-learningowej (w tym pozyskiwania pomocy przez Internet) wzrósł w stosunku do stanu początkowego (zaobserwowanego przed rozpoczęciem realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” średnio o 62% w I etapie testowania i średnio o 64% w II etapie testowania. Podkreślić należy, że wzrost omawianej umiejętności zadeklarowali wszyscy badani.

Rozkład indywidualnych oszacowań nauczycieli przedstawiono w tabeli 73.

Tabela 73 - Poziom wzrostu umiejętności korzystania z edukacji e – learningowej i pozyskiwania pomocy przez Internet

Poziom wzrostu umiejętności korzystania z edukacji e - learningowej	I etap		II etap	
	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu
10%	-	-	3	3,4
20%	2	10,0	4	4,6
30%	-	-	4	4,6
40%	1	5,0	8	9,2
50%	6	30,0	13	14,9
60%	3	15,0	14	16,1
70%	1	5,0	7	8,0
80%	3	15,0	12	13,8
90%	3	15,0	13	14,9
100%	1	5,0	9	10,3
Ogółem - wzrost	20	100,0	87	100,0

Źródło: opracowanie własne

5.2. Umiejętności regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego (REPU) w zakresie korzystania z warsztatu w formie e-learningowej i udzielania konsultacji przez Internet.

Niemal wszyscy regionalni eksperci projektu uczniowskiego (15 z 16 osób) deklarują, iż przed przystąpieniem do programu „Zostać przedsiębiorczym” brali udział w warsztatach e-learningowych w charakterze uczestnika. Dwie osoby uczestniczyły w warsztatach przeprowadzonych w tej formie czterokrotnie, dwunastu ekspertów brało udział w dwóch warsztatach e-learningowych, jedna osoba w jednym warsztacie.

Tabela 74 - Liczba warsztatów, w których uczestniczyli REPU przed przystąpieniem do programu.

Liczba warsztatów	Liczba osób
1	1
2	12
4	2
ogółem	15

Źródło: opracowanie własne

Tematyka warsztatów e-learningowych, w których uczestniczyli REPU przed przystąpieniem do programu „Zostać przedsiębiorczym” była bardzo zróżnicowana i obejmowała swoim zakresem zagadnienia takie jak:

- jakość kształcenia, metody, programy nauczania, edukacja globalna, szkolenie z zakresu dydaktyki nauczania dorosłych,
- obsługa platformy edukacyjnej MOODLE, przygotowanie kadry do prowadzenia zajęć e-learning, tworzenie materiałów na platformie internetowej, tworzenie e-szkoleń - Aked.8ARP,
- nauka języka angielskiego,
- kształcenie umiejętności psychospołecznych, radzenie sobie ze stresem i wypaleniem zawodowym,
- zagadnienia ekonomiczno – finansowe, funkcjonowanie giełdy oraz rynku papierów wartościowych,
- szkolenie z zakresu doradztwa zawodowego,
- szkolenie przedmiotowe w zakresie edukacja ekologiczna, wiedza obywatelska, informatyka, geografia i przyroda, podstawy przedsiębiorczości, ekspert podstawy programowej,
- kształtowanie umiejętności oceniania prac egzaminacyjnych.

Mimo opisanych, w niektórych przypadkach dość bogatych doświadczeń badanych związanych z uczestnictwem w warsztatach e-learningowych, wszyscy REPU (16 osób) oceniają, iż dzięki uczestnictwu w projekcie „Zostać przedsiębiorczym” wzrósł poziom ich umiejętności korzystania z warsztatu w formie e-learningowej. Oceniając wzrost poziomu swoich umiejętności w tym zakresie REPU szacują go średnio na 51% w stosunku do stanu obserwowanego przed rozpoczęciem udziału w projekcie. Dane szczegółowe przedstawia tabela nr 75.

Tabela 75 - Ocena poziomu wzrostu umiejętności korzystania z warsztatu w formie e-learningowej.

O ile, według Pana/Pani, wzrósł poziom Pana/i umiejętności korzystania z warsztatu w formie e-learningowej?	
Procent	Liczba
20	1
30	3
40	4
50	3
70	1
80	3
90	1
Ogółem	16

Źródło: opracowanie własne

W związku z deklarowaną powyżej zmianą, w trakcie realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” w przypadku większości REPU wzrosła także samoocena poziomu umiejętności korzystania z warsztatu w formie e-learningowej. Różnica między wynikami badania początkowego i końcowego wyniosła w całej grupie średnio 4,2 punktu w dziesięciostopniowej skali, ale jedna osoba już w badaniu początkowym oceniła poziom swoich umiejętności na 10 punktów, stąd mimo złożonej deklaracji, iż poziom jej umiejętności wzrósł nie odnotowała go ona na skali [por. tabela 76].

Tabela 76 – Zmiana poziomu umiejętności korzystania z warsztatu w formie e-learningowej (REPU)

Pretest	Jak Pan/i ocenia swoje umiejętności korzystania z warsztatu w formie e-learningowej? (w skali 1-10, gdzie 1 oznacza bardzo niskie umiejętności zaś 10 bardzo wysokie umiejętności w tym zakresie)		Ogółem - pretest
	Posttest		
	9	10	
3	1	1	2
4	1	1	2
5	4	3	7
6	1	2	3
9	0	1	1
10	0	1	1
	7	9	16

Zmiana netto – 94%, zmiana brutto – 94%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 94% (15osób)

Źródło: opracowanie własne

Regionalni eksperci projektu uczniowskiego przed przystąpieniem do programu „Zostać przedsiębiorczym” nie tylko brali udział w rozmaitych warsztatach e – learningowych, ale także je moderowali. Doświadczenie w zakresie moderowania warsztatów w formie e-learningowej zadeklarowało dziewięciu REPU, pozostali nie posiadali takich doświadczeń. Liczba warsztatów moderowanych przez poszczególnych REPU była znacząco zróżnicowana. Dwie osoby zdobyły doświadczenie w tym zakresie moderując tylko 1 warsztat, jedna osoba prowadziła dwa takie warsztaty, również jedna trzy, a kolejna cztery, trzy osoby prowadziły po 6 warsztatów, a jedna aż 10 warsztatów,

Tematyka warsztatów moderowanych przez REPU przed przystąpieniem do programu „Zostać przedsiębiorczym” była równie zróżnicowana, jak tematyka warsztatów, w których wystąpili oni w charakterze uczestników i dotyczyła:

- podnoszenia kompetencji nauczycieli w zakresie nauczania przedmiotowego na poziomie gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej, (geografia, biologia, fizyka), opracowywania scenariuszy zajęć do lekcji oraz testów sprawdzających wiedzę z wykorzystaniem ICT,
- prawnych aspektów praktyk nauczycielskich dla nauczycieli opiekunów praktyk studenckich oraz przygotowujące do pełnienia funkcji egzaminatorów egzaminów gimnazjalnych;
- podnoszenia poziomu wiedzy i kompetencji nauczycieli w obszarze pedagogiki opiekuńczo – wychowawczej, pomocy psychologiczno - pedagogicznej dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, technik twórczego uczenia się oraz pracy z uczniem wybitnie zdolnym,
- podnoszenia kompetencji informatycznych nauczycieli w zakresie obsługi graficznych programów komputerowych możliwych do wykorzystania w praktyce szkolnej (COREL POWER POINT), zastosowania arkusza kalkulacyjnego oraz warsztat Nauczyciel XXI wieku kształcący umiejętność wykorzystywania platformy e-learningowej, tablicy interaktywnej, programu Skype.

Mimo doświadczeń zdobytych już przed przystąpieniem do realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” wszyscy regionalni eksperci deklarują, iż w trakcie uczestnictwa w projekcie wzrósł poziom ich umiejętności prowadzenia/moderowania warsztatu w formie e-learningowej. Oceniając wzrost poziomu powyższej umiejętności REPU szacują go średnio

na 57% w stosunku do stanu wyjściowego (przed rozpoczęciem realizacji projektu). Dane szczegółowe przedstawia tabela nr 77.

Tabela 77 - Ocena poziomu wzrostu umiejętności moderowania warsztatów w formie e-learningowej (REPU)

<i>O ile, według Pana/Pani, wzrósł poziom Pana/Pani umiejętności moderowania warsztatu w formie e-learningowej?</i>	
Oszacowanie poziomu zmiany	Liczba badanych
10%	1
30%	1
40%	2
50%	6
80%	5
90%	1
ogółem	16

Źródło: opracowanie własne

Po dwóch latach uczestnictwa w realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym”, zdecydowana większość (14 osób) REPU poziom swoich umiejętności w zakresie prowadzenia/moderowania warsztatów w formie e-learningowej ocenia jako wysoki i bardzo wysoki (7-10 punktów w dziesięciostopniowej skali), dwie osoby umiejętności w tym zakresie oceniają na średnim poziomie (5-6 punktów w dziesięciostopniowej skali). Dane szczegółowe przedstawia tabela nr 78 .

Tabela 78 - Ocena umiejętności prowadzenia/moderowania warsztatów w formie e-learningowej.

<i>Jak Pan/i ocenia swoje umiejętności prowadzenia/ moderowania warsztatów w formie e-learningowej (w skali 1-10, gdzie 1oznacza bardzo niskie umiejętności zaś 10 bardzo wysokie umiejętności w tym zakresie).</i>	
Ocena w skali 1-10	Badanie ‘na wyjściu’
	Liczba
5	1
6	1
7	1
8	1
9	9
10	3
ogółem	16

Źródło: opracowanie własne

Wszyscy REPU zadeklarowali, iż przed przystąpieniem do projektu „Zostać przedsiębiorczym” wykorzystywali platformę internetową udzielając pomocy metodycznej nauczycielom/nauczycielkom w ramach wykonywania obowiązków zawodowych. Nie mniej jednak również wszyscy zadeklarowali, że podczas realizacji projektu zaobserwowali wzrost posiadanych umiejętności w tym zakresie, szacując go średnio na 50% w stosunku do stanu początkowego (momentu przystąpienia do projektu).

Tabela 79 - Poziom wzrost umiejętności udzielania konsultacji przez Internet (REPU)

O ile, według Pana/Pani, wzrósł poziom Pana/i umiejętności udzielania konsultacji przez Internet.	
Oszacowanie poziomu zmiany	Liczba badanych
30%	2
40%	4
50%	7
70%	2
90%	1
Ogółem	16

Źródło: opracowanie własne

Potwierdzeniem zaobserwowanej zmiany jest także wzrost samooceny regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego dotyczącej umiejętności udzielania konsultacji przez Internet. Różnica między średnimi samoocenami REPU w tym zakresie dokonanymi na skali dziesięciopunktowej przed rozpoczęciem udziału w projekcie oraz po dwóch latach jego realizacji wynosi 3,5 punktu.

Tabela 80 – Zmiana poziomu umiejętności udzielania konsultacji przez Internet (REPU)

Pretest	Jak ocenia Pan/i poziom swoich umiejętności udzielania konsultacji przez Internet (w skali 1-10, gdzie 1oznacza bardzo niskie umiejętności zaś 10 bardzo wysokie umiejętności w tym zakresie).				Ogółem - pretest
	Posttest				
	7	8	9	10	
4	1	0	0	0	1
5	0	1	6	1	8
6	0	2	2	2	6
7	0	0	0	1	1
Ogółem - posttest	1	3	8	4	16

Źródło: opracowanie własne

5.3. Poziom motywacji regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego (REPU) do korzystania z formy e-learningowej w pracy z nauczycielami/nauczycielkami

W badaniu realizowanym po zakończeniu II etapu testowania wszyscy REPU deklarują, dzięki uczestnictwu w projekcie „Zostać przedsiębiorczym” wzrósł poziom ich motywacji do korzystania z platformy e-learningowej w pracy z nauczycielami/nauczycielkami, szacując ten wzrost średnio na 56% w stosunku do stanu wyjściowego (obserwowanego przed realizacją projektu „Zostać przedsiębiorczym”).

Tabela 81 - Ocena poziomu wzrostu motywacji do korzystania z platformy e-learningowej w pracy z nauczycielami/nauczycielkami.

O ile wzrósł poziom Pana/i motywacji do korzystania z platformy e-learningowej w pracy z nauczycielami/nauczycielkami?	
Oszacowanie poziomu zmiany	Liczba badanych
30%	2
40%	2
50%	5
60%	2
70%	3
80%	1
90%	1
ogółem	16

Źródło: opracowanie własne

Deklarowana zmiana poziomu motywacji REPU do korzystania w pracy z nauczycielami z platformy e-learningowej znajduje swoje odbicie także w ocenie dokonywanej przez badanych w tym obszarze przed rozpoczęciem realizacji projektu oraz po jego zakończeniu. Między badaniem początkowym i końcowym wzrasta ona średnio o 2,9 punktu w dziesięciopunktowej skali obejmującej kontinuum rozciągające się od braku motywacji do podejmowania opisanych działań aż po bardzo wysoki poziom motywacji do tego typu aktywności. Dane szczegółowe dotyczące poziomu zmian, jaki zaszły w przypadku każdego z badanych przedstawia tabela nr 82.

Tabela 82 - Zmiana poziomu motywacji REPU do korzystania z platformy e-learningowej w pracy z nauczycielami/nauczycielkami.

Pretest	<i>Jak Pan/i ocenia swoją motywację do korzystania z platformy e-learningowej w pracy z nauczycielami/nauczycielkami (w skali 1- 10, gdzie 1 oznacza bardzo niską motywację zaś 10 bardzo wysoką motywację w tym zakresie)</i>				Ogółem - pretest
	Posttest				
	7	8	9	10	
5	1	0	2	1	4
6	0	0	1	3	4
7	0	1	3	3	7
10	0	0	0	1	1
	1	1	6	8	16

Źródło: opracowanie własne

W opiniach REPU (12 osób) najważniejszą zaletą edukacji e-learningowej, jest zindywidualizowanie przebiegu procesu kształcenia. Wykorzystanie tej formy edukacji umożliwi jednostce w elastyczny sposób dostosowanie miejsca, czasu oraz tempa przebiegu procesu uczenia się do jej indywidualnych potrzeb i możliwości. Jako ważną zaletę edukacji

e-learningowej REPU (6 osób) wskazują także korzyści natury ekonomicznej tj. oszczędność czasu i kosztów związanych z organizacją szkoleń (np. brak kosztów dojazdu do ośrodka szkoleniowego). Edukacja w formie e-learningowej umożliwia np. realizację krótkich sesji szkoleniowych, organizacja których w formie tradycyjnej byłaby zbyt kosztowna z uwagi na konieczność dojazdu uczestników do ośrodka szkoleniowego.

Pojedynczy eksperci zwracają także uwagę iż, ta forma edukacji:

- umożliwia kontakt i wymianę doświadczeń osób niezależnie od miejsca ich zamieszkania,
- skraca dystans między uczestnikami,
- umożliwia stały kontakt uczestników,
- umożliwia godzenie obowiązków domowych z doskonaleniem się,
- umożliwia zarówno szybką odpowiedź zwrotną ale także gwarantuje odpowiedni czas na przygotowanie odpowiedzi,
- umożliwia pozbawione stresu zadawanie pytań,
- umożliwia łatwy i szybki dostęp do materiałów, które można wykorzystać w sposób wielokrotny, w każdej chwili,
- jest narzędziem łatwym w obsłudze.

Zdaniem regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego e-learning może być w efektywny sposób wykorzystywany we wszystkich obszarach pracy z nauczycielami a także w wielu z nich może zastąpić tradycyjną formę szkolenia. Do obszarów takich należą np. tradycyjne formy przekazu wiedzy teoretycznej (wykład) oraz tradycyjne formy sprawdzania posiadanej wiedzy. Szczególnie duże możliwości wykorzystania e-learningowej formy edukacji REPU dostrzegają w takich obszarach jak: doskonalenie umiejętności informatycznych, nauczanie obsługi programów komputerowych edukacja uczniów przebywających poza granicami kraju, edukacja osób niepełnosprawnych lub osób przebywających w placówkach opieki zdrowotnej, kształcenie aktywnych zawodowo osób dorosłych oraz osób mieszkających daleko od ośrodków kształcenia, konstruowania narzędzi interaktywnych.

Jak wynika z wypowiedzi REPU uczestnictwo w projekcie „Zostać przedsiębiorczym” utwierdziło ich w przekonaniu, iż wykorzystywanie w procesie kształcenia nauczycieli e-learningowej formy szkoleń/kursów stanowi łatwy, szybki i efektywny sposób kształcenia. Fakt, iż część nauczycieli nadal preferuje szkolenia realizowane w formie

tradycyjnej a e-learning postrzega jako dość trudną formą kształcenia wynika z braku odpowiedniego przygotowania nauczycieli do wykorzystywania tej formy edukacji, a przede wszystkim braku umiejętności w zakresie obsługi komputera. Dla większości nauczycieli, którzy nie są „pokoleniem technologicznym” praca metodą e-learningową stanowić może rzeczywiste wyzwanie. Niemniej jednak, jak zauważają REPU, nauczyciele coraz wyraźniej reprezentują postawę gotowości i akceptacji dla tej nowej formy kształcenia, systematycznie przekonują się do korzyści wynikających z wykorzystywania narzędzi elektronicznych, Internetowych.

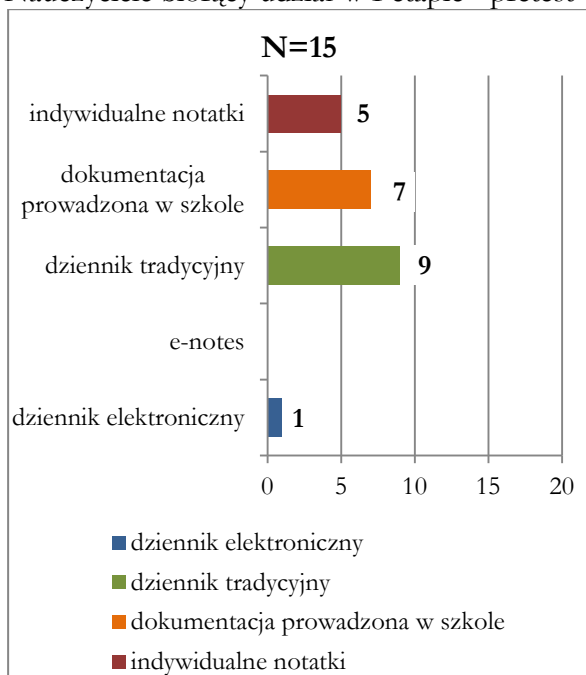
Wymieniając szereg zalet REPU (10 osób) dostrzegają także pewne minusy edukacji e-learningowej związane z ograniczoną możliwością budowania bezpośredniej relacji interpersonalnej między uczestnikami, brak bezpośredniego, osobistego kontaktu, brak możliwości dyskusji i bezpośredniej wymiany poglądów. Eksperti podkreślają także (6 osób), że udział w e-learningowej formie kształcenia wymaga samodyscypliny, systematyczności i ugruntowanej motywacji jej uczestników. Z drugiej strony sytuacja ta nakłada dodatkowe obowiązki na moderatora procesu kształcenia, którego zadaniem pozostaje podejmowanie działań pozwalających utrzymać lub zwiększyć poziomu aktywności uczestników tej formy kształcenia (poprzez stosowanie odpowiednich technik motywacyjnych). Do potencjalnych zagrożeń dla edukacji e-learningowej REPU (4 osoby) zaliczyli także ewentualne problemy techniczne oraz bariery wynikające z niechęci lub braku odpowiednich umiejętności w zakresie obsługi komputera lub platformy e-learningowej.

5.4. Umiejętności nauczycieli/nauczycielek związane z planowaniem i wdrażaniem działań wychowawczych z wykorzystaniem elektronicznego systemu e-notesu

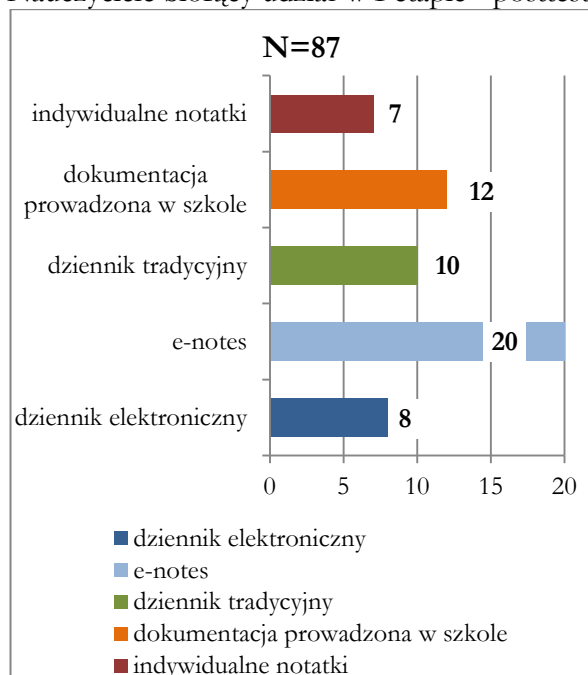
Przed rozpoczęciem realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” 85% nauczycieli biorących udział w I etapie testowania (17 z 20 osób) oraz 89% nauczycieli biorących udział w II etapie testowania (77 z 87 osób) planowało i wdrażało działania wychowawcze oparte na systematycznym dokumentowaniu informacji o umiejętnościach i zachowaniach swoich uczniów, ale tylko 1 spośród uczestników etapu I i 16% (14 osób) uczestniczących w etapie II korzystało w tym celu z narzędzi elektronicznych. Po zakończeniu realizacji projektu wszyscy nauczyciele deklarują dokumentowanie informacji na temat działań uczniów w elektronicznym notesie wychowawcy. Wzrasta też liczba nauczycieli korzystających z dziennika elektronicznego (z 1 do 8 osób w etapie I i z 14 do 36 osób w etapie II).

W jaki sposób dokumentuje Pan/i informacje o umiejętnościach i zachowaniach swoich uczniów/uczennic?

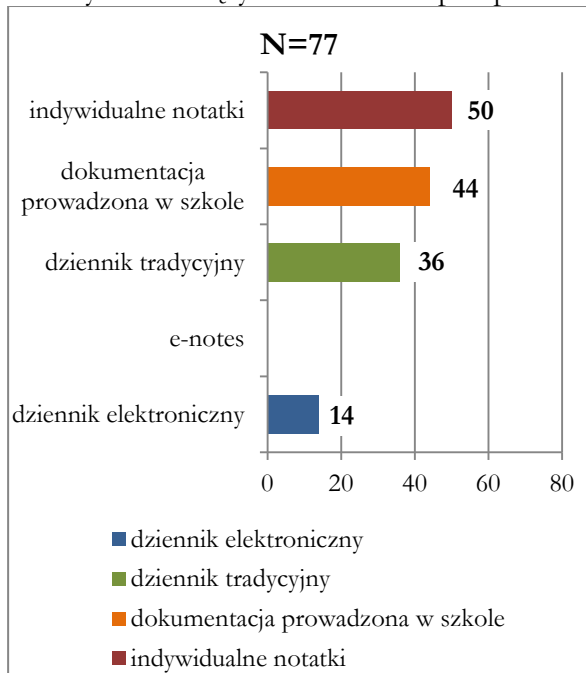
Nauczyciele biorący udział w I etapie - pretest

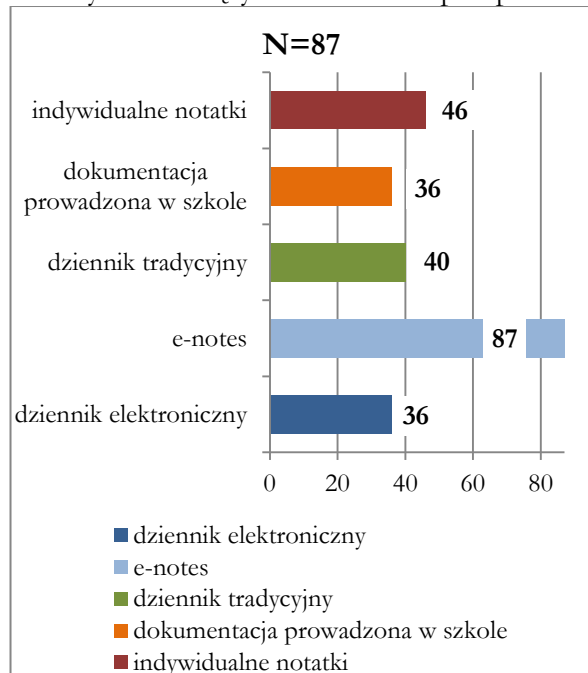
Nauczyciele biorący udział w I etapie - posttest

Nauczyciele biorący udział w II etapie -pretest

Nauczyciele biorący udział w II etapie -posttest

Źródło: opracowanie własne

Analiza testem t dla prób zależnych wykazała, że w trakcie realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” istotnie statystycznie wzrosła samoocena poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie prowadzenia działań wychowawczych z wykorzystaniem narzędzi

elektronicznych ($p < 0,001$). Nauczyciele uczestniczący w I etapie podnieśli swoją ocenę średnio o 5,85 punktu, zaś nauczyciele uczestniczący w II etapie średnio o 3,7 punktu w dziesięciostopniowej skali (gdzie 1 oznaczało brak umiejętności zaś 10 bardzo wysokie umiejętności w omawianym zakresie). Zmiany, które zaszły na poziomie jednostkowym zaprezentowano w tabelach 83-84.

Tabela 83 – Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie prowadzenia działań wychowawczych z wykorzystaniem narzędzi elektronicznych (etap I)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom swoich umiejętności w zakresie prowadzenia działań wychowawczych (ich planowania, wdrażania, doskonalenia) z wykorzystaniem narzędzi elektronicznych? (1- bardzo niskie umiejętności; 10 - bardzo wysokie umiejętności)					Ogółem - pretest
	Posttest					
	5	6	7	8	9	
1	1	1	1	4	3	10
2	0	1	2	3	0	6
3	0	0	0	1	1	2
5	0	0	0	0	1	1
6	0	0	0	0	1	1
Ogółem - posttest	1	2	3	8	6	20

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (20osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 84– Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie prowadzenia działań wychowawczych z wykorzystaniem narzędzi elektronicznych (etap I)

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom swoich umiejętności w zakresie prowadzenia działań wychowawczych (ich planowania, wdrażania, doskonalenia) z wykorzystaniem narzędzi elektronicznych? (1- Bardzo niskie umiejętności; 10 - bardzo wysokie umiejętności)							Ogółem - pretest
	Posttest							
	4	5	6	7	8	9	10	
1	1	2	3	3	6	1	0	16
2	2	0	0	3	1	2	0	8
3	0	2	3	0	6	3	0	14
4	0	2	1	1	2	1	2	9
5	0	0	1	5	5	4	2	17
6	0	0	0	1	2	3	1	7
7	0	0	0	0	5	3	2	10
8	0	0	0	0	0	3	3	6
Ogółem - posttest	3	6	8	13	27	20	10	87

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (87osób)

Źródło: opracowanie własne

Nauczyciele zostali poproszeni także o ocenę wpływu jako uczestnictwo w projekcie wywarło na ich umiejętność planowania, wdrażania i doskonalenia pracy wychowawczej w

oparciu o system elektronicznego e – notesu. Wszyscy badani odnotowali pozytywną zmianę (wzrost) poziomu swoich umiejętności we wspomnianym zakresie szacując ją średnio na 65,5% w stosunku do stanu wyjściowego w I etapie i 45% w stosunku do stanu wyjściowego w II etapie testowania. Rozkład oszacowań dokonanych przez wszystkich nauczycieli przedstawiono w tabeli 85.

Tabela 85 - Poziom wzrostu umiejętności planowania i realizacji pracy wychowawczej z wykorzystaniem elektronicznego systemu e-notesu

Oszacowanie poziom wzrostu umiejętności planowania i realizacji pracy wychowawczej z wykorzystaniem e-notesu	I etap		II etap	
	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu
10%	1	5,0	9	10,3
20%	-	-	11	12,6
30%	2	10,0	10	11,5
40%	1	5,0	12	13,8
50%	2	10,0	16	18,4
60%	-	-	13	14,9
70%	6	30,0	6	6,9
80%	4	20,0	6	6,9
90%	4	20,0	4	4,6
100%	-	-	-	-
Ogółem	20	100,0	87	100,0

Źródło: opracowanie własne

I choć nie wszyscy nauczyciele w pełni wykorzystali możliwości elektronicznego notatnika wychowawcy w pierwszym roku jego użytkowania (w trakcie realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym”) to umiejętności, które zdobyli w tym obszarze oraz motywacja na nich oparta skłaniają ich do planowania pracy wychowawczej w kolejnych latach w oparciu o to właśnie narzędzie. Jak deklaruje jedna z nauczycielek w ramach sesji fokusowej: *„Chociaż w tym roku szkolnym nie korzystałam zbyt często z notesu wychowawcy i innych dodatkowych zaproponowanych narzędzi, myślę że w przyszłym mam motywację do działania i nadrobienia zaległości, bo z perspektywy czasu widzę, że stanowią one integralną część całego projektu, który przez uczniów został przyjęty z entuzjazmem”*.N2.5

5.5. Poziom zainteresowania nauczycieli/nauczycielek planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy uczniów/uczennic

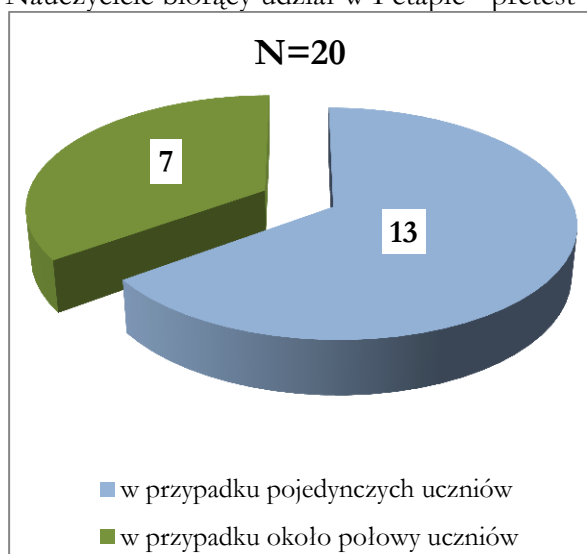
Jednym z istotnych problemów ujawnionych w badaniach diagnostycznych realizowanych w trakcie opracowywania założeń projektu „Zostać przedsiębiorczym” były, podkreślane przez nauczycieli, trudności tkwiące w procesie identyfikacji potencjału uczniów/uczennic. Nauczyciele/nauczycielki biorące udział w badaniach nie dysponowały odpowiednio skonstruowanymi narzędziami diagnostycznymi, które w łatwy i przejrzysty sposób, uwzględniając listę możliwych i oczekiwanych kompetencji, umożliwiałyby im rozpoznanie zarówno możliwości, potrzeb, zainteresowań, jak i ograniczeń uczniów/uczennic.

Aktualność zdiagnozowanego problemu potwierdziły także badania początkowe przeprowadzone z nauczycielami realizującymi projekt przed jego rozpoczęciem. Ponad 1/3 badanych (40 ze 107 osób) zadeklarowała, iż może zaplanować pracę wychowawczą uwzględniającą indywidualne predyspozycje i postępy ucznia co najwyżej w przypadku pojedynczych wychowanków.

Projekt „Zostać przedsiębiorczym” i opracowany w jego ramach produkt finalny wydają się znacząco poprawiać opisaną sytuację. Po zakończeniu udziału w projekcie już tylko 10 nauczycieli uważa, że może planować pracę wychowawczą uwzględniającą indywidualne postępy ucznia tylko w pojedynczych przypadkach. Większość badanych (55 osób) wyraża przekonanie, że działanie takie jest możliwe w odniesieniu do większości uczniów [por. wykresy zamieszczone poniżej].

Możliwość planowania pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia

Nauczyciele biorący udział w I etapie - pretest

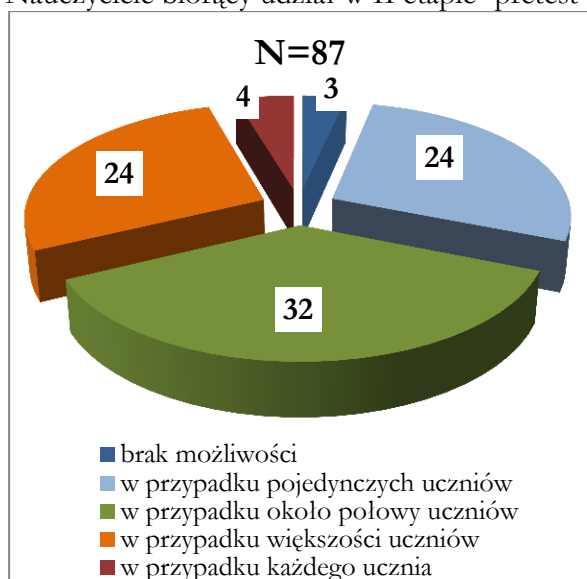

Nauczyciele biorący udział w I etapie - posttest

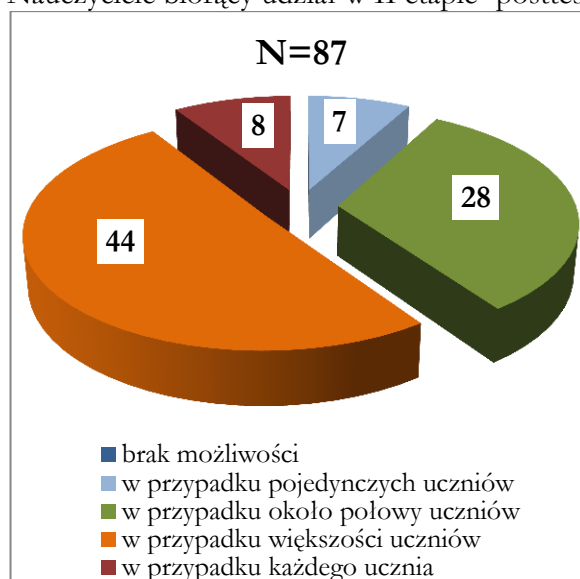

Możliwość planowania pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia

Nauczyciele biorący udział w II etapie -pretest

Nauczyciele biorący udział w II etapie -posttest

Źródło: opracowanie własne

Jednocześnie warto podkreślić fakt, iż wzrost zainteresowania planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia deklarują wszyscy nauczyciele biorący udział w I etapie projektu „Zostać przedsiębiorczym” oraz 74 nauczycieli - uczestników II etapu (75% ogółu tej zbiorowości), szacując go w I etapie średnio na 66%, w II etapie średnio na 51% w stosunku do stanu wyjściowego (przed rozpoczęciem realizacji projektu). Rozkład indywidualnych oszacowań wszystkich nauczycieli uczestniczących w badaniach zaprezentowano w tabeli 86.

Tabela 86 - Poziom wzrostu zainteresowania nauczycieli planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia

Oszacowanie poziomu wzrostu zainteresowania planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia	I etap		II etap	
	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu	Liczba nauczycieli	Odsetek ogółu
10%	1	1,0	3	3,4
20%	-	-	2	2,3
30%	-	-	8	9,2
40%	4	1,0	5	5,7
50%	5	2,0	15	17,2
60%	6	6,0	11	12,6
70%	7	3,0	5	5,7
80%	8	3,0	15	17,2
90%	9	4,0	3	3,4
100%	-	-	7	8,0
Ogółem - wzrost	20	100,0	74	75,1
Brak zmian	-	-	13	14,9
Ogółem	20	100,0	87	100,0

Źródło: opracowanie własne

Także ocena poziomu zainteresowania planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia/uczennicy dokonywana w dwóch momentach czasowych na dziesięciopunktowej skali wzrosła między pomiarem początkowym i końcowym w przypadku zdecydowanej większości nauczycieli. W pierwszym etapie zmianę odnotowano w przypadku 19 z 20 uczestników projektu i wyniosła ona średnio 3,15 punktu. W etapie II zaobserwowano zmianę w przypadku 74 z 87 uczestników projektu. Wyniosła ona średnio 3,08 punktu (w 10-stopniowej skali). Zmiany jakie zaszły między pretestem i posttestem w przypadku każdego z uczestników zaprezentowano w tabelach 87-88.

Tabela 87 – Zmiana poziomu zainteresowania planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia/uczennicy (etap I)

Pretest	W jakim stopniu jest Pan/i zainteresowana planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia? (1- bardzo małe zainteresowanie; 10 - bardzo duże zainteresowanie)			Ogółem - pretest
	Posttest			
	8	9	10	
3	0	2	0	2
4	0	0	1	1
5	5	1	1	7
6	1	0	1	2
7	0	3	1	4
8	0	0	3	3
10	0	0	1	1
Ogółem - posttest	6	6	8	20

Zmiana netto – 95%, zmiana brutto – 95%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 95% (19 osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 88 - Zmiana poziomu zainteresowania planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia/uczennicy (etap I)

Pretest	W jakim stopniu jest Pan/i zainteresowana planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia? (1- bardzo małe zainteresowanie; 10 - bardzo duże zainteresowanie)						Ogółem - pretest
	Posttest						
	5	6	7	8	9	10	
1	0	1	0	0	1	0	2
4	0	0	1	3	1	0	5
5	2	0	1	7	10	1	21
6	0	0	0	3	8	8	19
7	0	0	1	0	7	10	18
8	0	0	0	5	0	9	14
9	0	0	0	0	3	3	6
10	0	0	0	0	0	2	2
Ogółem - posttest	2	1	3	18	30	33	87

Zmiana netto – 85%, zmiana brutto – 85%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 85% (74 osoby)

Źródło: opracowanie własne

5.6. Poziom motywacji szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości (SLWDP) do podejmowania w szkole działań związanych z wykorzystywaniem nowoczesnych technologii komunikacyjno - informacyjnych

Jednym z głównych warunków efektywnej realizacji w szkołach projektów opartych na wykorzystaniu nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych jest zrozumienie ich idei przez dyrektorów placówek oraz udzielenie przez nich wsparcia nauczycielom. Aby ocenić na ile warunek ten jest w gimnazjach spełniany szkolni liderzy wychowania dla przedsiębiorczości (w zdecydowanej większości właśnie dyrektorzy szkół) zapytani zostali o poziom zainteresowania korzystaniem z e-learningu przez nauczycieli pracujących w ich szkołach. Odpowiadając badani mieli zaznaczyć swoją odpowiedź na dziesięciostopniowej skali, gdzie 1 oznaczało, że w ogóle nie są zainteresowani edukacją e-learningową kadry pedagogicznej swojej placówki, a 10, że są bardzo zainteresowani takimi działaniami. Średnia arytmetyczna odpowiedzi na tak postawione pytanie wynosiła przed realizacją projektu „Zostać przedsiębiorczym” 6,25 punktu, zaś po jego dwuletniej realizacji w szkołach wyniosła 8,9 punktu. Uznać zatem należy, iż ankietowani są bardzo zainteresowani możliwościami korzystania z e-learningu przez nauczycieli zatrudnionych w ich szkołach, przy czym ich zainteresowanie znacząco wzrosło podczas realizacji projektu. Co ważne zainteresowaniu temu towarzyszy także rosnąca motywacja liderów do prowadzenia w szkołach działań na rzecz takiej aktywności nauczycieli (przed realizacją projektu średni poziom motywacji SLWDP w tym zakresie wynosi 5,8 punktu w skali dziesięciopunktowej , po dwóch latach jego realizacji wzrasta do 9,05 punktu).[por. tabela 89]

Tabela 89 – Średni poziom zainteresowania SLWDP korzystaniem z e-learningu przez nauczycieli oraz średni poziom ich motywacji do podejmowania działań na rzecz korzystania przez nauczycieli z e-learningu

	W jakim stopniu jest Pan/i zainteresowana korzystaniem z e - learningu przez nauczycieli pracujących w Pana/Pani szkole?	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom własnej motywacji do prowadzenia w szkole działań na rzecz korzystania przez nauczycieli z edukacji e-learningowej?
Liczba badanych	20	20
Średnia w preteście	6,25	5,8
Średnia w postteście	8,900	9,050

W tabelach 90– 91 przedstawiono zmiany jakie zaszły w poziomie zainteresowania szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości korzystaniem przez nauczycieli pracujących w ich szkołach z e-learningu oraz w poziomie ich motywacji do podejmowania działań na rzecz rozpowszechnienia tej formy edukacji.

Tabela 90 – Zmiana poziomu zainteresowania SLWDP korzystaniem z e – learningu przez nauczycieli pracujących w ich szkołach

Pretest	W jakim stopniu jest Pan/i zainteresowana korzystaniem z e - learningu przez nauczycieli pracujących w Pana/Pani szkole?				Ogółem - pretest
	Posttest				
	7	8	9	10	
2	0	0	0	1	1
4	2	0	0	0	2
5	1	0	4	0	5
6	1	1	2	0	4
7	0	0	1	0	1
8	0	0	1	2	3
9	0	0	0	3	3
10	0	0	0	1	1
Ogółem - posttest	4	1	8	7	20

Zmiana netto – 95%, zmiana brutto – 95%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 95% (19 osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 91 - Zmiana poziomu motywacji SLWDP do podejmowania działań na rzecz korzystania z e – learningu przez nauczycieli pracujących w ich szkołach

Pretest	Jak ocenił(a)by Pan/i poziom własnej motywacji do prowadzenia w szkole działań na rzecz korzystania przez nauczycieli z edukacji e-learningowej?					Ogółem - pretest
	Posttest					
	6	7	8	9	10	
1	0	0	1	0	0	1
2	1	1	0	1	0	3
4	0	1	0	0	0	1
5	0	1	0	0	2	3
6	0	0	0	1	1	2
7	0	0	0	1	2	3
8	0	0	0	1	5	6
9	0	0	0	0	1	1
Ogółem - posttest	1	3	1	4	11	20

Zmiana netto – 100%, zmiana brutto – 100%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 100% (20osób)

Źródło: opracowanie własne

5.7. Umiejętności uczniów/uczennic w zakresie analizowania własnych predyspozycji i planowania dalszej pracy nad ich rozwijaniem i kształtowania postaw przedsiębiorczych z wykorzystaniem programu komputerowego JMB

Podobnie jak miało to miejsce w przypadku kwestii analizowanych powyżej, także zaprezentowanemu wcześniej wzrostowi poziomu motywacji uczniów/uczennic do analizowania własnych predyspozycji (posiadanych atutów i słabości) dzięki pracy z programem komputerowym „Jestem – mogę być” (JMB) towarzyszył wzrost umiejętności w tym zakresie. Wzrost oceny (dokonywanej na dziesięciopunktowej skali przed rozpoczęciem i po zakończeniu udziału w projekcie „Zostać przedsiębiorczym”) w zakresie umiejętności analizy i oceny własnych predyspozycji odnotowano w przypadku 397 uczniów uczestniczących w I etapie testowania (76,8% ogółu) i 1536 uczniów biorących udział w II etapie testowania (77,7% ogółu badanych). Biorąc pod uwagę wyniki badań przeprowadzonych w ramach obu etapów testowania ocena wzrosła w przypadku 1933 uczniów, średnio o 2,5 punktu (w skali od 1 do 10 punktów).

Zaobserwowane zmiany zaprezentowano w tabelach 92 – 93.

Tabela 92 – Zmiana poziomu umiejętności uczniów w zakresie analizowania własnych predyspozycji (etap I)

Pretest	W jakim stopniu potrafisz adekwatnie ocenić Twoje mocne i słabe strony (1-brak umiejętności, 10 -maksymalny poziom umiejętności)										Ogółem - pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	0	2	1	1	1	5	3	0	2	4	19
2	0	0	1	4	3	2	0	5	3	2	20
3	0	0	0	2	8	8	4	4	5	1	32
4	0	0	1	0	11	6	9	11	10	10	58
5	0	1	0	3	2	19	24	24	6	10	89
6	1	0	1	2	0	4	21	22	14	12	77
7	0	0	1	1	2	5	5	34	10	12	70
8	0	0	0	1	5	5	6	15	28	22	82
9	1	0	1	0	4	2	7	6	14	11	46
10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	24	24
Ogółem - posttest	2	3	6	14	36	56	79	121	92	108	517

Zmiana netto – 66%, zmiana brutto – 88%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 77% (397 osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 93 - Zmiana poziomu umiejętności uczniów w zakresie analizowania własnych predyspozycji (etap II)

Pretest	W jakim stopniu potrafisz adekwatnie ocenić Twoje mocne i słabe strony (1-brak umiejętności, 10 -maksymalny poziom umiejętności)										Ogółem - pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	0	3	7	5	3	3	4	4	6	6	41
2	0	0	4	10	12	7	11	8	11	6	69
3	0	0	1	10	22	15	16	16	24	11	115
4	0	0	0	1	39	39	25	28	28	15	175
5	0	0	0	3	12	53	76	59	47	41	291
6	0	1	1	2	9	8	85	90	43	27	266
7	0	1	0	1	9	16	11	140	84	46	308
8	0	1	1	2	13	8	14	24	161	85	309
9	0	0	1	5	6	11	18	20	42	101	204
10	0	0	0	0	0	0	0	1	1	198	200
Ogółem - posttest	0	6	15	39	125	160	260	390	447	536	1978

Zmiana netto – 70%, zmiana brutto – 85%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 78% (1536 osób)

Źródło: opracowanie własne

Niezależnie od opisanych powyżej wyników badania panelowego, większość badanych: 421 uczniów I edycji (81,3% ogółu) i 1579 uczniów drugiej edycji (79,2% ogółu ankietowanych) zauważyło, iż realizacja programu (praca z programem JMB) przyczyniła się do wzrostu ich umiejętności związanych z planowaniem działań służących rozwijaniu własnych predyspozycji oraz kształtowaniu postaw przedsiębiorczych.

Rozkład indywidualnych oszacowań dokonanych w omawianym zakresie przez wszystkich uczniów zaprezentowano w tabeli 94.

Tabela 94 - Poziom wzrostu umiejętności planowania działań służących rozwijaniu predyspozycji

Poziom wzrostu umiejętności planowania działań służących rozwijaniu własnych predyspozycji	I edycja		II edycja	
	Liczba uczniów	Odsetek ogółu	Liczba uczniów	Odsetek ogółu
1%	-	-	9	0,5
10%	25	4,8	45	2,3
20%	29	5,6	79	4,0
30%	43	8,3	156	7,8
40%	47	9,0	159	8,0
50%	72	13,8	268	13,4
60%	67	12,9	216	10,8
70%	58	11,2	201	10,1
80%	51	9,8	184	9,2
90%	27	5,2	152	7,6
100%	3	0,6	110	5,5
Ogółem - wzrost	422	81,2	1579	79,2
brak zmian	98	18,8	414	20,8
Ogółem	520	100,0	1993	100,0

Źródło: opracowanie własne

Uczniowie I edycji, którzy zadeklarowali wzrost umiejętności planowania działań służących rozwijaniu własnych predyspozycji oszacowali go średnio na 53,3% w stosunku do stanu wyjściowego. Uczniowie II edycji, oszacowali go średnio na 58,8% w stosunku do stanu wyjściowego.

Jako dodatkowy, pośredni wskaźnik nabywania przez uczniów kompetencji do analizowania własnych predyspozycji i planowania dalszej pracy nad ich rozwijaniem oraz kształtowania postaw przedsiębiorczych zamierzano wykorzystać dane dotyczące czasu, częstotliwości i zakresu wykorzystywania programu JMB przez uczniów. Informacje te były rejestrowane na platformie internetowej programu w panelu dla nauczyciela (tak, aby i on mógł przeanalizować aktywność ucznia we wspomnianym zakresie). Niestety w trakcie realizacji projektu okazało się, że aktywność na platformie (mierzona w opisany powyżej sposób) nie będzie wskaźnikiem trafnym. Wstępne opracowanie uzyskanych informacji pozwoliło na zaobserwowanie bardzo dużych rozbieżności danych dotyczących uczniów z poszczególnych szkół. Dodatkowe rozmowy z nauczycielami pozwoliły ustalić, że część uczniów (ze względu na ograniczony dostęp do Internetu) miała możliwość wykorzystywania programu niemal wyłącznie podczas zajęć szkolnych, niektóre ćwiczenia były wykonywane grupowo, w wielu przypadkach czas, w którym uczeń pozostawał zalogowany na platformie nie odpowiadał czasowi jego rzeczywistej aktywności, czas pozostawania na platformie nie przekładał się także na zakres wykorzystywania programu. Niektóre osoby wracały wielokrotnie do tych samych, wybranych elementów programu, inne wykonywały każde działanie, ale tylko raz. W związku z zaistniałymi okolicznościami zrezygnowano z interpretacji danych dotyczących aktywności uczniów na platformie internetowej jako danych pozwalających na określenie poziomu ich kompetencji w zakresie samoanalizy.

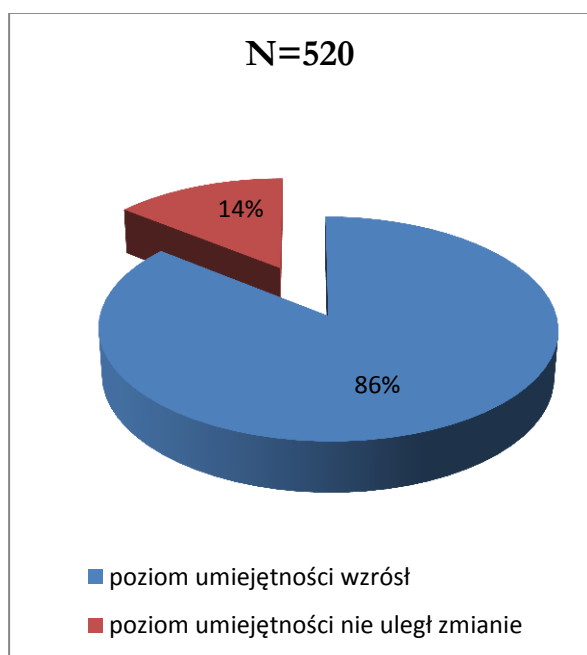
5.8. Umiejętności uczniów/uczennic w zakresie planowania, sprawdzania i dokumentowania podejmowanych działań z wykorzystaniem programu komputerowego DR

Zdecydowana większość uczniów biorących udział w projekcie „Zostać przedsiębiorczym” (2002 osoby, co stanowi 80% ogółu badanych, w tym 446 uczniów I edycji tj. 85,8 % ogółu i 1556 uczniów II edycji tj. 78,1% ogółu badanych) zadeklarowało wzrost poziomu umiejętności związanych z planowaniem, sprawdzaniem i/lub

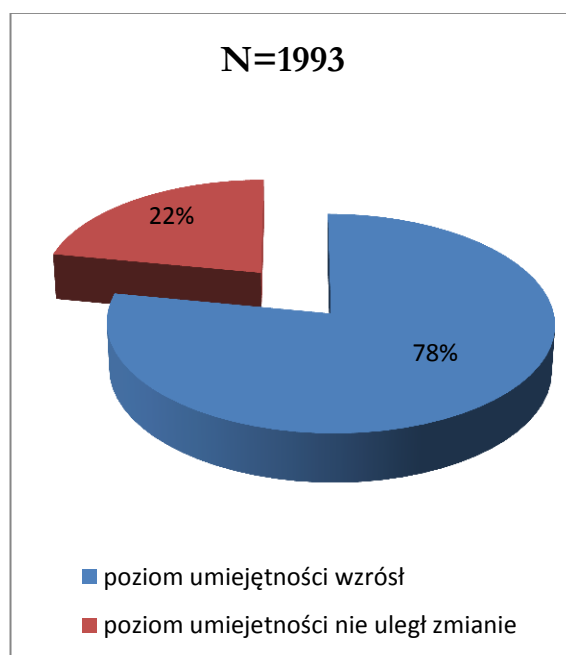
dokumentowaniem działań podejmowanych w ramach realizacji projektu uczniowskiego [por. wykresy zamieszczone poniżej].

Czy podczas uczestnictwa w projekcie zmienił się poziom Twoich umiejętności w zakresie planowania, sprawdzania i/lub dokumentowania działań realizowanych w ramach projektu uczniowskiego?

Uczniowie biorący udział w I edycji

Uczniowie biorący udział w II edycji

Źródło: opracowanie własne

Uczniowie I edycji oszacowali wzrost swoich umiejętności w omawianym zakresie średnio na 53,5% w stosunku do stanu wyjściowego w przypadku planowania, średnio na 53,1% w przypadku sprawdzania i średnio na 53,9% w przypadku dokumentowania działań z wykorzystaniem programu komputerowego „Działamy razem”. Uczniowie II edycji oszacowali wzrost swoich umiejętności w omawianym zakresie jeszcze wyżej: średnio na 59,9% w stosunku do stanu wyjściowego w przypadku planowania, średnio na 60,9% w przypadku sprawdzania i średnio na 62,2% w przypadku dokumentowania działań z wykorzystaniem programu komputerowego „Działamy razem”. Szczegółowe dane dotyczące rozkładu indywidualnych oszacowań uczniów w odniesieniu do każdego z wymienionych obszarów zaprezentowano w tabelach 95 – 97.

Tabela 95 - Poziom wzrostu umiejętności planowania działań z wykorzystaniem programu komputerowego „Działamy razem”

Oszacowanie poziom wzrostu umiejętności planowania działań	I edycja		II edycja	
	Liczba uczniów	Odsetek ogółu	Liczba uczniów	Odsetek ogółu
1%	-	-	8	0,4
10%	16	3,1	38	1,9
20%	35	6,7	88	4,4
30%	60	11,5	113	5,7
40%	44	8,5	167	8,4
50%	63	12,1	240	12,0
60%	74	14,2	228	11,4
70%	72	13,8	209	10,5
80%	60	11,5	208	10,4
90%	20	3,8	167	8,4
100%	2	0,4	90	4,5
Ogółem - wzrost	446	85,8	1556	78,1
brak zmian	74	14,2	417	20,9
brak danych	-	-	20	1,0
Ogółem	520	100	1993	100

Źródło: opracowanie własne

Tabela 96 - Poziom wzrostu umiejętności sprawdzania działań z wykorzystaniem programu komputerowego „Działamy razem”

Poziom wzrostu umiejętności sprawdzania działań	I edycja		II edycja	
	Liczba uczniów	Odsetek ogółu	Liczba uczniów	Odsetek ogółu
1%	-	-	11	0,6
10%	18	3,5	34	1,7
20%	42	8,1	76	3,8
30%	43	8,3	125	6,3
40%	50	9,6	135	6,8
50%	77	14,8	234	11,7
60%	72	13,8	231	11,6
70%	57	11,0	229	11,5
80%	55	10,6	195	9,8
90%	23	4,4	174	8,7
100%	6	1,2	106	5,3
Ogółem - wzrost	443	85,2	1550	77,8
brak zmian	77	14,8	418	21,0
brak danych	-	-	25	1,3
Ogółem	520	100	1993	100

Źródło: opracowanie własne

Tabela 97 - Poziom wzrostu umiejętności sprawdzania działań z wykorzystaniem programu komputerowego „Działamy razem”

Poziom wzrostu umiejętności dokumentowania działań	I edycja		II edycja	
	Liczba uczniów	Odsetek ogółu	Liczba uczniów	Odsetek ogółu
1%			13	0,7
10%	33	6,3	53	2,7
20%	25	4,8	74	3,7
30%	57	11,0	82	4,1
40%	42	8,1	131	6,6
50%	57	11,0	253	12,7
60%	69	13,3	201	10,1
70%	61	11,7	211	10,6
80%	58	11,2	197	9,9
90%	36	6,9	208	10,4
100%	5	1,0	127	6,4
Ogółem - wzrost	443	85,2	1550	77,8
brak zmian	77	14,8	418	21,0
brak danych	-	-	25	1,3
Ogółem	520	100	1993	100

Źródło: opracowanie własne

Podobnie jak w przypadku oceny innych umiejętności, kształtowanych dzięki użytkowaniu narzędzi wchodzących w skład produktu finalnego projektu „Zostać przedsiębiorczym” także oceniając zmiany jakie zaszły pod wpływem wykorzystywania programu „Działamy razem” nie ograniczono się wyłącznie do bezpośrednich deklaracji uczniów. Poproszono ich także aby (zarówno w badaniu realizowanym przed rozpoczęciem realizacji projektu w szkołach, jak i po jej zakończeniu) ocenili oni swoje umiejętności we wszystkich obszarach, na które w założeniach oddziaływać ma program („Działamy razem”) na dziesięciostopniowej skali, gdzie 1 oznacza brak umiejętności, zaś 10 bardzo wysoki ich poziom. U 433 uczniów I edycji (83,3 % ogółu) i u 1726 uczniów II edycji (86,6% ogółu badanych) zaobserwowano wzrost samooceny w zakresie co najmniej jednej z umiejętności związanych z wykorzystywaniem programu „Działamy razem” do realizacji projektu uczniowskiego.

Ocena umiejętności planowania działań realizowanych w ramach projektu uczniowskiego wzrosła między badaniem początkowym i badaniem końcowym w przypadku 1670 uczniów (66% ogółu badanych), średnio o 2,9 punktu w dziesięciopunktowej skali (1-10). Zmiany jakie zaszły w tym obszarze na poziomie indywidualnym zaprezentowano w tabelach 98 – 99.

Tabela 98 – Zmiana poziomu umiejętności planowania działań z wykorzystaniem programu „Działamy razem” (etap I)

Pretest	Podczas realizacji projektu korzystałeś z programu komputerowego DR w celu planowania, sprawdzania i/lub dokumentowania podejmowanych działań w formie elektronicznej. Jak oceniasz swoje aktualne umiejętności w zakresie planowania?										Ogółem - pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	2	0	2	1	3	6	4	8	6	4	36
2	0	0	2	1	7	4	10	4	10	1	39
3	1	0	1	10	9	12	7	5	7	3	55
4	0	0	2	9	16	13	9	8	2	1	60
5	0	0	2	3	14	16	19	14	5	2	75
6	0	0	2	2	12	13	12	13	4	1	59
7	1	0	1	3	8	12	18	19	11	1	74
8	1	1	0	1	4	6	11	16	11	5	56
9	0	0	0	1	3	4	4	8	4	0	24
10	0	0	1	0	3	0	2	1	1	2	10
Ogółem - posttest	5	1	13	31	79	86	96	96	61	20	488

Zmiana netto – 42%, zmiana brutto – 84%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 63% (308 osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 99 - Zmiana poziomu umiejętności planowania działań z wykorzystaniem programu „Działamy razem” (etap II)

Pretest	Podczas realizacji projektu korzystałeś z programu komputerowego DR w celu planowania, sprawdzania i/lub dokumentowania podejmowanych działań w formie elektronicznej? Jak oceniasz swoje aktualne umiejętności w zakresie planowania?										Ogółem - pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	1	0	8	9	10	20	22	16	13	6	105
2	0	2	5	13	14	21	28	20	9	6	118
3	0	3	7	16	25	25	19	17	12	10	134
4	0	1	3	18	38	43	51	38	28	17	237
5	2	0	4	15	54	76	67	68	37	30	353
6	1	2	2	10	24	49	76	84	48	25	321
7	2	2	5	4	23	25	52	87	45	37	282
8	0	0	2	2	10	17	25	85	59	42	242
9	1	0	0	0	7	9	14	27	42	22	122
10	0	0	0	0	1	4	3	8	9	20	45
Ogółem - posttest	7	10	36	87	206	289	357	450	302	215	1959

Zmiana netto – 55%, zmiana brutto – 82%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 69% (1362 osoby)

Źródło: opracowanie własne

Ocena umiejętności sprawdzania działań realizowanych w ramach projektu uczniowskiego wzrosła między badaniem początkowym i badaniem końcowym w przypadku 1650 uczniów (66% ogółu badanych), średnio o 3 punkty w dziesięciopunktowej skali pomiarowej. Zmiany jakie zaszły w tym obszarze na poziomie indywidualnym zaprezentowano w tabelach 100 – 101.

Tabela 100 - Zmiana poziomu umiejętności sprawdzania działań z wykorzystaniem programu „Działamy razem” (etap I)

Pretest	Podczas realizacji projektu korzystałeś z programu komputerowego DR w celu planowania, sprawdzania i/lub dokumentowania podejmowanych działań w formie elektronicznej? Jak oceniasz swoje aktualne umiejętności w zakresie sprawdzania?										Ogółem - pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	2	0	1	7	6	6	2	7	3	3	37
2	0	0	2	2	8	6	7	13	7	4	49
3	0	0	0	6	6	6	5	14	4	3	44
4	2	0	2	9	4	2	7	11	6	0	43
5	0	1	0	10	9	23	15	20	4	1	83
6	0	0	0	6	19	13	15	15	5	3	76
7	0	0	1	5	8	13	22	20	4	5	78
8	0	0	1	2	4	8	12	9	9	0	45
9	0	0	1	1	2	1	1	3	3	3	15
10	0	0	0	0	3	0	2	5	2	2	14
Ogółem	4	1	8	48	69	78	88	117	47	24	484

Zmiana netto – 38%, zmiana brutto – 85%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 61% (300 osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 101 - Zmiana poziomu umiejętności sprawdzania działań z wykorzystaniem programu „Działamy razem” (etap II)

Pretest	Podczas realizacji projektu korzystałeś z programu komputerowego DR w celu planowania, sprawdzania i/lub dokumentowania podejmowanych działań w formie elektronicznej? Jak oceniasz swoje umiejętności w zakresie sprawdzania?										Ogółem - pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	2	0	6	11	21	22	16	21	9	10	118
2	0	3	6	10	17	19	22	21	14	1	113
3	0	2	3	19	23	23	27	20	13	7	137
4	0	1	5	31	40	34	44	46	31	13	245
5	0	1	7	11	68	65	81	76	66	26	401
6	0	2	2	6	30	38	73	65	44	27	287
7	0	0	3	7	20	34	68	73	52	32	289
8	2	0	2	4	8	17	32	70	60	29	224
9	0	0	1	2	6	5	18	17	40	15	104
10	2	1	0	0	2	0	5	5	6	17	38
Ogółem - posttest	6	10	35	101	235	257	386	414	335	177	1956

Zmiana netto – 55%, zmiana brutto – 83%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 69% (1350 osób)

Źródło: opracowanie własne

Ocena umiejętności dokumentowania działań realizowanych w ramach projektu uczniowskiego wzrosła między badaniem początkowym i badaniem końcowym w przypadku 1727 uczniów (69% ogółu badanych), średnio o 3,1 punktu w skali dziesięciopunktowej. Zmiany jakie zaszły na poziomie indywidualnym zaprezentowano w tabelach 102– 103.

Tabela 102 - Zmiana poziomu umiejętności dokumentowania działań z wykorzystaniem programu „Działamy razem” (etap I)

Pretest	Podczas realizacji projektu korzystałeś z programu komputerowego DR w celu planowania, sprawdzania i/lub dokumentowania podejmowanych działań w formie elektronicznej. Jak oceniasz swoje aktualne umiejętności w zakresie dokumentowania?										Ogółem - pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	2	3	6	4	13	8	6	12	8	4	66
2	0	1	2	5	7	5	8	6	9	0	43
3	1	0	5	10	7	7	5	10	5	2	52
4	0	0	4	10	13	5	8	5	7	2	54
5	2	0	1	1	11	22	13	10	5	5	70
6	0	0	2	3	9	12	6	12	6	1	51
7	0	0	0	3	10	12	15	9	8	3	60
8	1	1	1	6	6	4	9	12	1	2	43
9	0	1	0	1	5	4	5	3	4	4	27
10	0	1	0	0	2	1	3	2	2	1	12
Ogółem- posttest	6	7	21	43	83	80	78	81	55	24	478

Zmiana netto – 40%, zmiana brutto – 85%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 63% (299 osób)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 103 - Zmiana poziomu umiejętności dokumentowania działań z wykorzystaniem programu „Działamy razem” (etap II)

Pretest	Podczas realizacji projektu korzystałeś z programu komputerowego DR w celu planowania, sprawdzania i/lub dokumentowania podejmowanych działań w formie elektronicznej. Jak oceniasz swoje aktualne umiejętności w zakresie dokumentowania?										Ogółem - pretest
	Posttest										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	2	5	7	13	25	22	30	12	11	12	139
2	0	3	13	11	27	21	22	25	22	8	152
3	0	0	6	29	30	27	22	31	19	18	182
4	0	2	4	26	42	46	40	39	29	27	255
5	0	2	6	15	44	54	63	65	60	28	337
6	2	0	5	10	23	48	72	62	42	25	289
7	2	1	3	9	17	24	50	72	62	40	280
8	0	0	1	4	12	15	19	54	44	31	180
9	0	0	2	3	5	8	7	14	38	23	100
10	0	0	3	1	2	2	3	5	7	19	42
Ogółem - posttest	6	13	50	121	227	267	328	379	334	231	1956

Zmiana netto – 61%, zmiana brutto – 85%,

Odsetek badanych, u których odnotowano wzrost – 73% (1428 osób)

Źródło: opracowanie własne

6. WYNIKI BADAŃ - WPLYW PROGRAMU NA ZAINTERESOWANIE UCZNIÓW/UCZENNIC PODEJMOWANIEM DALSZEGO KSZTAŁCENIA NA KIERUNKACH O KLUCZOWYM ZNACZENIU DLA GOSPODARKI OPARTEJ NA WIEDZY.

Większość badanych uczniów zamierza kontynuować edukację w ramach studiów wyższych, przy czym zainteresowanie kontynuacją kształcenia na tym poziomie wzrasta podczas realizacji programu „Zostać przedsiębiorczym”. Przed rozpoczęciem realizacji projektu zamiar taki deklaruje 58% ogółu uczniów uczestniczących w I edycji programu (302 osoby) oraz 66% ogółu uczniów uczestniczących w badaniach realizowanych w II edycji (1320 osób), zaś po jego zakończeniu 76% uczniów w I edycji (396 osób) i 84% ogółu badanych w II edycji (1673 osoby). Wśród ogółu deklarujących zamiar studiowania przed rozpoczęciem realizacji projektu 40% w I edycji i 31% w II edycji stanowią osoby, które wymieniają wśród rozważanych ścieżek edukacyjnych studia na jednym z typów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy (matematycznym, przyrodniczym, informatycznym, ścisłym (fizyka, chemia) lub techniczno – inżynierskim). W przypadku ponad połowy z tych osób w I edycji (107 z 208 uczniów I edycji, co stanowi 51% omawianej grupy) oraz w przypadku ponad 43% uczniów z drugiej edycji (265 z 622 uczniów) podczas realizacji projektu zainteresowanie studiowaniem wspomnianych kierunków wzrasta, ugruntowując wcześniejszy wybór jednego z nich spośród innych rozważanych opcji. Dodatkowo, w badaniu przeprowadzonym po realizacji projektu studiowanie jednego z wymienionych kierunków rozważa 540 osób wcześniej w ogóle nimi nie zainteresowanych (61 uczniów I edycji i aż 479 uczniów II edycji). Oznacza to, że podczas trwania obu edycji projektu zainteresowanie kontynuacją kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy wzrosło u 912 uczestników (co stanowi 36% ogółu badanych oraz 44% badanych deklarujących zamiar podjęcia studiów). Oczywiście należy pamiętać, iż decyzje uczniów pierwszych klas szkół gimnazjalnych nie mają jeszcze charakteru ostatecznego (większość z nich wymienia kilka, czasem bardzo rozbieżnych typów kierunków, które bierze pod uwagę jako dalszą drogę swojego kształcenia) i aktualne deklaracje nie muszą w przyszłości przełożyć się na rzeczywiste wybory uczniów.

7. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

7.1. Użyteczność działań i produktów projektu

Przytoczone powyżej **rezultaty badań monitoringowych i ewaluacyjnych pozwalają na sformułowanie wniosku o wysokim poziomie adekwatności działań i produktów wykorzystywanych w ramach projektu do potrzeb ich użytkowników i odbiorców.**

W świetle ocen i wypowiedzi nauczycieli dotyczących programu nauczania „Zostać przedsiębiorczym” oraz uzupełniającego go pakietu dydaktycznego (por. str. 44-61 niniejszego raportu), można stwierdzić, że charakteryzuje się on wysoką trafnością (jest atrakcyjny, przydatny, adekwatny do potrzeb i możliwości użytkowników i odbiorców), łatwością stosowania (jest przejrzysty, czytelny, opatrzony instrukcjami i komentarzami ułatwiającymi wykorzystywanie poszczególnych elementów, elastyczny – możliwy do modyfikacji w zależności od zmieniających się warunków i potrzeb użytkowników) oraz skutecznością (jego stosowanie przekłada się na realne efekty w postaci zwiększenia aktywności uczniów i nauczycieli oraz zmiany ich zachowań i postaw w obszarach objętych działaniami projektowymi).

Nauczyciele podkreślają także przydatność warsztatów przygotowujących do realizacji programu (por. str. 62-66) oraz zalety elektronicznego dziennika wychowawcy. Ponad 80% nauczycieli uczestniczących w projekcie „Zostać przedsiębiorczym” sygnalizuje przed jego rozpoczęciem niedostatek narzędzi umożliwiających dokonanie kompleksowej oceny predyspozycji i umiejętności uczniów. Ponad 1/3 badanych (40 ze 107 osób) deklaruje, iż w związku z tym, może zaplanować pracę wychowawczą uwzględniającą indywidualne predyspozycje i postępy ucznia co najwyżej w przypadku pojedynczych wychowanków. Wypowiedzi nauczycieli wydają się świadczyć o tym, że e-notes przynajmniej częściowo lukę tę wypełnia. Badani uznają go za narzędzie niezwykle przydatne w pracy wychowawczej i charakteryzujące się przyjazną dla użytkowników konstrukcją (por. str. 66-68).

Po zakończeniu udziału w projekcie już tylko 10 nauczycieli uważa, że może planować pracę wychowawczą uwzględniającą indywidualne postępy ucznia tylko w pojedynczych przypadkach. Większość badanych (55 osób) wyraża przekonanie, że działanie takie jest możliwe w odniesieniu do większości uczniów

Także uczniowie bardzo wysoko oceniają pomoce i narzędzia skierowane bezpośrednio do nich. Według zdecydowanej większości badanej młodzieży (ponad 70%

ogółu) interaktywny pakiet programów komputerowych „Jestem – mogę być” kształtuje umiejętności potrzebne w życiu, jest interesujący oraz pozwala lepiej poznać siebie samego (por. str. 69-72). Wśród obszarów, w kształtowaniu których narzędzie okazało się najbardziej użyteczne i pomocne uczniowie wymieniają przede wszystkim współpracę w grupie, nabywanie umiejętności podejmowania bardziej świadomych, samodzielnych decyzji, skuteczną komunikację z innymi, nabywanie umiejętności dokonywania samooceny własnych mocnych stron oraz umiejętności planowania działań służących ich rozwijaniu. Program zawiera treści sformułowane w sposób czytelny dla uczniów, jest przyjazny w obsłudze oraz ma atrakcyjną formę.

O zadowoleniu uczniów i pozytywnej ocenie pakietu „Jestem – mogę być” świadczy fakt, iż większość z nich (83% ogółu badanych) poleciłaby go kolegom/koleżankom.

Pozytywne oceny uczniów sformułowane w odniesieniu do interaktywnego pakietu programów komputerowych „Jestem – mogę być” znajdują swoje odpowiedniki także w ocenach nauczycieli. Według większości z nich program był dobrze przygotowany od strony merytorycznej oraz charakteryzował się atrakcyjną i czytelną formą, dzięki czemu stanowił narzędzie przyjazne w obsłudze, dobrze dostosowane do poziomu uczniów, wspomagające kształtowanie przez nich umiejętności potrzebnych w codziennym życiu oraz dokonywanie samooceny własnych cech i umiejętności. Co za tym idzie, według większości nauczycieli było to także narzędzie chętnie przez uczniów wykorzystywane. Zdecydowana większość nauczycieli dostrzegła także przydatność programów z pakietu „Jestem – mogę być” do planowania pracy wychowawczej z uczniami.

Podobnie jak interaktywny pakiet „Jestem – mogę być”, także program komputerowy „Działamy razem” otrzymał bardzo pozytywne oceny uczniów i nauczycieli testujących go w ramach projektu „Zostać przedsiębiorczym” (por. str. 72-75). Dobrze oceniono zarówno formę programu, jak i jego walory merytoryczne wyrażające się w wysokiej przydatności do realizacji celów, do których został zaprojektowany. Według większości uczniów (ponad 80% ogółu) program „Działamy razem” zawierał czytelnie, jasno i zrozumiale zaprezentowane treści, był przyjazny w obsłudze oraz miał atrakcyjną formę. Zebrane opinie świadczą, iż program „Działamy razem” dobrze spełniał stawiane przed nim zadania wspomagając realizację projektu edukacyjnego i jego dokumentowanie. Zdaniem badanych program pomagał w planowaniu kolejnych etapów realizacji projektu, był pomocny przy sprawdzaniu poziomu realizacji projektu oraz przy opracowywaniu prezentacji efektów realizowanych działań

Pozytywne opinie uczniów sformułowane w odniesieniu do programu komputerowego „Działamy razem” pokryły się z analogicznymi opiniami nauczycieli. Zdecydowana większość z nich uważa, że program został dobrze przygotowany pod względem, zawierał treści przedstawione w sposób czytelny, zrozumiały dla użytkowników, dzięki czemu jego obsługa była łatwa, nie sprawiała problemów. Przejrzystość formy i jakość zawartości programu przełożyły się według nauczycieli na jego wysoką użyteczność. Ponad 85% badanych dostrzegło jego przydatność dla uczniów przy planowaniu kolejnych etapów realizacji projektu edukacyjnego, sprawdzaniu poziomu ich wykonania oraz udokumentowaniu ich przebiegu (. Ponad 80% nauczycieli oceniło także, że program był przydatny przy opracowywaniu prezentacji efektów projektu edukacyjnego oraz, że pomógł mobilizować uczniów do systematycznej pracy w celu dotrzymania terminów realizacji kolejnych etapów projektu. W związku z tym $\frac{3}{4}$ nauczycieli zauważyło, że ich uczniowie podczas realizacji projektu edukacyjnego chętnie korzystali z programu „Działamy razem”.

Podsumowując – wszystkie elementy produktu finalnego zostały ocenione wysoko zarówno pod względem jakości i zawartości merytorycznej, jak i przydatności w realizacji działań projektowych i pozaprojektowych, o czym świadczą zarówno zaprezentowane powyżej wyniki badań ilościowych, jak i wypowiedzi udzielone podczas wywiadów swobodnych.

Opisane powyżej cechy produktu finalnego zaowocowały tym, że wszystkie grupy uczestników projektu sprawnie realizowały projekt wykorzystując w szerokim zakresie wszystkie jego elementy (program nauczania, zadania edukacyjne, warsztaty stacjonarne i e-learningowe, e-notes wychowawcy, interaktywne pakiety programów komputerowych „Jestem – mogę być” oraz „Działamy razem”).

Problemy związane z produktami projektu dotyczyły przede wszystkim technicznej strony platformy internetowej, ale w zdecydowanej większości były one na bieżąco usuwane.

7.2. Poziom realizacji założonych celów (skuteczność działań projektowych)

Założone w ramach Strategii wdrażania projektu **cele i** towarzyszące im **wskaźniki rezultatu zostały osiągnięte**. W przypadku większości wskaźników uzyskano nawet rezultat lepszy od założonego.

- ✚ W trakcie realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” **u wszystkich nauczycieli** biorących udział w testowaniu wstępnej wersji produktu finalnego (20 osób) oraz wszystkich uczestniczących w testowaniu jego wersji skorygowanej (87 osób) **odnotowano wzrost poziomu zainteresowania prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic** (w przypadku nauczycieli – uczestników I etapu testowania wzrost ten wyniósł średnio 61% w stosunku do stanu wyjściowego (sprzed realizacji projektu), zaś w przypadku nauczycieli biorących udział w II etapie testowania, wyniósł on średnio 59,5% w stosunku do stanu wyjściowego).

O pozytywnym wpływie programu „Zostać przedsiębiorczym” na zmianę stosunku nauczycieli do problemu kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów świadczy także fakt, iż po jego realizacji niemal wszyscy podzielają opinię, że postawa przedsiębiorcza ucznia sprzyja wyższym efektom nauczania (104 ze 107 osób uczestniczących w badaniach) oraz opinię, że kształtowanie takich postaw jest zadaniem każdego nauczyciela/nauczycielki (96 uczestników badania ewaluacyjnego).

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że efekty projektu w omawianym obszarze (wzrostu zainteresowania kształtowaniem postaw przedsiębiorczych uczniów) nie ograniczają się wyłącznie do uczestników projektu, ale wychodzą znacząco poza jego ramy. Aż $\frac{2}{3}$ nauczycieli biorących udział w projekcie zaobserwowało wzrost poziomu zainteresowania omawianym zagadnieniem także wśród swoich współpracowników (kadry pedagogicznej swojej placówki), a ponad $\frac{3}{4}$ odnotowało analogiczny efekt w przypadku rodziców.

- ✚ Realizację projektu „Zostać przedsiębiorczym” w szkołach poprzedzały warsztaty szkoleniowe dla nauczycieli. Podczas nich pedagodzy zapoznali się szczegółowo z programem nauczania oraz pakietem dydaktycznym oferowanym w ramach projektu, a także sposobami jego wdrażania. Jednym z istotnych założeń prowadzonych warsztatów było wskazanie nauczycielom praktycznych korzyści płynących z przyjmowania podczas zajęć z młodzieżą roli wspierającej zamiast wiodącej oraz wdrożenie ich do wchodzenia w rolę moderatora, podniesienie ich umiejętności w tym zakresie. **Przed rozpoczęciem warsztatów oraz po ich zakończeniu dokonano oceny poziomu umiejętności nauczycieli (20 uczestników warsztatu) w zakresie moderowania pracy uczniów (przy użyciu skali dziesięciopunktowej). Między**

badaniem początkowym, a badaniem końcowym ocena umiejętności moderowania zajęć wzrosła średnio o 4,1 (ponad 45% w stosunku do stanu wyjściowego).

Warto zauważyć, że także w przypadku uczestników II etapu testowania, 87 nauczycieli nie biorących udziału w warsztatach stacjonarnych, podczas których możliwe było praktyczne ćwiczenie umiejętności moderowania, odnotowano w czasie realizacji projektu wzrost poziomu umiejętności moderowania zajęć prowadzonych z uczniami. Przed realizacją projektu poziom umiejętności w tym zakresie został oceniony średnio na 6 punktów, zaś po jej zakończeniu średnio na 8,13 punktu w dziesięciostopniowej skali rozciągającej się od braku umiejętności po bardzo duże umiejętności moderowania zajęć. [Analiza testem t dla prób zależnych wykazała, że ocena nauczycieli jest istotnie statystycznie wyższa po realizacji programu średnio o 2,1; przy $p < 0,001$].

Odnutowany w badaniach wzrost poziomu umiejętności moderowania pracy uczniów przełożył się także na samoocenę nauczycieli. Wszyscy badani (107 osób) zadeklarowali, że ich umiejętności wzrosły, szacując ten wzrost w I etapie testowania średnio na 65%, zaś w II etapie testowania średnio 56,4% w stosunku do stanu wyjściowego.

 W przypadku wszystkich nauczycieli uczestniczących w projekcie (107 osób) odnotowano wzrost poziomu motywacji do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami/uczennicami. Dwukrotne (przed rozpoczęciem realizacji projektu oraz po jego zakończeniu) badanie poziomu motywacji przy użyciu dziesięciostopniowej skali (1-10) obejmującej pozycje od całkowitego braku motywacji, poprzez motywację niewielką, umiarkowaną, aż do bardzo silnej motywacji do realizowania wspomnianej roli wykazało w I etapie testu wzrost badanego zjawiska średnio o 4,1 punktu (ponad 45% w stosunku do stanu wyjściowego), zaś w II etapie testu średnio o 3,23 punktu (ponad 35% w stosunku do stanu wyjściowego).

Zmiana zarejestrowana w badaniach panelowych znalazła swoje odbicie w deklaracjach nauczycieli dotyczących zaobserwowanych przez nich zmian własnej motywacji do wchodzenia w rolę moderatora. Według wszystkich nauczycieli – ich motywacja w tym zakresie wzrosła w trakcie realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym”. **Nauczyciele biorący udział w I etapie testu oszacowali jej wzrost średnio na 64%, zaś nauczyciele biorący udział w II etapie średnio 54, 5% w stosunku do stanu wyjściowego.**

Co istotne zmiana poziomu motywacji do wchodzenia podczas zajęć z uczniami w rolę moderatora oraz wzrost samooceny w tym zakresie skutkowały także realną zmianą zachowań nauczycieli. Przed realizacją projektu „Zostać przedsiębiorczym” odsetek nauczycieli preferujących realizację projektów edukacyjnych w oparciu o własne pomysły, narzucone uczniom decyzje i ścisłą kontrolę ich działań wynosił 41% ogółu uczestniczących w I etapie i aż 57% uczestniczących w II etapie testowania produktu finalnego wypracowanego w ramach projektu. Po jego realizacji odsetek nauczycieli przedkładających rolę wiodącą nad wspierającą (stwarzającą uczniom możliwość podejmowania samodzielnych decyzji i ponoszenia ich konsekwencji) zmalał do 0 wśród uczestników I etapu testu i do 25% ogółu uczestników etapu II.

- ✚ W pierwszym etapie testowania (wstępnej wersji produktu finalnego) każdy z nauczycieli zrealizował średnio 5 projektów edukacyjnych z uczniami, zaś w drugim etapie testowania (skorygowanej wersji produktu finalnego) każdy z nauczycieli zrealizował z uczniami średnio 4 takie projekty. **W przypadku wszystkich nauczycieli odnotowano wzrost poziomu umiejętności w zakresie przygotowania uczniów/uczennic do podejmowania i realizacji projektów uczniowskich oraz wdrażania do praktyki szkolnej zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic (w oparciu o pakiet dydaktyczny opracowany w ramach projektu).** Dwukrotne (przed rozpoczęciem realizacji projektu oraz po jego zakończeniu) badanie poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie przygotowania uczniów/uczennic do podejmowania i realizacji projektów uczniowskich wykonane przy pomocy dziesięciopunktowej skali wykazało u wszystkich badanych wzrost ocen między badaniem początkowym i badaniem końcowym. W przypadku nauczycieli biorących udział w I etapie testowania wzrost wyniósł średnio 4,4 punktu, zaś w przypadku nauczycieli biorących udział w II etapie testowania wyniósł on średnio 3,11 punktu [analiza testem t dla prób zależnych wykazała, że ocena nauczycieli jest istotnie statystycznie wyższa, przy poziomie istotności $p < 0,001$ i założonym przedziale ufności = 95%].

Zmiana odnotowana w badaniach panelowych znalazła swoje odzwierciedlenie w deklaracjach nauczycieli. Nauczyciele uczestniczący w I etapie testowania oszacowali, że ich umiejętności w zakresie przygotowania młodzieży do realizacji projektów uczniowskich wzrosły średnio o 70,5% w stosunku do stanu wyjściowego,

zaś nauczyciele uczestniczący w II etapie testowania oszacowali wzrost swoich umiejętności średnio na 60% w stosunku do stanu wyjściowego.

- **Wzrostowi umiejętności przygotowywania uczniów/uczennic do realizacji projektów uczniowskich towarzyszyła w przypadku nauczycieli także zmiana charakteru motywacji do podejmowania tego typu działań.** W badaniu przeprowadzonym po zakończeniu realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” znacznie więcej osób niż miało to miejsce w badaniu przeprowadzonym przed jego rozpoczęciem, zadeklarowało, iż do realizacji projektów edukacyjnych skłania ich przekonanie o korzyściach odnoszonych przez uczniów dzięki tego typu działaniom (58 osób w preteście i 86 w postteście) oraz chęć poszerzenia własnych kompetencji o nowe metody pracy z uczniami (50 osób w preteście i 60 w postteście).

Projekt „Zostać przedsiębiorczym” opierał się w dużym stopniu na wykorzystaniu zarówno w celach związanych ze szkoleniem nauczycieli, jak i w ich pracy z uczniami nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych (oferując specjalnie do tego celu opracowane narzędzia i pomoce edukacyjne). Efektem realizacji programu są zatem także zmiany w zakresie motywacji, umiejętności, zainteresowań i zachowań w obszarze stosowania wspomnianych technologii.

- **U wszystkich nauczycieli - uczestników projektu (107 osób) nastąpił także znaczący wzrost motywacji** (mierzony dwukrotnie w dziesięciopunktowej skali (1-10) obejmującej kontinuum od całkowitego braku motywacji po bardzo wysoką motywację w badanym zakresie) **do korzystania z e-learningu oraz do pozyskiwania pomocy w prowadzonych działaniach wychowawczych i edukacyjnych (realizacji projektów uczniowskich) dzięki wykorzystaniu Internetu** (platformy internetowej programu „Zostać przedsiębiorczym”). W przypadku poziomu motywacji do korzystania z e-learningu odnotowano wzrost średnio o 4,2 punktu w etapie I i 4,1 w etapie II, zaś w przypadku motywacji do pozyskiwania pomocy przez Internet wzrost średnio o 4,3 punktu w etapie I i 3,9 w etapie II.

Według oszacowania nauczycieli obu etapów ich motywacja do korzystania z e-learningu oraz pozyskiwania przez Internet pomocy w prowadzonych działaniach edukacyjno – wychowawczych wzrosła średnio o 59% w stosunku do stanu wyjściowego.

- **Wzrostowi motywacji do korzystania w celach edukacyjnych z nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych towarzyszył także wzrost umiejętności w tym zakresie. U wszystkich nauczycieli (107 osób) między badaniem początkowym a badaniem końcowym odnotowano wzrost poziomu umiejętności korzystania z e-learningu średnio o 6,15 punktu w etapie I i 6,01 punktu w etapie II (w dziesięciopunktowej skali). U wszystkich badanych odnotowano także pozytywną zmianę poziomu umiejętności pozyskiwania pomocy przez Internet – średnio o 5,75 punktu w etapie I i 5,7 punktu w etapie II.**

Według oszacowania nauczycieli poziom ich umiejętności w zakresie korzystania z edukacji e-learningowej (w tym pozyskiwania pomocy przez Internet) wzrósł w stosunku do stanu początkowego (zaobserwowanego przed rozpoczęciem realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” średnio o 62% w I etapie testowania i średnio o 64% w II etapie testowania. Podkreślić należy, że wzrost poziomu omawianej umiejętności zadeklarowali wszyscy badani (107 nauczycieli).

- **Wszyscy badani nauczyciele (107 osób) odnotowali pozytywną zmianę (wzrost) poziomu swoich umiejętności w zakresie planowania, wdrażania i doskonalenia pracy wychowawczej w oparciu o system elektronicznego e – notesu szacując ją średnio na 65,5% w stosunku do stanu wyjściowego w I etapie i 45% w stosunku do stanu wyjściowego w II etapie testowania. Deklaracje nauczycieli potwierdziły wyniki badania panelowego, w ramach którego odnotowano istotną statystycznie (test t dla prób zależnych, $p < 0,001$) różnicę między poziomem wyżej wspomnianych umiejętności odnotowanym w badaniu początkowym i w badaniu końcowym. W przypadku nauczycieli uczestniczących w I etapie odnotowano wzrost średnio o 5,85 punktu, zaś w przypadku nauczycieli uczestniczących w II etapie średnio o 3,7 punktu (w skali dziesięciopunktowej, gdzie 1 oznaczała brak umiejętności zaś 10 bardzo wysokie umiejętności w omawianym zakresie).**
- **Wszyscy nauczyciele biorący udział w I etapie projektu „Zostać przedsiębiorczym” oraz 74 nauczycieli - uczestników II etapu (75% ogółu tej zbiorowości) deklarują wzrost poziomu zainteresowania planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia, szacując go w I etapie średnio na 66%, w II etapie średnio na 51% w stosunku do stanu wyjściowego (przed rozpoczęciem realizacji projektu).**

- Jednym z głównych warunków efektywnej realizacji w szkołach projektów opartych na wykorzystaniu nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych jest zrozumienie ich idei przez dyrektorów placówek oraz udzielenie przez nich wsparcia nauczycielom. Przed rozpoczęciem realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” dyrektorzy (pełniący w projekcie rolę szkolnych liderów wychowania dla przedsiębiorczości - SLWDP), ocenili poziom swojego zainteresowania korzystaniem z e-learningu przez nauczycieli pracujących w ich szkołach średnio na 6,25 punktu w dziesięciostopniowej skali (1-10), zaś po dwuletniej realizacji projektu w szkołach ocena ta wyniosła średnio 8,9 punktu w tejże skali. Co ważne **wzrostowi zainteresowania podnoszeniem kwalifikacji kadry pedagogicznej przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych towarzyszy także rosnąca motywacja liderów do prowadzenia w szkołach działań na rzecz takiej aktywności nauczycieli** (przed realizacją projektu średni poziom motywacji SLWDP w tym zakresie wynosi 5,8 punktu w skali dziesięciopunktowej, po dwóch latach jego realizacji wzrasta do 9,05 punktu).
- Także w przypadku kolejnej grupy uczestników projektu tj. regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego (REPU) odnotowano pozytywny wpływ działań projektowych na poziom ich motywacji i umiejętności w zakresie stosowania nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych.

Wszyscy REPU (16 osób) zadeklarowali, iż przed przystąpieniem do projektu „Zostać przedsiębiorczym” wykorzystywali narzędzia internetowe do udzielania pomocy metodycznej nauczycielom/nauczycielkom w ramach wykonywania obowiązków zawodowych. Nie mniej jednak również wszyscy zadeklarowali, że podczas realizacji projektu zaobserwowali wzrost posiadanych umiejętności w tym zakresie, szacując go średnio na 50% w stosunku do stanu początkowego (momentu przystąpienia do projektu). Mimo doświadczeń zdobytych już przed przystąpieniem do realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” wszyscy regionalni eksperci **odnotowali, iż w trakcie uczestnictwa w projekcie wzrósł poziom ich umiejętności prowadzenia/moderowania warsztatu w formie e-learningowej. Oceniając wzrost poziomu powyższej umiejętności REPU szacują go średnio na 57% w stosunku do stanu wyjściowego (przed rozpoczęciem realizacji projektu). Mimo opisanych, w niektórych przypadkach dość bogatych doświadczeń badanych związanych z uczestnictwem w warsztatach e-learningowych, wszyscy REPU (16 osób) **oceniają także, iż dzięki uczestnictwu w projekcie „Zostać Przedsiębiorczym” wzrósł****

poziom ich umiejętności korzystania z warsztatu w formie e-learningowej. Oceniając wzrost poziomu swoich umiejętności w tym zakresie REPU szacują go średnio na 51% w stosunku do stanu obserwowanego przed rozpoczęciem udziału w projekcie.

- **W badaniu realizowanym po zakończeniu II etapu testowania wszyscy REPU (16 osób) deklarują, że podczas uczestnictwa w projekcie „Zostać Przedsiębiorczym” wzrósł poziom ich motywacji do korzystania z platformy e-learningowej w pracy z nauczycielami/nauczycielkami,** szacując ten wzrost średnio na 56% w stosunku do stanu wyjściowego (obserwowanego przed realizacją projektu „Zostać przedsiębiorczym”).
- Po zakończeniu realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” **432 uczniów I edycji (83,1% ogółu badanych) oraz 1562 uczniów II edycji (78,4% ogółu badanych) zadeklarowało wzrost motywacji do samoanalizy.** Poziom wzrostu własnej motywacji do analizowania własnych atutów i słabości uczniowie uczestniczący w I etapie testowania oszacowali średnio na 52%, zaś uczniowie biorący udział w II etapie na 58% w stosunku do stanu wyjściowego. Także pomiar motywacji dokonany w obu edycjach na skali dziesięciopunktowej (w dwóch momentach czasowych: przed i po realizacji projektu przez uczniów) potwierdził w przypadku 8 na 10 uczniów pozytywną zmianę w badanym obszarze (przesunięcie średnio o ponad 3 punkty w kierunku wyższych pozycji skali).
- Co ważne, za **wzrostem poziomu motywacji do dokonywania analizy własnych predyspozycji podąża także motywacja do planowania pracy służącej ich rozwijaniu.** Aż 447 uczniów biorących udział w I etapie testowania (86% ogółu badanych w tym etapie) i 1582 uczniów - uczestników II etapu testowani (79,4% ogółu badanych), po zakończeniu realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym” zadeklarowało wzrost motywacji do planowania pracy służącej przewyższaniu własnych słabości oraz rozwijaniu posiadanych atutów. Poziom wzrostu własnej motywacji do podejmowania działań na rzecz samorozwoju uczniowie oszacowali średnio na 54,5 % w I etapie testowania oraz na 58,1% w stosunku do stanu wyjściowego w II etapie testowania.
- Wzrostowi poziomu motywacji uczniów/uczennic do analizowania własnych predyspozycji (posiadanych atutów i słabości) dzięki pracy z programem komputerowym „Jestem – mogę być” (JMB) towarzyszył także **wzrost umiejętności w**

tym zakresie. Dwukrotne badanie (przed rozpoczęciem i po zakończeniu udziału w projekcie „Zostać Przedsiębiorczym”) poziomu umiejętności uczniów w zakresie dokonywania samoanalizy (wyrażonych na dziesięciopunktowej skali) wykazało, iż w przypadku 397 uczniów uczestniczących w I etapie testowania (76,8% ogółu) i 1536 uczniów biorących udział w II etapie testowania (77,7% ogółu badanych) nastąpiła pozytywna zmiana. Biorąc pod uwagę wyniki badań przeprowadzonych w ramach obu etapów testowania ocena wzrosła średnio o 2,5 punktu (w skali od 1 do 10 punktów czyli średnio o ponad 27% w stosunku do stanu wyjściowego).

Wyniki badania panelowego znalazły swoje odzwierciedlenie w deklaracjach uczniów. Większość badanych: 421 uczniów I edycji (81,3% ogółu) i 1579 uczniów drugiej edycji (79,2% ogółu ankietowanych) zauważyło, iż realizacja programu (praca z programem JMB) przyczyniła się do wzrostu ich umiejętności związanych z planowaniem działań służących rozwijaniu własnych predyspozycji oraz kształtowaniu postaw przedsiębiorczych. Uczniowie I edycji, którzy zadeklarowali wzrost umiejętności planowania działań służących rozwijaniu własnych predyspozycji oszacowali go średnio na 53,3% w stosunku do stanu wyjściowego. Uczniowie II edycji, oszacowali go średnio na 58,8% w stosunku do stanu wyjściowego.

- W badaniach panelowych (realizowanych przed rozpoczęciem realizacji projektu w szkołach, jak i po jej zakończeniu) odnotowano także wzrost umiejętności uczniów związanych z wykorzystywaniem programu „Działamy razem” do realizacji projektu uczniowskiego. U 433 uczniów I edycji (83,3 % ogółu) i u 1726 uczniów II edycji (86,6% ogółu badanych) zaobserwowano pozytywną zmianę w zakresie co najmniej jednej z umiejętności, na które w założeniach oddziaływać ma program („Działamy razem”) tj. planowania, sprawdzania i dokumentowania działań realizowanych w ramach projektu edukacyjnego. Ocena umiejętności planowania działań realizowanych w ramach projektu uczniowskiego wzrosła między badaniem początkowym i badaniem końcowym w przypadku 1670 uczniów (66% ogółu badanych), średnio o 2,9 punktu w dziesięciopunktowej skali (1-10). Ocena umiejętności sprawdzania działań realizowanych w ramach projektu uczniowskiego wzrosła między badaniem początkowym i badaniem końcowym w przypadku 1650 uczniów (66% ogółu badanych), średnio o 3 punkty w dziesięciopunktowej skali pomiarowej. Ocena umiejętności dokumentowania działań realizowanych w ramach projektu uczniowskiego wzrosła między badaniem początkowym i badaniem końcowym w

przypadku 1727 uczniów (69% ogółu badanych), średnio o 3,1 punktu w skali dziesięciopunktowej.

Analogiczne (choć zauważalnie wyższe) wyniki uzyskano w badaniu deklaracji uczniów. Zdecydowana większość z nich (2002 osoby, co stanowi 80% ogółu badanych, w tym 446 uczniów I edycji tj. 85,8 % ogółu i 1556 uczniów II edycji tj. 78,1% ogółu badanych) zadeklarowało wzrost poziomu umiejętności związanych z planowaniem, sprawdzaniem i/lub dokumentowaniem działań podejmowanych w ramach realizacji projektu uczniowskiego. Uczniowie I edycji oszacowali wzrost swoich umiejętności w omawianym zakresie średnio na 53,5% w stosunku do stanu wyjściowego w przypadku planowania, średnio na 53,1% w przypadku sprawdzania i średnio na 53,9% w przypadku dokumentowania działań z wykorzystaniem programu komputerowego „Działamy razem”. Uczniowie II edycji oszacowali wzrost swoich umiejętności w omawianym zakresie jeszcze wyżej: średnio na 59,9% w stosunku do stanu wyjściowego w przypadku planowania, średnio na 60,9% w przypadku sprawdzania i średnio na 62,2% w przypadku dokumentowania działań z wykorzystaniem programu komputerowego „Działamy razem”.

- Po realizacji projektu w przypadku zdecydowanej większości badanych uczniów (432 uczniów w I etapie testowania wstępnej wersji produktu finalnego (83,1% ogółu badanych w tym etapie) oraz 1546 uczniów II etapie testowania skorygowanej wstępnej wersji produktu finalnego (77,6% ogółu badanych w tym etapie) odnotowano **wzrost umiejętności związanych z planowaniem, sprawdzaniem i dokumentowaniem działań realizowanych w codziennym życiu**. W przypadku pierwszej z wymienionych umiejętności u 53% badanych (1325 osób) w pomiarze końcowym uzyskano wynik wyższy (średnio o 2,7 punktu w dziesięciopunktowej skali pomiarowej) niż miało to miejsce w pomiarze początkowym. Także w przypadku kolejnej z analizowanych umiejętności – sprawdzania poziomu realizacji rozmaitych działań podejmowanych w codziennym życiu u 53% badanych (1325 osób) uzyskano w pomiarze końcowym wyższy wynik (średnio o 2,8 punktu w dziesięciopunktowej skali pomiarowej) niż miało to miejsce w pomiarze początkowym. Również w przypadku ostatniej z umiejętności poddanych obserwacji (związanych z dokumentowaniem działań podejmowanych w codziennym życiu) uzyskano wynik świadczący o jej wzroście w trakcie realizacji projektu. W przypadku większości badanych uczniów (1463 osób, co stanowi 58% ogółu) odnotowano w badaniu końcowym wynik wyższy (średnio o 3,1 punktu w skali 1-10) niż w badaniu początkowym.

Poziom wzrostu poszczególnych umiejętności w stosunku do stanu wyjściowego (sprzed rozpoczęcia realizacji projektu) został oszacowany przez samych badanych średnio na 54,4% (I etap) – 62,9% (II etap) w przypadku planowania, 54,6% (I etap) – 61,8% (II etap) w przypadku sprawdzania i 53,9% (I etap) – 63,1% (II etap) w przypadku dokumentowania działań.

- Podczas trwania obu edycji projektu **zainteresowanie kontynuacją kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy wzrosło u 912 uczestników** (co stanowi 36% ogółu badanych oraz 44% badanych deklarujących zamiar podjęcia studiów).
- Uczestników projektu poddano dwukrotnemu testowi wiedzy (przed rozpoczęciem realizacji projektu oraz po jej zakończeniu) zawierającemu szereg pytań dotyczących zachowań w różnych sytuacjach komunikacyjnych. W obu edycjach testu odnotowano **wzrost poziomu wiedzy uczniów** wyrażony w wyższym wyniku testu w badaniu końcowym w stosunku do wyniku uzyskanego w badaniu początkowym. **Wynik testu poprawiło łącznie 1540 uczniów** (61,3% ogółu badanych).

Wzrost poziomu wiedzy na temat zachowania właściwego (z punktu widzenia jego skuteczności) w różnych sytuacjach komunikacyjnych znalazł odzwierciedlenie w samoocenie uczniów dotyczącej ich umiejętności w omawianym obszarze. Ponad 80% uczniów (łącznie 2098 osób, z tego 458 uczniów biorących udział w I etapie testowania i 1640 uczniów uczestniczących w II etapie testowania) zadeklarowało, iż podczas realizacji programu nastąpił wzrost ich umiejętności komunikacyjnych, szacując go średnio na 52,58% w I edycji i na 54,55 % w II edycji w stosunku do stanu wyjściowego. Warto zauważyć, iż deklaracje dotyczące poziomu umiejętności komunikacyjnych nie są bezpodstawne. **W przypadku ponad 90% badanych uczniów** (494 uczniów z I etapu testowania tj. 95% składu tej grupy oraz 1802 uczniów z II etapu testowania tj. 90% ich ogółu) **odnotowano pozytywne zmiany w różnych obszarach związanych z komunikacją międzyludzką**, przede wszystkim: wzrost umiejętności trafnego odczytywania emocji partnerów sytuacji komunikacyjnych, umiejętności odmawiania oraz umiejętności precyzyjnego, zrozumiałego dla partnerów interakcji, wyrażania własnych opinii.

- W obu etapach testowania wstępnych wersji produktu finalnego odnotowano **wzrost poziomu wiedzy uczniów z zakresu zasad pracy grupowej** wyrażony w wyższym wyniku testu w badaniu końcowym w stosunku do wyniku uzyskanego w badaniu

początkowym. Wynik testu poprawiło łącznie 1769 uczniów: 370 w I etapie testowania i 1399 w etapie II (ponad 70% ogółu badanych).

Podobnie jak miało to miejsce w przypadku wcześniej opisywanego zagadnienia umiejętności komunikacyjnych, także w przypadku współpracy w grupie, wzrost wiedzy na temat jej zasad przełożył się na umiejętności uczniów. Aż 476 uczniów uczestniczących w I etapie testowania (91,5% ogółu badanych z tej grupy) i 1684 uczniów II edycji (84,5% ogółu badanych) zadeklarowało wzrost umiejętności pracy w zespole. W stosunku do stanu początkowego, obserwowanego przed rozpoczęciem realizacji projektu, poziom zmiany został oszacowany średnio na 55% w etapie I i 58,54% w etapie II.

W przypadku zdecydowanej większości uczniów (2025 osób, co stanowi 81% ogółu badanych) zaobserwowano wzrost umiejętności w co najmniej jednym z wymienionych obszarów związanych z pracą zespołową (uszeregowanych ze względu na malejącą liczbę wskazań): organizacja pracy grupy, z którą realizuje się zadanie, przedkładanie interesu grupowego nad własne pomysły (nawet jeśli oznacza to rezygnację z ich realizacji), rozwiązywanie konfliktów z innymi osobami w sposób uwzględniający potrzeby i interesy każdej ze stron.

7.3. Trafność założonych celów, działań i produktów projektu

W ramach ewaluacji ex – ante w obszarze edukacji gimnazjalnej z zakresu przedsiębiorczości zdiagnozowano m.in. następujące problemy:

- Brak lub niedostatek materiałów dydaktycznych i wsparcia metodycznego w zakresie realizacji projektów edukacyjnych (brak dobrze przygotowanych, użytecznych narzędzi wspomagających kształtowanie u uczniów i uczennic postaw przedsiębiorczych poprzez realizację projektów edukacyjnych oraz oferty szkoleniowej dla nauczycieli w tym zakresie)
- Brak doświadczenia, zarówno wśród nauczycieli/nauczycielek, jak i uczniów/uczennic, w podejmowaniu działań i realizacji przedsięwzięć edukacyjnych. Ów brak doświadczenia w realizacji projektów i idąca za nim obawa przed ich podejmowaniem związana jest przede wszystkim z brakiem wypracowanych i jasno określonych standardów działania oraz ograniczonym zasobem posiadanych kompetencji (nabywanych przede wszystkim w trakcie realizacji przedsięwzięć).

- Dostępne pomoce dydaktyczne kładą zbyt wielki nacisk na teorię, przy równoczesnym braku przykładów zastosowania wiedzy w praktyce (większość dostępnych materiałów dydaktycznych, z których mogą skorzystać nauczyciele i nauczycielki, nastawiona jest na przekazywanie głównie teoretycznej wiedzy, co zarówno nauczyciele/nauczycielki jak i uczniowie/uczennice oceniają krytycznie).
- Brak pomocy dydaktycznych w formie atrakcyjnych dla uczniów/uczennic dobrze opracowanych pod względem merytorycznym programów komputerowych oraz niechęć do ich stosowania ze strony niektórych nauczycieli i nauczycielek, wynikająca z niewystarczających kompetencji w zakresie wykorzystywania technologii ICT.
- Trudności tkwiące w procesie identyfikacji potencjału uczniów/uczennic. Nauczyciele/nauczycielki nie dysponują odpowiednio skonstruowanymi narzędziami diagnostycznymi, które w łatwy i przejrzysty sposób, uwzględniając listę możliwych i oczekiwanych kompetencji, umożliwiłyby im rozpoznanie zarówno możliwości, potrzeb, zainteresowań, jak i ograniczeń uczniów/uczennic.
- Brak możliwości zaprezentowania projektu na szerszym forum oraz brak platformy wymiany informacji na temat projektów. Badania ujawniły potrzebę lepszego wykorzystania efektów realizacji projektów uczniowskich, którego warunkiem jest uzyskanie informacji zwrotnej na temat jakości przygotowanych projektów, wniosków z ich realizacji wraz ze wskazówkami do dalszej pracy.
- Brak rzeczywistego, pełnego zrozumienia celowości działań nastawionych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych, a także brak zaangażowania ze strony innych nauczycieli/nauczycielek oraz dyrekcji placówki. Zdaniem nauczycieli /nauczycielek uczestniczących w badaniu efektywna realizacja projektów uczniowskich wymaga stworzenia odpowiedniego klimatu w szkole.
- Brak zainteresowania działaniami na rzecz rozwoju przedsiębiorczości ze strony rodziców wynikający często z braku wiedzy na temat projektów i możliwości, jakie ich realizacja stwarza dzieciom.
- Nadmiernie rozbudowana i skomplikowana dokumentacja projektowa, której prowadzenie i przechowywanie wymaga dużej ilości czasu i miejsca.

Przytoczone powyżej wyniki badań pokazują , że cele projektu „Zostać przedsiębiorczym”, realizowane w jego ramach działania oraz wypracowane produkty

w bardzo dużym stopniu odpowiadają na zdiagnozowane potrzeby, jednocześnie znacząco zmniejszając stojące za nimi problemy.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że efekty projektu związane ze wzrostem zainteresowania kształtowaniem postaw przedsiębiorczych uczniów nie ograniczają się wyłącznie do uczestników projektu, ale wychodzą znacząco poza jego ramy. Aż $\frac{2}{3}$ nauczycieli biorących udział w projekcie zaobserwowało wzrost poziomu zainteresowania omawianym zagadnieniem także wśród swoich współpracowników (kadry pedagogicznej swojej placówki), a ponad $\frac{3}{4}$ odnotowało analogiczny efekt w przypadku rodziców.

7.4. Atrakcyjność projektu na tle wcześniejszych rozwiązań w obszarze objętym projektem

Projekt oferuje swoim użytkownikom - nauczycielom i odbiorcom – uczniom kompleksowy pakiet materiałów i narzędzi do realizacji projektu edukacyjnego w ciekawy i innowacyjny sposób. W opiniach badanych, między innymi regionalnych ekspertów projektu uczniowskiego, pracujących na co dzień w placówkach doskonalenia nauczycieli i stykających się z bardzo bogatą ofertą programów edukacyjnych, program ‘Zostać przedsiębiorczym’ został przygotowany w sposób bardzo profesjonalny. W ocenie REPU udział w programie ‘Zostać przedsiębiorczym’ przynosi wymierne korzyści dla szkoły jako instytucji, nauczycieli/nauczycielek, uczniów/uczennic, ich rodzin oraz środowiska lokalnego. W programie tym bowiem w sposób systemowy ujętych zostało szereg bardzo ważnych aspektów dydaktycznych, wychowawczych i profilaktycznych przydatnych w procesie w procesie konstruowaniu i realizacji szkolnego programu nauczania.⁴ Dlatego też, z uwagi na jego wysoką jakość należy podjąć działania, które zachęcą do realizacji programu wszystkie szkoły. Warto też, aby program dostał rekomendację instytucji nadzorującej.

Wysoką jakość, skuteczność produktu finalnego i atrakcyjność na tle innych rozwiązań dostępnych w obszarze edukacji gimnazjalnej z zakresu przedsiębiorczości potwierdzają wcześniej przytoczone **wyniki badań** i cytaty z wypowiedzi uczestników. Na szczególne podkreślenie zasługuje praktyczny wymiar edukacji prowadzonej z wykorzystaniem narzędzi i materiałów projektu (czyli produktu finalnego) znajdujący swoje

⁴Przygotowanie i realizacja szkolnego programu nauczania jest są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela. Na program ten składają się tworzące spójną całość i uwzględniające wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej programy: dydaktyczny, wychowawczy oraz profilaktyczny.

odzwierciedlenie w licznych umiejętnościach zdobytych przez uczniów i nauczycieli (w tym w obszarach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy) oraz ich satysfakcji potwierdzonej wynikami badań.

Jednocześnie zauważyć należy, iż z punktu widzenia użytkowników i odbiorców **korzystanie z produktu finalnego nie generuje w zasadzie żadnych kosztów dodatkowych**. Jedyny warunek jego efektywnego użytkowania stanowi dostęp do komputera i Internetu.

7.5. Trwałość efektów projektu

Ze względu na wspomniany wcześniej praktyczny charakter projektu **uzyskane w jego ramach efekty w postaci zmian postaw i kompetencji nauczycieli i uczniów w zakresie przedsiębiorczości mają duże szanse utrzymać się także po zakończeniu jego realizacji**. Wysoka efektywność, atrakcyjność i przydatność produktu finalnego (potwierdzona ocenami i opiniami użytkowników i odbiorców) przekłada się także na **wysokie prawdopodobieństwo kontynuacji projektu** w szkołach, które już do niego przystąpiły oraz zainteresowania projektem kolejnych szkół, a tym samym prawdopodobieństwo dalszego funkcjonowania projektu po zakończeniu etapu testowania (i związanego z nim finansowania projektu).

7.6. Zaangażowanie grup docelowych

W ramach projektu w pełni wypełniono zasadę empowerment włączając zarówno użytkowników wstępnej oraz skorygowanej wstępnej wersji produktu finalnego – nauczycieli/nauczycielki, jak i jego odbiorców uczniów/uczennice do prac nad jego ostateczną wersją. Włączanie to było realizowane przez cały okres testowania wstępnej oraz skorygowanej wstępnej wersji produktu finalnego w sposób ciągły poprzez bieżący monitoring, w ramach którego obie grupy docelowe zgłaszały rozmaite uwagi i sugestie wynikające z wykorzystywania produktu w praktyce edukacyjnej, a także w ramach osobnych spotkań ewaluacyjnych podsumowujących kolejne etapy testowania i służących wypracowaniu rekomendacji do korygowania poszczególnych elementów wstępnej wersji produktu finalnego. Co ważne możliwość uczestniczenia w korygowaniu produktu (poprzez wnoszenie uwag, sugestii, propozycji) mieli wszyscy uczestnicy testowania.

Rekomendacje

Ze względu na fakt, iż oceny produktu finalnego we wszystkich aspektach są bardzo wysokie, zaś wszystkie problemy i uwagi zgłaszane przez uczestników oraz pojawiające się w trakcie realizacji projektu były na bieżąco zgłaszane Koordynatorowi, omawiane na zebraniach Zespołu zarządzającego projektem i uwzględniane w korektach wprowadzanych do poszczególnych elementów produktu finalnego, sformułowano tylko dwie rekomendacje dotyczące ostatecznej wersji produktu finalnego i jego dalszego wdrażania.

Pojawiające się w ramach programów umieszczonych na platformie usterki (występujące znacznie rzadziej w II etapie) były na bieżąco usuwane, nie mniej jednak funkcjonowanie platformy musi zostać dopracowane w najdrobniejszych szczegółach, aby ewentualni późniejsi użytkownicy (po zakończeniu finansowania projektu) mogli z niej w pełni korzystać bez stałego wsparcia koordynatora.

Bardzo wysokie oceny produktu ze strony uczestników edycji testującej (zarówno uczniów jak i nauczycieli) powinny zostać wykorzystane w działaniach promocyjnych projektu, zwiększając zainteresowanie dyrektorów szkół jego wdrożeniem

SPIS TABEL

Tabela 1 - Relacje pomiędzy celami badań i pytaniami badawczymi.....	27
Tabela 2 - Staż pracy nauczycieli biorących udział w programie „ZP”	38
Tabela 3 - Stopień awansu zawodowego nauczycieli/nauczycielek biorących udział w programie 'ZP'.....	38
Tabela 4 – Wielkość miejscowości, z której rekrutują się badani nauczyciele	39
Tabela 5 – Ogólna ocena zadań N=788.....	45
Tabela 6 – Uwagi i komentarze nauczycieli do zadań edukacyjnych.....	45
Tabela 7 – Ocena warsztatu szkoleniowego (N=20)	62
Tabela 8 - Ocena warsztatu szkoleniowego dla REPU (N=16)	65
Tabela 9 – Liczba i rodzaj wpisów dokonywanych przez nauczycieli w e - notesie	67
Tabela 10 - JMB w opiniach uczniów (w %) N=2506.....	69
Tabela 11 – Ocena przydatności pakietu JMB (w%) N=2506	70
Tabela 12 – JMB w opiniach nauczycieli (w%).....	71
Tabela 13 – Opinie uczniów na temat programu „Działamy razem” (w %).....	72
Tabela 14 – Opinie uczniów o przydatności programu „Działamy razem” do realizacji projektu edukacyjnego (w%)	73
Tabela 15 – Opinie uczniów na temat umiejętności kształtowanych dzięki wykorzystywaniu programu „Działamy razem”(w%)	74
Tabela 16 – Opinie nauczycieli na temat programu „Działamy razem” (w%).....	74
Tabela 17 - Opinie nauczycieli na temat wpływu programu „Działamy razem” na pracę uczniów w ramach projektu edukacyjnego (w%)	75
Tabela 18 – Zmiana poziomu zainteresowania nauczycieli prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów	80
Tabela 19 – Zmiana poziomu zainteresowania nauczycieli prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów (etap I).....	81
Tabela 20 – Zmiana poziomu zainteresowania nauczycieli prowadzeniem zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów (etap II).....	82
Tabela 21 - Zmiana poziomu zainteresowania nauczycieli (grona pedagogicznego) kształtowaniem postaw przedsiębiorczych uczniów (etap I).....	85
Tabela 22 - Zmiana poziomu zainteresowania nauczycieli (grona pedagogicznego) kształtowaniem postaw przedsiębiorczych uczniów (etap II)	85
Tabela 23 – Ocena poziomu zainteresowania rodziców kształtowaniem postaw przedsiębiorczych dzieci (etap I)	86
Tabela 24– Ocena poziomu zainteresowania rodziców kształtowaniem postaw przedsiębiorczych dzieci (etap II).....	87
Tabela 25 – Poziom wzrostu umiejętności wdrażania zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic	89
Tabela 26 – Zmiana poziomu umiejętności prowadzenia zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic (etap I).....	90
Tabela 27 - Zmiana poziomu umiejętności prowadzenia zajęć ukierunkowanych na kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic (etap II).....	90
Tabela 28 - Poziom wzrostu umiejętności nauczycieli związanych z przygotowaniem uczniów/uczennic do realizacji projektów edukacyjnych.....	92
Tabela 29 – Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie przygotowania uczniów/uczennic do realizacji projektów uczniowskich (etap I).....	93
Tabela 30 - Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie przygotowania uczniów/uczennic do realizacji projektów uczniowskich (etap I).....	93
Tabela 31 – Czynniki motywujące nauczycieli do realizacji projektów edukacyjnych z uczniami.....	94
Tabela 32 - Zmiana poziomu motywacji nauczycieli do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami (etap I)	95
Tabela 33 - Zmiana poziomu motywacji nauczycieli do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami (etap I).....	95
Tabela 34 - Poziom wzrostu motywacji nauczyciela do wchodzenia w rolę moderatora podczas zajęć z uczniami	96
Tabela 35 – Zmiana poziomu umiejętności moderowania zajęć z uczniami (etap I).....	97

Tabela 36 - Poziom wzrostu umiejętności moderowania zajęć	98
Tabela 37 – Zmiana charakteru roli przyjmowanej przez nauczyciela podczas zajęć z uczniami.....	100
Tabela 38 - Zmiana charakteru roli przyjmowanej przez nauczyciela podczas zajęć z uczniami.....	100
Tabela 39 – Wyniki testu wiedzy na temat zachowania w różnych sytuacjach komunikacyjnych (etap I).....	102
Tabela 40 – Wyniki testu wiedzy na temat zachowania w różnych sytuacjach komunikacyjnych (etap II)	102
Tabela 41 - Poziom wzrostu umiejętności komunikacyjnych uczniów	104
Tabela 42 – Umiejętności komunikacyjne, których poziom wzrósł u uczniów w trakcie realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym”	105
Tabela 43 - Wyniki testu wiedzy na temat zasad współpracy w grupie (etap I).....	106
Tabela 44 - Wyniki testu wiedzy na temat zasad współpracy w grupie (etap II).....	107
Tabela 45 - Poziom wzrostu umiejętności pracy w grupie	108
Tabela 46 - Umiejętności związane z pracą w grupie, których poziom wzrósł u uczniów w trakcie realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym”	109
Tabela 47 - Poziom wzrostu umiejętności uczniów w zakresie planowania działań realizowanych w życiu codziennym	111
Tabela 48 - Poziom wzrostu umiejętności uczniów w zakresie sprawdzania działań realizowanych w życiu codziennym	111
Tabela 49 - Poziom wzrostu umiejętności uczniów w zakresie dokumentowania działań realizowanych w życiu codziennym.....	112
Tabela 50 – Zmiana poziomu umiejętności planowania działań (etap I).....	113
Tabela 51 Zmiana poziomu umiejętności planowania działań (etap II).....	113
Tabela 52 - Umiejętności związane z planowaniem działań, których poziom wzrósł u uczniów w trakcie realizacji projektu „Zostać przedsiębiorczym”	114
Tabela 53 – Zmiana poziomu samooceny w zakresie umiejętności sprawdzania działań (etap I).....	114
Tabela 54 - Zmiana poziomu samooceny w zakresie umiejętności sprawdzania działań (etap II)	115
Tabela 55 - Zmiana poziomu samooceny w zakresie umiejętności dokumentowania działań (etap I)	115
Tabela 56 - Zmiana poziomu samooceny w zakresie umiejętności dokumentowania działań (etap II).....	116
Tabela 57 - Poziom wzrostu motywacji uczniów do samoanalizy	117
Tabela 58 - Zmiana poziomu motywacji do samoanalizy (etap I)	118
Tabela 59 - Zmiana poziomu motywacji do samoanalizy (etap II)	119
Tabela 60 - Ocena przydatności wiedzy na temat własnych predyspozycji.....	120
Tabela 61 – Zmiana przekonań dotyczących przydatności wiedzy na temat własnych predyspozycji (etap I)	120
Tabela 62 - Zmiana przekonań dotyczących przydatności wiedzy na temat własnych predyspozycji (etap II)	120
Tabela 63 - Poziom wzrostu motywacji uczniów/uczennic do planowania pracy służącej rozwijaniu mocnych i przezwyciężaniu słabych stron.....	122
Tabela 64 – Zmiana poziomu motywacji nauczycieli do korzystania z e-learningu (etap I).....	124
Tabela 65– Zmiana poziomu motywacji nauczycieli do korzystania z e-learningu (etap II)	124
Tabela 66 - Zmiana poziomu motywacji nauczycieli do pozyskiwania pomocy przez Internet pomocy w prowadzonych działaniach (etap I)	124
Tabela 67 - Zmiana poziomu motywacji nauczycieli do pozyskiwania pomocy przez Internet pomocy w prowadzonych działaniach (etap II)	125
Tabela 68 - Poziom wzrostu motywacji nauczycieli do korzystania z e-learningu i do pozyskiwania pomocy przez Internet.....	125
Tabela 69 – Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie korzystania z edukacji e-learningowej (etap I)	126
Tabela 70 - Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie korzystania z edukacji e-learningowej (etap II).....	127
Tabela 71 - Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie pozyskiwania pomocy w prowadzonych działaniach przez Internet (etap I)	127
Tabela 72- Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie pozyskiwania pomocy w prowadzonych działaniach przez Internet (etap II).....	127
Tabela 73 - Poziom wzrostu umiejętności korzystania z edukacji e – learningowej i pozyskiwania pomocy przez Internet.....	128
Tabela 74 - Liczba warsztatów, w których uczestniczyli REPU przed przystąpieniem do programu.	129
Tabela 75 - Ocena poziomu wzrostu umiejętności korzystania z warsztatu w formie e-learningowej.	130
Tabela 76 – Zmiana poziomu umiejętności korzystania z warsztatu w formie e-learningowej (REPU).....	130
Tabela 77 - Ocena poziomu wzrostu umiejętności moderowania warsztatów w formie e-learningowej (REPU)	132
Tabela 78 - Ocena umiejętności prowadzenia/moderowania warsztatów w formie e-learningowej.....	132

<i>Tabela 79 - Poziom wzrostu umiejętności udzielania konsultacji przez Internet (REPU)</i>	<i>133</i>
<i>Tabela 80 – Zmiana poziomu umiejętności udzielania konsultacji przez Internet (REPU)</i>	<i>133</i>
<i>Tabela 81 - Ocena poziomu wzrostu motywacji do korzystania z platformy e-learningowej w pracy z nauczycielami/ nauczycielkami.....</i>	<i>134</i>
<i>Tabela 82 - Zmiana poziomu motywacji REPU do korzystania z platformy e-learningowej w pracy z nauczycielami/ nauczycielkami.....</i>	<i>134</i>
<i>Tabela 83 – Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie prowadzenia działań wychowawczych z wykorzystaniem narzędzi elektronicznych (etap I)</i>	<i>138</i>
<i>Tabela 84– Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie prowadzenia działań wychowawczych z wykorzystaniem narzędzi elektronicznych (etap I)</i>	<i>138</i>
<i>Tabela 85 - Poziom wzrostu umiejętności planowania i realizacji pracy wychowawczej z wykorzystaniem elektronicznego systemu e-notesu</i>	<i>139</i>
<i>Tabela 86 - Poziom wzrostu zainteresowania nauczycieli planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia</i>	<i>141</i>
<i>Tabela 87 – Zmiana poziomu zainteresowania planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia/uczennicy (etap I)</i>	<i>142</i>
<i>Tabela 88 - Zmiana poziomu zainteresowania planowaniem pracy wychowawczej uwzględniającej indywidualne postępy ucznia/uczennicy (etap I)</i>	<i>142</i>
<i>Tabela 89 – Średni poziom zainteresowania SLWDP korzystaniem z e-learningu przez nauczycieli oraz średni poziom ich motywacji do podejmowania działań na rzecz korzystania przez nauczycieli z e-learningu</i>	<i>143</i>
<i>Tabela 90 – Zmiana poziomu zainteresowania SLWDP korzystaniem z e – learningu przez nauczycieli pracujących w ich szkołach.....</i>	<i>144</i>
<i>Tabela 91 - Zmiana poziomu motywacji SLWDP do podejmowania działań na rzecz korzystania z e – learningu przez nauczycieli pracujących w ich szkołach</i>	<i>144</i>
<i>Tabela 92 – Zmiana poziomu umiejętności uczniów w zakresie analizowania własnych predyspozycji (etap I)</i>	<i>145</i>
<i>Tabela 93 - Zmiana poziomu umiejętności uczniów w zakresie analizowania własnych predyspozycji (etap II).....</i>	<i>146</i>
<i>Tabela 94 - Poziom wzrostu umiejętności planowania działań służących rozwijaniu predyspozycji.....</i>	<i>146</i>
<i>Tabela 95 - Poziom wzrostu umiejętności planowania działań z wykorzystaniem programu komputerowego „Działamy razem”</i>	<i>149</i>
<i>Tabela 96 - Poziom wzrostu umiejętności sprawdzania działań z wykorzystaniem programu komputerowego „Działamy razem”</i>	<i>149</i>
<i>Tabela 97 - Poziom wzrostu umiejętności sprawdzania działań z wykorzystaniem programu komputerowego „Działamy razem”</i>	<i>150</i>
<i>Tabela 98 – Zmiana poziomu umiejętności planowania działań z wykorzystaniem programu „Działamy razem” (etap I).....</i>	<i>151</i>
<i>Tabela 99 - Zmiana poziomu umiejętności planowania działań z wykorzystaniem programu „Działamy razem” (etap II) ...</i>	<i>151</i>
<i>Tabela 100 - Zmiana poziomu umiejętności sprawdzania działań z wykorzystaniem programu „Działamy razem” (etapI)..</i>	<i>152</i>
<i>Tabela 101 - Zmiana poziomu umiejętności sprawdzania działań z wykorzystaniem programu „Działamy razem” (etapII)..</i>	<i>152</i>
<i>Tabela 102 - Zmiana poziomu umiejętności dokumentowania działań z wykorzystaniem programu „Działamy razem” (etap I)</i>	<i>153</i>
<i>Tabela 103 - Zmiana poziomu umiejętności dokumentowania działań z wykorzystaniem programu „Działamy razem” (etap II)</i>	<i>153</i>